

ప్రథమ ముద్రణ
జూన్ 1960
2000 ప్రతులు

సాదా ప్రతి రు. 4-00
లైబ్రరీ ప్రతి రు. 5-00

ముద్రణ :
జీమా ప్రింటర్స్,
విజయవాడ-1.

పురాణవైర గ్రంథమాలా పీఠిక.

ఇవి పురాణవైరమను శీర్షికతో వ్రాయబడుచున్న పదునాఱు నవలలు. ఏనవల కానవలే. పదునాటింటను కలిపి ఒకటే కథ యుండదు. ఒకదానితో నొకదానికి సంబంధ ముండదు. కొన్నింటియందు సంబంధమున్నను, అది ప్రధానము కాదు. కాని ఈనవల లన్నింటికి కలిపి పురాణవైర మన్న శీర్షిక యెందులకు? పురాణ వైరమన్న పేరెందులకు?

ఈ విషయము ఈనవలలో సగ్గుటచ్చుట పరామర్శించబడును. మనకు వేదశాస్త్రపురాణేతిహాసములు గలపురాణానిలో పురాణ మున్నది. పురాణ మనగానేమి? “పురాణం పంచలక్షణం” అని మనవారన్నారు. పురాణ మైదు లక్షణములు కలది. సర్గము, ప్రతిసర్గము, మన్వంతరములు, రాజవంశములు, అనువంశములు, అని ఈ అయిదు లక్షణములు పురాణములయందుండును. సర్గమనగా మొదట జరిగిన సృష్టి లక్షణము, మహాప్రళయము జరిగిన తరువాత తొలిసారి సృష్టియొక్క స్వరూప మెట్లుండునో అది సర్గము. తరువాత కొన్ని కొన్ని ప్రళయములు జరుగును. అప్పుడు మఱి సృష్టి జరుగును. దానిపేరు ప్రతిసర్గము. మన పురాణములలో ఒక మనువు చెఱువునకు స్నానమునకు పోయినట్లు, ఒక చేప తన్ను రక్షించుమని అడుగగా, దానిని తన చెంబులో తీసికొనివచ్చెను. అది చెంబునకు పెద్దదై నాకు ఈచెంబుచాలుట లేదనగా పెద్దపాత్రలో వేసెను. అట్లు పెరిగి పెరిగి సముద్రములో బడవేయడగినంత దయ్యెను. ఆచేప ఆమనువుతో కొలది దినములలో సముద్రములు పొంగి భూమి మునిగిపోవును. లోకములో నున్న జీవరాశులలో ఒక్కొక్క జీవ

రాశి కొక్కొక్క స్వక్తిగా తీసికొనివచ్చి నాపైన నెక్కుము.
 ప్రళయకాలమున మఱల సృష్టిని నిలుపుచువుగాని. అని
 చెప్పి నతఁడట్లు చేసెను. ఇది ప్రతిసర్గము. అనఁగా మహాత్ము
 అహా కారము మొదలగు వాటినుండి మఱల సృష్టి జరుగ
 లేదు. మహాదహంకారాదులనుండి జరిగడు సృష్టి సర్గము.
 తత్కార్యమందున్న జీవరాసులయొక్క ప్రతులు మిగిల్చి
 వానినుండి మఱల సృష్టి సాగుట ప్రతిసర్గము. బైబిలులో
 'నోవాన్ ఆర్క్' అని యున్నది. నోవా అనువాడు ఒక
 యోధుఁడో జీవరాసులయొక్క ప్రతులను తీసికొనివచ్చినట్లు దాని
 వలన మఱల సృష్టి ప్రారంభమైనట్లు చెప్పఁబడినది. అది ప్రతి
 సర్గము. సర్వవిద్యలు సర్వజ్ఞానము ఇతర దేశములకు భారత
 దేశమునుండియే వెళ్ళినవి. అట్లు వెళ్ళిన జ్ఞానములో బైబిలు
 లోని కథ యొకభాగము. మూడవది మన్వంతరములు. కృత
 త్రేతాద్వాపర కలియుగములు నాల్గు కలిసినచో నొక
 మహాయుగము. ఇట్టి మహాయుగములు 71 జరిగినచో నొక
 మన్వంతరము. అట్టి పదునాల్గు మన్వంతరములు జరిగినచో
 సప్త యుగము ప్రళయము వచ్చును. ఈ లెక్క ఎక్కడ ?
 పాశ్చాత్యులు మనకు నేర్పెడి చరిత్రలోని లెక్క ఎక్కడ ?
 అట్లున్న యూహగల వారి మార్గమును మన మనుసరించు
 చున్నాము. నాల్గవది రాజవంశము. సృష్ట్యాదియందుఁ గల
 సూక్ష్మ చంద్రవంశ రాజుల చరిత్రములు మన పురాణము
 లలో మన్నవి. అనువంశములనఁగా వారినుండి కలియుగములో
 వచ్చిన బహు రాజవంశముల చరిత్రము. ఇది నేడు చరిత్ర
 యను పేరున కళాశాలలలో పాఠశాలలలో చదివించబడు

విషయము. దానిని పాశ్చాత్య చరిత్రకారులు పలువిధములుగా మార్చి పాడుచేసి వారి యిష్టమువచ్చినవి చదివించుచున్నారు. మన పెద్దలు వాని ననుసరించుచున్నారు. మనకు చరిత్ర జ్ఞానములేదని పాశ్చాత్య పండితులు నేర్పిరి. వారి చదువు చదివిన మన ఇంగ్లీషు పండితులు దానిని ప్రతిదినము చెప్పుచుందురు. కొందఱు నిజమే యనుకొనుచుండిరి. ఏ గూటిచిలుక ఆగూటిపలుకే పలుకునని యా ఇంగ్లీషు చదువే చదివి పాశ్చాత్య సంప్రదాయమునందే తగుల్తాన్న బుద్ధులు వారి మాటలే విశ్వసించుటలోఁ దప్పేమియులేదు.

ఇంతకు చెప్పవచ్చిన దేమనఁగా మన పురాణములు చరిత్రయే. మన ఋషులకు చరిత్ర జ్ఞానములేదనుట, మన పూర్వ నాగరికతను ఎంత తక్కువ పఱచినచో వారి ఏలుబడి అంత గొప్పగా సాగునని పాశ్చాత్యులు పన్నిన శన్నుకడ.

ఇంగ్లీషువారు క్రైస్తవులు. బైబిలునందు విశ్వాసము కలవారు. పాశ్చాత్య దేశములన్నియు నింతే. వారి బైబిలులో సృష్టిక్రీస్తుపూర్వము రెండువేలఏండ్లక్రింద జరిగినది. నూట తొంబదియైదుకోట్ల సంవత్సరములపూర్వము మనసృష్టి జరిగినదని మనవారు చెప్పుచున్నారు. ప్రతి సంవత్సరములోఁగల చాంగమును తీసి చూడుడు సృష్ట్యాది గతాద్వాికసృష్టి మొదలు పెట్టిన తరువాత గడచిన సంవత్సరములు. అవి ఎన్ని? నూట తొంబదియైదుకోట్ల పై చిల్లర. కలిగతాద్వాికలిలో గడచిన సంవత్సరములు. అవి ఎన్ని? అయిదువేల అరువది. ఇట్లు మన జ్యోతిషులు సంవత్సరము సంవత్సరము లెక్కపెట్టుకొని వచ్చుచున్నారు. దానిని కాదనుట యెట్లు? పాశ్చాత్యుల

బుద్ధి ప్రమాణ మెట్లు? క్రీస్తుశకము 1960. మఱి పదిలక్షల సంవత్సరములు జరిగిన తరువాత క్రీస్తుశకము నెట్లు లెక్కపెట్టెదరు? వేలమీఁదనున్న పూర్వ లెక్కపెట్టినచ్చును. అట్లేను, కోట్లనెన్నుకొంటు? క్రీస్తు పూర్వమున లెక్కవేసినను, కోట్లమీఁదనున్న సంఖ్య వారి నెమరునకురాదు.

మన కలియుగము ప్రవేశించినప్పటికే వారికి లెక్కకుదురలేదాయె. వారి సృష్టి అప్పుడు జరిగినట్లాయెను. ఇది ఏమి లెక్క! అయిదువేల అరువది సంవత్సరముల క్రింద కలి ప్రవేశించెనని పంచాంగములు చెప్పుచున్నవి. భారతయుద్ధమప్పుడు జరిగినదని భారతములో దాఖలాలున్నవి. అర్హభట్టు మొదలైన మనపూర్వ ఖగోళ శాస్త్రజ్ఞులు వ్రాసి పెట్టినారు. వాని నన్నింటిని సాశ్చాత్యులు కాదన్నారు. ఇంగ్లీషు నేర్చిన మన పెద్దలు వారినే విశ్వసించుచున్నారు. మనపాండ్రకు పురాణములయందు చెప్పబడిన సర్గ ప్రతిసర్గములయందు విశ్వాసములేదు. డార్విను సిద్ధాంతమునందు విశ్వాసము.

మన దేశములో కొందఱు పెద్ద లీవిషయమును చాల తిరస్కరించుచేసి సాశ్చాత్యుల సిద్ధాంతములు తప్పులని రుజువు పరచినారు టి. యస్. నారాయణశాస్త్రిగారు శంకరుని కాలము నిర్ణయించుచు ఈ విషయములను సమగ్రముగా చర్చించి మహాభారతయుద్ధము సుమారు అయిదువేలవందల క్రింద జరిగినట్లు నిరూపించిరి. తరువాత నడింపల్లి జగన్నాథ దావుగారు నిరూపించిరి. తరువాత కోట వెంకటాచలము గారు మన సర్వచరిత్రము విస్ఫుల్లముగా విలిఖించినారు.

గ్రీకుల రచనలలో సాక్షాత్కోటస్ అన్న మాట యున్నది. దానిని పాశ్చాత్యులు మూర్యచంద్రగుప్తుడని యర్థము చెప్పినారు. దానిలో పురాణములలోని కలిరాజవంశ మంతయు తాఱుమాటైనది. ఈయన గుప్తచంద్రగుప్తుడు గాని మూర్యచంద్రగుప్తుడు గాడు. మనకు మగధరాజవంశ చరిత్ర యున్నది. కల్హణపండితుడు తన రాజతరంగిణిలో శాశ్వీర రాజ చరిత్రము పూర్తిగా వ్రాసినాడు. నేపాళరాజవంశ చరిత్రము సమగ్రముగ గలదు. గుప్తచంద్రగుప్తుని వదలి పెట్టి మూర్యచంద్రగుప్తుడనుటతో సర్వము నాశనమై పోయినది. పాశ్చాత్య చరిత్రకారులు. ఈ సిద్ధాంతము అకాండ తాండవము చేసినారు మనచరిత్రను వారియిష్టము వచ్చినట్లు మలచిరి. మన పండితు లదియే చదువుచున్నారు. చిద్యాగులచేత అదియే చదివించుచున్నారు.

ఈ విషయము సమగ్రముగ నెఱుంగఁ గోరువారు భారతచరిత్రభాస్కర బిరుదాంకితులైన పండిత కోట నెంకటాచలముగారి గ్రంథములను చదువ వలయును. భారత యుద్ధము అయిదు వేల ఏండ్లక్రితము జరిగినదని తెలిసికొనఁగోరువారు, నడింపల్లి జగన్నాథరావుగారు వ్రాసిన మహాభారత యుద్ధకాలనిర్ణయమును టి. యస్. నారాయణశాస్త్రిగారు వ్రాసిన శంకరాచార్యకాల నిర్ణయములను చదువవలయును. ఈ రెండు గ్రంథములు ఇంగ్లీషు భాషలో వ్రాయఁబడి యున్నవి. ఆ గ్రంథములు గ్రహములమొక్క చారము, వాని లెక్కలు మొదలైన వానితో నిండియుండును,

ఈ చరిత్రను పలుమంది పాశ్చాత్యులుదిద్ది పాడు చేసిరి. పంక్తులు తప్పుచదివి దుర్వ్యాఖ్యానములుచేసి హిందువుల యొక్కయు, బౌద్ధులయొక్కయు వ్రాతలను పరిహసించి దుర్మార్గములు చేసిరి. ఈ దుర్మార్గమును ప్రారంభించిన వాడు సర్ విలియమ్ జోన్సు. తరువాత చాలమంది పాశ్చాత్యచరిత్రకారులు వారి ననుసరించిరి. మన వేదాంతములలో దభిమానముగల మాకుముల్లరుకూడ చరిత్ర విషయములో దుష్టముగానే వ్రాసెను. ఇంగ్లీషులో నొక సామెత యున్నది. Blood is thicker than Water.

ఇంతకు సప్తర్షి మండలముయొక్క గమనముమీఁద పురాణభారత యుద్ధకాల నిర్ణయము చేయఁబడవలయును. ఇది పెద్ద కథ. పోనిండు. పురాణముల ప్రకారము చూచినచో సప్తర్షి మండల చారమునుబట్టి లెక్కకట్టినచో సాండ్రకోటస్ గుప్తచంద్రగుప్తఁడని అంగీకరించినచో, నన్నియు సరిపోవును. సరిపోయెడు నీ లెక్కయుండఁగా, సరిపోని లెక్కకట్టి పురాణములు తప్పనుటలోని తెలివి ఏమి? అందులోని న్యాయమేమి? దానియందలి విశ్వాస మిట్టిది.

ఆ లెక్క ప్రకారము కలి ప్రవేశము మొదలు సంయుక్త పృథ్వీరాజుల కథ దనుక పాశ్చాత్యులు తాముమాలు చేసిరి. ఆ కాలము అనఁగా సుమారు మూడువేలయేండ్ల కాలము. మహమ్మదు గోరీ వచ్చునఱకు మన చరిత్రలో పాశ్చాత్యులు చేసిన యవక తవకలు కాదని నవలల రూపమున నిరూపించుటకు చేసెడి ప్రయత్న మిది.

అందుచేత దీనికి 'పురాణనైర'మని శీర్షిక యేర్పఱుపఁబడినది.

పీఠిక.

మగధ రాజ్యమున శిశునాగ వంశము పోయి నందవంశ మెల్లొక్రమించెనో ఈ నవలయందు నిరూపిత మగును. శిశునాగ వంశపు రాజులు 10 మంది. వారిలో చివరివాఁడు మహానంది. శిశునాగవంశము 300 ఏండ్లు రాజ్యము చేసెను. అందువారి నందుఁడు మగధరాజ్యమునకు రాజయ్యెను. అతఁడు క్రీ. పూ. 16:4 ఏట మగధరాజ్యమునకు రాజయ్యెను. ఈ నందుఁడు మహానందియొక్క యంపుడుకత్తై కొడుకు. అతనికి బుద్ధుఁడుదయించి 200 ఏండ్లయినది. నందునకు ముగ్ధుని రాక్షసుఁడన్న విషయము ముద్రారాక్షసమునుండి క్రిందికి బడినది. ముద్రారాక్షసమునాటికి రాక్షసుఁడు వృద్ధుఁడు. ఆ రాక్షసునియొక్క మహా ప్రతిభ ఎట్టిదో అతఁడు నందునకు రాజ్య మెట్లు సంపాదించి పెట్టెనో సర్వ భారతదేశ మంతయు కెల్లు వశము చేసిపెట్టెనో ఈ నవలలో వ్రాయబడినది. పురాణములలో ఈ నందుని గుఱించి “శాసివ్యతి మహా పన్నః ద్వితీయ ఇవభార్గవః” అని వ్రాయఁబడినది. ఇతఁడు రాజ వంశముల విషయములో 2 వ పరశురామునివలె నైనాఁడని చెప్పఁబడినది. ఇతఁడు క్రీ. పూ. 16:4 న రాజ్యమునకు వచ్చెను. అప్పటివఱకు సర్వ భారతదేశమునందు క్షత్రియులే రాజులు. నందుఁడు సర్వరాజ వంశములను నిర్మూలనము చేసెను. కలియుగ రాజ వృత్తాంతములోని, యీ నందునిగూర్చి సర్వ క్షత్తాంత కృత్ నృపః” అని వ్రాయఁబడినది. అతఁడు “సర్వ

క్షత్రియ వంశములను నిర్మూలించెను. ఐక్షాకులను, పాంచాలు
రను, కౌరవులను, హైహయులను, కాలకులను, ఏకలింగు
లను, శూరసేనులను, మైథిలులను నాశనము చేసెనని కలి
యుగ రాజవృత్తాంతము చెప్పుచున్నది. బ్రహ్మాండ పురాణ
ములో ఇతనిని గుఱించి “సర్వక్షత్రం సముద్భృత్య” అనగా
సర్వ క్షత్రియులను నాశనముచేసి, అని వ్రాయఁబడినది. ఈ
పురాణాంశమును ఆధారము చేసికొని ఈ నవల వ్రాయఁ
బడినది. నందునియొక్క రాజనీతి రాక్షసోపజ్ఞకముగా
వ్రాయఁబడినది.

నందో రాజా భవిష్యతి

౧

అది సడివేసఁగి. సడిమింట నూర్చుడు మహాగ్ని
 గోళమువలె తేరిపారఁ జూడరాకుండ నుండెను. అతనిని
 చూచుటకుఁ బ్రయత్నముకూడ చేయరాదు. ఆ మహా
 గ్నులలో శరీర ముడుకెత్తుటయు సధికముగా నా యాతప
 ములయఁ దున్నచో నొడలు బొబ్బలు పొక్కుటయు మొద
 లైన కార్యములచేత నా నూర్చుని తేరిచూడ రాకపోవుటయు
 సతని యగ్నిగోళత్వము, సనుమియమానములేగాని యాతఁ
 డెట్టివాఁడో తెలియదు. అంతటి తైక్షణ్యము సూర్యబింబము
 నుండి నిర్గమించుచున్నను, త దాతపాగ్నికి జనులు పెక్కుఁ
 మరణించుచున్నను, నాతఁ డసహిష్ణువైయున్నను, జనము
 వీధులవెంట నడచుట మానలేదు. మహాటవులలో దావా
 గ్నులు చెలరేగునట. ఆ యగ్నులు పిపీలికలున్న భూవివర
 ముల సామీప్యమునకు వచ్చుచుండును. ఆ పిపీలికలు వేలును
 లక్షలును తండ్రోప తండములుగా మహా సైన్యములవలె
 బాదులుతీర్చి సమాక్రమించి వచ్చుచున్న మంటల నార్చుటకుఁ
 బ్రయత్నించుచుండును. అవి కాళ్ళతో దు మ్మెగఁ బోయును.
 మొదటి బాదులోనున్న లక్ష పిపీలికలు దగ్ధమైపోవును. కాని
 యా లక్ష పిపీలికల పాదములచేత చిమ్మఁబడిన దుమ్ము తెగఁ

బజివచ్చు మహాగ్నిని దాని పరిమాణములో నది కొంత
 చల్లార్చును. అట్లే యొక లక్షదశము తరువాత మఱియొక
 లక్ష దశముగా కొన్ని లక్షల దశముల పిపీలికలు వచ్చి
 యా మంటను జల్లార్చును. ఆ మహాగ్నులు చల్లబడు వేళకు
 కొన్ని న్యర్బుదముల సంఖ్యగల పిపీలికలు దగ్ధమైపోవును. కాని
 యా మంటలు చల్లారును. ఇది చాల విచిత్రమైన విషయము.
 మిగిలిన పిపీలికలు సంరక్షింపబడును. ఆ పిపీలికలు న్యర్బుద
 ములు గాఢోలు. అన్ని న్యర్బుద సంఖ్యలుగల పిపీలికలు
 చచ్చి మఱియు నన్ని న్యర్బుద సంఖ్యగల పిపీలికలను సం-
 రక్షించును. మరణించిన పిపీలికలకు లెక్కలేదు. వాని యెన్నిక
 లేదు. పిపీలికలు వచ్చి మంటలు చల్లార్చినన్ని మహావిషయ
 మొకటి గొప్పగా నున్నది. లోకమిట్లుండును. దుష్టరాజు
 యొక్క శాసనముచేత వేలాదిజనులు సంహరింపబడుచుదురు.
 ఆ శాసనము నెదుర్కొని వేలాది జనులు మరణింతురు.
 తుద కాకుష్టరాజు నిర్మూలంపబడును. ఆ దుష్టరాజును నిర్మూ-
 లించుటకు కోటానుకోట్ల ప్రజలు మరణింతురు. కాని వానిని
 జయించితిమని పౌరుషవాక్యములు చెప్పుదురు. చూడఁ
 జూడఁగా నీ సృష్టిలో నొక మహాకార్యము జరుగుటకే
 ప్రాధాన్యముగాని తత్కార్య చరణమునందు ప్రాణము
 లొడ్డిన పరిమిత సంఖ్యాకులైన మానవులయొక్క లెక్క
 లేనట్లున్నది. ప్రతిపక్షులు పదివేలమంది. వీరును పదివేల
 మంది. వారును వీరును యుద్ధముచేసిరి. ఒకనైపున నెక్కున
 మంది చచ్చిరి. రెండవనైపున తక్కువమంది చచ్చిరి.
 ఏనైపున నెక్కువమంది చచ్చిరో వారు శ్రవించి మనుకొనిరి.

ఇది న్యాయమే కావచ్చును. కాని ఒక్కరాజున్నాడు. ఒక్క సేనాపతి యున్నాడు. వారిద్దఱు మానవులను నల్లులను నలిపినట్లు పలువుదురు. ఈ నలుపబడిన నల్లులు వేలును లక్షలును వానిని కుట్టుటచేత వాఁడెప్పుడో మరణించును.

ఈ ప్రజలు గెలిచితిమనుకొనుటయే యాశ్చర్యము. ఒక్కని నధించుట కిన్ని ప్రాణములు హతమగుటలో నేమి న్యాయమున్నది? ఏమి సామంజస్యమున్నది? ఏమి సంతోషమున్నది? మానవులు సంతోషింతురు. అందులో నెంతమంది చనిపోయిరో పరిగణించికొనరు. ఇంతకును ప్రజలెవ్వరొవానిని సంహరించునదియే లేదు. వారి యదృష్ట విశేషమున నా ప్రజలలో నొకఁడు దుర్బలుడైన యారాజునకుఁ దీసిన వాఁడు, కుత్సితుడైన యా సేనాపతికి నుద్దియైనవాఁడు, బయలుదేరును. నిజమునకు వానిని సంహరించునది వీఁడు. సంతోషించునది ప్రజలు. తాము గెలిచితిమని వీరనుకొందురు. అట్టి మహాపురుషుఁ డొకఁడు బయలుదేరువఱకు ప్రజలట్లే మలమల లాడిపోవుచుందురు. ఆ దుష్టరాజును ఆ దుష్ట సేనాపతిని నిజముగా నెదుర్కొనఁగల పురుషుఁ డొకఁడును. వాఁడైనను వేళకోసమెదురు చూచుచుండును. ప్రజలు వానియందు తమ యాశలు నెలకొల్పికొని యుందురు. వాఁడు కదలఁడు. వాని దొకస్థితి. వాఁడు తొలఁత ప్రజలయందు దయకలవాఁడు, సానుభూతి కలవాఁడు మాత్రమే కాని యా దుష్టరాజునకు తీవ్రముగా ప్రతిపక్షము వహించెడు వాఁడు కాఁడు. అతఁడు తీవ్రముగా నారాజుతో ప్రతిపక్షము వహించుటకు పూర్వము, నెట్ట వానికి తగులవలయును. ఆ నెట్ట

వానికి తగిలినగాని వాని జాలియు వాని సానుభూతియు ప్రజలకు సహాయకారులు కావు. ఆ పెట్టవానికి తగులుట కూడ ప్రజలయొక్క యదృష్టము మీఁద నాధారపడియుండును.

మహానంది రాజు. అతని సేనాపతి యుత్తంగభుజుడు. ఇద్దఱు నిద్దఱు సూర్యుండును వహ్నియు. మహానంది మగధ రాజ్య సింహాసమునందున్న చక్రవర్తి. అతఁడు శిశునాగ వంశమువాఁడు. శిశునాగుని తరువాత పదియవరాజు. అతఁడు సంపూర్ణముగా స్త్రీలొడై సర్వాధికారము సేనాపతియైన యుత్తంగభుజుని చేతులలోఁ బెట్టెను. చేతులలోఁ బెట్టెననుటకన్న రాజు చేతులు కాంతాసమాలింగన తత్పరములై యుండఁగా నుత్తంగభుజుడు తనచేతులు చాచఁగా రాజకార్యములన్నియు వాని జాహ్నవింజరమునందుఁ దగుల్కొన్నవని చెప్పనచ్చును.

శిశునాగవంశము రాజ్యమునకు వచ్చిన తరువాత మూఁడు వందల యిరువదియేండ్లు గడచెను. భారత యుద్ధాంతరమున ధర్మరాజు ముప్పదియాతేండ్లు రాజ్యము చేసెను. అప్పటినుండి కలి ప్రారంభించెను. ఆనాటినుండి బార్హద్రథులు వేయినాఱు సంవత్సరములు పాలించిరి. తరువాతఁ బ్రద్యోతవంశము నూటముప్పది యెనిమిది యేండ్లు రాజ్యము చేసెను. శిశునాగవంశము మూఁడువందల యిరువది యేండ్లు రాజ్యము చేసెను. అనఁగా కలి ప్రవేశించిన తరువాత పదు నేను వందలనాల్గు సంవత్సరములు గడచిన వన్నమాట. ఆధునికులలెక్క ప్రకారము క్రీ. పూ. పదునాఱువందల ముప్పది నాల్గవయేడు. బుద్ధుఁడు జన్మించి అప్పటికి రెండువందలయేండ్లు

గడచెను. ఆయన మరణించి యప్పటికి సుమారు నూట యిరువది యేండ్లు గడచెను. ఆనాటికి బౌద్ధమతము దేశములో బాగుగా విజృంభించెను. బౌద్ధమతమునం దనురాగము బలిసెను. ప్రపంచమునకు ముక్తి వచ్చెనన్న భావము విజృంభించెను. యుగములుగా నేదో యొక దాస్యము మానవ జాతి చేయుచున్నదనియు, నా దాస్యమునుండి మానవులు విడి వడి రనియు, కొందఱి తలంపుగా నుండెను. బుద్ధుడు వచ్చి యహింసాబోధ చేసెను. యజ్ఞయాగాది క్రతువులు వలదనెను. సన్న్యాసమే పరమమైన యాచరణీయమైనదని బోధించెను. భగవంతుడు లేడనెను. మోక్షము మానవుని ప్రసన్నతనమీద నాధారపడి యుండెనని చెప్పెను. మోక్షమున్న మాటయే లేదనెను. దానిపేరు నిర్వాణము. భగవంతుడు లేడు.

కొందఱు మహాపురుషులు జన్మించి కొన్నిమాటలు చెప్పదురు. వారి శిష్యులు వానికి వ్యాఖ్యానము చేయుదురు. వానికి భాష్యములు వ్రాయుదురు. ఈ వ్యాఖ్యానము లీ భాష్యము లా మూలసూత్రములలో నున్నవో లేవో తెలియదు. కాని ఇవన్నియు సత్యంబు చెప్పినట్లే పరిగణింపబడుచుండును. ఇట్లుండగా నిందులో నొక రహస్యమున్నది. ఆ మహాపురుషుడు ద్వంద్వాతీతుడు, తాత్విక భేదాతీతుడు నైయుండును. కాని అతడు జన్మచేత నొక దేశమున నొక వర్ణమున నొక కుటుంబమున నొక పట్టణమున జన్మించుట తప్పదుగదా! ఆదేశమువాడు తమ దేశముయొక్క గొప్పదనము వానిజన్మించుటచేత గలిగినదన్న యహంకారము

పూనకుండ నుండలేరు. అట్లే యతఁడు పుట్టిన సట్టణవాసులు. అతఁడు పుట్టిన వర్ణమువారు. అతఁడు పుట్టిన కుటుంబము వారు. వాఁడుపుట్టి యహంకారాదులు పనికిరావనియు, మాత్స్యములు తొలగించు కొనవలయుననియు, భేదరాహిత్య ములనటచు కొనవలయుననియు బోధించును. వానిబోధ వానిదే. వానిబంధువులయు, వాని వర్ణియులయు, వాని శాఖియులయు, వాని దేశీయులయు వేధ వారిదే. ఈరీతిగా సనంత కాలముమీఁద సముచ్చవించిన మహాపురుషుల బోధలన్నియు వర్ణములైనవని చెప్పవచ్చును. బుద్ధుఁడు క్షత్రియుఁడు. వర్ణాశ్రమాచారధర్మములు లేనని బోధించినాఁడు. సర్వసజలు సమానమని కంఠోక్తిగా చెప్పినవాఁడు. కాని బుద్ధుఁడు క్షత్రియుఁడగుటచేత క్షత్రియులందఱు నాఁడు పొందిన యహంకారము, వారునూపించిన దౌర్జన్యము, ఆయహంకారముతో వారుచేసిన ఘోరములు, లెక్కకు మిక్కుటములయ్యెను. అతఁడు వర్ణభేదము లేనని బోధించెను. అతఁడేవర్ణమునం దుద్దయించెనో యా వర్ణమువారికి, వర్ణభేదము లేదని బోధించినయతఁడు తమవర్ణమునం దుద్దయించుట యహంకార హేతునైనచో నింక నీ సృష్టిని బాగుచేయుగలవాఁడెవ్వఁడు? ఒకనంక బౌద్ధ సన్న్యాసులు తమ బౌద్ధమతమును బోధించుచునేయుండిరి. సలుమంది బ్రాహ్మణులు క్షత్రియులు తదితర వర్ణములవారు బౌద్ధమతములోఁ జేరుచునే యుండిరి. శిరోముండనము, కాషాయవస్త్ర ధారణము, భిక్షాప్రాసన చేయుట మొదలైన వ్యవహారములు వారు చేయుచునే యుండిరి. వర్ణములు వర్ణములుగానే యుండెను. అన్నిటికన్న నచ్చెరు

వైన విషయ మేమనఁగా-నొకఁడు బాధమతమును స్వీకరించెను. వాఁడు క్షత్రియుఁడు. మఱియొకఁడు బాధమతమును స్వీకరించెను. వాఁడు తిక్క-న కులమువాఁడు. బాధమతమును స్వీకరించిన తరువాత నిద్రఱొక్కటియే కావలయును వాఁడు క్షత్రియ బాధుఁడు, వీర డవరిజ బాధుఁడు. మానవ ప్రకృతి నిహస్యమానము కాదగినదికాదు. ఇంతకంటె నచ్చెక్కువైన సంగతి యేమనఁగా నొక క్షత్రియుఁడు తాను బాధమతమును స్వీకరించ లేదు. బాధమతము ప్రబలముగా నున్నది. ఆ బుద్ధుఁడు క్షత్రియుఁడని బాధమతము స్వీకరించని యీ క్షత్రియున కహంకారము. దీనికెవ్వఁడు చెప్పఁగలఁడు? ఏది యెట్లైనను బుద్ధుఁడు చనిపోయినతరువాత నూటయిరువదియేండ్లకు బాధమతము విజృంభించుచున్న రోజులలో బుద్ధుఁడు జన్మితికి క్షత్రియుఁడైన కారణమువలన క్షత్రియులు చెలరేగి పేలురేగిపోవుచుండిరి. తత్పూర్వమున బ్రాహ్మణుల దధికారమనియు, సధికారము వారినుండి పోయి క్షత్రియులయందు సంక్రమించినవనియు, నది బ్రహ్మాండమైన పరివర్తనమనియు, దానితో నటు పొడిచెడి సూర్యుఁ డీటు పొడిచెననియు, నింక నదులు పశ్చిమ దిశయందు పుట్టి ప్రాగ్దిశకుఁ బ్రవహించవనియు, క్షత్రియులు చేసెడి అహంకార వాదములకు మితిలేకుండెను. బ్రాహ్మణులకు నిలువ తావు లేకుండెను. తక్కిన కులమువారిమాట చెప్పనేటికి? ఔనో కాదో బ్రాహ్మణులు తత్పూర్వమునందు సధికారము చేసిరనియే యొప్పికొండము. ఈ క్షత్రియులు వాని నణగఁగ్రదొక్కవచ్చును. వారిని హింసింపవచ్చును. మనుస్మృతులు చింసివేయవచ్చును.

శాస్త్రగ్రంథములమీఁద సంభూకృతి పొసరింపవచ్చును. తక్కిన వర్ణములవా రేమిచేసిరి? ఒక శూద్రుఁడున్నాఁడు. వాఁడు పూర్వము బ్రాహ్మణులనాఁడే బాగుగా నుండెడిదని యనుకొనెడివాఁడు. అందుచేత వాఁడు బ్రాహ్మణశూద్రుఁడు. ఇట్లు తక్కిన సర్వవర్ణములయందు బ్రాహ్మణులు భాసించిరి. తుదకు పర్యవసానమేమనగా నది బ్రాహ్మణహింసకాక సర్వ వర్ణ హింసయు నైనది. అంతమాత్రముచేత క్షత్రియులందఱు సురక్షితముగా నుండిరనుటకును వీలులేదు. ఆ క్షత్రియులలో ననే కొందఱు బ్రాహ్మణ మతాభిమానులు కలరు. వారును బ్రాహ్మణులక్రిందనే లెక్క. తాత్పర్యతః బ్రాహ్మణులు, క్షత్రియులు, వైశ్యులు, శూద్రులు, తదితర వర్ణములు, మొదలైన వివక్షయేలేదు, అన్ని వర్ణములవారునుఁ గలిసి యైనచో నటు బ్రాహ్మణులు లేనిచో నిటు క్షత్రియులు. ఈ బ్రాహ్మణ క్షత్రియ భేదము నాఁడు పెద్ద కాగడావలె వెలుఁగఁజొచ్చెను. ఈ క్షత్రియుల పొగ రెట్లు దిగవలయును? ఈ క్షత్రియు లెట్లు నాశన మగుదురు? మొదలైనది క్షత్రియ భావ విరోధి సంఘముయొక్క యాశాజ్యోతి. క్షత్రియాభిమానముగల సంఘమునకు నాశలేదు. వారధికారములో నుండిరి. పైచేయి వారిది. వారుయధేచ్ఛముగా దుర్మార్గములు చేయుటయు, నహంకారముతో వర్తించుటయు, మాత్రమే చేయుచుండిరి. క్షత్రియాభిమానమునకు నాయువుపట్టు ఉత్తంగభుజుఁడు. క్షత్రియుల యుబ్బు తగ్గించవలయునన్న యభిప్రాయము కలవారికి కైదండ నందుఁడు.

ఈ సందు డావ్యు? ఇతడు ప్రకవర్తయైన మహానంది కుమారుడు. మఱి క్షత్రియుడేకదా? కాదు, మహానంది తా నొకశూద్రస్త్రీని వివాహమాడెను. ఇతడామె యందు కలిగిన సంతానము. ఇతడు శూద్రుడా? క్షత్రియుడా? క్షత్రియులు వానిని క్షత్రియులుగాఁ బరిగణించినచో క్షత్రియుఁ డయ్యెడివాడే. వారితనిని శూద్రుఁడుగాఁ బరిగణించుట చేత శూద్రుఁడయ్యెను. అందుచేత వారికి విరోధియయ్యెను. సందుఁడు తక్కిన వారివంటివాఁడు కాఁడు. అతడు రాజ కుమారుఁడు. అతని తల్లియందు రాజనకు మమకారము. అతనియందు రాజనకు ప్రేమ. అతడును గొప్ప యధికారి. వాని నేమిచేయుటకును వీలులేదు. రాజనకు క్షత్రియైష్ట్యములందు కలిగిన పుత్రులున్నారు. వారును సందుఁడును నేకపితృ సంతానమే. కాని క్షేత్రభేదముచేత వారు వీరికన్న నధికుల మనుకొందురు. ఇతనిని తక్కువగాఁ జూతురు. లోకములో బ్రాహ్మణులు, బ్రాహ్మణ పక్షపాతులు, క్షత్రియ వ్యతిరేకులు కొల్లలుగా నున్నారు. వారిని చూచినట్లు, వారినగారవ పఱచినట్లు, వారిని హింసించినట్లు, సందుని చేయుటకు వీలులేదు. వైగా సందుఁడు ఇమకెంత యధికారము కలదో యంతటి యధికారము కలవాఁడు. ఒక విచిత్రమైన లక్షణము చేత నీ క్షత్రియ దుగహంకారము తన నిర్మూలనమునకు తానే హేతువును కొనఁజెచ్చికొన్నట్లైనది. తన నాశనమున కై స హేతువును తానే సృష్టించుకొన్నది. ఇది లోకములోని యొక గహస్యము. ఆ సందు డాజానుభావము. మహా బలవంతుఁడు. నాలుగేనుఁగుల కెంతిబలముండునో వానికింత

బలమున్నది. అతని మనస్సు లోతులలో తాను రాజ్యము నకు నుత్తరాధికారి కావలయునన్న యాశయు పట్టుదలయు సహంకారమునుఁ గలవు. అతనివైపున పెద్ద పక్షముఁ గలదు. మంత్రులలో నధికారులలో సేనాపతులలో సేనలలో నెవ్వరెవ్వరు క్షత్రియులయొక్క బాధలకు గుఱియైనారో వారిం దిటు నందుని పక్షమువారు. తమకేడుగడ నందుఁడని వారూహించుచుందురు. ఈ నందుని పరాక్రమము ప్రతిష్ఠయు నొక్క మగధరాజ్యముతోఁ నాగలేదు. ఆర్యావర్తమున సంతి టను నీ విభేద ముండనేయున్నది. ఈ క్షత్రియ దౌర్జన్యము పది దేశములయందు తాండవించుచునే యున్నది. సర్వదేశముల ప్రజలు దీనినెట్లు తొలగించుకొనవలయునని విచారించుకొనుచునే యున్నారు. అయోధ్య రాజ్యములో నైక్షాకులు పాలించుచుండిరి. పాంచాలమునందు పాంచాల రాజులు పాలించుచుండిరి. హస్తిన ప్రాంతములందు కౌరవరాజులు పాలించుచుండిరి. హైహయలు, కాలకులు, ఏకలింగులు, శూరసేనులు, మైథిలులు, మొనలైన క్షత్రియవంశముల వారార్యావర్తము సంతిటను పాలించుచుండిరి. అనాదినుండియు నీ దేశమున నీ సర్వరాజ్యములయందు క్షత్రియులే పాలకులు. ఇప్పుడు వచ్చిన క్రొత్తయేమి? ఒక్కటియే క్రొత్త. తత్సార్వ క్షత్రియులందఱు వర్ణాశ్రమధర్మ పరిపాలకు లగుటయు, నేటి క్షత్రియులు సర్లము లక్కఱలేదనుటయునని క్షత్రియు లధికులనుకొనుటయు నక్కడ వచ్చినది యిబ్బంది యంతయు - ఇదివఱకు క్షత్రియులే రాజ్యము చేయవలయును, వారే సర్వ ధర్మసరిపాలకు లగునైత్యమును సర్వజనులకు నుండెడిది.

ఆక్షత్రియులు ప్రజాప్రతినిధులు. ప్రజలలో వారొకశాఖ. రాజ్యపాలన ధర్మము వారియందు నిష్ఠమైయున్నది. ఉండవచ్చును. ఆక్షత్రియుఁడు తా నీమహాసంఘమునం దొక యంగమనియు నితరాంగములకు పాలన కగ్రచేత పుష్టి కూర్చివాడనియు నున్నంతసేపు ఆక్షత్రియుఁడు పాలించుటలో ప్రజలకేమియు సేగి లేకుండెను. శరీరమునకు పుష్టి కూర్చవలయునన్న భావముతో నాహారమును భుజించుట యను కర్మ నోరు చేయుచున్నంతవఱకు నోరు శరీరమున కుపయుక్తమైనదే. సర్వావయములు దానిమీఁద నాధారపడి యున్నవి. ఆనోరు, శరీరపుష్టిమాట మఱచిపోయి తన నుచి కొఱకు తానదేవనిగఁ దిన నారంభించినచో శరీరమునకు బల హీనత యేర్పడును. అప్పు డది శరీరమునకు విరోధి. అక్కిన యంగములు దానికేదురు తిరుగును. దానిని తిననీయవు. దానికి డోకులు పుట్టించును. నోరు పూయించును. లాల కార్పించును. ఆరీతిగాక్షత్రియుఁడు తాను చేసెడి పాలన కగ్రచేత సంఘదేహమునకు పుష్టికరమైన వ్యవహారమునందు నిమగ్నుఁడు కాక తాను దురుద్ధతుడై తక్కిన సంఘము నందు దోహియైనచో నా సంఘము వాని నెదిరించును. వానినిఁ గూలద్రోయును. వానినిఁ దిననీయదు. తిన్నది వాని చేత క్రక్కించును. నాటి ఆక్షత్రియుఁ డిట్టిస్థితిలో నుండెను.

మఱియు లోకమునందు ఆక్షత్రియులను గుఱించి వివరితమైన యేవగింపు పుట్టెను. పూర్వ యుగములందు ఆక్షత్రియులు ఆక్షత్రియులుగాని కలియుగమునందలి ఆక్షత్రియులు ఆక్షత్రియత్వమునుగాని ఆక్షత్రియగుణములనుగాని కోల్పోయిరిని రాజ్యావృత్త

వారికి లేదనియు మఱల రాజ్యములు చేయుట బ్రాహ్మణులే చేయువలయుననియు నొక పెద్దరహస్యముగా నుద్భవించి యందందు పొక్కిన యొక యభిప్రాయము దృశ్యమాన మగుచుండెను. ఈ భావ ముదయించినప్పటినుండియు నార్యావర్తమున రాజ్యము చేయుచున్న సర్వ ష్ట్రీయ వంశములకు నొడఁగ్గముండిపో నారంభించెను. మఱియు చిత్రచిత్రములైన మాటలు బయలుదేరెను. ఏనాఁడో కృతయుగమునాఁడు ష్ట్రీయు లిట్లే పెచ్చురేగిపోయిరి. వారి దౌర్జన్యములకు మితిలేకుండెను. ఆనాఁడు పరశురాముఁడు బయలుదేటి తన గండగొడ్డంటలెంట వెంట నిరువదియొక్కమాట ష్ట్రీయులను సంచరించెను. అప్పటికి రాజుల పొంగు తగ్గెను. నేఁడు సట్లే కానున్నది యని ప్రజలొకొక నారంభించిరి. తప్పకుండ గల్గవతారము బయలుదేలును. నూటయిరువది యేడ్ల క్రింద చనిపోయిన బుద్ధుఁడే బుద్ధావతారము. తరువాత వచ్చెడి యవతారము కల్కియేకదా. పురాణములలో నైనచో నా యవతారము కలియుగాంతమున వచ్చునని వ్రాయఁబడియున్నది గాని వెంటనే వచ్చునని కొందఱు చెప్ప నారంభించిరి. ష్ట్రీయులు మాటిమాటికి భగవంతుఁడైతి న యవతారములలో గొప్ప యవతారములన్నియు ష్ట్రీయులయందే యెత్తెనని, రాముఁడు ష్ట్రీయుఁడని, కృష్ణుఁడు ష్ట్రీయుఁడని, బుద్ధుఁడు ష్ట్రీయుఁడని యహంకారోక్తులు సాగుచుండఁగా, సత్ప్రళయక్షులు పరశురాముఁడు బ్రాహ్మణుఁడనియు, వామనుఁడు బ్రాహ్మణుఁడనియుఁ కల్గవతారముకూడ భగవంతుఁడు బ్రాహ్మణులయందే

యెత్తుననియు వాదించుచుండిరి. ఇట్లు సర్వరాజ్యములు స్విధావిభక్తములైన కళపెడ క్రాగుచుండెను. ఎచ్చటను శాంతి లేకుండెను. దురధికారము చేయుచున్నవాని కున్నంత భయము మఱి యెవ్వరి కుండదు. అన్ని రాజ్యములు పాలించు క్షత్రియులు తమ దేశములలో సంప్రదాయములనుఁ జెడఁ గొట్టి, బౌద్ధ సన్యాసులనుఁ జేరఁదీసి, సంఘవ్యవస్థ నిర్మూలనముచేసి, బ్రాహ్మణ కర్మలకు స్వస్తి చెప్పి, యజ్ఞయాగాది కర్మలను నిత్యము నిందించుచు, వేదశాస్త్రములకు సమర్థావగా మాటాడుచు విశృంఖలముగాఁ బ్రవర్తించుచుండియు, నధికార మించుకయు లేనట్టి గతిమాలియున్నట్టి నిరాలంబముగా నున్నట్టి యా బ్రాహ్మణ మతమునుఁ గూర్చి భయపడ నారంభించిరి. బ్రాహ్మణులలో మహాపండితులైన వారందఱు బౌద్ధులై బౌద్ధ గ్రంథములను వ్రాయ నారంభించిరి. బౌద్ధ సిద్ధాంతములను నెలకొల్పుచుండిరి. వేదములయు నుపనిషత్తులయు నర్థములను ఖండింప నారంభించిరి. బ్రాహ్మణమతమున కాలంబము పండితులైన బ్రాహ్మణులు. ఆ పండితులైన బ్రాహ్మణులలో నెక్కువమంది బౌద్ధులుకాగా, బౌద్ధమత సిద్ధాంతములను సమర్థించెడివారుకాఁగా, నీ క్షత్రియులకు బ్రాహ్మణమతమన్నచో భయమెందులకో తెలియదు. ఆ బ్రాహ్మణ మతమునకు నీ పండితులైన బ్రాహ్మణులకంటె వేఱొకరూపమున్నదా? ఆ రూప మెట్టిది? దానికి కర్తవ్యరక్షా ద్యవ్యవహారము లున్నవా? అది గాలిలో నుండునా? ఎప్పుడో హఠాత్తుగా ప్రత్యవభాసించునా? ఈ క్షత్రియులకుమాత్రము భయము హృదయములయందు నిత్య సన్నిహితమై యుండు

చుండెను. నిర్దేతుకమైన భయము, కారణ సామగ్రిలేని భయము, ప్రతిపక్షముయొక్క లీలయులేని యీ భయము నాటి సర్వక్షత్రియ భరావతులయందు నెలకొనియుండెను. ఎక్కడో ఎవ్వరో తమకు విరోధులుగానుండి తమ రాజ్యములను కూలద్రోయుటకుఁ బ్రయత్నించుచున్నారని వారికి భయము. ఈ భయమును పురస్కరించుకొని నాటి సర్వక్షత్రియ రాజులు వైఖ్యాక, పాంచాల, కౌరవ, మౌహయ, శౌరసేన, మైథిలాదులు గిరివ్రజపురమున సమావేశమై యీ యాపద నెట్లు తొలగించవలయునన్న విచారణ చేయుటకు నిశ్చయించుకొనుటచేత, నాటి మిడియెండవేళ గిరివ్రజపురమున రాజసభాభవనమున నాసీనులై యుండిరి. ఆ సభా భవనమునకు నాల్గు ద్వారము లున్నవి. నాల్గుద్వారములవద్ద ఖడ్గ ధారులైన రాజభటులు కాపుండిరి. ద్వారములవద్దకు నెవ్వరును పోవుటకు వీలులేదు సరికదా తద్భవన ప్రాకారమునకుఁ గల పెద్ద గవనునుండియే యెవ్వరును లోనికి రాకూడదని, యెవ్వరిని రానీయరాదని రాజాజ్ఞ. అట్లుండఁగా నందుఁడు తాను లోనికిఁ బోవలయునని సంకల్పించెను. ఆ సంకల్ప మతనికిఁ తన సొంతపుట్టెలోనుండి పుట్టినదికాదు. ఎంతమంది రాజులు భిన్న రాజ్యములనుండి వచ్చిరో యీ యీ రాజ్యములనుండి యిచ్చట జరుగనున్న సమాచారమును గుర్తెఱుఁగుటకు ప్రతిపక్షులనుండికూడ రహస్యముగా జనులు వచ్చిరి. వారందఱును గొప్ప యధికారములయందున్నవారే. కొందఱు సేనాపతులు. కొందఱు రాజభటు దళాధినేతలు. కొందఱు ప్రకృతులు. కొందఱు పురపాలకులు. ఇట్టివా రంద

ఋనువచ్చి గిరిస్థజపురమునం నుండిరి. వారందఱు సందునితో
రహస్యాలోచనములు జరుపుచుండిరి. ఇట్లు జరుగుచున్నదని
యుత్తంగభుజునకు తెలియును. ఉత్తంగభుజు డెన్నిమాల్లో
చక్రవర్తియైన మహానందితో సందునియొక్క యీ వ్యతిరేక
పక్ష నాయకత్వమునుకూర్చి విన్నవించెను. మహానంది
యెప్పుడును పెడచెబిన పెట్టుచుండెను. నేడీ మహా
సభకు సందునివలన విఘ్నము లేర్పడునని యుత్తంగ
భుజుడు మహారాజుతో విన్నవించెను. ఆతనిని లోనికి
రానీయఁవలదు. సభలో మనమేమి చెప్పికోందుమో వానికి
తెలియనే తెలియదుగదా యని మహానంది యనెను. సందుని
సభలోనికి రానీయవలదన్న యాజ్ఞపుట్టెను. అప్పటికి నుత్తంగ
భుజునికి భయమే. సందుని రాజభటులు లోనికి రానీయఁగ.
పోవుట కాజ్ఞలే దందురు. సందుడు మిన్నకుండఁడు. తాను
సాహసించి లోనికి జొరఁబడును. అంత మహాబలశాలి నెది
రించెడివారు లేరు. అతఁ డచ్చటి సైనికులను నధించి లోనికి
వచ్చినచో మహారాజుని నేమియు చేయఁడు. ఇదిరాజాజ్ఞా
వ్యతిరేకమణము. సందుడు శిక్షార్హుడని మహారాజుతో చెప్పి
ఫలములేదు. ఉత్తంగభుజున కేమిచేయవలయునో తోచలేదు.
అందుచేత సతఁడు సభాభవన ప్రాకారద్వారమున నది మదపు
ఓనుఁగులను నిలఁబెట్టి యుంచెను. సందుడు సాహసించి
లోనికిఁ బ్రవేశించుటకుఁ బ్రయత్నించినచో మావటివాండ్రా
యేనుఁగులను వానిమీఁదికిఁ బురికొల్పవలయును. ఆ గండగ
గోళములో దాను మఱిగొంత సైన్యమును తోడుతీసికొని
పోవచ్చును. ఎట్టేసను సందునకు లోనికిఁ బ్రవేశము సభ

విందు. సర్వరాజులును చేయు రహస్య సమాలోచనములు బయటికి పొక్కునే పొక్కువు. ఇందులో మఱియొక యాసన కలదు. ఏస్థులను నందుని మీదికిఁ బరికొల్పినపుడు నందుఁడు వధింపఁబడినచో నతనికాపద గల్గినచోఁ దా నేమని మహారాజుతో చెప్పవలయును? మహారాజు నందుని తల్లియందు బద్ధానురాగుఁడు. ఆ సు మహాసంనునితోఁ జెప్పి యేదియైన చేయించఁ గలదు. ఎట్లైనను దీనికంటె మార్గములేదు. ప్రాకారద్వారమునందున్న యుద్ధా నేకప రక్షకభటులతో నందుని కపకృతి జనుగరాదనయు, వారి ప్రధాన కర్తవ్యము నందుఁడు లోనికిఁ బ్రవేశించకుండఁ జేయుట మాత్రమే యనియు గట్టిగా చెప్పెను. అంతటితో నుత్తంగభుజుఁడు తృప్తిపడక తాను కూడ దూరముగా నొకనీడ ప్రదేశమున గుఱ్ఱము మీఁద నెక్కి ద్వారమువంకఁ జూచుచుండెను. కొంతసేపటికి నందుఁడు వచ్చెను. ఆయన గుఱ్ఱము మీఁద వచ్చెను. లోనికి పోబోవుచుండెను. ఇద్దఱు భటులు తమ యశ్వములను వాని వైపునకు మఱలించి “అయ్యా! సరులను లోనికి రానీయవలదని రాజాజ్ఞ”యని విన్నవించిరి. నందుఁడు నేను పరుఁడను కాననెను. భటుఁడు:- ఆ సంగతి మాకు తెలియదు. ఇదివఱకెవ్వరు లోననుండఁగో వారు కాక యితరులను రానీయవలదని రాజాజ్ఞ. నందుఁడు:- నాకొఱకొక పీఠ మచ్చట యనావృతమై యుండును. మహారాజుగారు నన్ను రావలదని నిషేధించరు. ఇది యెవరో నడిమివారు చేసిన కుతంత్రము - అనుచుండఁగా నుత్తంగభుజుఁ డచ్చటికి వచ్చి “నడిమివారెవ్వరు చేసిరి? నడిమివారికి దీనితోఁ బ్రసక్తి

యేమి? ఇది మహారాజుగారి యాజ్ఞయే" యనెను. సందుడు:-
 ఇది నిస్సందేహముగా నడిమివారే చేసిరి. నా తండ్రి నాకు
 వ్యతిరేకమైన యాజ్ఞయొసంగెడు. కుత్సితులెవరో మహారాజు
 చెవిలో గొడ్డములు పలికియుందురు. ఆ కుత్సితులను నేనె
 టుగొందును. వారు నా కడుపులో మెదలుచునే యున్నారు.
 వారిని నేను తీమించను. ఉత్తరంగ:- వారు మీ కడుపులో
 మెదలుచున్నచో తమరును వారి కడుపులో మెదలుచునే
 యుందురు. మీరు వారిని తీమింపనిచో వారును మిమ్ము
 తీమింపరు. సందుడు:- వారంతటి పౌరుషశాలులైనచో
 ఇదిగో నేనిచ్చట నున్నాను. నా చేతిలో ఖడ్గమున్నది.
 వారును గుట్టము నెక్కియే యున్నారు. వారి చేతిలోనను
 ఖడ్గమున్నది. రావచ్చును. ఉత్తరంగ:- తమరన్నమాట నా
 కర్థమగుటలేదు. నేను లోక సామాన్యముగా మాటాడితిని.
 ఎంతవానికైనను శత్రువులుందురు. ఒకనికొకడు శత్రువై
 నపుడు వానిని గూర్చి వీడెట్లు భావించునో వీనిని గూర్చివా
 డెట్లు భావించునని నా తాత్పర్యము. తమరు దుర్గము చేసి
 కొన్నచో నేనేమియుఁ జేయలేను. సందుడు:- ఏమయ్యా!
 అంతలో సంత మెత్తఁబడి పోయితివి. నేను లోనికి వెళ్ళితిరే
 దను. ఉత్తరంగ:- నట్లుట కేమియు వీలులేదు. లోన తీక్షణియు
 లంపట సంభవించుచున్నారు. సందుడు:- నేను తీక్షణియు
 డను కాననియా నీ యుద్దేశ్యము. ఉత్తరంగ:- నే నామాట
 యనలేదు. తీక్షణియులనగా ననేకదేశముల రాజులనినను నా
 తాత్పర్యము. సందుడు:- కాదు లే, మొదట సన్నమాటయే
 నిజము. మాట విప్పించుకొనుట యెందులకు? నేను వెళ్ళి

తీరెదను. ఉత్తుంగ:- వల్పుటకేమియును పలులేదు. సం
దుండు:- నాకెవరడ్డము వత్తురు. ఉత్తుంగ:- ఆ సదియెన్లు
లడ్డము వచ్చును. నందుండు:- ఓయి యుత్తుంగభూజా!
నీవేన్లుల లక్షణము లెఱిగిన వాడవేనా? ఇంత
యెండలో నేనుగొలకు స్వాస్థ్యముండునా? మిటమిట
లాడిపోవు నెండలో నేన్లులు నిలువలేవు. నాని
వంక జూడుము. అవి త్రొక్కిళ్ళు పొందుచున్నవి. ముఱి
కొంతసేపటికి నున్నుత్తములు కావచ్చును. మావంటి వాం
డనే సంహరించవచ్చును. ఆ యేన్లులను నామీఁదఁ బ్రయో
గించి ఫలితములేదు. మఱియు మహారాజు నేను లోనికిఁ
బ్రవేశింపకుండ మత్తగజములను పదింటి నిచ్చట నాన్తు
పఱుపుమని మీతోఁ జెప్పిరా? నేను మూర్ఖించి లోనికి పోవు
టకు యత్నింతును. మీరేన్లులను నా మీఁదికిఁ బురికొల్పు
దురు. నా కాపద జరుగవచ్చును. నేను ననిపోవచ్చును.
అది మీకు తేమమైన విషయమా? మిమ్ము మహారాజు
మన్నించునా? నేను మీకు చేసిన యపకారమేమి? నేను
క్షత్రియుండను కానని పూయూహ. నాతండ్రి క్షత్రియుండు.
నాతల్లికాదు. నేను సగము క్షత్రియుండనుకదా! దానికైన
నంగీకరింతువా? నేను నా గుఱ్ఱమును లంఘింపఁజేసి నీ
యేన్లుల కందకుండ సభాభవనమునందుఁ బ్రవేశింతును. నీ
యేన్లు లేమిచేయును? మీరేమి చేయుదురు? కనుక నన్ను
న్యాయముగా లోనికిఁ బోనిండు. ఇచ్చట నిక్షపాత
మొగదులకు? కొందఱు భటులు పనిపోవుట యెందులకు?
రెండు మూడేన్లులు పనిపోవుట యెందులకు? మనమిద్దఱుము

యుద్ధమాచట యెందులకు? నే నిచ్చటనే యుందును. బలవంతముగా లోనికిఁ బ్రవేశింపరాను, మీరుపోయి మహారాజు గారితో నేను లోనికి రా వాంఛించుచున్నానని మనవి చేయుడు. నే నిచ్చట నున్నానని చెప్పుడు. వారి పప్పుకొని సంగీకరింపక పోయినచో నేను తిరిగి పోయెదను. మీరు వెళ్ళి మఱలఁ గనుగొని పండు.

ఉత్తంగ భుజన కేమిచేయుటకును దోచలేదు. తాను మహారాజున కీసంగతి మనవి చేయుటకుఁ బోయినచో సందుఁడు తన నెంటనే వచ్చును. రాజభటు లడ్డగించరు. వచ్చిన సందుని లోనికి రావలదని రాజు నిషేధించెడు. రాజు కొడుకులు మువ్వరు తీవ్రముగా సందుని లోనికి రానీయకుండ చేయుమని తనతోఁ గట్టిగాఁ జెప్పిరి. ఇతర బేళపు రాజులకుఁగూడ సందునియొ గిష్టము లేదు. వారందఱితినిఁ బ్రత్యర్థిగానే భావించుచుండిరి. ఈ సందర్భస్థితిలో నుత్తంగ భుజుడేమి చేయవలయునో తెలియక తట పటా యించుచుండెను. ఇంతలో సందుఁడు విచిత్రముగా నన్నెను. “ఓయి ఉత్తంగభుజా! నేను లోనికి రానేరాను. నే నిన్నా భును తీత్రియుడ ననుకొనుచుంటిని. నా యభిమాన మంతయు నిన్నాభును నిజముగా నేనై పునకు మొగ్గ నలయునో నాకే తెలియకుండ నున్నది. ఇన్నాభు నే నేనిర్ణయ మునకును రాలేదు. నేఁడు నీవు నా కాగిర్ణయమును చేసిపెట్టితివి. నేను తీత్రియుడను కాను. నేను తీత్రియేతరుడను. నేను శూద్రుడను. ఓయీ! ఇదిగో ఈ నిముసమున తీత్రి యులకుఁ బ్రబల విరోధి సముద్భవించినాఁడు. ఒక్క నా

పండ్రిని వచలిపెట్టి నేను సగ్గు క్షత్రియులకు విరోధిని. నీకు ప్రబల విరోధిని. ఇంక నేమి జరుగునో చూచికొనుము. ఏకగర్భవాసులుకాని రాజు కొడుకులు మువ్వగు నాకు సగ్రజులు. సోదరులు కాదంతే. నీవు వారి మాటలకు నెక్కువ గౌరవ మిచ్చెడివాడవు. వారు నన్ను లోనికి రాసేయవలసని నీతోఁ జెప్పిరి. నీవు వారి మాట పాలించుచున్నావు. అట్లే కానిమ్ము. ఈ దుష్ట క్షత్రియులకు దేవమంతయు విరోధముగా నున్నది. నేనిన్నాళ్ళు వారిపక్ష మవలంబింపలేదు. ఇప్పుడవలంబించుచున్నాను.” అని సగమండు చెడలిపోయెను.

౨

మాహిష్మతీపురము నొరసి రేవానది ప్రవహించుచున్నది. కొన్ని యార్యానర్తములోని నదులు పేగునకు నదులుగాని చూచుటకుఁగాని నైశాల్యమునకుఁగాని పెద్ద కుల్లలవలెనుండును. వీనిలో ననేక నదులు సృష్ట్యాది దినములలో, నొక మహాపత్తివ్రత నదిగా ప్రవహించుటయో, నొక ఋషియొక్క తపస్సు నదియై సాగుటయో, మొదలైన కథల కాశ్రితములై యలరాచుచుండును. చెడల్పు తక్కునైనను నదులు లోతుగానే యుండును. పురాణకథ యున్నది. పూర్వము కార్తవీర్యార్జునుఁడు తన వేయిమంది భార్యతో నచ్చి తన వేయి చేతులు చాచి, నది నడ్డగించినాడని, నదీ ప్రవాహముపొంగి కట్టలు పొరలి త్రతాంతదేశము సంగమము

వజ్రదలుగాఁ గట్టినదని తదాశ్చర్యముచూచి ఫలాహరణార్థము
వచ్చిన రేణుకాదేవి నివ్వెఱపోయి యచట తడయఁగా
జమదగ్ని ఋషి యామెయందు కోపించి తచ్చిరశ్చేదముచేయఁ
గొడుకుల నాజ్ఞాపించుటయు, గడసారపు విడ్డయైన పంతు
రాముఁడు తల్లి తల తరుగుటయు జరిగెనని యున్న కథనుఁ
బురాణములే మఱచిపోలేదు సరికదా తత్త్వాంతియులును
మఱచిపోలేదు. మాహిష్మతీ పురాధిపతులైన హైహయ
లును మఱచిపోలేదు. లోకములో నొక యనుస్మృతము
యున్న భావములు మానవుల మనస్సులను పట్టుకొని వచ్చు
చుండును. వందలు వేలు సంవత్సరములు గడచును. ఆభావ
మట్లే యుండును. ముత్తాత యెవఁడో స్వర్గమునకుఁ బోయి
రంభ నిద్రించుచుండఁగా నామె కైశికములోని పారిజాత
పుష్పముల నెత్తికొని వచ్చెను. ఆ వంశములో జన్మించివా
రందఱు తాము తమ ముత్తాతవలె నా పూర్వపురుషునివలె
నిద్రించుచున్న రంభా శిరోజభర సమలంకృత పారిజాత
కుసుమ గుచ్ఛముల నపహరింప జన్మించినా రనియే యనుకొను
చుండును. వాఁడేమాత్రపు ప్రతిభావంతుఁడైనను శృంగార
భావోన్మత్తుఁడైనను పదేసది నవే కలలుకంచు నెవ్వతయో
యొక సౌందర్యవతియని పేరువడ్డ స్త్రీ నిద్రించుచుండఁగా
నామె కొప్పులలోనున్న గన్నేరు పూలో చేమంతి పూలో
యపహరించి తాను తన ముత్తాతయంతివాఁడనని చెప్పికొను
చుండును. ఆ హైహయుల రాజ్యములో నొక యింట నిట్లే
జరిగినది వాని తాత యెవఁడో పూర్వము తా నొకమంత్ర
వేత్తయై రంభా మంత్రమును జపించెను. రంభామంత్రమని

యొకఁడున్నది. దానిని నిశావేళయందు శ్మశానములో భవోపగి
గూర్చుండి జనము చేయవలయును. వాని జాతికములొ సర్లు
వ్రాసియున్నచో రంభ ప్రత్యక్షమగును. వానికి రంభా
సంయోగము జరుగును. వాఁడు మఱియొకస్త్రీతో సంబంధము
పెట్టికొనరాదు. ఆ సంబంధము తనివద్దకు వచ్చుచుండును - పోవు
చుండును. వాఁడు బ్రహ్మచారియై యుండవలయును. ఇట్లుం
డంగా నావంగసములోని పూరుషుఁడు వివాహమాడెను.
అతనికి సంతానమును గలిగెను. గంభకు కోరిము వచ్చెను.
వాని మంత్రము చెడిపోయెను. ఆ రంభకు వానిమీఁద నెట్టి
మమకారమో వానిని జంపలేదు. పిచ్చివానిని జేయలేదు.
వానికిని రంభమీఁది మమకారము పోలేదు. సంతానము
కలిగిన తరువాత వాఁడు మఱల రంభా వ్యాసక్త హృదయుఁడై
మఱల రంభామంత్రమును పది రెట్లుగా జపించెను. వానివద్దకు
రంభ రాలేడుగాని నిద్రించుచున్న రంభ వానికిఁ గనిపించెను.
ఆ రంభ లలో భారీజాతిపు పూవులున్నవి. వాఁ డాపుష్పము
లనుఁ జెచ్చి మిగిలిన జీవితమంతయు తత్స్మరణజనితమైన
విలక్షణమైన యున్మాదముతో, నావైపున మన్నాది యీ
వైపున సంసారిగా చాలనాళ్లు బ్రదికెను. ఆ పారిజాతపుష్పము
నచ్చినవారందఱకుఁ జూపించుచుండెను. ఇది కథ. ఇప్పు
డావంగడములో నా పుష్పము లేదుగాని యీ వంగసములోని
వారు తత్కథను శ్రవణం పునః చెప్పికొనుచుందురు. ఆ వంగ
సములోని స్త్రీలుకూడ తమ పిల్లలను ముద్దాడుచు 'మా
వాఁడు మా పూర్వ పురుషునివలె రంభ కొప్పులోని పారిజాత
పుష్పములు తెచ్చినమ్మా' యనుచు నుందురు. రంభ కొప్పు

లోని పూవులు తెచ్చుట యిది యేమింత గొప్ప విషయము. అదియేమి భగీరథునివలె ధాత్రికి గంగానదిని దెచ్చుటయూ? శ్రీరామ సంగ్రహనివలె రావణ సంహారము చేయుటయూ? ఆదివరాహమువలె భూమిని ఎక్కటికోతతో ప్రళయవారాళి పైకి సంకురింపఁ జేయుటయూ? మానవజాతియొక్క వ్యామోహమున కవధియేమి? ఒక పుల్లి తన కొడుకును ముద్దాడుచు వాడు భవిష్యత్తులో బహుశ్రీ సంయోగఫలిత శృంగారాకృతి యగునని యాశించుటలోని యాచిన్య మెట్టిదో తెలియదు. తాను శ్రీ తన కొడుకు బహుశ్రీ వ్యాస క్తచిత్తుఁ డగుట యామెకు సంతోషపేతు నట్లుగునని ప్రశ్న. శ్రీగాని పురుషుఁడుగాని కామభావమునందు సమానులే. పురుషునకు శ్రీ సమాగమవాంఛవలె శ్రీకి పురుష సమాగమవాంఛ యుండును. ఒకశ్రీ తన కన్నకూతురు బహు పురుష సమాగమ సంగజనిత సుఖము పొందవలయునని వాంఛించును. తనకొడుకు బహుశ్రీ సంభోగజనిత సుఖమును బొందవలయునని వాంఛించును. ఏ పురుషుఁడును తన కొడుకు బహు కాంతాసక్తచిత్తుఁడై యుండవలయునని గోరినచో గోరునుగాని తన కూతురు బహుపురుష నిష్ఠచిత్తవృత్తియై యుండవలయునని కోరఁడు. ఏ శ్రీయైనను తనగుట తాను బహుపురుష గతిచిత్తవృత్తి గావచ్చును. తన కూతుండవలె దది వాంఛించును. ఆమె మనస్సులో నానాత్వమున్నది. ఆ నానాత్వవాంఛా పరిపూర్తి తన కూతుండవలయుననుగాక తన కొడుకులయందు కలుగవలయునన్న వాంఛయే శ్రీలు నను కొడుకులను “మావాడు స్వర్గమునకుఁబోయి తంభను

తెచ్చునమ్మా” యనియు “మావానిని గంధర్వస్త్రీలు పరింతు
రమ్మా” యనియు మొదలైన కోరికలు కోరింపించును. ఇంత
కును ఒక వంశములో నెవఁడో యొకఁడు మంచియో
చెడ్డయో, గొప్ప దనిపించుకొన్న యొక పనిని జేసినచో
నా వంశములోని తక్కినవారందఱు నట్లే చేయవలయునని
యాశించుచుందురు. ఇది సరే. ఒక వంశములోఁ బూర్వుఁ
డెవఁడో గొప్పవాఁడే. వాఁడు మఱియొకని చేతిలో
దెబ్బతి నెను. తక్కిన వంశములోనివారు వేచేతిలో తమ
పూర్వుఁడు దెబ్బ తినెనో వాని వంశమువారిని గెల్పుట యొక
మహాభిలాషగా నెంచుచుందురు. ఇదియొక విచిత్రమైన విష
యము. రాముఁడు రావణాసురుని సంహరించెను. పది
యుగములు గడచెను. అనఁగా కొన్ని కోట్ల సంవత్సరములు
గడచెను. అప్పు డొకక్షత్రియవంశ మున్నది. ఆ వంశమువారు
తాము రాముని వంశమువార మనుకొనుచుందురు. లంకలో
ననో తత్త్వాంతములయందో మఱియొక రున్నారు. వారు
తాము రావణునివంశమువార మనుకొనుచుందురు. ఆవంశము
వారి నీ వంశమువారు తక్కువగాఁ జూచుటయు, వారికి వీరికి
విరోధము ప్రబలియుండుటయు, రాముని వంశమువారు రావ
ణుని వంశమువారిని తక్కువగాఁజూచుచుండుటయు, రావణుని
వంశములోనివాఁడు రాముని వంశములో వానిని సంహరించి
నచో, తాను రామాయణకథను తాఱుమాఱు చేసినట్లు,
వాల్మీకి మొగమునకు మసిపూసినట్లు, రామాయణ కథాపాఠకు
లందఱిని నెఱ్ఱివాండ్రను జేసినట్లు భావించుటయుఁ గలదు.
ఇది మానవజాతిలోనున్న యొక విచిత్రమైన వ్యామోహరేఖ.

ఆ రాముఁడెవరు? ఆ రావణుఁడెవరు? ఈ సడుమ నెన్ని జీవకోటులు ప్రయాణము చేసినవి? ఎవనికర్మ యెట్టిది? ఏఁడెవ్వఁడో తా నారాముఁడో ముడిపెట్టకొనుట యేమి? ఆ రామునకు వీనికి సంబంధమేమి? యన్న ప్రశ్నలు పుట్టి సచో వీనికేమి సమాధానము? లోకము తిత్పూర్వ వృత్తము ననుసగించియే బ్రతుకుచుండును. ఇదియే దానికి సమాధానము. పూర్వ మెన్నఁడును నెవ్వరును జేయనిపని తాను చేయుచునని, లేదా చేరితిని యనుకొనెడు వాఁడొక మూఁఖుఁడు. పూర్వము చేయనిదెవ్వఁడును చేయలేడు. పూర్వ కపులు వ్రాయని భావమును క్రొత్తగా నెవ్వఁడును వ్రాయలేడు. దానివంటిదే యిదియును. కొంచెము మార్చి క్రొత్త పనుకొనును. నేడు సామ్యవాదము చెలరేగినది. దీని నేదో త్రివిధ స్వర్గమునందున్న గంగను భగీరథుఁడు ధాత్రికి తెచ్చి నట్లు పాతాళమునందున్న భావమును బైకి చేదినట్లు కొందఱు తాండవించురు. అది యట్టిదమియును కాదు. భారతిములో సౌగంధికాపహరణమునకు భీముఁడు నెళ్ళినాడు. ఆ పూవులు మహాకాంతారమున నొక తటాకమునం దున్నవి. భీముఁడాపూవులనుఁ గోయఁబోగా నచటి యక్షులు తత్సరస్సు కుబేరునిదనియు నెవ్వరును దానిని జేరరాదనియు వారించిరి. భీముఁడు వారితో కొండలమీఁద కరిసినవాన యిచ్చట పల్లముగా నున్నదని తటాకము గట్టెను. దీనికి కుబేరుఁడెవ్వఁడధికారి యగుటకు?" నని వారితో ననెను. ఇది సామ్యవాదమునకు పైమెట్టు వాదము. మఱియు నానుశాసనిక పర్వములో నొకకథ యున్నది. ఒకరాజుకొడుకు రథమోకి-

రాజవీధుల వెంట బండిని తోలుకొనిపోవుచుండగా నొక పేద బ్రాహ్మణ బాలకుడు రథముక్రింద బడెను. పెద్ద చెబ్బ తగిలెను. ప్రాణము మాత్రము పోలేదు. ఆ బ్రాహ్మణ బాలకుడు సామ్యవాది సిద్ధాంతమునంతయు మాటాడెను. ఇది భారతములో నున్నది. ఇది యెందుకు చెప్పవలసి వచ్చిన దనగా సృష్టిలో నేదియు క్రొత్తకాదు. క్రొత్త యనిపించు కొనుకడంతయు మాత్రమే పరిస్థితులే తప్ప మానవుని మనస్సు కానేకాదు. కామక్రోధ లోభాదులచ్చటనే యున్నవి. తిండి గుడ్డ సమస్యలచ్చటనే యున్నవి. రాజ్యము చేయవలయునన్న కోరిక యచ్చటనే యున్నది. రంభాది సంభోగవాంఛ యచ్చటనే యున్నది. రోగము లచ్చటనే యున్నవి. మృత్యువు కూడ నచ్చటనే యున్నది. ఏతాదృశ బహువిషయ సమాహార భూతమైన యీ సృష్టి తనలోతానే గిర గిర గిర తిరుగుచుండును.

ఈ రేవాసది ప్రవహించుచున్నది. ఈ రేవాసదిని నేటి మాహిష్మతీ రాజు నాటి కార్తవీర్యునివలె వేయిచేతులుండి ప్రవాహము నడ్డగించవలయునని వాంఛించెను. ఇతనికి వేయి చేతులే లేవు. రెండు చేతులే యున్నవి. మఱి యేమిచేయవలయును? ఇదియుగాక వానికి మఱియొక యూహకలదు. పూర్వము భార్గవరాముడు కార్తవీర్యుని సంహరించెను. తానైనచో బరశురాముని సులభముగా వధించెడివాడు. మగతనమన్నది యున్నచో నా పరశురాము నిప్పుడు రమ్మనుము. తానిప్పుడు వానినేమి చేయునో? ఈ మాహిష్మతీ రాజునకు తల్లిగండ్రులు పెట్టినపేరు ప్రసేనజిత్తు. ఇతడు తన

మేను నష్టనుఁడుగా మార్చికొనెను. అనఁగాఁ దాను కార్తవీర్యాజ్ఞనుఁ డన్నమాట. ఇతఁడు కూడ గిరివ్రజపురమున జరిగిన సర్వక్షత్రియకుమార సమావేశమునకు వెళ్ళి తిరిగి వచ్చినవాఁడే. ఆ సమావేశములో నేమి జరిగినదో యెవ్వరి కీనిఁ దెలియదు. అచ్చటికి వెళ్ళిన కొరవ పాంచాల హైహయాదివంశ జాతులైన రాజులకే తెలియును.

ఈ యజ్ఞనుఁడు మాహిష్మతీపురమునకు వచ్చెను. వచ్చినప్పటినుండి యొక పదకమును నిర్మించెను. బ్రాహ్మణులు తామస్వవృత్తిని చేయరాదు. వారు కట్టెలమ్ముకొని బ్రదుకవలయును. తన రాజ్యములో బ్రాహ్మణులకు సర్వవృత్తులు నుపసంహరింపఁబడుటచేత బ్రాహ్మణులందఱు కట్టెలమ్ముకొని బ్రతికెడివారే యైరి. కట్టెలమ్ముకొనుటకు గొడ్డస్సే చేతపుచ్చుకొని యడవులకుఁ బోవలయును. వానితో కట్టెలను కొట్టుకొని రావలయును. వాని నమ్ముకొని జీవించవలయును. ఈ రీతిగాఁ గొలఁది మాసములలో నా రాజ్యమునందలి బ్రాహ్మణులందఱు పరశురాములవలె నైరి. జుట్టు నడినెత్తిన ముడి వేయుదురు. బొడ్డువఱకు జంఁదెములు, దోవతిపింజెలు ననుకకు బిగించి కట్టుదురు. గొడ్డలి బుజానవేసికొని తిరుగుచుందురు. క్రితివాఁడును పరశురాముఁడే. వారిలో నెవఁడు తొమ్ము బడిసియుండునో, యెవఁడు యువకుఁడో, వానిని రాజు పిలిపించును. ఆ బ్రాహ్మణుఁడు సభలోనికి వచ్చును. రాజు నకుఁ దనయందు దయగల్గినదని యా పిచ్చి బ్రాహ్మణుఁ డూహించును. వచ్చిన యా బ్రాహ్మణునిఁ జూచి యజ్ఞనుఁడైన యీ హైహయవంశరాజు నే నష్టనుఁడను. నీవు

పరశురాముడవు. నాతో యుద్ధమాడెదవా యనును. ఆ బ్రాహ్మణుడు “మహారాజా! నేను పేద బ్రాహ్మణుడను. తమతో యుద్ధమాడుటకు వచ్చినా? తమ ౭నుగ్రహించి యేదైన నిచ్చినచో దీసికొని పోదును. పెండ్లము బిడ్డలను సాకికొన నెంచితినిగాని ప్రభువులతో నాకేమి విరోధ”మనును. అర్జునుడు నోటికివచ్చినట్లు పరశురామునిఁ దిట్టును. బ్రాహ్మణులనుఁ దిట్టును. ఆ బ్రాహ్మణుఁ డేమిచేయును? అట్టి బ్రాహ్మణులలోఁ గొందఱకుఁ గోపమేరాదు. కోపమువచ్చిన కొందఱు దానిని దిగ్గ్రమింగికొందురు. ఒకప్పుడొక బ్రాహ్మణుడు రాజుతో నిట్లనెను. “మహారాజా! తమరితో నాకేమి విరోధము? మీరు మా యావును దొంగిలించితిరా! నా జనకుని వధించితిరా!” అనఁగా నీ మాట లా బ్రాహ్మణుని కుత్తుకఁగుఁ బట్టుకొన్నవి. వెంటనే యర్జునుడు పోయి యా బ్రాహ్మణుని కున్న యొక్క గోవును తోలించి తెచ్చికొనెను. అతని తండ్రిని వధించెను. అప్పు డా బ్రాహ్మణునకుఁ దెలిసెను. వాగ్వాప్యపారము మంచిదికాదు. వివేక మంతకంటె మంచిది కాదు. చమత్కారము తన శక్తికి తగిన ట్లుండవలెను గాని శక్తినిమించి చేసెడి చమత్కారము ప్రాణములమీఁదికి తెచ్చును. ఇది యా బ్రాహ్మణుడు తెలిసికొనిన మహా విషయము. ఆ బ్రాహ్మణుడు తన తండ్రియొక్క యపరకర్మ లెట్లో యొకట్లు చేసికొని మఱల రాజవద్దకువచ్చి “మహారాజా! ఊమింపుడు! నేను బ్రతుకుట కష్టముగా నున్నది. నా యావునైన నిప్పింపు” డనెను. అర్జునుడు “నీవు నాతో యుద్ధమాడి, నన్ను గెతించి, నీ యావును నీవు తోలికొని

పొమ్మనెను. ఆ బ్రాహ్మణుడు నేనంతటి సామంతుడనుకాను. నాకు యువవివ్య తెలియదు. కత్తి పుచ్చుకొనుటయే చేత కాను. నేను తిమిలో నేమి యుద్ధమాడఁ గలను? నన్నిట్లు తిమరు నెదలిపెట్టినచోఁ జాలును. నాదారిని నేను పోయి యాయుధాయమున్న న్నినాళ్లు బ్రతికెదఁనని చెప్పెను. ఆ బ్రాహ్మణుఁ డామాట లనకుండినను బాగుగా నుండెడిది. ఆ మాటలనుట యతని ప్రాణము మీదికి వచ్చెను. ఒక్కొక్క తెలిపితక్కువమాట యొక్కొక్కప్పుడు ప్రాణముల మీదికి దెచ్చును. అట్లునుఁడు వానిని బోసీయ ననలేదు. ఇతఁడు తననుఁ బోనిమ్మనెను. చానితోఁ రాజునకు వానినిఁ బోసీయ రాదనిపించెను. చివరి కా బ్రాహ్మణుఁడు రాజు సన్నిధానము నుండి నెత్తురు కాఱెడి మేనితో, కత్తులు క్రుమ్మిన మేనితో, నెడలిపోయెను. రాజయొక్క యిట్టి ప్రవర్తనచేత నారాజ్య ములోని బ్రాహ్మణులందఱు గ్రుడ్డు కుడుచుచుండిరి. కట్టెలు కొట్టుకొని బ్రతుకుట తప్ప వారికి మఱియొక మార్గములేదు. ఎప్పుడు వాఁడు రాజు కంటఁబడునో రాజు వానినెప్పుడు తన కొలువునకుఁ దీసికొనిపోవునో యెప్పు డేయెద్దడి కలుగునో తెలియదు. సామాన్యముగా యువకులై, బలిసియున్న, పుష్టి గానున్న బ్రాహ్మణులనే రాజిట్లు చేయుచుండుటచేత, బ్రాహ్మణు లందఱు కట్టెలు కొట్టుటకు తమ కొడుకులను పంపించుట లేదు. బ్రాహ్మణవార్ధకమే గొడ్డళ్లు పుచ్చుకొని యడవులకు పోవుటయు, గట్టెలు తెచ్చికొనుటయు, జేయుచుండిరి. చేతిలో గొడ్డళ్ళులేని వట్టి కట్టెలమోపు శిరసులందు కలిగిన బ్రాహ్మణ కుమారులు వాని నమ్ముటకుఁ దిరుగుచుండిరి. ఎక్కువమంది

తమ శిరస్సులనుఁ గొరిగించుకొని తిరుగుచుండిరి. మూర్ఖజములు జటాకృతిగా నున్నచో తాము రాజునకు పరిశురామభ్రాంతిహేతువుల మగుదుమని వారికి భయము. కొందఱు జందెములే బొడ్డులలో దోపికొని కట్టెలమ్ముకొని యింటికి నచ్చి యానాటికి గండము గడచినదని సంతోషించుచుండిరి. కాని బ్రాహ్మణుల గేహములలో నీ మహాపద యెల్లుత్తరింపఁ బడఁగలదన్న నిత్య చర్చలు జరుగుచునే యుండెను. రాజు యుద్ధమాడు మనుచున్నాఁడు గదా మనలో బలిష్ఠుడైన యొకఁడు నిజముగా యుద్ధమేల యాడరాదు? గొడ్డళ్ళున్నవి. పెద్ద పెద్ద గొడ్డళ్ళు చేయించుటయు, వానికి బాగుగా పదును పెట్టించుటయు, కత్తిదెబ్బ లొడ్డుకొనుటకు గొడ్డలితో నాతలి వానిని సంహరించుటకు ప్రయత్నించుటయు, సభ్యాసముచేసి రాజుతో యుద్ధమాడెడివాఁ డెవ్వఁడో యొకఁడు సిద్ధము కావలయునని యందఱును తీర్మానించికొందురు. వాఁడెవ్వఁడని స్రశ్న. ఎవఁడైనను పౌరుషశాలియైన బ్రాహ్మణ యువకుఁడు తానట్లు చేయుదుననఁగాఁ దల్లి వారించును. తండ్రి వారించును. ఎవఁడో నచ్చి తమ యాపద కడ్డ పడవలయుచుగాని తమకుఁ దాము తమ యాపదను తొలఁగించుకొనుటకు ప్రయత్నము చేయుదమన్న సాహస మాజాతికి లేదు. నిత్యమును సత్రి బ్రాహ్మణ గృహమునందును రాజు నెవరు నియమింపవలయునన్న వృథా చర్చలు జరుగుచుండును. చివరకు వేదాంతవాక్యములతోఁ బర్యవసించును. వాని పాపమున వాఁడే పోవును. రావణుడు, హిరణ్యకశిపుఁడు, నముచి మొదలైన రాక్షసులే సంహరింపఁబడిరి. తాడితన్నిన

వాని తలతన్నెడివాడు గలడు. వాని పాపములు వానినే సంహరించును. రాజు స్రజారంజకుడుగా నుండవలయునుగాని స్రజాద్రోహియై రాజు రాజకాడు. స్మృతివాక్యములు, వేదవాక్యములు, పురాణకథలు, వ్యర్థప్రయత్నలైన బ్రాహ్మణుల యిందలొ దినదిన మావృత్తి గనుచుండెను. వారు మఱియు నిట్లందురు. కాదయ్యా! మనలో నెవఁడో యొకఁడు వోయి రాజుతో యుద్ధముచేయును. మనవాడే గెలుచును. రాజును వధింపననియే యనుకొందము. అంతటితో నైనదా? వెంటనే సైనికులందఱు మూగుదురు? రాజవంశీయులందఱు వత్తురు. ఆ బ్రాహ్మణయువకుని ముక్కలు ముక్కలుగా నరకుదురు. మఱియు నాలోచించినచో సంతటితోడ నాగదు. వాని సంశయము సర్వనాశనము చేయుదురు. పురువుల నేతిన స్లేఱుదురు. అప్పటికి నాగిపోవునన్న సమ్మకములేదు. రాజవంశీయులును ఓక్రియ కుమారులును రాజభటులతో పచ్చి బ్రాహ్మణులపేటలోఁ గొంతలమీఁదపడి వరుసగా బ్రాహ్మణులను సంహరింతురు. దుర్జాతులైన మానవుల ప్రవృత్తి నెవ డాకట్టగలఁడు? ఎవఁడో యెవనినో చంపెను. ఆ చంపినవాఁడొక వర్ణమునకు చెందియుండుట తప్పదుకదా? పనియుఁ బాటయులేని దుర్జనులు, స్వల్పసిద్ధాంతములయందు నిమగ్నులైయున్న పాలనులు, కొన్ని భావముల ప్రచారముచేతి కలుపితమైయున్న చిత్తవృత్తులుగల యల్పబుద్ధులు, దురావేశ పరులు, నా చంపినవాని వర్ణమువారిమీఁదఁబడి వారిని వధింతురు. సామాన్యముగా రాజకీయముగా వొక యున్న తుండై దురుద్ధతుండైన వానిని రహస్యముగా నెవఁడో వధించె

వనఁగా వధించినవాఁడు బలహీనుఁడు. వానిపక్షము బలహీనమైనది. వధింపఁబడినవాఁడు బలవంతుఁడు వానిపక్షము బలవంతమైనది. అందుచేత వధించినవాని వర్ణమునకు నొక యాపత్తి తేచ్చికొనుటయే యట్టి సాహస కృత్యమునకు నిశ్చింతమైన ఫలము. దాన బ్రాహ్మణులెవ్వరును నాటి హైహయాష్టనునితో యుద్ధమాడుటకుఁ దనలో నొకయువకుని సిద్ధపఱచుట యవివేక నిదానమని చెప్పికొనుచుందురు. ఈ సమస్యా పరిష్కారమెట్లు జరుగును? ఇది యిట్లుండఁగా బ్రాహ్మణయువకు లెవ్వరును గొడ్డళ్ళతో నడవులోఁగాని, యూళ్ళ పొలిమేరలయందుఁగాని, గ్రామముల నడివీధులలోఁగాని కనిపించక పోవుటచేత నారాజు ఖిన్నుఁడయ్యెను. ఆలోచనా పనుఁడయ్యెను. బ్రాహ్మణులందఱు సంహరింపఁబడిరా? ఈ వృద్ధ బ్రాహ్మణులే మిగిలియుండిరా? బ్రాహ్మణులలో పౌరుషేయమేలేదా? లేదా యువకులందఱుఁ దనమూఁదికి నెప్పుడో దండెత్తివచ్చుటకు రహస్యముగా యుద్ధ విద్యాభ్యాసము చేయుచు నుండిరా? అవునో కాదో తేచ్చికొనుటకుఁ బరశ్వధ ధారులైన యీ వృద్ధ బ్రాహ్మణులనే కొందఱినిఁ దీసికొనిపోయి వారివలనఁ దెలిసికొనవలయునని, పలుమంది యీ బ్రాహ్మణ వృద్ధులనుఁ దన కొలువునకుఁ దీసికొనిపోవుటయు, వారితోఁ దొలుతఁటి ప్రసంగములు చేయుటయు, వారు మఱియుఁజప్పఁబడి మాటాడుటయు, దానివెనుక నెదో రహస్యమున్నదని రాజున కనుమానము వృద్ధియగుటయు, రాజభటులు బ్రాహ్మణుల యిండ్లలో దూరి యువకులైన వారినిఁ బట్టుకొనివచ్చి రాజు ముం

దుంచుటయు, రాజు వారినిఁ గొందఱిని నధించియుఁ, గొందఱిని గాయపరచియు, గొందఱినిఁ బరాభవించియు, పంపుటతోఁ గ్రమక్రమముగా బ్రాహ్మణులకు దుఃఖ మంతరించి క్రోధమువృద్ధిచెను. పిల్లియైనను దాని నొక గదిలోఁజెట్టి పాటిపోవుటకు వీలులేకుండ ద్వారములును గవాక్షములును బంధించి హింసించుట ప్రారంభించినచో నది మీఁదపడి గ్రుడ్లు పీకుచుగదా? కుక్కలు వెంటపడి యూర పంపినిఁ దరుమును. అది ననుకకు తిరిగి మొరాయించును. ఇన్ని కుక్కలు దానినేమియుఁ జేయలేవు. దానికిని ముట్టెకలదు. దంతములు కలవు. తినకు ముట్టెకలదనియు దంతములు కల ననియు, నా క్రోధమునకు తిన పిక్కను కుక్క కోఱలతోఁ బట్టుకొన్నప్పుడుగాని తెలియదు. ఎట్లును రాజు హింసించు చున్నాఁడు. ఎదిరించినను హింసించును. ఎదిరింపకపోయినను హింసించును. ఎదిరింపకుండ హింసింపఁబడుట యెందులకు? ఎదిరించియే హింసింపఁబడుదము. ఇప్పటికే సగానికి సగము బ్రాహ్మణ్యము నశించిపోయినది. తక్కిన సగము నశించక ముందు బ్రాహ్మణులు కూడ నెదుగు తిరుగఁ గలుగుదురుగా యనిపించికొని చత్తమని వారు నిర్ణయించిరి. దేశములోఁ గూడ నందఱును బ్రాహ్మణ విరోధులేకారు. రాజవలంబించిన యీ దుష్టనీతి సర్వజనులకు సంగీకారముగా లేదు. ఇతర వర్ణముల వారు పెక్కుమంది దీని నేవగించుకొనుచున్నారు. ఏవగింపులో మాత్రము తారతమ్యము భాసించుచున్నది. కొందఱు రాజును పూర్తిగా నిందించుచున్నారు. కొందఱు న్యాయముకాదని జాలిమాటలు మాటాడుచున్నారు. వానిలో

సనేక భేదములుగా నున్నవి. బాధితులైనవారే కొంత ప్రయత్నము చేసినచో వారిలో నిస్సంశయముగా తమ పక్షమును గాఢముగా సమర్థించు వారుండురు. వారికి గూడ నుదేకము గల్గును. ధర్మము నధర్మము ననునవి, న్యాయ్యమన్యాయ్యమనునవి, తత్కాల పరిస్థితులచేత నేర్పడునవికావు. తత్కాల పరిస్థితులచేత నేర్పడునవి యన్యాయము నధర్మమును. ధర్మమును న్యాయ్యమును నిత్యమైనవి. అవి సర్వజనుల హృదయాంతరాళములయందుండును. ఎవఁడు తాత్కాలిక పరిస్థితులకు లొంగిపోవునో వానియందే యధర్మము నన్యాయ్యము నెలకొనును. బయటి హేతువుల యొత్తిడిచేత నట్టివారి సంఖ్య యధికముగా నుండవచ్చునుగాని వాఁడును మనస్సులో, మనస్సులో కానిచో వానిబుద్ధిలో, బుద్ధిలోఁ గానిచో వాని యాత్మలో, ననుకొనుచునే యుండును. వాని యాత్మద్రవ్యము కూడ నంత వుచ్చిపోయినచో నెవ్వరు చేసెడిదేమిలేదు. వాఁడంధతమసలోకములలో నున్నాడు. వాఁడు దైత్యులయొక్క మూలబలములోనివాఁడు. వానినిగుఱించి యెవ్వఁడును చెప్పలేడు. వారి సంఖ్యకూడ మిక్కిలి స్వల్పమైనది. అందుచేత శమప్రధాన చిత్తవృత్తిగల బ్రాహ్మణులు, సత్త్వగుణ ప్రధానమైన వ్రవృత్తిగల బ్రాహ్మణులు, రజోగుణము నవలంబించుటకు హైహయార్జునుఁడు వారిని ప్రోత్సహపెట్టెను. వారిలో బ్రాహ్మణ్యముపోయి క్షత్రియత్వము నెలకొనెను. మానవుఁడైనంతనే బ్రాహ్మణుఁడు కానిమ్ము క్షత్రియుఁడు కానిమ్ము మఱి యింకొకఁడు కానిమ్ము వానికి నోటిలో

దంతము లున్నవి. వానితోఁ గొఱుకఁగలడు. చేతులకు గో
ఘ్నమున్నవి. వానితో రక్కఁగలడు. పాదము లున్నవి. వానితోఁ
దాడించఁగలడు. వానితో నాయా కార్యములు చేయవచ్చు
నని యూహగల్గుటయు, చేయక తప్పదన్న యొత్తిడి కలు
గుటయు, జరిగినతోడనే బ్రాహ్మణుడు బ్రాహ్మణుడు
కాఁడు. వైశ్యుడు వైశ్యుడుకాఁడు. వాని వర్ణధర్మ మంత
రించి వాఁడాత్మరక్షణ పరాయణుడగును. ఆత్మిరక్షణ
పరాయణత్వము జాతుధర్మము. వాఁడు జాతువైసంతనే
వానిని హింసించెడి జాతువువంటివాడే వాఁ డగుచున్నాఁడు.
అప్పు డిద్దఱును జాతువులే. ఇద్దఱును పశువులే, ఇద్దఱును
క్షుద్వాప్యపారాశ్రయులే. మనస్సు, బుద్ధి, న్యాయము, వివే
కము మొకటైనవన్నియు సంతరించినవి. వివేకమన్నమాటకు
శత్రువు నెట్లు సంహరించవలయునన్న యాలోచనయే యర్థ
ముగా మిగిలినది. ఒకజాతి నింకొక జాతిగాని, ఒకవర్ణము
నింకొకసత్త్వముగాని బాధించుటయొక్క ఫలితిమేమనఁగా సర్వ
మానవకోటిని పశుప్రాయముగా చేయుటకు యత్నించుట
యగును.

ఈరీతిగా బ్రాహ్మణులు యువకులేమి, వృద్ధులేమి,
స్త్రీలేమి, పురుషులేమి, మనము బ్రదుకవలయుననఁగా మన
మెదిరించవలయును, శత్రువులను సంహరించనే వలయును.
అది మనకుఁ జేతకాకపోయినను ప్రయత్నమేల మానవల
యును. మనదగ్గఱ ఖడ్గములులేవు నిజమే. ఆ రాజే మన
కిచ్చిన గొడ్డఘ్నమువికదా! కత్తితో నరకినచో మెడతెగి,
గొడ్డలితో నరకినచో తెగదా! గొడ్డలితో పలువిధములుగా

సరకుట చెట్లకొమ్మలు నేర్పినవిద్య. చెట్టుకొమ్మచివర నెండిన
యొక భాగ మున్నది. చెట్టుచివరిదాక వెళ్ళెను. ఆధారము
కొఱకు కుడిచేతితో పైకొమ్మ ట్టుకొనెను. గొడ్డలి నెడమ
చేతితో బూని యెండిన కొమ్మ నరుకవలసివచ్చెను. ననికెను.
ఎడమచేతి కభ్యాసమయ్యెను. ఒకకొమ్మను సూటిగా సరకు
టకు వీలులేకపోయెను. కుడిచేయి యెడమనైపునకు త్రిప్పి
గొడ్డలితో బ్రక్కదెబ్బలతో దానిని ఖండించ వలసివచ్చెను.
గొడ్డలి ముఖముపైకి త్రిప్పి క్రిందినుంచి శాశిను నరుకవలసి
వచ్చెను. పైకొమ్మమీఁద నిలుచుండి క్రిందిశాశిను నరుక
వలసి వచ్చెను. తా నా ముఖముగా నిలుచుండి తన
క్రిందనున్న వెనుకభాగమునందున్న కొమ్మను నరుకవలసి
వచ్చెను. ఖడ్గ విద్యానిపుణుడెన్నచో నింతియేకదా ! ఏవిద్య
నైన నభ్యసించుట నింతియేకదా ! ఆ బ్రాహ్మణులు తా
మందఱు పరశువును శత్రువుమీఁద బహువిధములుగా నుప
యోగించగలమని తెలిసికొనిరి. ఆ దృష్టితో నభ్యాసము చేయు
వఱకు దానియందు నిష్ఠాతులైరి. త్పత్రియుండు శిష్టము నెట్లుప
యోగించునో సమిధలకొఱ కుపయోగించిన, కాష్ఠముల
కొఱ కుపయోగించిన గొడ్డలిని బ్రాహ్మణుఁ డెట్లుపయోగిం
చెను. బ్రాహ్మణులయందు ప్రతిక్రియా భావావేశము తోచి
నంతనే తక్కిన వర్ణములవారు పందలమంది వేలమంది వారి
ననుసరింప నారంభించిరి. మానవునిలో నర్ణావేశముకంటె,
సిద్ధాంతావేశముకంటె, నితరునియం దుద్దీప్తమై భాసించు
చున్న మనస్సు ననుసరించుట యండలి యావేశ మధికమైనది.
అందుకనియే యీ సృష్టిలో నెవఁడో యొక మహాపురుషుండు

సముద్భవించుటయు, వాడేవర్ణములో జన్మించినాడన్న ప్రశ్న లేకుండ సర్వవర్ణములవారు వాని ననుసరించుటయు జరుగుచున్నది. జరుగఁ గలదు. ఒక మహావేశముయొక్క దీప్తి సహజముగా జనుల నాకర్షించును. ఈ బ్రాహ్మణుల దొక పక్షమయ్యెను. ఆ రాజ్యములో 'కొద్దికాలములో వీరొక స్రుచండసేనకేంద్ర నేర్పాటైరి. అది యేమి చమత్కారమో, ఇంత విచిత్రముగా నింత శీఘ్రముగా వృద్ధిపొందిన యీ శత్రువుల బలము హైహయార్జునునకుఁ దెలియలేదు. దురధి కారాంధ చిత్తులకుఁ దెలియదు.

ఇట్లుండఁగా నొకనాఁడు కనిపించక కనిపించక హైహయార్జునునకు నొక బ్రాహ్మణుఁడు తాను వేటకు వెళ్ళినపుడు ననమునందు కట్టెలు కొట్టుకొనుచుఁ గనిపించెను. అతఁడు వెడందటొమ్మువాఁడు. ఆయన పరిఘభుజములవాఁడు. ఆకర్ణాంత నేత్రములవాఁడు. వృషస్కంధములవాఁడు. శిరస్సునందు జటాజూటము కలవాఁడు. ఆ జటాజూటమంత యెత్తెట్లున్నది? అది కృత్రిమమైనదా యథార్థమైనదా? అతని మెడలో జందెములున్నవి. ఆ యజ్ఞోపవీతము లంత స్వచ్ఛముగా నున్నవేమి? అతనికి దోవతి కట్టుకొనుటయే తెలియదా? ముద్దుగా పసిపిల్లవానికి దోవతి కట్టగా ముందు వెనుకటి పిండెలు సరిగా నత్తమిల్లక యొత్తిగిల్లి యుబ్బుగా నున్నట్లున్నది. ఆ దోవతి జాటిపోవునని దానిపైన నతఁడు రజ్జువుతో బిగించెను. అతనిని చూచినంతటనే హైహయుఁడు పకాలున నవ్వి నీ వెవడవోయీ! నిజముగా పరశురాముఁడవా యేమి? యనెను. అతఁడు 'ప్రభూ! కట్టెలు కొట్టు

కొనుచున్నా' ననెను. హైహయుడు గాత్రో యుద్ధము చేసెదవా? యనెను. ఆ బ్రాహ్మణుడు “ఇక్కడ చేయను. మీ రాజమందిరములో నైనచో జేసెద” ననెను. హైహయుడది యేమి యని యడుగఁగా నతఁడు “నేనిచట మిమ్ము వధించినచో నేను దొంగతనముగాఁ జంపితి” నందురు. మీ సభలో నైనచో యుద్ధము న్యాయముగాఁ జేసి నట్లుండు” ననెను. హైహయునకుఁ బట్టరాని కోపము వచ్చెను. అప్పుడే కత్తి దూసి వానిని సంహరింపవలయు ననుకొనెను. కాని వాడు మహాబలశాలివలె కనుపించుచుండెను ఇది తనకోటలో నైననే మంచిది. వాడొకపేళ తన్ను మీఱినచో తాను కత్తి యుద్ధ ముపసంహరించి సైనికులచేత వానిని బట్టించి సంహరింపించవచ్చును. అతనిని సరే రమ్మనెను. రమ్మని, నేను గుఱ్ఱముమీఁదఁ బోవుచుండఁగా నీవు నెనుకవెనుకనుంజి జాటిపోయెద వేమో యనెను. అతఁడు నేను తమ గుఱ్ఱము నెంటనే పరుగెత్తుకొని వత్తును. నాతో. మీ గుఱ్ఱము పరుగెత్తలే దనెను. హైహయుడు గుఱ్ఱమును మిక్కిలి వేగముగా పరుగెత్తించెను. ఆ బ్రాహ్మణుడు దానితో సమానముగాఁ బరుగెత్త నారంభించెను. హైహయునకు మెప్పు గలిగెను. “ఓయీ! నీవు గుఱ్ఱముమీఁద నెక్కుము. నేను పరుగెత్తుకొని వత్తు” ననెను. ఆ బ్రాహ్మణుడు నే నెక్కినచో మీ గుఱ్ఱము నడుము విరిగి చనిపోవు ననెను. హైహయున కప్పుడు కొంత జ్ఞానోదయము కలిగెను. అతఁడు పురాణము లన్నియు విన్నవాఁడే. ప్రత్యేకముగా సర్వపురాణముల యందలి పరశురామావతార ఘట్టములు విన్నవాడు.

ఇతర కథలుగూడ వినెను. భీముడు బకాసురుని మీఁదికిఁ బోయినప్పుడు భీమనిజూచి బకాసురుడు వాడు తిన్న వధించుటకు వచ్చినవాడని గ్రహించెను. ఆ భావము హైహయమునకు తగిలెను. “నీవు నన్ను వధించుటకు వచ్చితివా” యనెను. ఆ బ్రాహ్మణుఁ డిట్లనెను. “అవును. నే నందుకే వచ్చితిని. నీ దేశములోని బ్రాహ్మణులందఱు నన్ను బలి పించిరి. నేను వచ్చితిని. నేను నిన్ను వధింతును” హైహయముడు. “నీవు నన్ను నా కోటలో వధించలేవు. నిన్ను రాజభటులచేత బంధింపించి నిన్ను కారాగారములో వేసి చిత్రనధ చేయింతు” ననెను. ఆ బ్రాహ్మణుఁ డిట్లనెను. “ఓయి! పిచ్చిరాజా! నీ కోటలో నా యనుయాయులు వందమంది కలరు. అదిగో! నీ కోటవద్దకు వచ్చితిమి. కోట చుట్టును చూడుము. ఎంతమంది బ్రాహ్మణులును, తత్పక్షీయులును, నీవు చేయుచున్న దుర్మార్గములకుఁ గంటగించుకొన్న వారును, సాయుధపాణులై యున్నారో? నేడు నిన్ను వధింతును. నీవు నేడు వేటకు బయలుదేరుదువని నాకు తెలియును. నీ కోసమే నేనచ్చట నుంటిని. ఇచ్చట నంతయు సిద్ధము చేసితిని. నీ సేనలలో సగానికి సగము నా పక్షమువారు. నీ సేనా నాయకులలో నుభయవేతను లున్నారు.” అనఁగా హైహయముడు కోపపుఁగన్నులతో తీవ్రమైనయాలోచనతో నిట్లనెను. “ఉభయవేతనులనఁగా నెవరు? అనఁగా నా బ్రాహ్మణుడు “ఈమాత్రపు రాజనీతి తెలియనివాడవు. ఉభయవేతనులనఁగా రెండు జీతములు తీసికొనెడివారు. గూఢచారులు.

వారు నీవద్ద జీతము తీసికొందురు. నానద్ద జీతము తీసికొందురు. ఇది రాజనీతిలోని పారిభాషిక పదము. ఇప్పటి కైనను నీవు నీ దౌర్మార్గ్యమును వదిలి, వ్యర్థమైన నీ క్షత్రియాభిమానము వదిలి, బుద్ధదేవుడు క్షత్రియులలో నుద్భవించినంత మాత్రాన క్షత్రియులే గొప్పవారనుకొనుటమాని, రాజ్యమును ధర్మముగాఁ బాలింతునని నా పాదములమీఁదఁ బడి వాగ్దానము చేసినచో నిన్ను మన్నింతును” అనెను. ఆ మాటకుఁ దోకత్రొక్కిన త్రాచువలె హైహయుఁడు గుఱ్ఱమును బ్రాహ్మణునిమీఁదికి దుమికించి కత్తితో నతనిని ఖండింపఁబోయెను. అతఁ డంతటి శరీరముతో దెనకు లంఘించుట, యశ్వముయొక్క పాదములు నటకుట, గుఱ్ఱము మొగ్గ ఖిలుట, హైహయుఁడు నేలఁ బడుట బ్రాహ్మణుఁడు వాని ఖడ్గమును తీసికొని వాని శల నటకుటయు నిదియంతయు నిమేష సృతాంత మయ్యెను.

మా హిష్మతీపురము నాఁడొక యుద్ధభూమి. సర్వ క్షత్రియుఁ డవంశము నిర్మూలంపఁబడెను. ఎనఁడో క్రొత్తరాజు వచ్చెను. వాఁడు క్షత్రియుఁడు కాఁడు. బ్రాహ్మణుఁడు కాఁడు. హైహయునిఁ జంపిన యా బ్రాహ్మణుఁడు మఱలఁ గనిపించలేదు. అతఁడెవ్వరో యెన్నరికిని దెలియదు. రాజెవరైననేమి ? ఎద్దడి తీరినది.

భారతయుద్ధములో కౌరవు లందఱు నశించిరి. రాజ్యము యుధిష్ఠిరునకు సమకూడినది. అప్పటినుండి వారి వంశమునకు కౌరవనంశ మనియే పేరు. భారతమునందు దుర్యోధనాదులు కౌరవులు. యుధిష్ఠిరాదులు పాండవులు. కాని తరువాత తరువాత యుధిష్ఠిగాదు లే కౌరవులు. యుధిష్ఠిరుని మనుమఁడు జనమేజయుఁడు. జనమేజయుని కుమారుఁడు శతానీకుఁడు. ఈ శతానీకుఁడు తన రాజధానిని హస్తినాపురమునుండి కాశాంబికిఁ దరలించెను. ఇతని తరువాత చాలమందిరాజులు కొన్నాళ్లు హస్తినలో, కొన్నాళ్లు కాశాంబిలో నుండుచు నుండిరి. శతానీకునితరువాత నిరుపదిమంది రాజులు గడచిన తరువాత మఱల నొక రాజుపేరు శతానీకుఁడే. ఆ శతానీకుని కొడు కుదయన మహారాజు. ఈ యుదయనుఁడు గజవిద్యా విశారదుఁడు. మహా నైఢికుఁడు. సర్వ లలితకళలయందు నాఱితేరినవాఁడు. చాల నుందరుఁడైన పురుషుఁడు. అతని ప్రశస్తి సంస్కృత సారస్వతమునందు మందార పూదావులు ఘమఘమలాడు నచ్చరిలపైఱు చెఱఁగులవలె, నందనవనపు కోరళ్ళ నెదిగిన సప్తపర్ణ సితచ్చదములవలె, శారదికబలాకాగరుద్రగముల వలె, మానస సరోవిహార మరాళచ్ఛదాంతలలి తాష్టాపద రేఖలవలె బ్రకాశించెను. ఆ యుదయనుఁడు తరువాత తరువాత నచ్చిన సర్వ సంస్కృతకవులకు వారి కథానాయుఁ

కుడుగా భాసించెను. ఆ యుదయనుని కుమారుని పేరు కిన్నరుడు. ఈ కిన్నరునిఁ గూర్చియే గుణాఘ్యుడు తన కథా సరితాగ్రమును వ్రాసెను. అతనిపేరు నరవాహనదత్తుడుగా గుణాఘ్యుడు స్వీకరించెను. అతఁడు విద్యాధరి సామ్రాజ్యమునకుఁ జక్రవర్తి యైనాఁడని పెద్ద కథ పెంచెను. ఆ కథా సరితాగ్రమే ప్రపంచకమందలి సర్వకథలకు సంభవస్థానము. ఈ కిన్నరుని తరువాత కొద్దిమంది రాజులు కౌరవ వంశము నందు జన్మించిరి. ఉదయనునితండ్రిశతానీకుని నాటికే కౌరవవంశ ప్రళయి మిక్కిలి తగ్గిపోయెను. మొదటి శతానీకుని నాటికే తగ్గిపోయెను. అందుకనియే వారు తమ రాజధానిని హస్తిననుండి కౌశాంబికి తరలించుకొనిరి. ఈ కథాకాలము నాటికి రాజ్యము చేయుచున్న కౌరవరాజుపేరు శ్రేణుకుడు. కలి ప్రవేశించిన తరువాత పదునాల్గవందల యఱువది యెనిమిదవ యేట- అనగా క్రీస్తు పూర్వము పదునాల్గవందల ముప్పదినాల్గవయేట నీశ్రేణుకుడు కౌశాంబియందు రాజ్యము చేయుచుండెను. ఈ కౌశాంబీనగరము ప్రయాగక్షేత్రమునకు దగ్గఱ, యమునానది గంగానదిలో కలువకమున్ను కొంత దవ్వన నెగువ నీ కౌశాంబి యున్నది. అచ్చము యమున యొడ్డున లేదు. ప్రయాగ రెండు నదులు కలిసినచోట నుండగా కౌశాంబి నదులు కలిసిన యెగువ పంగలోఁ గలదు. అచ్చట శ్రేణుకుడు రాజ్యము చేయుచుండెను. కౌరవులకుఁ దొలినాటి ప్రళయి లేదు. ఉదయనునినాటికిఁ గొంత ప్రళయి వచ్చెను గాని యా యుదయనుని ప్రళయి లలితవిద్యా విషయకజ్ఞైః సరాక్రమసంబంధి కాలేదు. ఆ యుదయనుని

మంత్రిపేరు యాగంధరాయణుడు. ఆయన మహామేధావి. భారత ధీశమునందు కలికాలములో మహా మంత్రులుగా పేరువడ్డపారిలో యాగంధరాయణుడు నెరువటివాడు. అంతటి మహాధిషణుడును చిన్న రాజ్యమునకు మంత్రి యగుట చేత నాయనకు రాచరిన కీర్తి వచ్చినది గాని మఱలఁ గౌరవ రాజ్యమునకు గౌరవము రాలేదు. క్షేమకుఁడు రాజ్యము నకు వచ్చినంత వారి ప్రశస్తి మఱియును దిగజాటిపోయినది. కాశాంబి చుట్టుపట్లతప్ప కావ నంశమునకు నేలేడురాజ్యము లేదు. కలిగిన గౌరవములేదు. మొదటి శతానీకునినాటికే మగధరాజ్య ప్రతిష్ఠ విజృంభించెను. ఆ మగధరాజ్యముతోఁ బాలు కోసలరాజ్యముకూడ నార్యావర్తమున బలవంతమైన రాజ్యముగా నుండెను గాని తక్కినవన్నియు స్పృశ్య రాజ్యములై యుండెను. ఆ నాటి కార్యావర్తమున పదునాఱు రాజ్యములు కలవు. వానిలోఁ బ్రసిద్ధమైనది మగధరాజ్యమును, కోసలరాజ్యమును. తక్కిన రాజులందఱు చిన్న చిన్నవారు. కోసలరాజ్య మైక్లూకుల చేతిలో నున్నది. కౌరవులు కాశాంబియందున్నారు. పాంచాలురు మగధరాజ్యమునకు దూరముగా నున్నారు. మైథిలులు, శౌరసేనులు, నేకలింగులు కాలకులు మొదలైనవారు చిన్నచిన్న రాజ్యములుగా నేర్పడి యుండిరి. ఈ రాజ్యములలో కాశాంబీవత్తులైన కౌరవుల కొక గౌరవము కలదు. వారు పాండవ వంశ సంజాతులని యీ పదునేనునందల యొండ్లు తక్కిన యార్యావర్తపు రాజులు వారిని గౌరవించుచునే యుండిరి. అందుచేత క్షేమకున కొక మర్యాద గలదు. ఒక గౌరవము కలదు. అతనిది పెద్ద

రాజ్యము కాకపోయినను, పెద్ద పలుకుబడి లేకపోయినను నార్యావర్తమునందలి మహారాజులు గుమికూడి యొకయూలో చన చేసినచో దానికి తప్పకుండ డ్డేమకుని బిలుతురు. అతని మాటలు విందురు. దానిని పరామర్శింతురు. ఈ గౌరవము డ్డేమకునికిఁ గలదు. ఆతఁడు స్వంతముగా గొప్ప రాజ్యము కలిగి గొప్ప సేనలు కలిగి తీర్థుండైన ప్రతిస్పర్థి కాకపోయినను వాని మాటకున్న పాటింపుచేత, సతనినిఁగూడఁ బ్రబలశత్రువు గానే విజేతయైనవాఁడు పరిగణించవలయును. ఎవఁడు సర్వార్యావర్తమును తన చేతికిందికిఁ దీసికొన నెంచునో, యెవఁడు సర్వక్షత్రియ నిర్మూలనము చేయ భావించునో, వానికి డ్డేమకుని నిరోధించుట తొలుతటి కార్యములలో నొకటి. మఱియు నొక్క విషయము కలదు. ఎవఁడు డ్డేమకుని సంహరించి యా స్వల్పమైన కౌరవ రాజ్యమునుఁ దా నపహరించునో, వాఁడు నాటినుండి నిస్సంశయముగా సర్వక్షత్రియ విరోధి. అతనిని నిర్మూలించకుండ సర్వక్షత్ర నాశనము చేయుటకు వీలులేదు. నిర్మూలించినపంటనే సర్వక్షత్రియు లొక్కటి యగుదురు. వాండవులనాటినుండి వచ్చుచున్న మర్యాదవలన కాశాంబీ నగరాధిపతులకే విచిత్రమైన స్థితి యార్యావర్తమునందు కలదు. ఆ డ్డేమకుని సంహరించవలయునా? వలదా? ఒక సామాన్యుడైన రాజైనను కాశాంబీమీఁదికి దండెత్తి పోయినచో సులభముగా గెలువ వచ్చును. కాని దానితో సర్వక్షత్రియ విరోధము కొనితెచ్చి కొన్నట్లే డ్డేమకుడున్నన్నినాళ్లు సర్వక్షత్రియులను సాధించుట సాధ్యముకాదు ఈ పదునాఱురాజ్యములకు డ్డేమకుని

నూట వేదవాక్యము వంటిది. ఆ ఊమకుని నయస్సు, మన కథా కాలమునాటికి నూట యిరువది యేండ్లు. ఉదయన మహారాజు రాజ్యము చేసినప్పుడు గిరివ్రజపురములో బాహు ద్రథ వంశీయుడైన రపుంజయుడు పోయి ప్రద్యోతుడు రాజయ్యెను. ప్రద్యోతివంశపురాజు లైదుగురు. వారైదు గురు నూటముప్పది యెనిమిదేండ్లు రాజ్యము చేసిరి. తరువాత గిరివ్రజపురము అనగా మగధరాజ్యము శిశునాగుల చేతి లోనికి వచ్చెను. శిశునాగుని మొదలు నేటి మహానందివఱకు వీరు పదిమంది రాజులు. వీరు మూడువందల యిరువదియేండ్లు రాజ్యము చేసిరి. ఈ మూడువందల యిరువదియు నానూట ముప్పది యెనిమిదియు వెరసి నాల్గువందల తొంబది యెనిమి దేండ్లు అనగా నైదువందల యేండ్లు కాశాంబిలో రాజ్యము చేసిన రాజులసంఖ్య యైదుమాత్రమే. ఉదయనుని కుమారుడైన కిన్నరుడే యనేక సంవత్సరములు రాజ్యము చేసెనని చెప్పదురు. ఆయన విద్యాధగుడై శివప్రసాదము వడసి దీర్ఘకాలము జీవించెను. ఈ రోజులలోగూడ వందయేండ్లు బ్రతికినవారు కలరు. నూట యిరువదియేండ్లు బ్రతికినవారు కూడ కలరు. మొత్తముమీఁద నేడు జనుల యాయుర్దాయములు తక్కువైపోవుటచేత కొందఱు పూర్వరాజుల దీర్ఘాయుములను నేడు విశ్వసింపలేక పోవుచున్నారు గాని యా యైదువందల యేండ్లలోఁ గాశాంబీపఠు లైదుగురే యైరి. ఈ ఊమక మహారాజునకు నాటికి వంద యిరువది యేండ్లు. మిక్కిలి వృద్ధుడు. వృద్ధుడేకాక గొప్ప ఐండితుడు. ఆయన తన నాల్గుతరములక్రిందటి తాతగారైన యుదయనమహారాజు

యొక్కయు సతనికుమారుడైన సరవాహనదత్తుడను మాటు
పేరుగల కిన్నరునియొక్కయు శతసహస్రకథలు చెప్పగల
వాడు. ఆయనతో మాటాడుచున్నపుడు వాని పూర్వకథా
పాండిత్యమువలననైననేమి, యతని వైమన్యముచేతనైన
నేమి, యతని వాక్చమత్కార నైపుణ్యముచేతనైననేమి,
యతని నయస్సుచేత నైననేమి, యతడు సర్వ పూజ్యు
డుగా నుండెను. ఆయన చేసిన దొక్కటే పొరపాటు.
గిరివ్రజపురమునందు రాజధానిలో సర్వ క్షత్రియులు
సామంత మండపమున క్షత్రియేతరులను మల మల
మాడ్చుట యెట్టిదన్న విచారణ జరిగినపుడు తాను రాకుండ
నుండవలసినది. ఆయన కీగోల తెలియదు. సామాన్యముగా
నిట్టి సభలు జరిగినపుడు తాను పెద్దవాడగుటచేత వారు
పిలుతురు. తాను పోవును. అట్లు వెళ్లెను. ఆ సభలో క్షేమకు
డుండుటవలననే సభయైన నెల లోపుగా సర్వ బ్రాహ్మణులు
నార్యావర్తమున సంహరింపబడకుండ మిగిలిరి. అందుచేతనే
హైహయాష్టనుడు సంహరింపబడెను. లేనిచో సంతకాలము
పట్టదు. సర్వ బ్రాహ్మణవధయు జరిగియే యున్నచో నేమై
యుండెడిదో తెలియదు.

మగధరాజ్యములో బౌద్ధమతము పీట వెట్టికొని కూర్చు
న్నది. గిరివ్రజపురములోని నాటి బౌద్ధమత పరిస్థితులు వేతే
విషయము. క్షేమకుడు బౌద్ధుడు కాడు. అందఱు రాజులు
బౌద్ధలే యైరి. మహా బలవంతులైన మౌగధులు బౌద్ధులగుట
చిన్న చిన్న రాజులందఱు బౌద్ధులగుటయే గొప్ప యనుకొనిరి.
నేటి మగధసామ్రాజ్యాధినేతయైన మహానందియొక్క ముత్తత

యజాతశత్రుఁడు బౌద్ధమతిమును మగధరాజ్యమునఁ బ్రవేశ
పెట్టెను. అతని తండ్రి బింబిసారుఁడును బుద్ధుఁడును వినతల్లి
పెదతల్లి బిడ్డలని చెప్పుదురు. బుద్ధుఁడు తాను నిర్వాణమును
సాధించిన తరువాత బింబిసారుని వచ్చి చూచెను. బింబి
సారుఁడు బౌద్ధుఁడయ్యెను. ఆ బింబిసారుని వధించి వాని
కొడుకైన యజాతశత్రుఁడు రాజయ్యెను. తక్కిన రాజు
లందఱు బౌద్ధులైరి. శ్రేమకుఁడు బౌద్ధుఁడు కాలేదు. శ్రేమకుని
నెత్తు నాడులలో భగవంతుఁడు గీత లెవనికి చెప్పెనో వాని
నెత్తురు ప్రవహించుచుండెను. అర్జునుని మనుమఁడు పరీక్షిత్తు,
పరీక్షిత్తు కుమారుఁడు జనమేజయుఁడు. వారిది కౌరవ్య వంశ
మునుటకన్న నర్జున వంశమనియో, యభిమన్యు వంశమనియో
పరీక్షిద్వంశమనియో యనుట సమంజసము. కౌరవ వంశ
మును కాకపోలేదు. కాశాంబీనగరముగాని, యాచిన్న
రాజ్యముగాని, సర్వమైన యార్యావర్తము బౌద్ధమతముచేత
సమావరింపఁ బడినను తాను నైయాసికమైన విశ్వాసములు
గాని సంప్రదాయములుగాని పరిత్యజించుట జరుగదు. శ్రేమ
కుఁడే కాదు, వారి పూజ్యులందఱు భారత భాగవతములకు
శిష్యులు. బ్రహ్మసూత్రాధ్యేతలు. పార్థసారథి పదభక్తులు,
నిత్యము గీతా పారాయణము చేసెడివారు. ఒక్క యార్యా
వర్తమేకాదు. వింధ్యకు దక్షిణమునందున్న రాజ్యములలో
కూడ భారత భాగవతములు, నష్టాదశ పురాణములు, బ్రహ్మ
సూత్రములు భగవద్గీతయా వ్యాపించిన వనఁగా దానికిఁ గౌర
ణము కాశాంబీరాజ్యము. కాశాంబీరాజ్యమునందు సేనల
కంటఁ బ్రాయసగాం ద్రైక్కువ. భూర్జపత్రములమీఁదఁ, దాశ

పత్రములమీఁద, సన్నని వలిపంపు గుడ్డలమీఁద, భారత భాగవతములు, బ్రహ్మసూత్రములును, భగవద్గీతయు, వ్రాయఁబడి భారతదేశమున నేప్రాంతమువారు వచ్చి యడిగినను గ్రంథము లీయఁబడుచుండెను. భారత దేశమున నలుమూలలనుండి బ్రాహ్మణులు వత్తురు, నెలలతరబడి కాశాంబిలో నుండి యా గ్రంథములను వ్రాసికొని పోవుదును. ఁరదేశపు రాజులు తమ కాగ్రంథముల ప్రతులు కావలయునని కాశాంబీపతులకు వార్తలు పంపింతురు. కాశాంబీపతులు గ్రంథముల నా రాజరథాలకుఁ బంపింతురు. ఆ పదు నేనునందల సంవత్సరములు కాశాంబి నైయాసికమైన మహానాగరకతకు, నైదువ్యమునకు, విద్యాపీఠముగా నుండెను. సర్వ నైదికమైన విజ్ఞానమునకు వ్యాసుఁడు కోశము. ఆ కోశమే అంబ. అందు చేత నా షట్టణమునకు కాశాంబి యనుపేరు వచ్చెను. ఆ సర్వజ్ఞానమును కాశాంబీ నగరాధిపతులు భారత దేశమునందు పంచిపెట్టుచుండఁగా బౌద్ధమతము సుమారు నూటయెనుబది యేండ్లుగా దేశమునందు క్రమ క్రమముగా విజృంభింపసాగెను. కాశాంబీనగరము చూచుచు నూరకుండెను. ఆ నగర మేమి చేయఁగలదు? ప్రయాగ వెనుక దాఁగినియుండెను. అందులో మఱియును తిసకు దగ్గఱన్న గయలో నామతము. సముద్భవిం చెను ఆ మత మచ్చటనుండి యుత్తరముగా ప్రయాణము చేసెనుగనుక సరిపోయినది. పదియడుగులు వెనుకకు వేసినచో కాశాంబిపని యేమయ్యెడిదో తెలిసెడిది. పాపమా మతిము ప్రయాగదెసకు మళ్ళిక పాటలీపుత్రము, గిరివ్రజపురము, శ్రావస్తి, నైశాలి మొదలైన వైపులకు చొచ్చుకొనిపోయెను.

ఇట్లు విజృంభించుచున్న బౌద్ధమతమునందు క్షేమకున కను రాగములేదు. కాని యతఁడేమి చేయుఁగలడు? అందఱు క్షత్రియులును బౌద్ధులే. మేము క్షత్రియులము. నీవు మాకు పెద్దవు. నీవు రిమ్మని పిలువఁగా మీరు బౌద్ధులు, నేను రాని చెప్పినా? నేను పెద్దవాఁడను గనుక వత్తునని చెప్పినా? వారు క్షత్రియులు. క్షత్రియధర్మము పాలించినచో నీయనను పిలువ వచ్చును. ఈయన వెళ్ళనచ్చును. వారు క్షత్రియధర్మమును పాలించరు. బౌద్ధధర్మమును పాలింతురు. నీవు వచ్చి మాకు హితోపదేశము చెప్పుము. ఈయన పోయి వారన్నది కాదనుటకు వీలులేదు. జౌననుటకు వీలులేదు. మొన్నటి గిరినజపురమునందలి సామంతభవనములో జరిగిన సమావేశములో యువకులైన రాజులందఱు బ్రాహ్మణుల నందఱిని సంహరించుటకే పట్టుదలపూని యుండఁగా, మహానందియొకఁడును, క్షేమకుఁ డొకఁడును, నది దుష్టమైనసని యట్లు చేయరాదని యువకులను వారించి, యేయే విషయములందు బ్రాహ్మణులు ద్రోహులుగాఁ గనిపింతురో యా యా విషయములందు వారిని నిగ్రహించుడని చెప్పిరి. ఆసభ జరిగిన చోటు సామంత ప్రాసాద మని పిలువఁబడును. ఈపేరితో బౌద్ధమతమునందు నొక గ్రంథముకూడ బయలుదేరెను ఆ గ్రంథముపేరు “సామంతి పాసాదిక.” దీనిసంగతి మఱుక జెప్పఁబడును. ఈ క్షేమకుఁ డిట్టివాఁడు.

క్షేమకునకుఁ గుమారుఁ డున్నాఁడు. ఆయన పేరు నిరమిత్రుఁడు. క్షేమకుని తండ్రిపేరు నిరమిత్రుఁడు. తాత గారిపేరే మనుమనికిఁ జెప్పిరి. ఈ నిరమిత్రుఁడు కలి ప్రవే

ప్రతములమీఁద, సన్నని వలిసంపు గుడ్డఁమీఁద, భారత
భాగవతములు, బ్రహ్మసూత్రములును, భగవద్గీతయు,
వ్రాయఁబడి భారతదేశమున నేప్రాంతమువారు వచ్చి యడి
గినను గ్రంథము లీయఁబడుచుండెను. భారత దేశమున నలు
మూలలనుండి బ్రాహ్మణులు వత్తురు, నెలలతరబడి కాశాం
బిలో నుండి యా గ్రంథములను వ్రాసికొని పోవుదురు. సర
దేశపు రాజులు తమ కాగ్రంథముల ప్రతులు కావలయునని
కాశాంబీపతులకు వార్తలు పంపింతురు. కాశాంబీపతులు
గ్రంథముల నా రాజులకుఁ బంపింతురు. ఆ పదునేనువందల
సంవత్సరములు కాశాంబి వైయాసికమైన మహానాగరకతకు,
వైదుష్యమునకు, విద్యావీరముగా నుండెను. సర్వ వైదికమైన
విజ్ఞానమునకు వ్యాసుఁడు కోశము. ఆ కోశమే అంబ. అందు
చేత నా పుట్టణమునకు కాశాంబి యనుపేరు వచ్చెను. ఆ సర్వ
జ్ఞానమును కాశాంబీ నగరాధిపతులు భారత దేశమునందు
పంచిపెట్టుచుండఁగా బౌద్ధమతము సుమారు నూటయెనుబది
యేండ్లుగా దేశమునందు క్రమ క్రమముగా విజృంభింపసాగెను.
కాశాంబీనగరము చూచుచు నూరకుండెను. ఆ నగర మేమి
చేయఁగలదు? ప్రయాగ వెనుక దాఁగికొనియుండెను. అందులో
మఱియును తనకు దగ్గఱన్న గయలో నామతము. సముద్భ
వించెను ఆ మతి మచ్చటనుండి యుత్తరముగా ప్రయాణము
చేసెనుగనుక సరిపోయినది. పదియడుగులు వెనుకకు వేసినచో
కాశాంబిపని యేమయ్యెడిదో తెలిసెడిది. పాపమా మతియు
ప్రయాగదెసకు మళ్ళిక పాటలీపుత్రము, గిరివజ్రపురము,
శ్రావస్తి, వైశాలి మొదలైన వైపులకు చొచ్చుకొనిపోయెను.

ఇట్లు విజృంభించుచున్న బౌద్ధమతమునందు క్షేమకున కను రాగములేదు. కాని యతఁడేమి చేయఁగలడు? అందఱు క్షత్రియులును బౌద్ధులే. మేము క్షత్రియులము. నీవు మాకు పెద్దవు. నీవు రిమ్మని పిలువఁగా మీరు బౌద్ధులు, నేను రానని చెప్పినా? నేను పెద్దవాఁడను గనుక వత్తునని చెప్పినా? వారు క్షత్రియులు. క్షత్రియధర్మము పాలించినచో నీయనను పిలువ వచ్చును. ఈయన వెళ్ళవచ్చును. వారు క్షత్రియ ధర్మమును పాలించరు. బౌద్ధధర్మమును పాలింతురు. నీవు వచ్చి మాకు హితోపదేశము చెప్పుము. ఈయన పోయి వారన్నది కాదనుటకు వీలులేదు. బౌద్ధులనుటకు వీలులేదు. మొన్నటి గిరినజపురమునందలి నామంతభవనములో జరిగిన సమావేశములో యువకులైన రాజులందఱు శ్రావ్యాణుల నందఱిని సంహరించుటకే పట్టుదలపూని యుండఁగా, మహా నందియొక్కఁడును, క్షేమకుఁ డొక్కఁడును, నది దుష్టమైనపని యట్లు చేయరాదని యువకులను వారించి, యేయే విషయము లందు శ్రావ్యాణులు ద్రోహులుగాఁ గనిపింతురో యా యా విషయములందు వారిని నిగ్రహించుడని చెప్పిరి. ఆపభ జరిగిన చోలు నామంత ప్రాసాద మని పిలువఁబడును. ఈపేరితో బౌద్ధమతమునందు నొక గ్రంథముకూడ బయలుదేరెను ఆ గ్రంథముపేరు “నామంత ప్రాసాదిక.” దీనిసంగతి ముందు జెప్పఁబడును. ఈ క్షేమకుఁ డిట్టివాఁడు.

క్షేమకునకుఁ గుమారుఁ డున్నాఁడు. ఆయన పేరు నిరమిత్రుఁడు. క్షేమకుని తండ్రిపేరు నిరమిత్రుఁడు. తాత గారిపేరే మనుమనికిఁ జెట్టిరి. ఈ నిరమిత్రుఁడు కలి ప్రవే

శించినది మొదలు నాటివఱకు ముప్పదిమంది రాజులు
 కౌరవవంశమున జన్మించి హస్తినలోఁగాని కాశాంబీలోఁగాని
 పాలించుచుండఁగా, వారందఱును వేదశాస్త్ర పురాణముల
 యందు విశ్వాసము కలవారై యుండఁగా, సందఱును నైయా
 సికములైన సర్వగ్రంథములకుఁ రక్షకులేకాక సర్వవైదికమైన
 విజ్ఞానమునకు మూలకంబములుకాగా, తాను సంప్రదాయేతిర
 మైన మార్గము నవలంబించుచుండెను. భారత భాగవతములు,
 బ్రహ్మసూత్రములు, భగవద్గీతయు వ్రాసి పంచిపెట్టబడుట
 యతిని కనివ్రముగా నుండెను. కాని రాజు తదనుకూలుఁడు.
 తండ్రిమాట కెదురాడలేడు. తండ్రి వృద్ధుఁడయ్యెను. అతఁడు
 చనిపోయిన తరువాత రాజ్యము తనచేతిలోనికే నచ్చును.
 అప్పుడే తనరాజ్యమును బాధ్యముచేయును. ఈపురాణములను
 పీనిని తాను తిరస్కరించును. కాశాంబీనగరము వైదిక
 వాఙ్మయప్రచారస్థానము కారాదు. ఈ నిరమిత్రుఁడు గిరి
 ప్రజమునందలి సామంత ప్రాసాదమునందు జరిగిన సభకు
 పోలేడు. తండ్రి వెళ్ళుచున్నాడని తాను వెళ్ళలేదు. తాను
 వెళ్ళినచో తండ్రికి వ్యతిరేకముగా మాటాడ వలయును.
 తండ్రికిఁ గోపము రావచ్చును. తా నిట్టివాడని తండ్రికిఁ
 దెలియును, గాని ప్రత్యక్షముగాఁ దెలియదు. ఆ నిరమిత్రున
 కింకొక యహంకారముకలదు. తన్నుఁజూచి బాధ్యులైన
 మాగధ కోసలులు కాశాంబీరాజ్యమును రక్షించుచున్నారని.
 లేనిచో బాధ్యమతమున కంత వ్యతిరేకమైన యా రాజ్యము
 నుండనీయరు. నిజముగా బాధ్యమతమునకు నిరమిత్రుఁ డను
 కొన్నంత తీవ్రతలేదు. బాధ్యుల లోననే రెండు పక్షములు

కలవు. ఆపక్షములు రెండును రెండుగాఁ జీలియున్నవి. ఒకరి కొకరికి పొత్తులేదు. మగధరాజ్యములోని బౌద్ధమతమే యథార్థమైన మతమా? కాదా? యన్న సందేహమున్నది. ఈ సందేహమునకు పునాదివేసినవాఁడజాతశత్రువు. నాటినుండియు నది యట్లే సాగుచున్నది. మగధరాజ్యమునందలి బౌద్ధమతము వేఱు. తక్కిన రాజ్యములందలి బౌద్ధమతమువేఱు. ఆ రెండు ముఖములకు సరిపడదు. వారు నిజమైన బౌద్ధులు కాదని వీరందురు. వీరు నిజమైన బౌద్ధులుకారని వారందురు. బుద్ధుఁడు నిర్యాణము పొందినాఁడే యీ భేదమున కంకురార్పణ జరిగినది. ఎట్లైనను నిది యొక క్రొత్తమతము. మానవులకు క్రొత్త యొక వింత - ప్రాత యొక రోత. నిరమిత్రుఁ డీ భావములో నున్నాఁడు.

ఎవఁడైన నొక్కఁడు సర్వక్షత్రియ నిర్మాణము చేయవలయునని సంకల్పించినచో, వాఁడు బౌద్ధమతమును కంట గించుకొనుచున్నవాఁడైనచో, నీ బౌద్ధమతమే నాఁడు క్షత్రియుల దురహంకారమునకు పేతువైన దనుకొన్నచో కాశాంబీ నగరము తాను స్వాధీనము చేసికొనుటకు క్షేమకుఁడడ్డువచ్చునా? నిరమిత్రునివలన నా రాజ్యమునుకూడ నాశనము చేయవలయునా? క్షేమకుఁడు గతించిన తరువాత నట్టిచేయవచ్చునులే యని యూహకున్నచో నాటికి తొండముదిం యూసరవెల్లి కావచ్చును. నెల రెండు నెలలలో హైహయఁ డూసరవెల్లి యయ్యెను. చిన్న చిన్న రాజులగుచునేయున్నారు. చిన్న చిన్న రాజ్యములలోఁ గాశాంబి యెన్నో కారణముల చేత ముఖ్యమైనది. క్షేమకుఁడు వృద్ధుఁడు. గత్పరుషుఁడు,

పండితుడు. అతనిని సంహరించుట యెట్లు? నిరమిత్రుని సంహరించవచ్చును. నిరమిత్రుడు సంహరింపబడెనేని త్వేమకుడు వృద్ధుడేమి చేయగలడు? త్వేమకుని తరువాత గురు వంశ మనియే యుండదు. దానియంతట నదియే యుంబరించును. అదికాక యింకొక రహస్య మున్నది. త్వేమకునికిగల పుత్రప్రేమ నిరవధికమైనది. ద్రోణాచార్యునకు నశ్వత్థామ యందెంతప్రేమయో నిరమిత్రునియందు త్వేమకున కంత ప్రేమ. ఆ సంగతి నిరమిత్రునకుఁ దెలియును. అందుకేయే నిరమిత్రుడు త్వేమకుని సంహరించలేదు. తండ్రికి దనయందంత ప్రేమయున్నది. అట్టితండ్రిని దాను సంహరించి రాజ్యముగొనుటకు నిరమిత్రుని మన స్సంగీకరించలేదు. వృద్ధుడు కదా! మఱియొక్కసంవత్సరము మఱియొక్కసంవత్సరమని నిరమిత్రుడు గడపుచుండెను. త్వేమకుడు మరణించిన తరువాత నిరమిత్రుడేమిచేయునో యెవ్వరికినిఁ దెలియదు. నిరమిత్రుని గూర్చి జనులకందఱకు భయము. ఆర్యావర్తమునందలితక్కిన క్షత్రియులకే భయము. ఆ నిరమిత్రుడు మహాబలశాలి. అతడు ఖడ్గవిద్య నేర్వలేదు. ధనుర్విద్య నేర్వలేదు. అతడు గదా యుద్ధవిపుణుడు. ఈగదాయుద్ధవిద్య బలరామునితో దుర్యోధనునితో నంతరించినది. కాని ద్వారకానగర పరిసరములయందును హస్తీపుర పరిసరములయందును చిన్నచిన్న పల్లెలలో యల్పల్పములైన రాజ్యములలో నది యుండనే యున్నది. ఆ సంప్రదాయము సాగుచునేయున్నది. హస్తినాపురమునుండి యావిద్య వేయి యేండ్లక్రిందనే కాశాంబికి వచ్చెను. ఆ విద్యాప్రాశస్త్యము లోకమునందు తగ్గిపోయెను.

కాని కాశాంబిలో నదియున్నది. నిరమిత్రుఁ డావిద్య సభ్యునించెను. తాను భీముఁడ ననుకొనును. తాను దుర్యోధనుఁడ ననుకొనును. తాను బలరాముఁడ ననుకొనును. అతఁడు మహా బలశాలి. అతఁడు గద చేఁబూనినపుడు భీమునివలె నేనులనైన నెగఁచిగలఁడు. అందులో సం దేహములేదు. తాను నైదికమతిమునకు వ్యతిరేకియైనను గదాయుధ విషయమున మాత్రము తాను బలదేవునితో సామ్యము తెచ్చికొనును. నిరమిత్రుని పేతువుగాఁ గాశాంబిలో, ప్రయాగలో, సార నాథమున, గదాయుధము నేర్చినవారు కలరు. దానికిఁ గాంత ప్రశస్తివచ్చెను. కాని యది యంతరించిన విద్య యగుటచేత దానికిఁ బెద్దయాదరములేదు. కొందఱు క్షత్రియకుమారులు స్వవిద్యా ప్రదర్శనము జరుపు మహోత్సవములయందు నిరమిత్రుఁడు తన గదా పాండిత్యము ప్రదర్శించుటయుఁ గలదు. అది యంతర్హితమైన విద్య. దానియం దితఁడు నేర్పుకలవాఁడని సలుపు రనుటయేగాని యొక మహాభానుష్కునివలె, నొక మహాధీశ విద్యావేత్తనువలె, నిరమిత్రునిఁ జూచుట రాజకుమారులెవ్వరు చేయలేదు. అతఁడు తీక్షణుఁడని మహా బలశాలియని గదాపాణియైనచో, వానిముందు నిలువలేమని యందఱకుఁ దెలియును. అందుచేత నతఁడన్నచో భయము. ఈ నిరమిత్రుఁడు హైహయనివలె మఱియు నితర గ్రాజులవలె కాశాంబిని గగ్గోలునకు తెచ్చెడివాఁడే. క్షేమకుఁ డడ్డము వచ్చెను. వెనుకటికి శివుఁడు బాణాసురునకు వరములన్నియు నిచ్చెను. మహాబలము నిచ్చెను. అతనియెదుట శత్రువు నిలువలేకుండఁ జేసెను. వానిచేతుల తీటపోవుటకు మార్గము

కనిపించలేదు. నిరమిత్రునిస్థితి యట్లైనది. తాను గదావిద్య
యందు బలరాము నంతటివాఁడు. దుర్యోధన మహారాజు
తటివాఁడు. బలమునందు భీమునంతటివాఁడు. తన గదావిద్య
యెవరిమీఁద చూపించవలయును? అతినికిఁ దెలియలేదు.
ఎప్పుడో యొకప్పుడు సర్వక్షత్రియ కుమారులు గిరివ్రజపురము
ననో, అయోధ్యలోననో, కపిఁవస్తు నగరముననో, సమావేశ
ములు జరిపినపుడు తన విద్యను వినోదముకొఱకు ప్రదర్శించు
టయేకాని తన్నెదిరించినవాఁడెన్నడునులేడు. తన గొప్ప
దనమును నిరూపించికొనుటకు వీలులేకపోయెను. పరరాజ్య
ములమీఁద దండెత్తి యుద్ధములో భీముఁ డేగ్గులను త్రుళ్ళనేసి
నట్లు తానుగూడ చేయుటకు తాను రాజే కాఁడాయెను.
తాను రాజైన మఱునాఁడు కాశాంబీ రాజ్యము గంగా,
యమునా సంగమపు పంగలలో కూర్చుండదు. అది కపిలవస్తు
పురముదాక ప్రాకును. శోణానది పుట్టినచోటు రూపనాభము;
దానివఱకు ప్రాకును. అతినిమనస్సులో నెన్నియోయాహాలు
కలవు. భీముఁడు కృష్ణార్జునులతోఁగూడి గిరివ్రజపురమునకేగి
జరాసంధుని సంహరించెను. తానట్లు మహానందికుమారు
లను వధించనలయును. ఈ యార్యావర్తము తొలినాఁడు
కౌరవులది. తాను కౌరవుఁడు. నేఁడు కోసలులును, మాగధు
లును నార్యావర్తముమీఁద నధికారముఁ జేయుచున్నారు.
తాను మహానంది కుమారులను తన గదకు బలియిచ్చినచో
మగధరాజ్య మాక్రమించినచో మఱల నార్యావర్తమంతయుఁ
కౌరవుల దగును. కోసలులు మాగధులకన్న పూర్వులు. కృత
యుగమునాఁటి వంశము కోసలవంశము. ద్వాపరాంతము

నందుఁ బ్రసిద్ధికివచ్చినది మాగధవంశము. పైగా మగధ రాజ్యము సంపాదించుట తేలికైనది. ఎందుకనగా కలియుగాఁబంధము తరువాత గిరినజపురమున నప్పుడే రెండు రాజవంశములు మాత్రమున్నవి. బార్హద్రథులు పోయిరి. ప్రద్యోతులు పోయిరి. ఇప్పుడు శిశునాగులు రాజ్యము చేయుచున్నారు. నీవుపోయి మఱియొకరు రావచ్చును. వచ్చునన్నట్లు ప్రతిపాదించుదు. ఈకాలమునందు మగధ రాజ్యము పాలించుచున్న రాజవంశముపోయి యీ రాజ్యము మఱియొకరితో సంక్రమించునని లోకమునందు నానుడి కలదు. కాలజ్ఞులైన వారట్లు చెప్పిరట. చెప్పుచురట. జ్యోతిర్వృత్తులు దానిని దృఢపరచుచున్నారు. కనుక దాను గిరివృజము మీఁదికి దండెత్తిపోయి మహానందియొక్క మువ్వురు కొడుకులను సంహరించి రాజ్య మాక్రమింపవచ్చును.

ఇంతయు నిట్లుండఁగా నతనివిద్య యధీతిదశను చాటి పోలేదు. కొంచెముగా బోధదశను పొందినదిగాని యాచరణదశ దానికి లేనేలేదు. తాను దన గదావిద్య నెవరిమీఁద ప్రయోగించును. తనకున్న పదియేనులను నుగ్గునూచముగాఁ జంపిమీనా? తనవద్దగదా విద్యాభ్యాసము చేయుటకువచ్చిన శిష్యులను సంహరించునా? తా నొంటరిగా పరరాజ్యముల మీఁదికిఁ బోవునా? ఇట్టిస్థితిలో నుండఁగా నిన్నియేండ్లు గడువఁగా నతనివద్ద నీవిద్య సభ్యసించిన కొందఱు రాజకుమారులకడ నెవరో యాటవికులునుఁ బర్వత నివాసులునైనవారు కొందఱు దీనిని నేర్చికొనిరి. హిమవత్పర్వతములో నేపాళ దేశమునకు వెనుకఁ బర్వతములలోఁ గొండలలో నీవిద్య

మిక్కిలిగా నభ్యసించుచున్నారనియు, వారందఱు తన్నే గురువుగా భావించుచున్నారనియు, నందులో నొక్కఱు తన శిష్యుడనెఱపరలోని వాడయ్యునుఁ దన్ను శౌరవింపఁడనియుఁ దనకంటె నాతఁడే మహా విద్యావంతుఁడ నని వానికి గర్వమున్నదనియు, గర్విమేకాక నిరమిత్రుని తూలనాడుటయు వాఁడు చేయుననియు, ఆ నిరమిత్రుఁడంత వాఁడైనచో నేదీ! నాయెనుటవచ్చి నిలుపుమని యహంకారోక్తులు పలుకుచుండుననియు, నాయడవులు కుశీనగరమునకు సమీపమున నున్నవనియు, కుశీనగరమునకుఁ బశ్చిమమున లంబిని యనునగరము గలదనియు, తన్నగరానుబంధిగాఁగల శర్వతిములలో నతఁడొక పల్లెలో నుండుననియు, వానితో నితఁడు నీకొఱకు మహారాజకుమారుడైన నిరమిత్రుఁడు, అందులో వాండవ వంశ సంజాతుఁడు, మఱియు నర్జునుని సంతానము, వట్టి యాటవికుఁడవు నీవు. నీతో యుద్ధమాడుటకు ప్రయాగ నుండి యింత దూరము వచ్చునా? నీ కంతటి యహంకారమున్నచో మేము నిన్ను తీసికొని పోదుము. కాశాంబికి పోదము. అచ్చటనే నిరమిత్రునితో యుద్ధమాడవచ్చును” అని చెప్పెననియు, వాఁడు “నాకేమి గడుజు? నాకేమి రాజ్యములు కావలయునా? కీర్తి కావలయునా? నేను భీమునంతవాడ ననుకొనుచున్నానా? బలరామునకుఁగల గదాకౌశలమంతయు నావద్దనే యున్నదనుకొనుచున్నానా? నా కాదురభిమానమును లేదు. పట్టుదలయు లేదు. ఆయన గదావిద్యలోఁ దనకంటె గొప్పవాఁడు లేడనుకొనుచున్నాఁడుగదా! అంతకంటె గొప్పవాఁడు లేడని మీరనుచున్నారు. ఆయన

యనుకొనుచున్నాడో లేదో నాకు తెలియదు. ఆయన. యంతటి వాడని మీ రనుచున్నారు. నేను కాదనుచున్నాను. నేనాయనను గదా యుద్ధములో నోడించలేకపోయినచో నాపేరు తీసి మాటుపేరు పెట్టికొందును. మీ కాయనయే గొప్పవాడన్న విశ్వాస మున్నచో మీ రాయన నిచ్చటికి తెచ్చికొనుడు. అది మీ యవసరము కాని నా యవసరము కాదనుచున్నాడనియు, నీ మొగ్గలైన వార్తలు రెండు మూడు నెలలు నిరమిత్తుండు వినలేకపోయెను. విన్నప్పుడెల్ల నతనికి గోపము వచ్చుచుండెను. వాడెవ్వడో యాట వికుండు. ఈ విద్య తనవద్ద నేర్చినవారివద్ద నేర్చినవాడు. ఒక్కొక్కని దురహంకార మట్లుండును. తాను కౌరవవంశ సంజాతుండు. రాజకుమారుండు. అట్టివాని కహంకార మున్నచో చందము-చందము. సేవగుల కహంకారముండును. పరమ సీచవృత్తి చేయువాని కహంకారముండును. అహంకారమునకు సాగుబాటునకును శక్తిసామర్థ్యములకును సంబంధము లేదు. వాచోక జానపదుండు. వాడోక యాటవికుండు. వాడోక మోటువాడు. అనాగరికుండు. భిల్లుల జాతికి చెందినవాడు. వానితో నేమని చాలసార్లు తన్నుఁ దాను సంబాళించుకొనెను. తన శిష్యులైనవారు శిష్యులవెంట వచ్చినవారు, తన్నుఁ బ్రోత్సహింపజిరి. “రాజకుమారా! మీసంగతికాదు. వాడెట్లనినచో మీకు వచ్చిన ప్రతిష్ఠాభంగములేదు. మాటిమాటికి వాని మాటలు మేము వినలేకున్నాము. మాయందు దయయుంచి మమ్ము మన్నించి మా కొరిక తీర్చుటకై నను మీరు నెనులుబాటు చేసికొని

యొక్కసారి యేదో పనిపెట్టికొని యీ ప్రాంతములకు వచ్చి నచో వాని పొగ రడఁగును. మే మెవ్వరము వాని నెదుర్కొన లేకున్నాము. వాఁడింతటిమానిసి. వానిచేతిలోని గద పెద్ద మద్దిచెట్టంత యుండును. నిజముగా తమ రచ్చునికి విచ్చేసినచో వాఁడు పలాయనమంత్రము పఠించునని మాకుఁ దెలియును. మీరు కుశీనగరమునఱకు దయచేయుడు. వాఁడు కానికి బుద్ధిచెప్పను. మీరు కుశీనగరములో నున్నన్ని నాళ్ళు వాఁడు పోయి యేకొండ గుహలలోనో దాఁగికొనును. మీరు నెనుకకు తిరిగి రావచ్చును. తరువాత వాఁడు మా ముందు మి మ్మగౌరవసంచుచు మాటాడలేడు. మేము నల్వరిము వానిని నీసీ యందుము. ఓయి యుత్తర కుమారుడా! యని నెక్కిరింతుము. మాకు తృప్తి కలుగును. మేము మీశిష్యులము కావున, మే మెవ్వరము వానితో నెదుర్కొనలేము కావున, మా పరువు నిలబడవలయునన్నచో మీరొక్కసారి యా దెసకు రావలయునని యభ్యర్థించుచున్నామని పదేసదే ప్రార్థించఁగా నిరమిత్రుఁ డంగీకరించెను. తాను బదరీ నారాయణము చూచి వత్తునని తండ్రివద్ద సెలవుఁ దీసికొనెను. తన కొడుకు బదరీ నారాయణమునకు పోవుదుననఁగా జ్ఞేమకుఁడు మిక్కిలి సంతోషించెను. బదరీనారాయణమనఁగా వారి సొత్తు. అది నరనారాయణులు తపస్సుచేసిన చోటు. ఆనరనారాయణు లిద్దఱును కృష్ణార్జునులై మహాభారతయుద్ధమును నిర్వహించిన మహర్షులు. అక్కడ కృష్ణుఁ డున్నాఁడు. అర్జునుఁడున్నాఁడు. జ్ఞేమకుఁడు సంతోషముతో కొడుకున కనుజ్ఞ యిచ్చెను. తానెట్లును బదరీ పోలేడు. బదరినుండి తిరిగి వచ్చిన కొడు

కునుఁ గాఁగిలించుకొన్నచో తనకాయము పవిత్రమగునను
కొనెను.

నిరమిత్రుఁడు నెలనాళ్ళలో గిరివ్రజము మీఁదుగా,
రామపురము, సందగడముమీఁదుగా, హిమాలయము చేరి
శిష్యముగాఁ బ్రయాణముచేసి కుశీనగరమును చేరెను. ఇతని
శిష్యులు వానికిఁ గబురంపిరి. వాఁడు కుశీనగరము వచ్చుట
కంగీకరించలేదు. తన నివాస భూములైన యడ్పలలో గదా
విద్య సభ్యునిచు పెద్ద గరిడీ స్రదేశము కలదు. దానియందు
యుద్ధముచేయుట కభ్యంతరము లేదనెను. పారిపోవు ననుకొనిన
వాఁడు పారిపోలేదు. నిరమిత్రుఁడును సంశయపడెను. వాఁడు
యుద్ధముచేసెడివాడేగాని వీరింద అన్యట్లు పారిపోయెడివాఁడు
గాఁడు. ఇన్నాళ్ళకు తన గదావిద్యకుఁ జూతార్థ్యము కలిగె
నని నిరమిత్రుఁడు సంతోషించెను. అతని మనస్సులో నొక్క
టియే సందేహము. వాడెవఁడో యాటవికుఁడు. తనకుఁ
దీపైన త్కృతియుఁడు కాఁడు.

ఒకనాఁడు యుద్ధము జరిగెను. వాడు మహా బలశాలి.
వానిని నిరమిత్రుఁ డేమియుఁ జేయలేనని యుద్ధ మారంభించిన
మొదటి గడియలోనే తెలిసికొనెను. వానికిఁ దన కున్నంత
కౌశలములేదు. కాని వానికి నాలుగేనుఁగుల కున్నంత బల
మున్నట్లుండెను. తాను కొట్టిన దెబ్బయు వానికి తగులుట
లేదు. తుట్టతుదకు తాను నేలమీఁదఁ బడిపోయెను. వాఁడు
తన శిరస్సును గదాదండముతో వ్రక్కలింపఁ బోవుచున్నాఁ
డన్న విషయమే నిరమిత్రుని జీవునకు చిట్టచివరి యూహ.

కొడుకు చనిపోయెనన్నవార్త జేమకునకుఁ దెలిసెను. ఆయన తత్క్షణమే ప్రాణములను వదలెను. అక్కడ నెవఁడో రాజయ్యెను. ఎట్లయ్యెనో ఎందుకయ్యెనో యెవ్వరికినిఁ దెలియదు.

౪

సింధునది హిమత్పర్వతములో జన్మించి దక్షిణముగాఁ బ్రవహించి సింధు సముద్రములోఁ జేరుచున్నది. ఏ మహానది యైనను తా నెంతమేరఁ బ్రవహించునో అందులో సగము మేర నామె యొక చిన్న నది. ఇతర నదులు వచ్చి యామెతోఁ గలియును. ఆ కలిసెడు నంతవఱకు నా నదికిఁ బ్రాముఖ్యము కలదు. అన్ని నదులు కలిసిన తరువాత మహా ప్రవాహమై సముద్రమునఁ జేరఁజోవు వేళకు ముందొక కొన్ని వందల యోజనముల మేర నామె మహా ప్రవాహముగా నుండును. తత్పూర్వ మొక్కొక్కప్పు డామెను కలియఁ జోవు నదులే యాయమ కంటె విశాలములై జలభరితములై మహా ప్రవాహములై యుండవచ్చును. ఉండవచ్చునేకాదు; ఉండును. కొండలు పదలి పల్లపు ప్రదేశమునకు నది దిగిన తరువాత యా నదికి వఱదలువచ్చిన వనఁగా నానదికి శాఖా నదియైన యొక నది యామెకు వఱదలు దెప్పించెను. ఆమె యంతట నామెకు వఱదలు వచ్చిన కథ కొంత మృగ్యమైన విషయమే. ఒక్క భాగీరథీనదిని తొలఁగించినచోఁ దక్కిన

నదులన్నియు నిట్టివే సింధునది తాను ప్రవహించిన సగము
 మేర నామె సామాన్యపు నదియే కాని యామె తక్కిన నదు
 లన్నిటికంటె ధైర్యముకలది. ఆమెలో వచ్చి మఱియు నాల్గు
 నదులు కలిసెను. కలిసిన నాల్గు నదులలో మూడు నదులు
 తిమ్మరామ కలిసికొని యొక్కనారి వచ్చి కలిసినవి. ఆ
 మూడు నదులు వచ్చి సింధునదిని కలిసినతరువాత కొంత
 దూరము పోయినతరువాత శతద్రూనది కలిసినది. ఆ మూడు
 నదులు కలియకమునుపే గోకులీనది వచ్చి కలిసినది. ఆ
 మూడు నదులు సుదామయు విపాశయు. మూడవది అంత
 పేరు- ప్రతిష్ఠలు కలది కాదు. మఱల శతద్రు ప్రసిద్ధురాలు.
 ఈ శతద్రూనదికి వచ్చిన ప్రాధాన్యము పురాణ ప్రసిద్ధమే.
 పూర్వము విశ్వామిత్రుడు వశిష్ఠముని వంద కుమారులను
 చంపగా నాయన దుఃఖముతో నా నదిలో నురుకగా నామె
 వంద విధముల చెదరిపోయినది. అందుచేత నామెకు శతద్రు
 వన్న పేరు వచ్చినది. శతద్రువనగా వేయి పాయలుగా
 ప్రవహించినదని యర్థముకాదు. శత విధముల గ్రవించినదని
 యర్థము. ఆమె భగవంతుడైన శ్రీవశిష్ఠుని పరమశాంతమైన
 మూర్తి ప్రథమ జీవలక్షణమైన దుఃఖముచేతఁ దల్లడిల్లగా,
 నా భగవంతుని శరీరస్పర్శచేత నేమి కావలయునో తెలియక
 శతధా గ్రవించినది. జీవుడున్నాడు. వాని ప్రథమ స్వరూ
 పము దుఃఖము. దానినుండి కామము జనించినది. జీవుడు
 తద్దుఃఖాపనయనము చేసికొందమని కామమును స్వీకరించెను.
 కామమువలన సుఖము సంపాదించి దుఃఖమును తొలగించు
 కొన వలయునని వాని యుద్దేశ్యము. ఆ కామముతో నాగి

నచో న్నెట్లుండెడిదో? ఆ కామము నెట్లు క్రోధ లోభ మోహ మద మాత్సర్యములు జన్మించెను. వానితోఁ గామము సుఖ హేతువు కాక మతీయు దుఃఖ హేతు వయ్యెను. ఈ కామము నడుమ నున్నది. దానికి వెనుక జీవునకు సహజ లక్షణమైన దుఃఖ మున్నది. ఈతల క్రోధాదులచేత పుట్టిన దుఃఖ మున్నది. ఈ రెండు దుఃఖముల నడుమ నీకామ మిరు కటఁ బడినోపుచున్నది. తొలుతఁటి దుఃఖము క్రోధమ వికారము. కామజన్యమైన తాకిక దుఃఖము వికార వికారము. మహర్షియైన వశిష్ఠునకు వికార వికారమైన దుఃఖము లేదు. తొలుతఁటి దుఃఖమును లేదు. కాని పుత్ర మరణా యోగ జనితమైన వికార వికార దుఃఖము కల్గినది. దానితో జీవ లక్షణమైన దుఃఖ సమ్మేళనము పొందినది. ఈ రెండు దుఃఖ ములు విడివిడిగా నున్నపుడు దేనికదియే భోగ్యమగును. జీవ గత దుఃఖము మిక్కిలిగా భాసించినచో వైరాగ్యోదయమై జీవుఁడు మోక్షమార్గమునుఁ బట్టును. వికారజమైన దుఃఖము మిక్కిలిగా నున్నచో శరీరముతోఁ దపించును. అది వాని కర్మ ఫలిమో, తదనంతర జన్మహేతుకమైన సంస్కారము గానో, పరిణమించును. ఈ రెండు దుఃఖము లొక్కటిగా నగుట యెప్పుడును లేదు. నిత్యశాంతివృత్తి భగవంతుఁడు. వశిష్ఠునకు జీవగత దుఃఖ వృత్తి లేదు. కాని వశిష్ఠుఁడుగా బ్రహ్మయొక్క యాదేశానుసారముగా జన్మించినపుడు తద్దుఃఖ హేతువుగాని జన్మలేదు గనుకఁ దద్దుఃఖము మూలభూతమైన వికారముగా నున్నది. శతసుత మరణముచేత వికారజమైన దుఃఖము వికృతిరహితమైన వశిష్ఠుని యార్జునుండి విలక్షణ

ముగా సముద్భవించెను. వికారము లేనిచోట వికారమునుండి కలిగెడు వికార మట్లు కలుగును? ఎప్పుడు వికారజన్యమైన పుత్రిమరణ దుఃఖము, జన్మించుటకు వీలులేని వశిష్టాత్మ యందు జన్మించెనో యా దుఃఖ మేమిచ్చేసినదనగా నిర్వికారమైన వశిష్ఠుని బ్రహ్మసదార్థ భూతమైన యాత్మ ద్రవ్యమందు జీవలక్షణాధిక్యమును గల్పించెను. తొలుతిటిదుఃఖ ముండగా దానినిబట్టి రెండవ దుఃఖము జన్మించును. ఇచ్చట రెండవ దుఃఖమునుండి మొదటి దుఃఖము జన్మించవలసిన స్థితివచ్చెను. ఇది వ్యతిస్తమైన విషయము. దీనికి సృష్టియొక్క ప్రథమ వివర్తమైన జలము తల్లడిల్లి పోయెను. అందుచేత పాపమామహానది శతద్రు వయ్యెను. ఆ శతధాత్విము నదీరూప సంబంధమైనది కాదు. జలగతలక్షణ సంబంధమైనది. అగ్ని నుండి జలములు సముద్భవించెను. జలములనుండి పృథివి సముద్భవించెను. పృథివీలో సర్వ వికారములు ప్రారంభించెను. పృథివీగత సర్వవికార సమాహారభూతమైన తాకిక దుఃఖము జలాకృతిమ త్ప్రథమ వికారమునకు బిడ్డవంటిది. సృష్టిలో ననులోమమేగాని భూత విషయములయందు విలోమము లేదు. ఆకాశమునుండి వాయువు, వాయువునుండి యగ్ని, అగ్నినుండి యప్పులు, అప్పునుండి పృథివి, పృథివినుండి యోషధులు, వానినుండి యన్నము, అన్నమునుండి జీవుండు - ఇది సృష్టియొక్క యనులోమ విధానము. ఈ యనులోమ విధానము మఱల వెనుక వెనుకకు పోయి విలోమమార్గమున నాకాశ మగుటలేదు. మానవుండు తాను పరమేశ్వరైక్యమును పొందవలయుననగా భావనాపటిమచేత చిత్త శుద్ధిచేత బుద్ధిని

నిలబెట్టుకొనుట చేతఁ గావలసినదేకాని, నే నన్నమునందుఁ బ్రవేశించెదను, తరువాత నోషధులయందుఁ జైన సృథివియందు, మిగిలి జలమునందు, నుపరి యగ్నియందు, కడచి వాయువునందు, నెగిరి యాకాశమునందు నగుదునన్న విలోమ విధానములేదు. వశిష్ఠుని దుఃఖమునందు వచ్చిన విపరీత శ్రమ పరిస్థితి యిది. ఈ దుఃఖ మా దుఃఖమును చెలరేగింప లేదు. భగవంతుడైన వశిష్ఠునియందొట్టి విపరీతపరిస్థితి యేర్పడఁగ సృష్టియొక్క ప్రథమాకృత్యయైన జల భూతము తల్లడిల్లి పోయెను. ఆ శతద్రువు సింధునదిలోఁ గలసినది. ఎచ్చట కలసినది? సింధువానైవున, తా నీనైవున, నడుమ మూడునదులు. సింధునదికి సుదామానదికి నడుమ నున్నది కేకయదేశము. విపాశా నదికింద బాష్ణికదేశము. బాష్ణికమునకు నెల్లయైన నదికిని శతద్రువునకును నడుమ నున్న దేశము బాష్ణికములలో చేరునో మఱి దేనిలో చేరునో తెలియదు. ఇంతకును శతద్రూనది యార్యావర్తమును రెండుగా విభాగించినట్లైనది. శతద్రూనదియొక్క పశ్చిమభాగ మంతయు సృష్ట్యాది నుండియుఁ దక్కిన యార్యావర్తమును మించి యొక విలక్షణమైన బుద్ధితో నాచారములతో నెలయుచునే యుండెను. ఎవ్వరెవ్వరు వైదికమతమును నిరసించి పెడదిరిగి తద్విన్నలక్షణములు సంపాదించికొని గాంధారమును దాటిపోయి రామత బర్బర హార హూణశాక కిరాణదరదోత్తర బాష్ణిక సింహకటకోర గాభిసారదేశములయందలి జనులుగా నేర్పడిరో, వారండఱును శతద్రూనదీ నిర్మితవశిష్ఠ మహర్షి దుఃఖజనిత విలక్షణ సంస్కార జనితమైన యొక జాతిగా

నిచట సంకురించి, గాంధారములుదాటి, స్లేచ్ఛజాతులుగాఁ బరిణమించిరి. ఈ యైదునదులు స్రవహించుమేర నార్య నాగరకత కొంచెము పలుచఁబడ నారంభించినది. సింధునది దాటిన తరువాత గాంధార దేశములందు మఱికొంత పలుచఁ బడినది. ఆ నెనుక స్లేచ్ఛరాజ్యములున్నవి. వానిలోకూడఁ గొన్ని యార్యమతము ననుసరించుచునే యుండెను. కొన్ని పూర్తిగా స్లేచ్ఛములయ్యెను. ఆర్యములైన దేశములయందుఁ గూడఁ గొన్ని భావములు స్లేచ్ఛభావ సంకరములుగా నుండు చుండెను.

కలియుగము ప్రారంభించకముందే యీ స్లేచ్ఛజాతులు కొంచెము కొంచెము తలయెత్త నారంభించెను. అవి తల యెత్తుట యారంభించినది మొదలు వానియొక్క సర్వమైన యాశలు నహంకారమును గర్వమును తా మెచ్చటనుండి చెడిపోయి యితరములైనవో, యా మాతృనాగరకతయందు బద్ధవిరోధములై, తాఁజెడిన కోతి వనమెల్లఁ జెఱచునన్నట్లు లార్వావర్తమునంతయు స్లేచ్ఛముఁ జేయవలయునని పట్టు దలతో నదేవనిగా వేలసంవత్సరములు ప్రయత్నించుటయు, నప్పు డప్పుడు సఫలము లగుటయు, పలునాల్లార్య క్షత్రియుల చేత పరాభూతములై పరాధూతము లగుటయు నిట్లు గడచుచు వచ్చెను. ఆర్యులైన క్షత్రియులు స్లేచ్ఛభావ దూషితులై నప్పుడు పూర్వములే వారి స్లేచ్ఛభావమునణఁచుటకు వారి కంటె నధికమైన స్లేచ్ఛభావముగల యనన శక బాహ్లికాదులను సృష్టించుచు నచ్చిరి. విశ్వామిత్రుఁడు వశిష్ఠుని గోవు నపహరించినపుడు గోరోమ కూపములనుండి శకఁడవనాదులు

పలుమంది నిర్లమించిరి. అదివఱకే మనునిర్మిత ధన్యును
 కేదురుతిరిగిన జనులుపోయి దరదాది దేశము లాక్రిమిగచిరి.
 ఈ పరిశిష్టసైన్యములుకూడ సచ్చటకే పోయి స్త్రీచ్ఛిబలము
 క్రమ క్రమముగా వృద్ధిపొంద నారంభించెను. ఈ సేన్యములలో
 నాదిములు పంచసింధు దేశనివాసులు. వారిచ్చట సమృద్ధిగా
 జలము నెఱుంగుదురు. తిండి నెఱుంగుదురు. వారు పోయిన
 దేశములు జాణివలె. అచ్చట పంటలేదు. జలసమృద్ధి లేదు.
 క్రమముగా వారు స్నానము చేయకుండుట యాచారముగాఁ
 బెంచికొనిరి. నీరు లేనప్పుడు స్నానమెట్లు చేయుదురు? వారు
 త్రాగుటకు నీరుదొరుకుటయే దుర్లభముగా నుండెను. మాత్రముఁ
 గొండలలో నడవులలోఁ దిరుగుటచేత మోటువార్త వన్య
 జంతు ప్రకృతులై యనాగరకులై, మేచ్చులై, కిరాతులై,
 నిత్య క్రోధమే సహజగుణమై, దొంగిలించుట వృత్తియై, యిత
 రులనుఁ జంపుట నాపమో కాదో తెలియని స్థితిలోనుండి,
 జనము పెరిగినకొలంపి యాహారము దొరకుట కష్టమై, యాహా
 రము సమృద్ధిగా దొరకెడి స్థలము పంచ సింధు దేశమని
 పరంపరగా వారి గుంపులలోఁ జెప్పికొనెడి మాటయై, పంచ
 సింధు దేశముమీఁదికి దాడి వెడలుటయన్న విషయమే వారి
 జన్మలకు చరితార్థమైన విషయమై యుండుచుండిరి. ఎన్నాళ్ళు
 పంచ సింధు దేశమునందుఁగాని, దానికి తూర్పుననున్న
 యార్వావర్తమునందుఁగాని, సమర్థులైన సుక్షత్రియ ధరా
 పతులుండిరో, అన్నాళ్ళు వారికి పంచ సింధు దేశము సమాక్ర
 మించుట సాధ్యము కాకపోయెను. అప్పు డప్పుడు కాశ్మీరము
 మీఁదికి, త్రిగర్త కాంభోజములమీఁదికి, వారు దాడి వెడలు

టయుఁ దాత్కాలికముగా వాని నాక్రమించుటయు, మఱల
క్షత్రియరాజులువారినిఁ బాఱఁద్రోలుటయు, జరుగుచు నుండెను.
రామాయణకాలము జరిగిన తరువాతనే కేకయరాజ్యము
నామమాత్రముగా మిగిలెను. తరువాత భారత యుద్ధానంత
మున బాహ్లికరాజ్యము నన్నగిల్లెను. భారత యుద్ధముతో
పాంచాలదేశములకు పేరు - ప్రసిద్ధిలు వచ్చెను. ద్రౌపది
పాంచాలి. ఆమె పాండవులభార్య. పాండవులు జగజ్జగీయ
మాన పరాక్రమవంతులు. నాటినుండి పాంచాలురు బాహ్లిక
కేకయ మద్ర రోహిత దేశాధీశులకంటె ప్రతిష్ఠావంతులై,
పంచ సింధుదేశమును సమాక్రమించుకొని, తత్ప్రాంతముల
తిలకట్టు రాజ్యముగా భాసించుచు నచ్చిరి. అచ్చట నున్న
చిన్న చిన్న రాజ్యములమీదఁ బాంచాలఁ బాధికారముఁజేయుఁ
జొచ్చెనది. పాంచాలాధిపతి యొక్క యడుగు జాడలలోఁ
దత్తస్థములైన చిన్నచిన్న రాజ్యములు మెలఁగఁ జొచ్చెను.
అందుకనియే గిరివజ్రపురమునందు సామంత ప్రాసాదమునందు
జరిగిన గన్వక్షత్రియ సమావేశమునందు పంచసింధుదేశము
సందుండి వచ్చినవాడొక్క పాంచాల దేశాధిపతియే. ఆ
రాజులు తాము ద్రుపద మహారాజు సంతానమని చెప్పుకొను
చుందురు. భారత యుద్ధములో ధృష్టద్యుమ్నుడు చని
పోయెను. అతని కొడుకు పాంచాల దేశమునకు రాజయ్యెను.
భారత యుద్ధములో త్రిగర్త కాంభోజాభిసార మద్ర కేకయాధి
పతులు వధింపఁబడిరి. ఇంచుమించుగా నా రాజ్యములలో
నెక్కువభాగము పాంచాలదేశములో చేరెను. కేకయరాజ్య
మంతరించెను. బాహ్లికరాజ్య మంతరించెను. మద్రరాష్ట్ర

మంతరించెను. దశాక్ష దేశములు రూపుమాసెను. ఆయా ప్రాంతములన్నియుఁ గలిసి పాంచాలరాజ్య మేర్పడెను. మహా భారతయుద్ధములో శకుని వధతో గాంధారరాజ్యముయొక్క బలము పోయెను. గాంధారదేశ మొకచిన్న దేశముగా మిగిలి పోయెను. గాంధార రాజులకు కాశ్మీర కాంభోజదేశములలోఁ జట్టరికములు కలవు. శకుని మేనల్లుడై భారతయుద్ధము నుని వాతి కాశ్మీరరాజుయ్యెను. ఎట్లైనను పాంచాలదేశ సుప్రధాన మైనదేశమయ్యెను. ఆ పాంచాలదేశమునకు చుట్టుపట్లనున్న స్నేహదేశముల యొత్తిడి నిత్యము నుగడుచునే యుండెను. మైచ్చు లార్యధర్మ వ్యతిరేకులు. ఇట్లుండఁగా కడచిన సూట యిరునది వర్షింములనుండి పౌద్ధమత మొకటి ప్రబలినది. ఆర్యమతములుకాని సర్వమతములు ప్రాగ్దిశనుండి వచ్చి నదిశకు పోవుటయే పనిగాఁబెట్టుకొన్నవి. అది వాని సహజమైన స్థితి. తూర్పున నుదయించిన సూర్యుడు నడిమింటి నెక్కి యేమిచేయును? క్రమముగా పడమటికి దిగును, అస్తమించును. సూర్యదేవుడు జ్ఞానమునకు ప్రతీక నెలుఁగునకు చిహ్న. జ్యోతి రాకృతి. అది క్రమముగా పడమటికి వ్యాపించునుగదా! చీకట్లు పడనుట నుదయించును. అవి క్రమముగా తూర్పునకుఁ బ్రాకును. సృష్ట్యాది పరమేశ్వర భావదీప్తియొక్క గమనము నిట్లేయున్నది. ఆర్యానర్తమున నుదయించి యుపనిషత్తులయందు నడిమింటి సూర్యుని వెలుఁగులు వెలిగించి ధర్మభ్రష్టమైన పడమటికిఁ బ్రయాణించి అస్తమించి ముద్దకట్టిన చీకట్లు మఱలఁ దూర్పుదెసకుఁ బ్రయాణించుటలోఁ దప్పేమి? పౌద్ధమతముకూడ నుత్తర కోసలములం దుదయించి

పడమటికే ప్రయాణించెను. మహానంది మగధముల నేలు నాటికి బౌద్ధభిక్షువులు పాంచాలదేశమున దాని చుట్టుట్లనున్న దేశములయందు పలుమంది యుండిరి. ఉండుటయేకాదు. శ్రావస్తి, సారనాథ, కాశీ ప్రముఖములైన స్థలములయందున్న బౌద్ధభిక్షువులకంటె వారి కధికమర్యాద గలుగుటగూడ సభ వించెను. ఇచ్చట బౌద్ధమతము చిత్రచిత్రములైన యూహలతో మాపులుపొంద నారంభించెను. పడమటి దేశముల యందలి బౌద్ధమతము తొలుతటి యచ్చమైనదియు, బుద్ధుడు బ్రతికి యుండఁగా నాయన బోధించిన యచ్చమైన బోధనల మీఁదనే యాధారపడి ప్రవర్తించు నర్హతలు కలదియు, నైన సద్ధిగా నుండెను. అనాఁడు పశ్చిమ దేశములయందు సంభూత శాణవాసి యనియు రేవతుఁ డనియు గొప్ప బౌద్ధ మును లిద్దఱు నివసించుచుండిరి. వారు గొప్ప మునులు. ఇంద్రియ నిగ్రహములు కలవారు. గొప్ప మర్యాదకలవారు. వారివలన స్నేచ్ఛుల యొత్తిడి పాంచాలదేశములందు తగ్గెను. స్నేచ్ఛులకు మనుధర్మమందున్న ద్వేషము వేదమార్గమునందున్న ద్వేషము నైదికేతిగ మార్గములందు లేదు. బౌద్ధులు వేదము నంగీకరించరు. రామకృష్ణులు భగవదవతాగము లనరు. నర్ణాశ్రమాచారధర్మము లంగీకరించరు. అందుచేత వారు స్నేచ్ఛులలో స్నేచ్ఛులు. కాని సన్న్యాసమును స్వీకరింతురు. భిక్షుటన మంగీకరింతురు. కావిగుడ్డలు కట్టుదురు. ఈ మొదలైన లక్షణములతో నైదిక మార్గమునందుగల చివరి యాశ్రమము నంగీకరించినట్లైనది. వీరియందు నైదిక వాసన పోలేదు. కాని చాలభాగ మనైదికులు. ఇది ఘోరముగా బౌద్ధులనుఁ

సూర్చి మైచ్చులకున్న యభిప్రాయము. పాంచాలదేశపు రాజైనను తక్కిన చిన్న రాజ్యాలైనను బోధమతియును స్వీకరించుటచేత మైచ్చులకు, వారికి మతాభిప్రాయములలో కోంత సామరస్యము కుదిరెను. నిస్సంశయముగాఁ బాంచాలు రాసమయమునందు సర్వభారతదేశమునందు యాధిపత్యము క్రిందికిఁ దీసికొనుటకుఁ బ్రయత్నించినచోఁ గొంపనగెడి కాలము. ఇంచుమించుగా రాజులందఱు బోధములు బోధనలనఁగా నా యా ప్రాంతములందున్న బోధములైన బోధనన్నాస్యసులకు శిష్యులు. ప్రాగ్దేశములందున్న బోధనన్నాస్యసులకు నాచారిములలోఁగాని సిద్ధాంతములలోఁగాని సంశయములు గలిగినచో, తస్మింశయ నివారణకొఱకు పశ్చిమదిశ యందున్న పాంచాలాది దేశముల యందలి బోధనన్నాస్యసులనుఁ దీర్పుచెప్పటకు పిలుచుచుండెడివారు. బుద్ధునకు జన్మస్థానమైన ప్రాగ్దేశములయందు బోధ సిద్ధాంతములు తమ యొక్క గట్టిననమును లోపింపజేసికొన్నవి. దూరమునందలి వారు బుద్ధుని ప్రథమోపన్యాసముల సారాంశము సచ్చముగా నలవఱచుకొన్న యింద్రియ విజేతలైన పరమ సన్యాసులు.

పాంచాలదేశపు రాజు తా నీపరిస్థితిని చక్కఁగా నవగతము చేసికొని తన రాజ్యమును పెంపొందింపజేసికొని సర్వభారతదేశ మాక్రమించుకొనఁగలిగినంత శక్తిక్రియము కలవాఁడు కాఁడాయెను. కాఁగా నందఱితోపాటు తాను త్మగ్నియుండన్న దురభిమానము కలవాఁడే యయ్యెను. ప్రజలు వర్ణాశ్రమాచారధర్మములకు వ్యతిరేకమైన బోధమతియునందభిమానము కలవారై యుండిరి. వర్ణాశ్రమాది వ్యతిరేక

భావముకలిగిన స్నేహులను వారి భావములను, నిరాదరించి నిరాకరించెడు స్థితిలో నేటి పంచ సింధుదేశవాసులును, గాంధారిదేశవాసులును నుండిరి. రాజమాత్రము క్షత్రియాభిమాని. తస్యతాభిమాని కాఁడు. కాని యొకదాని కొకటి పోసఁగుట లేదు. రాజు క్షత్రియాభిమానము వదలలేకున్నాఁడు. ఆరాజు గిరివ్రజపురమునకు తత్సమావేశమునకుఁ బోవుటయే యచ్చటి ప్రజలలో మర్యాదగలిగి, పలుకుబడిగలిగి, యధికారము గలిగినవారి కిష్టములేదు. అట్టిస్థితి పాంచాలము నందున్నది. ఆ రాజు తొలఁగింపబడినచోఁ నారాజవంశము పాలన క్రియనుండి బాహిరింపబడినచోఁ బ్రజల కిష్టమైన విషయమే. క్షత్రియుఁడు కానివాఁడెవ్వఁడో రాజగును. వాఁడు పొట్టఁజైనచో మఱియు నిష్టము.

ఇట్లుండఁగా పాంచాలములయందు గాంధారములయందు రాజునకు వ్యతిరేకమైన యభిప్రాయములు నన్న సన్నగా నూచింపఁబడుటయు నవి క్రమ క్రమముగా బలమున సంపాదించుకొనుటయు జరుగుచు వచ్చెను. అదివఱ కాదేశములయందు నెనరో ప్రసిద్ధులైన బౌద్ధ సన్యాసులుండుటయే తప్ప వారి సంఖ్య బహుళముగా లేదు. గిరివ్రజపురముః సామంత ప్రాసాదమునందు జరిగిన క్షత్రియ సమావేశము తరువాత నెలదినములలో తూర్పుదేశమునుండి పశ్చిమదేశములకు కొన్ని వందలమంది బౌద్ధ భిక్షువులు వోయిరి. వారు జఃపదములయందు యథేచ్ఛముగాఁ దిరుగుచు, భిక్షాటనము జేయుచు, బౌద్ధమతము నుపదేశించుచు నొక్కొక్క జనపదమునందో, పట్టణమునందో నివాస మేర్పఱచికొని శిష్యులన

సమకూర్చికొని వారికి బోధనేయుచు, గిరిప్రజపునముసంగు జరిగిన క్షత్రియ సమావేశము బద్ధమితమునకు వ్యతిరేకమైన దనియు, నా సమావేశములో బుద్ధుడు భగవంతుడే కాండనియు, సత్యుడు మానవుడే యనియు మున్నైన యెన్నో బుద్ధునిందలు బద్ధమత వ్యతిరేకాభిప్రాయములు నిర్ధారింపబడినవనియు, మఱియు నచ్చటి రాజకుమారులు బోధనను హింసించుటకే రహస్యముగా తీర్మానించికొనిరియు, చిత్రచిత్రములైన కల్పనలతో రహస్య ప్రచారములు చేయవారింభించిరి. నాల్గైదు నాలుగు గడచునప్పటికి నావ్రాతములందెక్కునభాగము రాజునకు వ్యతిరేకులే యైరి. వ్యతిరేకు లగుటయేకాదు, రాజునుకూర్చి భయపడ జూచిరి. ఎప్పుడు రాజు తన దమననీతి ప్రారంభించునో యని భీతి వహించి సారంభించిరి.

బాహ్లిక దేశములో నలగిరియని యొక జనపదముకలదు. ఆ జనపదములో ననాదిగా నొక కుటుంబ మున్నది. వారు ద్రుపదమహారాజు సంతానమని చెప్పికొందురు. ద్రుపదునకు నెవరైయో యొక స్త్రీకి వారి మూలపురుషుడు సంభవించెననియు, వారివంశము ధృష్టద్యుమ్న ప్రముఖులచేత తిరిమి వేయఁబడినదనియు, వారువచ్చి బాహ్లికదేశములో నివసించుచుంటిమనియు, చెప్పికొనుట యీ పదునేను నగదల సంవత్సరములనుండియు జరుగుచునే యున్నది. ఇట్టి వంశమొకఁడున్నదని అప్పుడప్పుడు పాంచాల రాజులకుఁ దెలియును. వారు వీరినిగుఱించి పట్టించికొనలేదు. ఈ వంశమువారును తమకు

రాజ్యము గావలయునన్న యాశ యెప్పుడును నడలేదు. ఊరకే వంశమర్యాదలు పూర్వం గొప్పనములు మొదలైన ప్రస్తావనములు జరిగినప్పుడు వారిట్లు చెప్పికొనుచుండుట యలవాటు. నిజమో కాదో కాని పాంచాల రాజధానిలో రాజు కోటలో రాజు వంశములోగల కొన్ని యలవాట్లు నాచారములు వారి వంశములోగూడ కలవు. ఇన్నివందల యేండ్లు జరిగిన తరువాత నా వంశములో వంశధరుడైన నొక డుదయించెను. వాడు తానే పాంచాలరాజ్యమున కధిపతిననియు, ముందుగా నిజమైన సంతానము తాముగాని ధృష్టద్యుమ్నములు కాదనియు, ధృష్టద్యుమ్నుడును ద్రాపదియును ద్రుపదుని కడుపునఁ బుట్టిన వారుకారు. వారిన్నిహితమునందు జన్మించిరి. మా పూర్వుడే ముందుగా భార్యయందు జన్మించినవాడు. అట్లునునితో విరోధించి ద్రుపదుఁ డగ్నియందు వ్రేల్చెను. అప్పుడు ద్రాపదియు ధృష్టద్యుమ్నుడును జన్మించిరి. ద్రోణునిమీఁద సగ తీర్చికొనుటకు ద్రుపదుఁడు ద్రాపది న్జనున కిచ్చెను. ధృష్టద్యుమ్నుడు ద్రోణుని సంహించునని యతఁ డాశపడెను. అందుచేత ధృష్టద్యుమ్నునకు రాజ్య మిచ్చెను. నిజమైన సంతానము మేము, నడల నడఁగ బడితిమి యని పెద్ద రాధాంతముఁ జేయసాగెను. ఆతఁడొక యుద్ధాదియని జనులు చెప్పికొనిరి. ఇట్లుండగా నీ వంశ ధరునకు నొక యండ దొరకెను. అతఁ డెవఁడో గొప్ప వీరుడు! వానిని గలసికొని నిజముగా రాజ్యము మీఁదే. నేను పాంచాల రాజ్యము నీ కిప్పించెదనని వంశధరునకు మహారాజు వేషమును వేసి చిన్న చిన్న రాజులు, పెద్ద పెద్ద

రాజులవద్దకు నతినిని దీసికొనిపోయెను. వారందఱును భాగ
 తములోని కథ నెఱిగిసవారే గావున నతఁడు చెప్పిన మాట
 లను విశ్వసించిరి. ధృష్టద్యుమ్నుఁడును ద్రౌపదియును సన్ని
 యందు సంభవించినచో ద్రుపదునకు భార్య యుండవలయును
 గదా! ఆమెయందు సంతాన మేల యుండి యుండరాదు.
 తన భర్తను బిడ్డలను ద్రుపదుఁ డేల వదలిపెట్టినన్నిచో
 ద్రుపదుఁ డట్టివాఁడే. సహాధ్యాయులైన ద్రోణుని సీమంగము
 నే నెఱుంగను పొమ్మనెను. ఆయన ధనమదాంధుఁడు. తన
 వాత ద్రోణునితోడి పగ యతనిని గ్రుడ్డివానిని జేసెను. కన్న
 కొడుకును నడలనడచి ధృష్టద్యుమ్నుని జేబట్టెను, మొదలైన
 విధముగా వాదన సాగెను. వంశధరుఁడు పదిమంది రాజుల
 వద్దకు పోయి వచ్చుటతో నతనికొక పక్షము బయలుదేరెను.
 కొందఱు కాదన్నను కొందఱొనన్నవారు గలరు. ఆ వంశము
 వారు కొంత యాస్తి పాస్తులు కలవారు. వంశధరుఁడు తన
 యీ ప్రయత్నములో దనకున్న యాస్తియంతయు వ్యయపెట్టి
 మహారాజు లక్షణములతో బ్రతుక నారంభించెను. అతని
 కండయై నిలిచి పదిమంది రాజులవద్దకు దీసికొని వెళ్ళినవాఁడు
 వంశధరుని యీ రాజులక్షణములు సాగుటకు ధనమును
 తీసికొని వచ్చి యిచ్చుచుండెను. అతఁడొక నెలనాళ్ళలో
 బలిసి పుం జయ్యెను. విపాకా నదియొడ్డున నొక చిన్న కోట
 కట్టెను. ఆ కోటలో నతఁడు నివసించుచుండెను. అతనివద్ద
 గొన్ని రత్నములు చేరెను. అవి యెచ్చటనుండి వచ్చెనో
 యెవ్వరికిని దెలియదు. చిన్న చిన్న రాజుల నందఱును
 దర్శించుటకు పోయినప్పుడు వంశధరుఁ డొక్కొక్క రత్న

మును కానుకగాఁ దీసికొన్న యా చిన్న చిన్న రాజులు వంశధరుని నేనుఁగులతో గుఱ్ఱములతో పూజింప నారంభించిరి. వంశధరుఁడు ధనవంతుఁడని నాల్గుమూలలఁ దెలిసెను. పలు మంది ప్రజలతని పంచఁ జేరిరి. అదియొక చిన్న సేనగా సిద్ధమయ్యెను. అతని రత్నపు కానుకలు వానివద్ద నొక రెండువందల గుఱ్ఱములను పది యేడ్గులునుఁ దెచ్చెను. అతఁడు తన గుఱ్ఱపు దళమును వేయిఁ జేసెను. ఏడ్గులను నలుఁ బదిఁగినిఁ జేసెను. అయిదువేల సైన్యమునుఁ జేసెను. ఇది యంతయు నైఝాణు నెలలలో జరిగిన పని. చూచెడివారికి వింతగా నుండెను. కాని వంశధరుఁడు బాహ్మిక దేశమువాఁడు. మఱియు శాత్రుదూషనికి సమీప భూములవాఁడు. ఇప్పు డితఁడు కట్టిన కోట విపాశా నదియొడ్డున నున్నది. అచ్చటివారు వంశధరుని నున్నాదిగా నెఱుంగరు. క్రమ క్రమముగా నతఁడు పాంచాలాధిపతియన్న పోరుతోడనే విపాశా నదియొడ్డు పొడుగునను చెప్పికొనఁబడుచు వచ్చెను ఒకనాఁడు వంశ ధరుఁడు పాంచాల రాజునకు రాయబార మంపెను. ఈ రాజ్యము మాది. మీది కాదు. మేము నిజస్థైర వారసు లము. మీరు మా యాస్తిని పదుసేనువందల సంవత్సరము లనుభవించిరి. ఇప్పు డిట్లే సను రాజ్యాధికారము నదలికొని మా రాజ్యము మా కిచ్చుట న్యాయము. జానికి మీ రొక వేళ సంగీకరించక పోయినచో రాజ్యము చెఱినగము చేసికొని భుజింతము. అంతియేకాని యచ్చముగా మీరే యనుభ వించుట న్యాయము కాదని యా రాయబారి పాంచాల రాజసభలో వక్కాణించగా పాంచాలరాజు సమ్మతించెను.

‘పోరా పిచ్చివాడా’ యనెను. వంశధరు నోటికిను కొంచెము సభలోనివారు సక సకా నవ్వి “పిచ్చివాడు వీడు కాడు. వాని రా”జని యెక్కుకెక్కులాడెరి. రాయబారి వచ్చి సంగి ధరునితోఁ జెప్పెను. వంశధరుఁడు తల వంచికొని కుంగుండు నెను. అతని యండఁబైసవాడు ప్రక్క నుండెను. సంగి ధరునకు రావలసిన కోస మునికి వచ్చెను. అతఁ డిట్లనెను. “ఓరీ! పూర్వము పాండవులు రాజ్యమునందు సగముభాగ మిచ్చునగా దుర్యోధనుఁ డిట్లే యనెను. ఆ పాండవుల పక్షమున వారి పూర్వులు యుద్ధము చేసిరి. ఆమాత్రమున జ్ఞాన ముండవలదా? నాఁడు సగభాగ మిమ్మున్న పాండవుల యొక్క యర్థభాగముకొఱకు తాము యుద్ధము చేసినవాగు కదా! నేఁడు వంశధరు మహారాజునకు యర్థరాజ్య మిచ్చు మని యే మొగముతో నన్నారు” అని యతఁ డనగా వంశ ధరునకుఁ గూడఁ గోసమువచ్చెను. అతఁడు నవేమాట లనెను. ఇప్పుడేమిచేయవలయుననగా యేమిచేయవలయు నన్న ప్రశ్న పుట్టెను. మఱల రాయబారి సంగి మేము యుద్ధమునకు వచ్చుచున్నామని వారితోఁ జెప్పి రావలయు ననిరి. రాయబారిని సంప్రట యెందులకు? నెంటునే బయలు దేరి యుద్ధమునకుఁ బోవుట కర్తవ్యమని కొందఱు అనిరి. అండ యైనవాఁడు ముందు రాయబార మంప్రటయే నుంచి ననెను. రాయబార మంపినను వారంగీకరించరు. అప్పుడెట్లు యుద్ధ మునకు బయలుదేరి పోవ వలయునని యా సహాయుఁడు చెప్పి యుద్ధమునకు బయలుదేరి వేళను నిర్ణయించి సేనావతిని నిర్ణయించి, దండయాత్ర లక్షణమంతయును నిరూపించి, తాను

నాగిని పాంచాల సగుమందుఁ గలిసికొందునని పడలిపోయెను. రాయబారి హాయి పాంచాల రాజసభలో “మీరు రాజ్యమునకు సర్వభాగ మీయింక హాయిసచో మా రాజు దండెత్తి వచ్చుచున్నాఁడని” చెప్పెను. అప్పుడును వాగు నవ్విని. ఈ రాజెవఁడు? వానికి రాజ్యమునందిలి భాగార్హత యెట్టిది? వాఁడెచ్చట నున్నాఁడు? వాని యునికియే యెవ్వరెఱుంగ? వాఁడు దండెత్తి వచ్చుటయేమి? యిది జను మనుకొను చుండఁగా వంశధరు నెఱిగిన కొంతమంది యట్టివాఁ డున్నాఁడని చెప్పిరి. ఎవరో యొకరిద్దఱు విపాశయొద్దను కట్టిన కోట వర్తమానము తెలిసినవాని నిజమేనని యన్నాను. ఆ రాజు సంగతి తెలియదాయె. అట్టివాఁ డున్నాఁడనియే తెలియదాయె. వాని బలమెట్టిదో తెలియదాయె. ఎవఁడో రాజు తమ మీదికి దండెత్తి వచ్చుచున్నాఁడని తాము యుద్ధమునకుఁ బ్రయత్నింపుము చేయుటయో? వలదా? ఆరాజు రాజీ కాఁడాయెను. వంశధరుఁడు దండెత్తి వచ్చెను. ద్రుపదుని పురము ముట్టడింపఁబడెను. ఆ పురమునందు యుద్ధ ప్రయత్నము లేమియు లేవు. దుర్గ మున్నది. అగడితి యున్నది. కోటకు బురుజు లున్నవి. కొంత సైన్య మున్నది. సలు బడఁ గోనులతో, నాగువేల సదాతులతో వంశధరుఁ డెత్తి వచ్చెను. ఎంత యుద్ధప్రయత్నము లేకున్నను పాంచాలరాజులు వీరిని విడలింప లేకపోలేదు. పాంచాల సైన్యము శిక్ష పొందినది. సేనాపతులుకూడ శిక్షితులును, యుద్ధనీతి విశారదులును. కాని యేలూకో ఇది దండెత్తి వచ్చుట కాదని, ఇది యుద్ధము కాదని, వాఁడొక రాజుకాఁడని యొక తిరస్కార భావము

జనులయందు వ్యాపించియుండెను. ఒక యుద్ధరాశ్రమున
 తన యేన్గులతో గుఱ్ఱాలతో వంశేధరుడు కోట పెద్దగవనును
 దాచెను. అచ్చట గొంతి యుచును జరిగెను. బోనుండి
 యెవరో తలుపులు తీసిరి. ఇతని సైన్యమంతయు లోనికి
 బోయినది. మఱునాటి ప్రాధున యుద్ధములేదు. ఒక పెద్ద
 గండరగోళములేదు. వంశేధరుని సైనికులు రాజుకొలుపును
 చుట్టి యుండిరి. మంత్రులుండిరి. సేనాధ్యక్షులుండిరి. ఆ సైని
 కులు నీ సైనికులును కలిసి తిరుగుచుండిరి. ఇది యొక నిడ్డూ
 రముగా నుండెను. సభాభవనమునందు ప్రభాస్మయము సింహ
 పీఠమీద పాంచాలరాజు కూర్చుండి యుండెను. అప్పుడు
 వంశేధరుడు వచ్చెను. రాజును సేను, నీవు సింహాసనమునుండి
 దిగి నన్ను కూర్చుండనిత్తువా? లేనిచో నన్ను నధించి నేను
 గూర్చుందు ననెను. మంత్రులందఱు నవ్విరి. రాజు కత్తిబూని
 వాని మీదికి బోయెను. వంశేధరుడు యుద్ధ విద్యా విశా
 రుడు కాదు. పాంచాలరాజు తన మీదికి వచ్చుచుండగా
 నతడొక మాట యనెను. “నేను రాజును. నేను యుద్ధము
 చేయును. నా సేనాపతి నీతో యుద్ధము చేయును. నాసేనా
 పతి యోడినచో నేను నీ రాజ్యముమీద నాకుంగల యర్హ
 తను పరిత్యజించి వెడలిపోయెదను.” అనగా వంశేధరుని సేనుక
 నుండి యొక మహావీరుడు సాయుధుడు ప్రచ్ఛన్న వేషధారి
 ముందునకు వచ్చెను. వెంటనే సభలో సరేనన్నచో సరే
 నన్నారు. ఇది తులాయుద్ధ మన్నారు. ఎవడు గెలిచినచో
 రాజ్యము వాని దన్నారు. ఇట్లనెడివారు చాలమంది యున్నను
 కొందఱు వృద్ధ మంత్రులు దీని నంగీకరించలేదు. వారి మాట

లను విన్నవారు లేరు. తులాయుద్ధము జరిగెను. పాంచాల రాజు యుద్ధమునందు వధింపఁబడెను. అతని రాజంశము రాజబంధువులు భార్యలు పుత్రులు నెవరిచేతనో ప్రోత్సాహపెట్టఁబడి కోటనుండి పాటిపోయిరి. వంశధరునకు రాజ్యము వచ్చెను. వంశధరుఁడు రాజయ్యెను గాని వంశధరునియందు మంత్రులకు సేనాసతులకు గౌరవ మున్నట్లే కనిపించలేదు. ఈ వంశధరునకు భార్యయు పిల్లలును కలరా? వారు నీలగిరియందున్నారు. అంతయు నొక విచిత్రముగా నున్నది. రాజ్యము రాజ్యముగానే యున్నది. రాజు పోయి క్రొత్తరాజు వచ్చెను. పాంచాల రాజుతోఁ దులాయుద్ధము చేసినవాఁడెవఁడో యెవ్వరికినిఁ దెలియదు. కొందఱకుఁ దెలిసియే చెప్పుట లేదనిపించెను. గిరివ్రజపురమున నొక విప్లవము జరుగును. అప్పుడుగాని యీ సమస్య తేలదని కొందఱ అనిరి.

ఆ కాలమున బలవంతములైన రాజ్యములు రెండు. ఒకటి మగధరాజ్యము. రెండు కోసలరాజ్యము. దక్షిణ కోసలము నుత్తర కోసలమని రామాయణ కాలమునుండియు నున్న రాజ్యములే. కోసలాధిపతియైన దశరథరాజు కూశురు. అనఁగా నుత్తర కోసలేశ్వరుని దుహిత. ఉత్తర కోసలరాజు వంశము వేఱు. దక్షిణ కోసలరాజు వంశము వేఱు. వారికి వీరికి యుగములుగా సంబంధ బాంధవ్యములు కలవు. మగధ

జనులయందు వ్యాపించియుండెను. ఒక యర్ధరాత్రమున తన యేనులతో గుఱ్ఱాలతో వంశధరుఁడు కోట పెద్దగవనును దాఁకెను. అచ్చటఁ గొంతి యుద్ధము జరిగెను. లోనుండి యెవరో తలుపులు తీసిరి. ఇతని సైన్యమంతయు లోనికిఁ బోయినది. మఱునాటి ప్రాద్ధున యుద్ధములేదు. ఒక పెద్ద గందరగోళములేదు. వంశధరుని సైనికులు రాచకొలుపును చుట్టి యుండిరి. మంత్రి లుండిరి. సేనాపతు లుండిరి. ఆ సైనికులు నీ సైనికులును కలిసి తిరుగుచుండిరి. ఇది యొక విడ్డూరముగా నుండెను. సభాభవనమునందు ప్రధానమైన సింహ పీఠమీఁద పాంచాలరాజు కూర్చుండి యుండెను. అప్పుడు వంశధరుఁడు వచ్చెను. రాజును నేను, నీవు సింహాసనమునుండి దిగి నన్ను కూర్చుండనిత్తువా? లేనిచో నన్ను నధించి నేను గూర్చుందు ననెను. మంత్రిలందఱు నవ్విరి. రాజు కత్తిఁబూని వాని మీఁదికిఁ బోయెను. వంశధరుఁడు యుద్ధ విద్యా విశారదుఁడు కాఁడు. పాంచాలరాజు తన మీఁదికి వచ్చుచుండఁగా నతఁడొక మాట యనెను. “నేను రాజును. నేను యుద్ధము చేయును. నా సేనాపతి నీతో యుద్ధము చేయును. నాసేనాపతి యోడినచో నేను నీ రాజ్యముమీఁద నాకుఁగల యర్హతను పరిత్యజించి వెడలిపోయెదను.” అనఁగా వంశధరుని వెనుక నుండి యొక మహావీరుఁడు సాయుధుఁడు ప్రచ్ఛన్న వేషధారి ముందునకు వచ్చెను. వెంటనే సభలో సరేనన్నచో సరే నన్నారు. ఇది తులాయుద్ధ మన్నారు. ఎవఁడు గెలిచినచో రాజ్యము వాని దన్నారు. ఇట్లు నడివారు చాలమంది యున్నను కొందఱు వృద్ధ మంత్రిలు దీని సంగీకరించలేదు. వారి మాట

లను విన్నవారు లేరు. తులాయుద్ధము జరిగెను. పాంచాల రాజు యుద్ధమునందు వధింపఁబడెను. అతని రాజంశము రాజ బంధువులు భార్యలు పుత్రులు నెవరిచేతనో ప్రోత్సాహ పెట్టఁబడి కోటనుండి పాటిపోయిరి. వంశధరునకు రాజ్యము వచ్చెను. వంశధరుఁడు రాజయ్యెను గాని వంశధరునియందు మంత్రులకు సెనాసతులకు గౌరవ మున్నట్లే కనిపించలేదు. ఈ వంశధరునకు భార్యయు పిల్లలును కలరా? వారు నీల గిరియం దున్నారు. అంతయు నొక విచిత్రముగా నున్నది. రాజ్యము రాజ్యముగానే యున్నది. రాజు పోయి క్రొత్తరాజు వచ్చెను. పాంచాల రాజుతోఁ దులాయుద్ధము చేసినవాఁ డెవఁడో యెవ్వరికినిఁ దెలియదు. కొందఱకుఁ దెలిసియే చెప్పట లేదనిపించెను. గిరివ్రజపురమున నొక విప్లవము జరుగును. అప్పుడుగాని యీ సమస్య తేలదని కొందఱు నిరి.

ఆ కాలమున బలవంతములైన రాజ్యములు రెండు. ఒకటి మగధరాజ్యము. రెండు కోసలరాజ్యము దక్షిణ కోసలము నుత్తర కోసలమని రామాయణ కాలమునుండియు నున్న రాజ్యములే. కోసలాధిపతియైన దశరథరాజు కూతురు. అనఁగా నుత్తర.కోసలేశ్వరుని దుహిత. ఉత్తర కోసలరాజ వంశము వేఱు. దక్షిణ కోసలరాజ వంశము వేఱు. వారికి వీరికి యుగములుగా సంబంధ బాంధవ్యములు కలవు. మగధ

కోసలములు నొకదానిలో నొకటి స్పృహహించి యొకరిమీఁద నొకరు దండెత్తుట యెప్పుడును జరుగలేదు. దానికి కారణ మొక టున్నది. ఆ కారణ మీ రెండురాజ్యముల సడునున్న విదేహరాజ్యము. విదేహ రాజ్యమునకు రాజధాని మిథిల. విదేహ రాజ్యమునకు నుత్తరమున కిరాత బర్బర శకరాజ్యము లున్నవి. ఈ మూడు రాజ్యములు స్నేహరాజ్యములు. వానికిఁ బశ్చిమముగా మల్ల దేశమని కలదు. మల్ల దేశమునకుఁ గ్రింద మిథిలకు పడమట భిల్లట దేశము కలదు. ఈ మూఱు రాజ్యములు మగధ కోసలరాజ్యములకు మధ్య కలవు. మల్ల రాజ్యమనగా నచ్చట మల్లు రధికముగా నుండును. వారు యుద్ధ నిపుణులు. అచ్చటనుండియే పలుమంది రాజులు తమ సైన్యములలోనికి సైనికులను సమకూర్చి కొందురు. వారు దృఢకాయులు. మోటుమానిసులు. చూచుచు చూచుచు కొండమీఁదినుంచి దూకుదురు. నీటిలో మునిగి యోజనము మేర పైకిఁ దేలకుండ నదులలో నీకుదురు. ఇట్టి లక్షణములు వారియందు కలవు. మల్ల దేశయోధు లధికముగాఁ గలిగిన సైన్యము యుద్ధమునందు జయించుటలో నాశ్చర్యములేదు. మల్ల దేశములే మగధరాజ్య సైన్యములో సగానికి సగ మున్నారు. అదియే మగధరాజ్యబలము. ఈ మల్ల దేశము లేనిచోఁ బ్రక్కనున్న కిరాతబర్బర శకరాజ్యముల యందలి స్నేహుల యొత్తిడి యెవ్వరికైన నుండజిది. ఆస్నేహులభయ ము మల్ల దేశమువలన రాజ్యములకు లేకుండెను. కిరాత బర్బరశకులు మోటువారైనచో మల్ల దేశీయులు వారికి నాల్గురెల్లు మోటువారు. మల్ల దేశము మగధములకంటె కోస

లములకు దగ్గరేడి. మల్లదేశమునకు రాజున్నాడు. ఆ రాజునకు చక్రవర్తి యగుదమనిగాని తన రాజ్యము విస్తరింపఁ జేయుదమనిగాని కోరికయే లేదు. అది యేదో యితర రాజ్యములకు సైనికులను సమకూర్చిపెట్టెడి యొక దేశముగా నుండిపోయెను. కొన్ని వందల యేండ్లనుండి నేటి భారత దేశమున నెపాళదేశ మెట్లున్నదో నాడు మల్లదేశ మట్లుండెడిది. అక్కడ రాజున్నాడు. పాలించుచున్నాడు. వారి పంటలు వారే పండించుకొందురు. ఆ రాజ్యముమీఁది కెవ్వరు యుద్ధమునకుఁ బోరు. ఏ రాజ్యము యుద్ధము చేయుటకు యోగ్యులైన సైనికులను సమకూర్చుచున్నదో యీ రాజ్యముమీఁదికి యుద్ధమున కెవ్వడు పోవును? ఆ రాజ్యము పట్టి యుండెను. మఱియు నా రాజ్యముయొక్క యునికిచేతి శక బర్బర కిరాత రాజ్యములు నియమింపఁబడియున్నవి. అందుచే నా మల్లదేశమువంక కే యెవ్వఁడు చూడఁడు. ఒక మహాదేశములో నొక మహాభూభండములోఁ బెక్కు రాజ్యములున్నచో వారిలోఁ గొందఱు ప్రబలులై యున్నచో వారు సమ భూభండ భద్రతను తమ దేశ భద్రతను సంరక్షించుకొనుటకు నిట్టి కొన్ని చిన్న రాజ్యములను రాజ్యములుగా నుంతురు. వానిమీఁదికి బలవంతులైన రాజులు యుద్ధములకుఁబోరు. అవి యుండుట దేశ భద్రత. ఈ బలవంతమైన రాజ్యముల యునికి నది భద్రతాస్థానము. ఈ శక బర్బర కిరాత మల్లదేశము లట్టివి. వానిని కడలించెడివాఁడు లేఁడు. ఏదో మహావిప్లవము నచ్చినపుడుగాని వాని స్థితికి భంగములేదు. అట్టి దేశములు ప్రాగ్ధీనున్న మగధములకుఁ బశ్చిమముననున్న కోసలములకు

త్రాసునకు ముల్లువంటివి. ఈ రాజ్యములకింద విదేహ రాజ్యము కలను. ఈ విదేహరాజ్యము యుగయుగములుగా నొక మర్యాదను సంపాదించికొన్నది. ఆ మర్యాద మినాటి నుండి వచ్చెను. యాజ్ఞనల్కునిచేత నా మర్యాద వేయి రెట్లు నృద్ధిపొందినట్లుబడెను. శ్రీరామచంద్రుని భార్యయైన సీతామహాదేవిచేత విశ్వేశ్వరస్వామిచేత శాశీనగరమునలె మిథిలానగరము పవిత్రమయ్యెను. స్థిరప్రతిష్ఠ కలదియయ్యెను. ఒకజాతియొక్క గౌరవము విచిత్రముగా నుండును. మధురలో శ్రీకృష్ణుడు జన్మించెను. వారణాసీ క్షేత్రమున విశ్వేశ్వర స్వామి యావిర్భవించెను. మిథిలలో జానకీదేవి యనతిరించెను. కపిలవస్తు నగరమున బుద్ధుడుదయించెను. నందలు వేలు సంవత్సరములు గతించెను. గతించుచున్నవి. ఆస్థలము ములకున్న పవిత్రత యాస్థలములదే. వానికున్న మర్యాద వానిదే. ఈ మహానగరములుకల దేశములమీఁదికి నెవ్వరు దండెత్తిపోరు. భిన్నమతస్థులు దండెత్తి వచ్చినను వాని పాపిత్ర్యమును కలుషితము చేయరు. ఒకవేళ నెవఁడో తుచ్చుడు వాని పాపిత్ర్యమును కొంత భంగింపఁజేసినను మఱల నీదేశము యొక్క దైవభావము వానిని సముద్ధరించు చుండును. అట్లే మూఁడు యుగములు విదేహరాజ్యము విదేహ రాజ్యముగానే యుండును. ఇతర రాజ్యము లొకదానితో నొకటి పోరాడు కొన్నవి. వారిని నీ రాక్రమించిరి. వీరిని వా రాక్రమించిరి. ఎవ్వఁడును విదేహ రాజ్యముమీఁదికి దండయాత్రపోయినట్లు లేదు. ఆరాజులు శాంతులు క్షమావంతులు. ప్రజాక్షేమము కొఱకే వారు బ్రదుకుదురు. వారి దైవందినచర్య యారణ్యక

ములు, బ్రాహ్మణములు. నువసవత్తులు, పురాణములు, శాస్త్రములు చదివినానుటతో, చర్చించినానుటతో, నితగులకు బోధించుటతో, సాగుచుండును. అట్టిది మిథిలారాజ్యము. నాటి మిథిలరాజు యుశీనరుడు. ఆయన వృద్ధుడు. వేదవేదాంగములు చదివినవాడు. పూర్వయగములు యందలి మిథిలరాజులు బ్రహ్మజ్ఞానులని ప్రతీతి. ఉశీనరుడు కాకపోలేదు. ఔనో కాదో తెలియదుకాని యాయనను జూచి నచో బరమశాంతుడనియే యనిపించును. ఆయనను సంతానములేదు. ఆయన మహావేత్త. ఆయనను కాలిజ్ఞు డగుదును. పలుమంది యుశీనరునివద్దకు బోయి పూర్వ భాగిత సరిత్రయు, భవిష్యద్భారత చరిత్రయు దెలిసికొని వచ్చుచుండురు. బౌద్ధమతము కపిలవస్తు నగరమున సముద్భవించి నాల్గువైపుల కెగ్రగ్రాకినది. కోసలదేశము నాక్రమించినది. మగధదేశ పాంచాలములలో బ్రయాణముచేసినది. విదేహ దేశమును తాకలేకపోయెను. ఉశీనరుని యాదాత్మ్యము, సాదార్యము, వేదవేదాంగ వేత్తత్వము, బౌద్ధమతమును మూలముగా నుంచెను. పలుమంది బౌద్ధసన్యాసులు రాజును బౌద్ధమతాను యాయుగాఁ జేయవలయునని విదేహములకుఁ బోవుటయు మిథిలలో రాజుతో వాదించుటయు జేయ లేక తిరిగివచ్చుటయు నిట్లు జరుగుచుండెను. సర్వ బౌద్ధమత సిద్ధాంతముల నుశీనరుడు విమర్శించుచుండెను. ఆయన యంతిట యాయన వాని విమర్శకుఁబోడు. అర్హతులు వెళ్ళి యాయనను కదలింపనచో నాయన చెప్పెడి వాదములకు వీరు సమాధానములు చెప్పలేక తిరిగివత్తురు. బౌద్ధమతముయొక్క ప్రభువు

సిద్ధాంతము కార్యకారణ చక్రము. అజ్ఞానము క్రియగాఁబర్య
నసించును. అది విజ్ఞాన మగును. నామరూపములు వహిం
చును. షడ్విధియములు, స్పర్శ, అనుభూతి, ఆశ, గ్రహణము,
పరిణామము, జన్మము, దుఃఖము నిష్క్రమాలు చుండును.
దుఃఖమునుఁ జంపినచో సజ్జానము నశించునని వారి ప్రథమ
సిద్ధాంతము. దీనిని జ్ఞాన్ముఖులైన యర్హతులు చెప్పఁగా నుశీ
నరుఁడు చిటునప్పు నప్పును. ఆరాజు కొంత చనుత్కారి.
ఆయన యొకసారి యిట్లనెను. “ఓయీ! మన మొకకూరఁ
జేసికొందుము. ఆకూర కొకకాయ కావలయును. ఆకాయను
కాయగా తినలేము. కాన ముక్కలు ముక్కలు చేయుదుము.
అప్పుడు ముక్కలు పుట్టినవి. ఆ ముక్కలను కడుగవలయును
గాన ప్రక్షాళనకర్మ పుట్టినది. పచ్చివానికంటె నుడికినవి దంత
ములకు సుఖముగా నుండును గాన దానియం దుష్టకర్మ
యుదయించినది. అన్ని కాయలు విస్పష్టమైన పడ్రాసముల
లోనికిఁ జేరవు గావున వానియందొక రసాధానముఁ జేయు
టకు లవణము మిశ్రితమగుట జరిగినది. అట్లే తిరుగమూత
పుట్టినది. ఆ కాయతోఁ గూర వండవలయునని యెందుకు
సంకల్పించితివి? ఆకర్మ యెందుకుఁ బుట్టెను? రుచియన్నది
మొట్ట మొదట జిహ్వమీఁద నున్నది గనుక బుట్టినది. జిహ్వ
యందలి రుచినుండి శాకము, కర్తనము, క్షౌశనము, పచ
నము, లవణాది వస్తు మిశ్రణము పుట్టినవి. లవణాది మిశ్రణ
మును తొలఁగించినచో రుచి నశించును.” అని యాయన
చెప్పి నవ్వఁగా నాయనతో వాదించుటకుఁబోయిన యర్హ
తుఁడు వెలతెలఁ బోయెను. అది వాదనగాఁ గనిపించలేదు.

వాదనను వ్యర్థముచేయుటకు హాస్యముకంటె సధికమైన
యాయుధములేదు. అంతటి వాదనా పద్ధతియు హాస్యమును
జోడించి వికృతవాదన ప్రారంభించినచో నది వ్యర్థమైపోవును.
పరిహాస భాజనమగును. అది న్యాయమైన వాదనకాదు.
కాని సతిస్పర్ధి యొక దుష్టసిద్ధాంతమునుఁ బ్రతిపాదించినపుడు
ప్రాతనస్తువే క్రొత్త వస్తువుగా దీపింపఁజేయుఁ బోయినపుడు
పండితుడైన వాఁడేమిచేయును? దిగ్భ్రాంతి పొందును.
అజ్ఞానము, కర్మ, దుఃఖము మొదలైనవి వేదములం దున్నవి.
ఉపనిషత్తుల యందున్నవి. శాస్త్రముల యందున్నవి. పురాణ
ముల యందున్నవి. అవి యేవో క్రొత్తవిషయములుగా నర్హ
తులునచ్చి యుశీనరునివద్ద చెప్పినప్పుడు శీనరుఁ డేమిచేయును!
సర్వవిద్యల కొక స్థితియున్నది. ఆ విద్య లొకచోట పుట్టును.
అన్నివిద్యలు నందఱకు నర్థముకావు. కొందఱు వానినినేర్తురు.
నేర్చినవారందఱు నిష్ణాతులుకారు. కొందఱే నిష్ణాతు లగు
దురు. వారివలన నా విద్యలు నిలుచుండును. సామాన్య
జనుల కావిద్యలలోని సూక్ష్మములు తెలియవు. తెలియక
పోయినను దద్విద్యా రహస్యములు జాతిమీఁద నాచరణ
లోనికి పెట్టఁబడినపుడు దాని సత్ఫలితము లందఱు ననుభ
వించు చుందురు. తద్గత సిద్ధాంతములలోని రహస్యములు
వాని చర్యలు వానిలోని నిగూఢ తర్కములు సామాన్యుల
కక్కఱలేదు. ఒక నది కానకట్ట కట్టఁబడెను. నదీజలము
లచ్చట నిలచెను. పెద్దవంటెన కట్టఁబడెను. తూములు కట్టఁ
బడెను. కాలువలు త్రవ్వఁబడెను. వానినుండి పంటకాలువలు
వచ్చెను. వానిలోనుండి పెద్దబోదెలు, చిన్నబోదెలు, చిన్న

బోదియనుండి నీరు, చేనిలోనికి జానపదుడైన యమాయకుఁ
డైన రైతు మళ్ళించుకొనును. వాని పొలము పండును. వానికిఁ
బొలము పండుట ముఖ్యమా? ఆనకట్టయొక్క నిర్మాణము,
కట్టిన తూములు మొదలైన యీ సమస్త శాస్త్రాభిజ్ఞులయొ
రబ్రధానమా? ఈ శాస్త్రాభిజ్ఞుల పరిధానమైనచో వాఁడు
పండించనే లేడు. ఇట్లు శాస్త్ర రహస్యములు విద్వన్నిష్ఠములై
యుండి తత్ఫలితములు స్వ సృజోపయోగాగ్ధము సగుట
స్పష్టియొక్క సుస్థితి. దీనిని విభవకాదుఁడు తాఱుమాఱు
చేయును. జానపదుడైన యమాయకుడైన మానసి కితవుల
చేతి వగించిపబడి, యోగ్యమైన శాంతిమైన జీవితమునుండి
నిగ్రహింపబడి, తనకుఁ దాఁ జేయు తెచ్చికొనుటయేగాక,
యేది సువ్యవస్థితమైన విషయమో, దానియందు తనకుఁ
దెలియకుండ ప్రళయమును సంపాదించుచున్నాఁడు. అజ్ఞా
నము, ఇంద్రియములు, విషయములు, వాని యాకర్షణ,
దుఃఖము, మొదలైనవి విచారణ శీలురకు యోగ్యమైన
భావనా స్థానములు. లోకమునందలి సర్వవిషయములు
దశలు దశలుగా నుండును. కృత్రిముఁడు వాదించునప్పుడు
భిన్నదశాగతములైన విషయములను కలిపి వాదించును. ఒక
దానినుండి మఱొకదానికి లంఘించును. సామాన్యులకు వాని
వాదన సోపపత్తికముగా నున్నట్లే కనిపించును. ఒకఁడు
పూర్వ విషయములనే మఱొకరీతిగాఁ జెప్పి, దాను గ్రొత్త
సిద్ధాంతమును నిర్మించితి ననును. మూఱ్ఱులు నిజమనుకొందురు
వానివెంటఁ బడుదురు. ఇట్ల నతఃకాలమున భిన్న భిన్న కాల
ములయందు భిన్న భిన్న దేశములయందు చిత్ర చిత్రము

లైన సిద్ధాంతములు పుట్టుటయు నా సిద్ధాంతము లెవనిచేతనో ప్రవచింపఁ బడుటయు, వాని కనుయాయులు బయలుదేలుటయు, నిట్లు జరుగుట గలదు. ఇట్లుండఁగా నొక్కకాలము, నొక ప్రదేశము, నొక జీవుఁడు, సధిక మహత్తు గర్భమునం దిమిడించికొని యుండునది సంభవించు చుండును. గ్రహణ కాల మున్నది. ఆకాలమునం దధికశక్తియున్నది. పర్వదినము లున్నవి. వానియం దధికశక్తి కలదు. అధికశక్తి యనఁగా భామముకాని యొకలక్షణము వానియందు భాసిగించుచుండును. గ్రహణము సూర్యచంద్రులు రాహుగ్రస్తులగుట యని పురాణములు చెప్పును. భూచ్ఛాయ వానియందు పడునని శాస్త్రములు చెప్పును. ఎట్లైనను తత్కాలమునందుఁ గొంత మహిమ కలదు. మహిమ యనఁగా సామాన్యార్థముకాదు. 'మహత్' అన్న శబ్దములోని యర్థము - ఆధిక్యమని తాకికేతర మైనదని యర్థము. అట్లే యొక ప్రదేశమునందుఁ గొంత మహిమ యుండును. అట్లే కొందఱు జీవులందు కొంత మహిమ సన్నిహితమై యుండును. ఒకఁడు పెద్ద వక్తయై వాని మాట పలుమంది వినుదు రనఁగా నా జీవునియందొక మహిమ యున్నదని యర్థము. ఈ సర్వమహిమలు విలక్షణముగా నుండును. ఒక పురుషునియందలి మహిమ తాకికాతిశాయియైన కొన్ని ప్రదర్శనలు సేయుటకు వీలుగానుండును. బుద్ధుని జీవితము లోననే రెండుదాహరణలు చూపించు వచ్చును. ఉరువేలాగ్రామమునందు కాశ్యపుఁడన్న బ్రాహ్మణుఁడు జటాధారియై యజ్ఞము చేయుచుండెను. అచ్చటికి బుద్ధుఁడు పోయెను. యజ్ఞమునందు సామాన్యమైన యగ్ని నుపయో

గింపరాదు. అశ్వత్థ దారుఖండములు రావిజిపెట్టి సముదృఢ
 విల్లిన యగ్నితోడనే యజ్ఞకార్యము నిర్వహింపఁ బడవల
 యును. దారువు లెంత యొరిపిడి పెట్టినను వహ్ని సముదృఢ
 వింపలేదు. బుద్ధుఁడు తనయనుజ్ఞ లేకుండ సగ్ని ప్రజ్వరిల్ల
 దని చెప్పెను. బుద్ధుఁ డనుజ్ఞ యిచ్చిన తరువాత సగ్ని ప్రజ్వ
 లించెను. ఆ కాశ్యపుఁడు తద్యజ్ఞమునందలి ఋశ్వికులు
 మొదలైన వారందఱు బుద్ధునకు శిష్యులైరి. ఈశ్ఛిని విచా
 రించినచో నా బ్రాహ్మణులు బుద్ధునికి శిష్యులేల కానలయును?
 అతిఁ డగ్నిని ప్రజ్వరిల్లఁ జేయనీయలేదు. అది ప్రత్యక్షమైన
 విషయము. యజ్ఞము జరిగినచో నేఫలితము పుట్టినో యది
 యప్రత్యక్షమైన విషయము. కాశ్యపాదులు ప్రత్యక్షమైన
 విషయమునం దధికాభిమానము కలవారు. ఆ బుద్ధునియొక్క
 జీవలక్షణమునం దొక మహిమ యున్నది. దానినిజూచి కాశ్య
 పాదులు నిష్వేషపోయిరి. బుద్ధుఁ డంతటి సర్వజ్ఞుఁ డైనచో
 సర్వేశ్వరుఁ డైనచో మఱియొకపని యేమి చేయలేదు?
 బుద్ధుఁడింక రెండేండ్లకు నిర్వాణము పొందు ననఁగాఁ
 గపిలవస్తు నగరమున నొక మహా విప్లవము సంభవించెను.
 కోసలరాజ్యాధిపతియైన ప్రసేనజిత్తు కుమారుఁడు విధుధవుఁడు
 శాక్యరాజులకు మనుమఁడు. ప్రసేనజిత్తుభార్య శాక్యరాజుల
 యాడుబిడ్డ. ఇతఁడు తాతగారిని మేనమామలను చూచి
 వత్తెమని కపిలవస్తు నగరమునకుఁ బోయెను. అప్పటికే
 కపిలవస్తు రాజవంశమునకు తల దిరిగిపోయెను. బుద్ధునినంటి
 వాఁడు మనవంశములో నుదయించెను. మనకంటె గొప్ప
 వాఁడైనాడు? సర్వక్షత్రియ వంశములకు మనవంశము మకు

టాయమానమైనది. ఏతాదృశ భావములచేత కపిలవస్తు రాజ వంశము గర్వముచేతి నిండి యొడలు కేలియిక యుండెను. పూర్వము ద్వారకా నగరమునందలి యాదిపులు కూడ నిట్లే యైరిగదా? భగవంతుడు మా వంశమువాడు. మాయంట నువయించెను. మాకన్న గొప్పవా రెవరు? ఋషులందఱు భగవంతునికి బంతులు. ఋషులు మాముందు లెక్కయేమి? అని కదా దుర్వాసుడు వచ్చినప్పు డొక్క యదుకుమారునికి గర్భిణీవేషము వేసి వీనికేమిబిడ్డ పుట్టు నని యడిగిరి. ఆబిడ్డ సర్వ యదువంశ సంహారకమైన బిడ్డ. అట్లే కపిలవస్తు రాజ కుటుంబము పొగరు మీఱియుండెను. కన్ను మిన్నుఁ గానక యుండెను. బుద్ధుఁ డంతటి శాంతియు, క్షమయు, నహింసయు, నింద్రియ నిగ్రహమును బోధించెనుగదా! తన కులమునందున్న యా రాజకుమారులకే యీ గుణములు పట్టువడలే దేమి? సరే. ఆ విధుధవుడు తమకంటె దక్కువ వాడనియు, వాని రాజవంశము తమ వంశముకంటె దక్కువదనియు, వాని మేనమామలు వాని బాసమఱుదులు వాని నెక సక్తేములాడిరి. హేళనచేసిరి. పరాధవించిరి. అతఁడు కోపముతో తిరిగిపోయెను. ఆనాటికి ప్రసేనజిత్తు బ్రతికియుండెను. బుద్ధుడు విధుధవుని బతిమాలెను, శాంతఁజుటకుఁ బ్రయత్నించెను. అప్పటి కతఁ డూరకుండెను. కాని యతని మనసులోని మంట చల్లార లేదు. తండ్రి చనిపోయినంతనే యతఁడు కపిలవస్తు నగరము మీఁదికి దాడివెడలెను. ఉత్తర కోసల రాజ్యము చిన్నది. దక్షిణకోసల రాజ్యము పెద్దది. అతని దండయాత్ర ముందు కపిలవస్తువు నిలువ లేదు. అతఁడు

తాతయనక, మామయనక, బావమఱుదియనక, మేనల్లుడనక, కపిలవస్తునగరమునందలి రాజవంశీయుడన్న ప్రేతివానిని కత్తివాదఱ కెఱఱ జేసెను. ఈ వార్త తరువాత బుద్ధునకుఁ దెలిసెను. బుద్ధుఁడు తాను శాంత్యుపన్యాసములు నేయుచుండెను. ఈ వార్త యతని మనస్సులోనికి శాంతి తీసికొని రాలేదు. ఈ రెండు కథలకేమి సంబంధము? బుద్ధుఁ డగ్నిహోత్రుని మీఁద నధికారియైనచో మృత్యువు మీఁద కాంచెడా? తన బంధువులయొక్క నధ నాపిహిసలేడా? తానంతటి శాంతిచిత్తుడైనచో బంధుమరణమున కెందుకు విలపించెను? ఆ విధుధవు నెందుకు శిక్షించలేదు? అసలు తాను నిజముగా సన్యాసియైనచో తన బంధువులందఱు విధుధవునిఁ బరిహసించినప్పుడు వానికిఁ గోపమురాఁగాఁ దాను బతిమాలుట యెందులకు? అతనినిఁ బ్రశమిత చిత్తునిఁ జేయుటకుఁ బ్రయత్న మెందులకు?

ఈదృశమైన వాదనలతో నుశీనరుఁడు బౌద్ధసన్యాసులనుఁ గా దనుచుండెను. వారును నెదలిపోవుచుండిరి. ఈ వాదనలొక్క యుశీనరుఁడే చేయలేదు. దేశమునందు పలుమంది చేయుచుండిరి. సామాన్యులేకాదు. బౌద్ధసన్యాసులలోననే యీ వాదములు చేసెడివాగు కలరు. వారిలోఁ బ్రసిద్ధులు కూడ నున్నారు. అందుచేత విదేశారాజ్యమునందు బౌద్ధమతము వ్యాపించలేదు. ఉశీనరుఁడు బ్రతికియున్నన్ని నాళ్ళు వ్యాపించదు. అంతే యందులోని రహస్యము. ఇంక నాలోచించికొనవచ్చును. ఒక సిద్ధాంతము ప్రబలినదనఁగా, నొకమతము ప్రబలినదనఁగా, వానినిఁ బ్రవచించి ప్రచారము

చేసెడి వారిసంఖ్య యధికమగుటయేకాక వారు కొంత విద్వాంసులగుటయు, మూఘులైన సామాన్యజనులమీఁది సభికారిము చేయఁగలిగిన జీవశక్తితో పుట్టుట జరుగుటయుఁ గారణములు. ఈ లెక్కగా నేసిద్ధాంతము నేమతిమును నిత్యములు కావు, స్థిరములు కావు, యథార్థములు కావు, కాకపోవలయును. నిజానికట్లే యున్నదిగదా! అప్పుడక్కడ వాఁడాసిద్ధాంతమునుఁ జేసెను. అది కొన్నాళ్ళు బ్రతికెను. తరువాతఁ జచ్చెను. ఒకచోట బ్రదికియుండెను. మఱియొకచోటఁ బూడ్చిపెట్టఁబడెను. ఈ యనియతమైన పరిస్థితిలో నోయి యర్హులుఁడా! మా విదేహదేశముతో నీకేమిపని? నేను చనిపోయిన తరువాత రమ్మని యుశీనరుఁడనుచుండెను. ఒకప్పుడుశీనరుఁ డింకొక్కమాట యనెను. నేను చనిపోయిన తరువాత నీవే వత్తువన్న నమ్మకమేమి? నీకుమాటు మఱియొకఁడు వచ్చునేమో! సర్వవాదములు మృత్యువునందుఁ బర్యవసించును. నేను చనిపోయిన తరువాత నేమగునోయన్న వారితో వాదనలేదు. అందుచేత నుశీనరునితో వాదము లేక పోయెను. అర్హులు విదేహరాజ్యము మీఁద నాశనదలుకొనిరి. కాని యుశీనరుని తరువాత నొకవేళ నాశపెట్టుకొన్నచో పెట్టుకొనచ్చు ననుకొనిరి. ఆశ రెండు విధములు. తాకికమైన యాశ. మానిసి బ్రతికియున్నన్ని నాళ్ళుండును. తాకికమైన యాశయనఁగా రాజ్య స్త్రీధనాధికార సుఖ సంబంధమైన యాశ, రెండవయాశ, తాను విశ్వసించుచున్న విషయమే నిజమైనది. అదే సర్వ కాలములయందుండనలసినది. దానినే తన శిష్యులును తన కుటుంబమును సర్వకాల

ములందు నిలబెట్టవలయునన్న యాశ. ఈ యాశ పాశ్చాత్య దేశముల “రాజు చిరకాలము నర్థిల్లుగాక” అన్న వాక్యము లోని యర్థమునంటి యర్థమునుఁ గూర్చిన యాశ. అట్టి యాశతో సిద్ధాంత ప్రతిపాదికులు మత ప్రవక్తలు, వారి యనుయాయులునుఁ బ్రవర్తించుదురు. ఎట్లైనను విదేహరాజ్య ముశీనరుని తరువాత నేమి కావలయునన్నది ప్రశ్న. ఇట్లుండఁగా నానాఁడు భారతదేశమున నొకా నొక పురుషునకు నుశీనరుని తరువాత విదేహదేశము లేమగునన్న ప్రశ్న కాక యుశీనరుఁ డదెదోయగుట యెస్సడన్న ప్రశ్న పుట్టినది. అతనికి కొసలమాగధముల నడుమ విదేహదేశమని యొకఁ డుండుట యిష్టములేదు. మల్లదేశ ముండుట యిష్టములేదు. శక బర్బర కిరాతదేశములుండుట యిష్టములేదు. ఇవి లేనిచో మగధ కొసలములు రెండును నొకదానితో నొకటి తాఱసిల్లి యుద్ధముచేసి యేదోయగును. అది యేమైనను సశే, యీ రెండు రాజ్యముల మధ్య మహాసంఘర్షణము జరుగవలయును. అందుచేత విదేహరాజ్యము శీఘ్రముగా నంతరించవలయును. వృద్ధుడైన యుశీనరుఁడు సహజమైన మృతిపొందువఱకుఁ గూడ నతఁడు ప్రతీక్షించలేడు.

దిన దినాభివృద్ధి పొందుచున్న యీ బౌద్ధమత భిక్షుకులు నర్హతులు వారి యను యాయులమధ్య వేదమతిము సన్నగిలిపోవుచుండెను. యజ్ఞయాగాది క్రతువులు చేయుట దోషమైపోయెను. ఎవఁడైన బ్రాహ్మణుఁడు యజ్ఞ మారంభించినచో నతఁడు రహస్యముగా చేసికొనవలయును. ఎంత రహస్యముగాఁ జేసినను నెట్లో యొకట్లు తెలియునుగదా !

తెలిసిన యంతనే వందమంది బౌద్ధభిక్షువులు పదివేలమంది సామాన్యప్రజలు మూగుదురు. ఈ సామాన్య ప్రజలు బౌద్ధ మతాభిమానులో కాదో బౌద్ధులకు తెలియదు. వారి కంటికు ముందే తెలియదు. అది యొక మూఁక. ఆకాలమున యజ్ఞ యాగాది క్రతువులయందు చంపబడెడు మేక హింస పొందు చున్నదని బౌద్ధులు చెప్పనారంభించిరి. అది హింస యనిరి. అందఱు నొప్పికొనిరి. దై నందినముగా నా దినములలో మాంస ము తినని గృహమేలేదు. బౌద్ధభిక్షుకులు కూడ తినెడివారు. ఒక బ్రాహ్మణుడు నాల్గువేదములు చదివినవాఁడు సోమ యాగము చేయుద మనుకొనెను. దానికి దగిన ప్రయత్నము లన్నియుఁ జేసికొనెను. చివరకు బౌద్ధుల దండయాత్రతో విఘటితమై పోవునని యాయనకు భయము. ఆయన శతవృద్ధు. నయసులోని బ్రాహ్మణుడైనచో మానివేసెడివాఁడో యేమి చేసెడివాఁడో? యజ్ఞము చేయుటకుఁ దగిన ప్రదేశమే యాయనకు లభించలేదు. అది విదేహ రాజ్యమైనచో నంత యాపద యుండెడిదికాదు. కాని యది కోసల రాజ్యములో నున్న గ్రామము. అచ్చముగా కోసల రాజ్యమునం దున్న దని చెప్పుటకును వీలులేదు. భల్లటరాజ్యముయొక్కయు కోసలరాజ్యముయొక్కయు బొలిమేరలలో నున్నది. నిజ ముగా నా గ్రామము భల్లటరాజ్యములోనిదే కాని కోసలులు ఖలవంతులగుటచేత నా గ్రామము తమదిగానే వ్యవహరించుచు వచ్చిరి. భల్లటులు మాటాడలేదు. ఆ బ్రాహ్మణుడు పోయి భల్లటరాజు నభ్యర్థించెను. భల్లటుఁడు తన యభయము నొసంగను. కాని కోసలరాజైన సుమిత్రుఁడు తీవ్ర

మైన బౌద్ధమతావలంబి. ఆతఁ డేదైన చేసినచో భల్లటాధిపతి తాను చేయఁగలిగినది లేదు. ఆసంగతి యా బ్రాహ్మణు నకునుఁ దెలియును. పోయి సుమిత్రు నాశ్రయించి నందు వలనఁ బ్రయోజనములేదు. మిథిలాపతి యుశీనరునిఁ బోయి యాశ్రయించినచో నుశీనరుఁడు వచ్చి యచ్చట నిలిచినచో సుమిత్రుఁడు వచ్చినను పెద్ద యానద లేదు. ఉశీనరుని యందలి గౌరవముచేత సుమిత్రుఁడు తొలఁగిపోవును. అందుచేత నా బ్రాహ్మణుఁడు నలుఁబదియూమడ దూరమునడచి పోయి యుశీనరు నభ్యర్థించెను. ఉశీనరుఁడు జాలిఁగొని సరేనయ్యా బ్రాహ్మణుడా! నేను వత్తును కాని కోసల ప్రజలు ధూర్తులు. సుమిత్రుఁడు వచ్చినచో విచారిములేదు. కోసల ధూర్త బౌద్ధాభిమానులు నన్ను గౌరవవంతురని విశ్వాసములేదు. రమ్మన్నచో వత్తు ననెను. తన కార్యమునందలి యీశచేత నా బ్రాహ్మణుఁడు మిథిలాపతిని తప్పక రమ్మని కోరెను. ఉశీనరుఁడు రాజు గనుక రెండేళ్లలతో నేఁబది గుఱ్ఱాలతో నైదువందలమంది సదాతులతో పదిరథములతో నా క్రతువు స్థానమునకుఁ బోయెను. ఒక దేశపురాజు తాను ప్రయాణము చేయుచున్నప్పుడు సహజముగా నతని వెంటఁ గొంత సిబ్బంది యుండును. ఈ సిబ్బంది యటువంటిదే. కాని కొందఱు కుటిలురు వీనికి చిత్ర చిత్ర వ్యాఖ్యానములు చేసిరి. ఆ గ్రామము నకు భల్లటుని రాజ్యముగుండ బోవలయును. భల్లటుని యనుజ్ఞ లేకుండ నుశీనరుఁడు తన యీ సేనతో నా యజ్ఞము చేయు బ్రాహ్మణుని గ్రామమునకుఁ బోవుట భల్లటుని పరాధవించుట వంటిది. ఉశీనరుఁడు తానచటికిఁ బోయి చేసెడు సంత

మాత్రము భల్లటుండు చేయలేదా? భల్లటుండు మాత్రము రాజుగాదా? ఇట్టి దుష్టవాక్యములు భల్లటుతో చెప్పబడి, యారాజు నిజమే ననుకొని, మఱికొందఱి హితోపదేశముచేతఁ దాను కూడ కొన్ని యేర్లు గుఱుములు పదాతులనుఁ దీసి కొని యాయజ్ఞస్థానమునకుఁ బోయెను ఉశీనరునిమీఁద యుద్ధమునకుఁ బోయెనా! ఎందుకు పోయెనో తెలియదు. కాని యాగము జరిగెడు ప్రదేశమునం దొక నైపున నుశీ నరుండును, మఱియొకనైపున భల్లటాధిపతియుఁ దమ శిబిరము లేర్పఱచికొని యుండిరి. ఇట్లుండఁగా నెవ్వరో కోసలాధిపతి యైన సుమిత్రుని చెవిలో నూదిరి. ఏమనియనఁగా “అయ్యా! తమకు బౌద్ధులు. ఆ బ్రాహ్మణుండు యజ్ఞముచేయఁ బోవు చున్నాఁడు. అది జీనహింస. భగవంతుడైన బుద్ధుండు చెప్పిన విషయము. ఆ గ్రామము తమ రాజ్యములోనిది. మీ రాజ్య ములోని బ్రాహ్మణుఁ డొకఁ డిట్లు యజ్ఞము చేయుటకు సాహ సింతుటయే తమకుఁ దలనంపు. నిన్న కాక మొన్న గిరివజ్ర పురమున సామంత ప్రాసాదమున మీ రాజు లందఱు నను కొన్నదేమి? ఇంతలో మిమ్ముఁ గాదన్నట్లు విదేహ భల్ల టాధిపతులు తమ సైన్యములతో వచ్చి ప్రత్యక్షముగా మీ రాజ్యములోనున్న గ్రామములో బౌద్ధమతమున కవమానము చేయుటయేమి? మీ రూరకుండుటయేమి?” యని కొంఁడె ములు చెప్పిరి. సుమిత్రుండు వయసులో నున్నవాఁడు. బుద్ధుండు రెండేండ్లకు చనిపోవుననఁగా కోసల రాజ్యాధిపతి యైన ప్రసేనజిత్తు మరణించెను. కపిలవస్తు నగరమునందలి సర్వ రాజవంశమును ప్రసేనజిత్తుకొడుకు విధుధవుండు సంహరిం

చెను. విభుధవుని యన్నగారు కాహుద్రకుఁడు. అతనికొడుకు కుందకుఁడు. అతని కొడుకు సురధుఁడు. సురధుని కుమారుఁడు సుమిత్రుఁడు. బుద్ధుఁ డానాటికి చనిపోయి నూట యిరువది యేండ్లైనది. ఈ నూట యిరువది యేండ్లలో నీ సలుగురు రాజుల కోసములందు రాజ్యము చేసిరి. చివరివాఁడు సుమిత్రుఁడు. అతఁడు చిన్నవాఁడు. పాతిక యేండ్లవాఁడు. కన్ను మిన్ను తెలియనివాఁడు. ఉశీనరుని మర్యాద యెఱుగనివాఁడు. విభుధవుఁడు కపిలవస్తు రాజవంశ సంహారము చేసినప్పటినుండియు కోసలములందలి బౌద్ధులు శ్రావస్తి, బౌద్ధలకంటె తామే గొప్పవార మనుకొనుచుండిరి. శ్రావస్తి కపిలవస్తువు, కాశీనగరము, గిరివ్రజము మొదలైన సర్వభాగములయందున్న బౌద్ధులు వజ్జి భిక్షుకు లని పిలువఁబడుదురు. వారు వ్రబలురు. ఇతర స్పృతములందున్న బౌద్ధులు వారు చేసెడి యాచారములకు నంగీకరించరు. వారి వారి నడుమ చాల భేదములు కలవు, లోనలోన విరోధములు కలవు. అందుచేతఁ గోసలములోని బౌద్ధులు తాము వజ్జిభిక్షుకులకంటె నధికులమని యనుచుందురు. తామే బుద్ధధర్మమును పాలించుచుంటిమనుకొందురు. సుమిత్రుఁడు నట్టి యభిప్రాయము కలవాడే. అతఁ డొక పెద్ద సైన్యమును తీసికొని యాగ్రామమునకుఁ బోయెను. కోసల సైన్యము వచ్చినంతనే యుశీనరుఁడును, భల్లటుఁడునుఁ గొంత సందేహపడిరి. ఉశీనరుఁడు సుమిత్రునిఁ గలిసికొని మాటాడవలయు ననుకొనెను. ఇంతలోఁ గొందఱు బౌద్ధభిక్షుకులు మిథిలాపతీవద్దకువచ్చి వాదింప నారంభించిరి. మిథిలకుఁజోయి వాదించుట వేఱు. కోసలదేశ గ్రామము నందుండి వాదించుట

వేటు, వారి వాదసరణి యంతయు తార్కికముగాక దౌష్ట్యముక్రిందఁ బ్రబలెను. ఉశీనరుడన్నచో నితరరాజులకు గౌరవమే. బౌద్ధభిక్షుల కేమిగౌరవము? బౌద్ధభిక్షుకులలోఁ గూడఁ బండితులైనవా రుశీనరుని మన్నింతురు. గౌరవింతురు. పండితుడని యాదరింతురు. వృద్ధుడని గౌరవము నెఱపుదురు. పండితులైన బౌద్ధభిక్షువులు నిన్న మొన్నటి దాఁక బ్రాహ్మణులే. వారికి విదేహాధిపతులన్నచో గౌరవము సహజము. ఈ వాదించుటకు వచ్చిన బౌద్ధభిక్షువులు నీచకులముల నుండి బౌద్ధమతియుఁ బుచ్చుకొన్నవారు. ఒకఁ డంఘ్రుడు. ఒకఁడు రజకుడు. మఱియొకఁడు కిరాతుడు. ఇట్టి వారందఱు బౌద్ధభిక్షుకులై వారు వచ్చి యేమి వాదించుదురు? వారి వాదన యంతయుఁ గాఢములతో జరుగును. కాని పైకి బౌద్ధభిక్షువులు. సన్న్యాసులు. ఉశీనరుడు మిక్కిలి యోర్పుతోడనే వారితో మాటాడెను. మీలో నెందులకు కోసల మహారాజును నేనేపోయి చూచి యాయనతోఁ జెప్పుదు ననెను. అనఁగా నందులో నొకఁడు యజ్ఞార్థము మేకలనుఁ జంపుట హింస గాదా యనెను. అనఁగా నుశీనరుడు మహాన మవలంబించినచో సరిపోయెడిది. ఆయన యిట్లనెను. “ఓయీ! ఒక్క యజ్ఞములో మేకను చంపుటయే హింసయా! దినదినము నేఁ డింటింటను మాంసాహారము తినుచున్నారు. మీ బౌద్ధభిక్షువులును మాంసాహారమును తినుచున్నారు. మేకలు పశువులు చంపఁబడకుండ మాంస మెట్లువచ్చును? మీ బుద్ధుడే మాంసమునుఁ దినెడివాఁడు. భిక్షగా నెల్లినచోట మాంసమును భిక్ష బెట్టుదురు. మీకోసము ప్రత్యేకముగా

మేకను సంపిరన్నచో మీరు స్వీకరింపరాదని యట్లు కానిచో మాంసభిక్ష స్వీకరింప వచ్చునని మీ బుద్ధుఁడు చెప్పెనుగదా? ఇదియేమి యహింసామార్గ" మనెను. బుద్ధుఁడట్లు చెప్పినమాట నిజమే! జౌద్ధులలో పండితులైనవాకే బుద్ధుఁడు చెప్పిన కొన్ని సిద్ధాంతములను నమ్ముటలేదు. వట్టిమూఁక, వట్టి మృగదయైన యా జౌద్ధ భిక్షుకులకు బ్రహ్మాండమైన కోసము వచ్చిపది. ఒకరి నొకరు త్రోసికొనిరి. ఒకఁడు పోయి యుశీనరుని మీఁదఁ బడిను. ఆరాజుతోనున్న కొలఁది సిబ్బంది యేమియుఁ జేయ లేక పోయెను. ఆ త్రొక్కిడిలో నుశీనరుఁడు చనిపోయెను. సుమిత్రునిసేనలు భల్లటునియు, నుశీనరునియు సైన్యములను వధించెను. అంతలో నూరకుండక కోసలరాజు సైన్యము భల్లట దేశము నాక్రమించెను. భల్లటరాజవంశమును సంహరించెను. మిథిలానగరమునకుఁ బోయెను. మిథిలా నాక్రమించెను. విదేహ రాజవంశములోఁ గొందఱు పాటిపోయిరి. కొందఱు వధింపఁ బడిరి. ఈ వర్తమానము గిరివ్రజ సభాసంతరమున నాఱు నెలల తరువాత జరిగినది.

౬

ఆ కాలమున ప్రజలయొక్క వినోదము లసంతములు. ఆ వినోదములు తత్తద్దేశాధిపతులు యింద్లలో జరిగెడు శుభ కార్య సమయముల యందును, తత్తద్దేశవతల జాతరలయందును

కొన్ని పండుగలయందును, యథేచ్ఛముగా జరుగుచుండెడివి. మానవుడు తా నేదో యొక వినోదము లేకుండ బ్రదుక లేడు. వానికి కూడు - గుడ్డ వలయుటకంటె వినోద మధికము గావలయును. ఇది మానవ స్వభావములోని విచిత్రమైన గుణము. ఇంటిలోఁ దల్లియో భార్యయో దీర్ఘవ్యాధి గ్రస్తలై యటమటించుచుందురు. వాడు నాటకము చూచుటకుఁ బోవును. వానిని కొందఱు విమర్శింతురు. మఱికొందఱు వానిని సమర్థింతురు. అది ఇల్లా? యమలోక మాయెను. కొంచెముసేపు మనస్సునకు తెరిపి లేకుండ వాండేమి చనిపోవలయునా? యని సమర్థింతురు. అనఁగా సమర్థించినవారు కూడ వినోదబుద్ధులు. వినోద మక్కఱలే దనెడివాడు సామాన్య మానవ లోకమున నుండఁడు. తేపు ప్రాప్తున మహా యుద్ధము జరుగఁబోవుచున్నది. ఆ రాత్రిపూటరాజులు వినోదించుదురు. ప్రజలుకూడ నంతియే. ఇది యెందుచేత నని విచారించఁగా వినోదమునందు స్వార్థరహితమైన యొక సుఖమున్నది. ఆనంద మున్నది. స్వార్థరహితమైన సుఖమును స్వార్థ సహితమైన సుఖముకంటె మానవుఁ డధికముగా మన్నించును. స్వార్థసహితమైన సుఖము నిజముగా సుఖము కాదు. స్వార్థతా రహితమైన సుఖమే యథార్థమైన సుఖము. ఇదియ యథార్థమైన దెందుకో? అది యథార్థమైన దెందుకు? ఒక తాకికమై ప్రయోజనమును వాంఛించి యొక పురుషుఁ డొక కార్యమును జేయును. వానిని లోకము ప్రశంసించదు. లాభాపేక్ష లేకుండ స్వార్థరహితముగ జనోపయోగముకొఱకు

నొక డొక కార్యమును జేయును. వానిని లోకము మాహానుభావుడని గౌరవించును. ఈ రెంటియందలి భేదమేమి ?

మతములను నిర్మింతురు. రాజ్యములను పాలింతురు. సంఘములను సంస్కరించుటకు తీర్చిదిద్దుటకు బయలుదేలుదురు. వారి యిష్టమువచ్చిన సిద్ధాంతముల నిర్మించికొందురు. మానవునకు మతి మిచ్చునను సంఘలక్షణ మిదియని నిర్ణయించినను మతి యేదిచేసినను చేయవలసిన పద్ధతి యేదనగా మానవులున్నారు. వారి స్వభావమున్నది. వారి ప్రకృతియున్నది. వారి యలవాట్లున్నవి. వారి వాంఛలున్నవి. వారికి వ్యాధులున్నవి. మృత్యువున్నది. ఈ యన్నింటిని విచారించి సంఘమునో మతమునో రాజ్యమునో నిర్మింపవలయును. అట్లు నిర్మింపబడినవి చిరకాల ముండును. లేనిచో నిర్మించినవాని కత్తికి పదు నెన్నాళ్ళుండునో యన్నాళ్ళుండును.

మానవుడు వినోదమును వాంఛించుచున్నాడు. వినోదము పలువిధములు. అన్నింటికి సామాన్య లక్షణమొక డున్నది. ఒక పురుషుడో యొక స్త్రీయో లేనిచో గొందఱు గుంపుగాఁ గూడియో యొక విద్యా ప్రదర్శనము జేయుదురు. దానిని చూచి జను లానందింతురు. ఈ యానందమునకును మానవుడు పొందెడు నితరానందములకును నేమియు సంబంధములేదు. వివాహ మాడెను. కొడుకు కలిగెను. పెద్దయుద్యోగము వచ్చెను. ఒక నిధి దొరకెను. ఆనాడు నిధి దొరకినవాడు తనకు నిధి దొరకిన సాఫల్యము నాటిరాత్రి నాటకమును చూచి యానందించుటగా భావించును. ఇందు

లోని రహస్యమేమి? మానవుడు స్వచ్ఛముగాఁ దనలోనున్న యొక యవ్యాజ్యమైన యహేతుకమైన బహిర్విషయ సంస్పర్శి మాలిన యొక యానందమును సెలికే ద్రవ్యకొన నెంచు చున్నాఁడు. సర్వజనులకుఁ దమలో నాశక్తియున్నదని తెలియును.

Gr 9269

ఇప్పు డిద్దఱు. ఒకఁడు విద్య ప్రదర్శించెడి వాఁడు. రెండవవాఁ డానందించెడి వాఁడు. విద్యా ప్రదర్శనము చేసెడి వాఁడు. స్వాహంకార నిష్ఠుఁడు. విద్యను చూచెడివాఁడు స్వానందనిష్ఠుఁడు. వీ రిద్దఱే సృష్టిలో నిజముగా నున్నవారు. స్వాహంకార నిష్ఠుఁడు. స్వానంద నిష్ఠుఁడు. వీ రిద్దఱినిమించి సృష్టిలేదు. సర్వసృష్టియు వీరి నాశ్రయించియే జరుగుచున్నది. వీ రిద్దఱిలో స్వానందనిష్ఠుఁడు నిష్క్రియుఁడు. వాఁడు చేసెడి దేమియులేదు. ఆ స్వానంద నిష్ఠతా లక్షణము భిక్షుక లక్షణము. సన్నాసి లక్షణము. స్వాహంకార నిష్ఠతా లక్షణము. సంసారి లక్షణము. స్త్రీ ధనాధికార వాంఛాదుల లక్షణము. మానవుడు స్వానంద నిష్ఠతాలక్షణమునందు వ్యగ్రుఁడుకాఁడు. స్వాహంకార నిష్ఠతా లక్షణమునందు వ్యగ్రుఁడు. ఇదియే లోకమునకుఁ బరలోకమునకు భేదము. ఈ స్వాహంకార నిష్ఠ :లోఁ గొంతభాగము పరులకు వినోదహేతువగుట యాశ్చర్యము. నిజాని కీ స్వాహంకార నిష్ఠుఁడు పరులకు వినోదము కల్పించు సంఘసేవకుఁడు. వాడే శూద్రుఁడు. స్వానంద నిష్ఠతాలక్షణము కలవాఁడు బ్రాహ్మణుఁడు. క్షత్రియుఁడు మఱియొకఁడు. వాఁడు వీ రిద్దఱకు నడుమ సహంకారానందముల వినిమయమో పంచు

టయో మొసలైన కార్యములు చేయుట కేర్పడినవాడు. ఈ ధర్మములు భిక్షుములుగాఁ గల్పించినను ఒక్కొక్క డొక్కడే పురుషుఁడు స్వాహంకార నిష్ఠుఁడు మఱియొక వేళ స్వానంద నిష్ఠుఁడు. స్వానంద నిష్ఠతయందుకంటె స్వాహంకార నిష్ఠతయందు మానవులకు నభిరుచి యెక్కువ. లోకముయొక్క కీడంతయు నచ్చటనున్నది. ఆనాటి రాజ్యములలో యూరసేన రాజ్యము, నేకలింగ రాజ్యము, కాలక రాజ్యములు గలవు. వారును నొకవిధముగా నాఁడు ప్రబలులే. ఎన్నఁడు సర్వార్యావర్తము నొక్క గొడుగుక్రిందకి తేనలయు నై యెంచునో వానికి వారును సంహరింపఁబడఁదగినవారే. ఈ మూఁడు రాజ్యములు నమలయొడ్డులందు కలవు. నదుల యొడ్డునఁగల నగరములలో కాలవలయొడ్డుననున్న జనపదములలో సముద్రతీరముననున్న పల్లెలలో నీతఁకొట్టుట యెఱుఁగనివారుండరు. అది యొకవిధ్యగా జనము గౌరవింతురు. ఈతఁలో నెన్నవిధములు. ఒకఁడు నీళ్ళలో నిలుచుండి చేతులలో నీళ్ళను తట్టుచు నీదును. దానిని నిలువీఁక యందురు. ఒకఁడు పొట్టమీఁద పండుకొని చేతులతో నీళ్ళు పెనుకకుఁ ద్రోయుచుఁ బడవవలె పోవును. అది యొకటి. మఱియొకఁడు నెలికింతలుగా నీళ్ళమీఁద పరుండి కాళ్ళతో నీళ్ళను తాడించుచు త్రిప్పిన చేతులతో నీళ్ళను కాళ్ళనైపునకుఁ ద్రోసి కొంచుఁ దేలిపోవుచుండును. ఇదియొకటి. మఱి యొకఁడు నీటిలోఁ జార్మమునందు పరుండి యొక చెవి నీళ్ళలోనుంచి సగము మొగము కనఁబడుచుండఁగాఁ బక్కవాటుగా నీదును. ఇట్లెన్నియో కలవు. ఇవికాక మఱికొన్ని గలవు. ఎఱైన

స్థలమునుండి నీటిమడుగులోనికి గళాలున దూకుట. ఇని యభ్యాసముచేతఁ గొందఱు సులభముగా చేయుదురు. బల శాలులైన కొందఱు నదులు వఱదలమీఁదనుండి మహాప్రవాహముగా వచ్చునపుడు కఱ్ఱల సాహాయ్యముతో నెండూరిమైన నీదికొని పోదురు. మఱికొందఱు సహాయశూరులై యేయాధారము లేకుండ మహానదీ ప్రవాహముల నుత్తడింతురు. మఱికొందఱు మొసళ్ళిగల మడుగులలో దూకి వాని కంసకుండ నొడ్డున కీదికొని వత్తురు. ఇంకఁ గొందఱు తిమింటఱు ఖడ్గములను తీసికొనిపోయి తిమరిని నెట్టాడు మొసలి నెదిరించి దానిని గత్తితో చీల్చి వధించి బయటకు వత్తును. కొన్నిచోట్ల జలపాతము లుండును. ఆ జలపాతములు పెడఁచోలు మహాభాతముగా నుండును. సంతతిధారగా పైనుండి జలము పడుచుండును. ఆధార నంటఁ బడినవాడు వేల యేండ్లుగా వందల యేండ్లుగా నట్లు పడుచున్న జలమహాధార క్రిందనున్న పర్వతమును తాడిలోతుననో రెండుతాళ్ళలోతుననో త్రివి చేసిన మహాగర్తమునందు నట్టడుగునకు పోవును. పైనుండి జలధార యా యడుగునకుఁ బోయిన వానినిఁబైకి లేవనీయదు. జలమునందు వస్తువును పైకి లేవఁగొల్పు గుణమున్నది. ఆ గుణమున జలధార యణచుచుండును. అట్టి మడుగుననుండి పైకిలేచి వచ్చుటకు మానవునకు శరీరమునందమితమైన బలము కావలయును. ఏకలింగదేశమున కాలకదేశమున శూరసేన దేశమున నిట్టి మహా జలపాతములుకలవు. అఖాతములైన మడువులు కలవు, గంగా యమునా నదులు వాని శాఖలతో నాదేశములందు విజృంభించుచున్నవి. ఆ

మూడు దేశములలో నిదియొక మహావిద్య. ఇది వినోదము. ఈ విద్యా ప్రదర్శనమును ఈ వినోదమును ఎట్టి సామాన్య ప్రజల నాశ్రయించి యున్నవేకావు. ఆ రాజ వంశములవారు వీనిలో పోటీలు నడపుదురు. తాము పాల్గొందురు. గెలిచినవానికి బహుమానము లిత్తురు. సంవత్సరమున కొక్కసారియో రెండుసార్లొ యీ వినోదము లా మూడు రాజ్యములకుఁ గలిపి జరుగుచుండును. ఆ యత్సవముల కొరకు జనులు వేలు లక్షలు గుంపులుగా వచ్చుచుందురు. బండ్లు కట్టుకొని వచ్చుచుందురు. తీర్థక్షేత్రముగా వచ్చుచుందురు. మానవులకు వినోదము కావలయును. ఆ వినోదము తన సంఘమునకు తన కుటుంబ మర్యాదకు, తన మతాభిప్రాయములకు, తన మర్యాదకు తగినదియని యుండనక్కరలేదు. బౌద్ధు లుత్సవములు చేసికొందురు. హిందువు లుత్సవముల జేసి కొందురు. బౌద్ధులునచ్చి వానియందుఁ బాల్గొందురు. సామాన్య జనులకుఁ గావలసినది వినోదముకాని మతముకాదు. ఇంతియంది సామాన్య జనులను మా మతము లోనికిఁ జేర్చికొన్నామని నాటి బౌద్ధులుగాని మఱి యింకొక కాలమునాటి ఇంకొక క్రొత్తమతము వారుగాని సంఘోషించెడి సంతోషము నిరర్థకమైనది.

అట్టి మహోత్సవములు సామాన్యముగా శూరసేన రాజ్యములోననే జరుగును. అందే జరుగుటకుఁ బెద్దకారణమున్నది. శూరసేన రాజ్యములో నుండి యమునానది ప్రవహించుచున్నది. ఆ యమున మూడుచోట్ల మహాజలపాతములుగాఁ బడుచున్నది. మఱియు నొకచోట జలపాతమైనంతనే

ఇగుకుమలకల కొండలగుండ కొసెడుదూరము ప్రవహించును. ఆ కొండలలోనున్న ప్రవాహము మొసళ్ళచేతి నిండియుండు నని సతీతి. ఆ జలపాతమునందు దూకి యీ కొసెడు మేర నీది యెవ్వఁడు దిగువనున్న చోటికి నచ్చునో వానికి రాజు వేయి హేమనిష్కములిచ్చును. ఈ వేయి నిష్కముల కొసము నేటెట కొన్ని వందలమంది తమ ప్రాణములనుఁ గోల్పోదురు. అక్కడ దూకి మునిగినవాఁ డేగాని యిచ్చటఁ దేలి వేయి నిష్కములకు చేసాచిన వాఁడు లేడు. పూర్వమెప్పుడో యొకఁడో యిద్దఱో జేసెరట. నూటయేబది యేండ్లక్రింద శూరసేన రాజవంశములోని యొకఁడు తా నట్లేదికొని వచ్చె ననియు, నతని యంతిటి మహాపురుషుఁడు లేడనియు, బ్రథగాఁ చెప్పికొందును. ఇందులో నింకొక విషయ మున్నది. నామాన్యుఁ డెవ్వఁడో యాపని చేసినచో వానికి హేమ నిష్కములును వచ్చును. కీర్తి కొంచెము నచ్చును. ఆ పనియే యొక రాజకుమారుఁడు చేసినచో వానికి వేయి నిష్కములు వచ్చునుగాని వానికి వానితో నెక్కువ ప్రయోజనము లేదు. అందుచేత భగవంతుఁడు వాని కెక్కువ కీర్తిఁ దెచ్చును.

ఇది యిట్లుండఁగా నీ విద్యయందు నాటి ప్రదర్శనము లలో నొకరికన్న నొకరు గొప్పవార మనిపించి కొనుటకు నీ మూఁడు రాజవంశముల రాజకుమారులలోఁ జెప్పరానంత స్పర్థయున్నది. ఆ జలపాతములో దూకి ఈ కొసెడు దూరము నీది యెవ్వఁడు నచ్చునో వాఁడు మహావీరుఁడు. వాని ముందు తక్కిన రాజకుమారులు పనికిరారు. అట్టి కార్యమేనాఁడు

చేయవలయునోగాని మఱునాటినుండి వాడు మూడు రాజ్యములమీఁద నధికారిము చేయఁగలడు. ఏలయునగా మూడు రాజ్యముల ప్రజలు వానిని మహావీరునిగా మన్నింతురు. వాని మాట కెదురులేదు. వాడు తక్కిన రెండు రాజ్యముల మీఁద దండెత్తవచ్చును. సులభముగా నా రాజ్యములనుఁ దైవము జేసికొనవచ్చును. ఇందులో నింకొక మర్మమున్నది. ఆ మూడు దేశముల రాజవంశముల వారు బంధువులు. వారికి వారికి సంబంధ బాంధవ్యములు కలుపు. కొన్నివందల యేండ్లనుండి యీ బాంధవ్యము వచ్చుచున్నది. ఆ బాంధవ్యముతోపాటు నా మూడు రాజవంశముల నడుమనున్న మాత్స్యమును వచ్చుచున్నది. అందఱునుఁ గలిసికొనిపర్వడు బంధుత్వ మర్వాచ కవధిలేదు. ప్రదర్శించెడు ప్రేమకు మితిలేదు. పౌహర్దమున కంతులేదు. మనసులలో మాత్రము ప్రతివాడు తన వంశమే గొప్పది యనియు తక్కిన రెండు వంశములు తక్కువ వనియే యనుకొనుచుండును. పరోక్షమునందు వారిని వీరు వీరిని వారుఁ దూలనాడుచుందురు. అట్లాకరి నొకరు తూలనాడుదురని యొకరొకరికిఁ దెలియును. తెలిసియు నూరకుందురు. అందుచేత నితర రాజవంశముల వారు వీరి ముప్పురి నధమ క్షత్రియులుగాఁ బరిగణింతురు. క్షత్రియుడైన వాడు తన్ను బంధువు నిందించినను సహించలేడు. విధుధవుఁడు కోసలరాజపుత్రుఁడు. కపిలవస్తునగరరాజులు మేనమామలు మేనల్లుండును వారు చేసిన పరాభవము విధుధవుఁడు సహించెనా? నిజమైన క్షత్రియుఁడు సహించలేడు.

ఇట్లుండఁగా శూరసేన కాలకైకలింగ పంశజులు వారిలో
వా రొకరి నొకరు పరాభవించికొందురు. ఒకరి నొకరు
మఱల బంధువులుగాఁ జూచికొందురు. మూఁడు వంశము
లధమ క్షత్రియ వంశములు, శౌర్య గుణమునకు దూరమైన
వంశములు; ఐనను క్షత్రియులేకదా! ఆర్యావర్తమునందఱి
యందఱు క్షత్రియులు కలసికొన్నప్పుడే మూఁడు వంశముల
వారుఁ గలసికొన్నప్పుడు వీరిని తక్కిన క్షత్రియు లవమాన
పఱచరు. ఈ మూఁడు వంశములవారు కలిసికట్టుగా మను
చుందురు. అది వారి బలము. వారిలో వారికి స్పర్థ లున్న
మాట నిజమే. వారి స్పర్థ విచిత్రమైనది. ఒక వంశము వాని
కన్న మఱియొక వంశమువాఁ డధికుఁ డనిపించుకొనుటకు
యమునా జలపాతమున దూకి క్రోసెడుదూర మీది బయటికి
వచ్చుటయే యా యాధిక్య చిహ్నము. అట్లొకఁడు వచ్చెనా
తక్కిన రెండు వంశములవారు వానికి లోఁబడినవా రనియే
యర్థము. వారి వారిలో యుద్ధము చేయుదురు. ఇట్లేది
యొకఁడు మహాశూరుఁ డనిపించుకొన్నను తక్కిన రెండు
వంశములు పొందెడు నవమానమును లేదు. ఇదియేమి
యుద్ధమా? బహు సరాక్రమ విలసనమా? రాజనీతిజ్ఞతయా?
ధర్మమును సముద్ధరించుటయా? అయినను మానవునియొక్క
స్వల్ప భావముయొక్క లక్షణ మట్టిది. ఇద్దఱు వీరులుందురు.
ఇద్దఱు పండితు లుందురు. వారి స్పర్థ విద్యా విషయము.
వారిలో నొక్కని కొక్క చోట నేదో యొక చిన్న
గౌరవము జరుగును. ఈ రెండవవాని కింకొకచోట జరుగ
వచ్చును. ఆ గౌరవము వారి విద్యా సంబంధమైనది కాదు.

ఆ గౌరవము పొందినవాఁడు తాత్కాలికముగా నా రెండవ వాని కంటె గొప్పవాఁడ ననుకొనును. ఇదియేమి చమత్కారము. స్పర్ధ విద్యావిషయ మాయెను. వీని నెవఁడో విందునకు పిలిచెను. వానినిఁ బిలువలేదు. అది వానికంటె తనకు గొప్పసిన మనుకొనుట మానవునియొక్క స్వల్పబుద్ధి లక్షణము. వాఁడు మఱల మహాపండితుఁడు. మానవులలో గొప్ప బుద్ధి యెక్కడ నుండవలయుననఁగా నిక్కడ నుండునని జనమాడు కొనెడువాఁడు.

ఈ మూఁడు రాజవంశములయం దీ మాత్స్యర్యము కలదు. ఏ కుటుంబ నీపోటీలు జరుగును. రాజకుమారు లాపోటీలలో పాల్గొనుట తమకు మర్యాదానష్ట మనుకొందురు. నడుమ నడుమ కొన్ని సంవత్సరములకు నా పోటీలు రాజకుమారుల మధ్యనే జరుగును. ఆయెట సామాన్యప్రజలు వానిలోఁ బాల్గొనరాదు. అట్టి సంవత్సరమునఁ దక్కిన సంవత్సరము లందుకంటె వచ్చెడు ప్రజ లిబ్బడియు, ముబ్బడియు. ఆ యేడ్లాదియందు మూఁడు వంశముల రాజకుమారులు నీపోటీలలోఁ బాల్గొనున స్థైర్యాటఁ జేయబడినది. ఆమూఁడు రాజ్యముల ప్రజలు మనసులలో నుయ్యాల లూగిపోయిరి. పోటీ లింకను నెలనాళ్ళున్నవనఁగా బాటలు క్రిక్కిరిసిపోయెను. రెండు నెలలకుఁ గావలసిన యాహార సామగ్రి మూటకట్టికొని బండ్లమీఁద నాలు బిడ్డలతో ముసలమ్మలతో జను లాజల పాత ప్రదేశములకు బయలుదేరిరి. అనియేమి దేవోత్సవమా? ఒక రాజయొక్క పట్టాభిషేకమా?

జనమొక్కచోట నుండుటకు వీలులేదు. జలపాతము పడుచోటనే యొక్కవమంది జనముందురు. అది యంతయు రాశ్వప్రదేశము. అచ్చటికి నాలుగైదువందల గజములు దూరమున నొక యూరున్నది. జనమందఱు పోయి నా యూరిలో నుందురు. అప్పుడప్పుడు పోయి యా జలపాత మునుఁ జూచి వచ్చుచుందురు. అదుగో అతఁడు జలపాతమున దూకునని చూపించుకొనుటయు, ఆయన యా రాజకుమారుఁ డని చెప్పికొనుటయు, జాతరకొరకు వచ్చిన దుకాణములలోఁ జిల్లర వస్తువులు కొనుటయు, ఏ గోడపంచనో వండుకొని తినుటయు, అచ్చటనున్న యొక చిన్న దేవాలయములోనికిఁ బోయి చూచి వచ్చుటయు. జలపాతమువద్దికుఁబోయి కొంతసే పటునిటు తిరుగుటయు నింతకంటె నా నచ్చిన వేలాదిప్రజలు లక్షలాది ప్రజలు చూచెడి దేమియు లేదు. ఈతగాండ్రు జలపాతమునుండి దూకుచున్నప్పుడు చూచెడివారి సంఖ్య తక్కువే. ఆ జలపాతము క్రిందనున్న మహాఖాతమున మునిగి పైకి తేలుటయే యొక మహాఘోర లక్షణము. చాలమంది దూకినవారు దూకినట్లే యుందురు.

ఇట్లు నిర్ణయింపఁబడిన యా మహోత్సవ దినములు సమీపించినవి.

ఎప్పుడు పూర్తిగా రాజకులములవారే యా జలపాత క్షేత్రంలోఁ బాల్గొందురో యాయేట జలపాత సమీప దేశము గజ తురగ పదాతి బహు సేనాసంకులమై యుండును. మూఁడు రాజ కుటుంబములవారు పెద్ద పెద్ద గుఱారములు వేయుదురు.

ఆ గుడారములలోని భాగములన్నియు రాజసౌధములే. తివాచీలు, పట్టుకంబళ్లు, రితనపు తోరణాలు, కేశ కుళులు, సింహాసనములు, కత్తులు కటారులు, చెప్పరానంత భోగము తత్ప్రదేశముల యందు నిండి యుండును. ఈ యేడాదియం దింకొక విశేషము కలదు. రాజులుకూడ వచ్చి ఏకలింగ కాలకశూర సేనాధిపతులు తమ కొడుకులతో భార్యలతో రాజధానులు వదలి యచ్చటికి వచ్చిరి. ఎవఁడో యన్నట్లు శత్రువైన రాజు తత్సమయమున వారి రాజధానులకు పోయి సులభముగా నా రాజ్యముల నాక్రమించనచ్చును. సేనలన్నియు నిచ్చటనే యున్నవి. రాజవీరులందఱిచ్చటనే యున్నారు. వారి రాజధానులలో మంత్రులు మాత్రమే మిగిలియుండిరి. కొద్దిపాటి సైనికులు మాత్రమే రాజధానులయం దుంచబడిరి.

ఈ జలపాతమువద్ద నిట్లు సమావేశమైన యా మూఁడు రాజ కుటుంబములు పరస్పర బాధవ్యములు కలవారు కనుక విందులు విలాసములతో కాలము గడుపఁ జొచ్చిరి. జలపాతమునందు దూకుటకు పోటీలలో పాల్గొనుటకు నిర్దేశించిన దినము పది పదునేను నాళ్ళున్నదనఁగానే వారందఱిచ్చటఁ గూడిరి. ప్రతి సాయంకాలమందుఁ గ్రీడలలో నందఱునుఁ బాల్గొంచు వచ్చిరి. ఈ యేడాది విశేషమేమనఁగాఁ బరదేశములనుండి యెవ్వరెవ్వరో జలపాత లంఘన విద్యాపటిష్ఠులైనవారు వందమందినఱకు వచ్చిరి. హరిద్వారమునుండి వచ్చిరి. సర్మదా నదీప్రాంతీయులు వచ్చిరి. కొందఱు దాక్షిణాత్యులు వచ్చిరి. అసలు పోటీలు పదునేను దినములున్నను ప్రతిదిన ముడయమునను సాయంత్రమునను తద్విద్యా నిష్ఠా

సం దో రా జా భ వి వ్య తి

తులు జలపాతము దగ్గరకుఁ బోవుటయు దూకుటయు యోగము లేకుండ మేర యిరుకు కొండలలోనుండి యీదుటయు గుచునే యున్నది. జన మనేకులు ప్రొద్దున నిద్దుర లే వెంటనే యిరుకు కాలువకిటు నక్షాఁ గల కొండలపైరె వెగఁబాకి ప్రొద్దు గ్రుంకువఱకు నచ్చటనే యుండుచుం అచ్చటనుండి యీతెగాండ్రను చూచుచుండిరి. అది రేచమత్కారమో యీ యిరుకు కాలువలోఁ బూర్వ మొసల్లుండెడినని ప్రతీతి. ఈ పది పదేను దినములు మొ యన్నదే కనిపించ లేదు. పలుమంది సుఖముగా నీది యోగము దూరము తుదినున్న గ్రామమునకుఁ జేరిన వ కలరు. ఇంతకునుఁ దొలినాటి భయము పోయినట్లు కని చెను. కొత్తగా వచ్చిన వందమంది యీతెగాండ్రు మూ రాజ కుటుంబములయందున్న రాజకుమారులకుఁ బ యము గలవారైరి. కొందఱు పూరసేన రాజకుమారుల స్నేహితులు. కొందఱు కాలక రాజకుమారులకు మిత్రు మిగిలిన వా రేకలింగాధిపతుల బిడ్డలకు చెలికాండ్రు. రీతిగా మూడు రాజకుటుంబములలోని యువకులు యీతెగాండ్రు చెలిమిలో నిదివఱకు జలపాతములో దూ వారు కూడ దూకుటయు, పౌరుషములు పెంచికొనుటయై ధైర్యములు ప్రబలించికొనుటయు, ప్రాస్తావికముగా సహవా మికలు గూడ వృద్ధిపొందుటయు జరిగినది. ఆ స్నేహితి ప్రోత్సాహమో, లేక యాగాలిలో నేదైన విసరిత లక్షణ ప్రవేశించినదో, వారందఱికి నాడు తాము కొత్తగా క్షత్రి జన్మమెత్తి నట్లునిపించినదో వారిలో స్పర్ధలేకున్న యై

అహంకారోక్తు లెక్కునయైనవి. పూర్వమునలె వారి కొకర మొకరము బంధువులమని యనుకొని సరోక్తులను సహించు లక్షణము తక్కునైనది, ఆ సదునేను దినములలో భావ ముజుది యని యొక రాజకుమారుడు పరాచిక మాడుటయు, పూర్వమునలె గాక పరాచక మాడఁబడిన వానికిఁ గోపము వచ్చుటయు, నితనికిఁ గోపమురాఁగా రెండవ వాడు మున్ను నలె సద్దకొనిపోక వాడు నెదిరించుటయు చివరికు కత్తియుద్ధ ముగాఁ దేలుటయు జరుగుచు వచ్చెను. కత్తియుద్ధము చివర మాత్రము వధలు లేకుండ బంధుత్వమే సర్వవసించుచు వచ్చెను. కాని సరిస్థితులు మాటిపోయినవి. మాత్సర్యములు ప్రధానమైనవి. క్షత్రియాహంకారమునకే యాధిక్యము కలు గుచు వచ్చెను.

ఈ జలపాత లంఘనములో నెవరెవరు పాల్గొననలయు నన్న విషయము చర్చనీయమై నిర్ణయించ వలసిరాఁగా దానినిఁ గూర్చి మూడు రాజ్యములవారును నాల్గైదు దిన ములు పెద్ద పెద్ద సభలు చేసిరి. ఒకఁడు దూకుననఁగా మఱి యొకఁడేల దూకరాదన్న ప్రశ్న. రాజుకొడుకు దూకనలయు ననఁగా రాజేల దూకరాదని ప్రశ్న. పెద్దలు దూకినప్పుడు పిన్నలేల దూకరాదని ప్రశ్న. చాలమందికి నేటి క్రోసెడు దూరమున్న యిరుకు కాలున యీదుటలో భయము పోయి నది. ఏమైన భయము మిగిలినచో జలపాతమునందు దూకు టకే మిగిలియున్నది. ఆ యడుగునకు పోయినవాడు పైకి వచ్చుట యెట్లని. ఆ జలపాతము తా నొక్కఘరగాఁ బడచు.

కొన్నివందల యడుగుల పొడుగుగా నున్న కొండయందును నుండి యొకటి ధారగా నడల్పుగా నెండవేసిన యిట్టి స్త్రీల చీరలవలె, నూరేగింపునకు బయలుదేరి దీనిన దేవతాకపు గుత్తాల మొగములయందు వ్రేలాడుచున్న ముత్యాలసరి ములవలె, నైరావణాభముల వివాహవేళా నిర్లమిత బంధు సంతాపశ్రీ సమూహమువలె, శరత్కాలపు మేఘములు డిగ్గి నచ్చి కొండయందుల నేవించి యున్నయు జేసికొంచు నలు నిటు సచారుచేయుచున్న సందడివలె, స్వర్ణలోకమునుండి శివజటా జూటమునకు దిగుచున్న మందాకినితో స్పర్శవహించి నట్లు సర్వకాలములయందు విడంబించుచున్న యలుపపు టధికపు టిందచాప వికీర్ణ చిత్ర చిత్ర వస్తి స్పృశి సంతతిక రమణీయ చందన కుంకుమ కర్పూరాది బహు వస్తు వినిర్మిత సంగత రంగవల్లీ రమణీయ నరుణదేవతా గృహంగణములవలె నిత్య భ్రాంతి హేతునై, నిత్యదర్శన వేళా సముత్సాహ సంగ నకమై, యాశ్చర్య హేతుకమై దర్శనమాత్ర సంగపాదయుక్త నిర్వాణమై, దగ్గఱకుపోయి నిలుచున్నంత మాత్రమున విడలించు శీకరములచేత సరాచికము లాకుచున్నట్టిదై, లీలా ప్రసారిత హస్తాగ్రపాత జలబిందు భరభార నిర్భూత పంచా గుళియై, నేలమీద కట్టిన పడియలు, కుల్లూలు, నాళికలు మొనలై నవాని సౌభాగ్యముచేత నీరు నిలువయున్న పడియలు లోని నాచు పసిపిల్లలకు తొడిగిన నీలిరంగుల బొందు చొక్కాలవలె తూములవలెనున్న రెండు పొడుగైన జాళ్ళ మధ్య ప్రవహించు కాలువలు ప్రాతరాతసములయందు నెండ వేసిన తెల్ల యంగీలు గాలికి కొట్టుకొని పోవుచు కొట్టుకొని

పోనట్లు గనిపించుచు జలపాతము జరిగిన తరువాత నేఁబది గజములవఱకు తత్పతనవేళా సముత్పత్తిత డిండిర ఖండములు తొలుత పెద్ద పెద్ద గోపురములవలె గడవఁగా గడవఁగా గోపురములు చిన్న చిన్న వగుచు నింతమేర సర్వము డిండిరమయమే గాని యచ్చమైన జలోపరిభాగ దర్శనమన్నది లేకుండ నంతటి జలప్రదేశమునందు నొక పెడ చెదురుగా మొలిచిన కలువ కాడ యెఱ్ఱగా నొంటరియైన పూవును వికసింపఁజేసి దాని సౌందర్యము, దాని యునికియు కన్నులు కలిగిన చారితార్థమును నిరూపించుచు నీ యెంటరి కలువపూవు తా నచ్చట నెట్లు మొలిచెను? ఎట్లు నిలచెను? ఎట్లు విచ్చెను? ఆ యొక్క పూవే యెందుకు వచ్చెను? ఆయొక్క పూవుచేత నా ప్రవాహము ప్రవాహమంతయుఁ జూడ నెంతో ముచ్చటగా నుండి పదిమంది యాడుపడుచులుగల యింట నొక్క చిన్నితమ్ముడు పుట్టినట్లు, పదిమంది మగ సంతానముగల భార్యా భర్తల కడుపున నొక్క యాడుపిల్ల పుట్టినట్లు, ఆ యాడుపిల్ల చిదిపి దీపము పెట్టఁదగిన యంతటి యండాల బిడ్డ యైనట్లు, కళపెళలాడు స్వభావముగల సౌందర్యవతి యైన ధీరాధీరయైన నాయక విలాసముగా చూచి యొక చిన్న నవ్వు నవ్వినట్లు, వచ్చిన సర్వ జనులకు నా యేకాకియైన కల్లారపుష్పము విరతిలేని సౌందర్య జిజ్ఞాసువులకంటె చూపులే సమాహార భూతమై యా పూవుగాఁ బరిణమించినదా యన్నట్లు, అటు జలపాత రామణీయకము చూడవలయునా, యిట్లే యొక్క కలువపూవు టందము చూడవలయునా యన్నట్లు విరాజిల్లుచు నున్నది.

ఒకనాటి సాయంకాలమున సీమహాశ్వన దర్శన బుద్ధియైన యొక కుటుంబము నచ్చినది. ఆ కుటుంబము క్షత్రియులు వారు మువ్వరే. వయసు మీఠిన తల్లిదండ్రులును పదునాల్గు పదునేనేండ్ర కూతురును. ఆ పిల్లవచ్చి నచ్చిన తరువాతి సర్వజనులు నాకలువపూవు వంకర జూచుట మాని వేసిరి. రాజకుమారుల కందఱకు బహిఃస్పర్శలు పోయినవి. స్పర్శయన్న గుణము దానియంతట నది సర్వ రాజకుమారుల హృదయ గోళములయం దుపసంహరించుకొన్నది. అచ్చట కూడుకట్టి కూర్చున్నది. మూడు రాజకులములలో నున్న రాజకుమారులందఱు నైదారువందల మందికలరు. రాజుల కుమారులు రాజుల తమ్ముండ్రు, పినతండ్రు కొడుగులు, మేనమామల కొడుకులు, మేనత్తల బిడ్డలు నందఱు కలరు. బంధుత్విమును పట్టి రాజునకు దగ్గఱివారు సమధికులు, కొంచెము దూరపు చుట్ట మైనకొలది కొంత నీవి తగ్గినట్లు, కొంత మర్యాద తగ్గినట్లు, ఎంత తగ్గినను రాజవంశీయుడే.

ఆ బాలిక వచ్చినప్పటినుండియు జలపాతముయొక్క ప్రాముఖ్యమే పోయినది. అదివఱ కాజలపాతము విభూతి మైనొండ నలదికొనిన శివుడు పాదములకు వెండిగజ్జెలు కట్టి కొని తలలపై తళతళలాడు మణులతోడి తెల్లని పాముల నలంకరించికొని తాండవించున్న ట్లుండెడిది నేడు దూరకే రోదన ధ్వనులు చేయ నారంభించినది. పూర్వము తెల్లని నురువులతో మొల్లపు నవ్వులు నవ్వెడి జలపాతము నేడు వృథాగా నోటివెంట నురుసు క్రక్కుచున్నది. ఆ పిల్లయంత

యందకత్తియ యన్న వార్త మువ్వరు రాజులకుఁ గూడ తెలిసెను. ఆ పిల్లను చూచుటకు వారునుఁ దహదహ పడిరి. ఏవో సన్ని వేశములు కలిపించుకొని యామెను వారును చూచిరి. సర్వమన్మథ భావమును గుండెలలోఁ దోచిరి. ఆమె నిజముగా మానుషియేనా? ఆ కన్నులు కన్నులేనా? ఆమె మాంసాస్థి రక్త మయమైన శరీరముపైన చర్మముతో నున్న ప్రాణమాడు నిజమైన బొమ్మయేనా? సౌందర్యమన్న నస్తువు విలక్షణమైనది. అది కలిగించెడి భ్రాంతి మఱియేదియు కలిపించలేదు. ఆటువందలమంది రాజకుమారులకు మువ్వరు రాజులకు నాయొక్క బాలిక సమానమైన వాంఛను కలిగించుటయే యాశ్చర్యము. ఈ వాంఛ యీ యాటువందల మువ్వరకుఁ గలిగినదన్న సంగతియొక్క చోటఁ దెలియదు. ఆటువందల మూఁడుచోట్ల తెలియును. ప్రతియొక్క చోటి తెలివిడియు తక్కిన యాటువందల రెండుచోట్లుకూడ తెలియును. ఆ పిల్ల యెవరు? ఆ పిల్ల దల్లి నండ్రుల దేయూరు? వారు సూర్యవంశీయులా? చంద్రవంశీయులా? ఆస్తిపరులా? కారా? ఆ పిల్ల నెవరికిత్తురు? ఆ పిల్ల యేమి చదివినది? ఆమె నామధేయమేమి? ఏదో యేదో? ఇట్టి విషయములు కనుగొనవలయునన్న వార్తా ప్రవాహములు ఆటువందల మూఁడు బయలుదేరినవి. పోయెడి ప్రవాహము. వచ్చెడు ప్రవాహము. తెఱపిలేని యీ వార్తలు తట్టుకొనుట యామె తండ్రి కిక్క ట్టయిపోయెను. ఆ పిల్లను తమకిమ్మని సూర్యోదయమునం దొక వార్త. గడియ ప్రొద్దెక్కిన తరు

వాత యొక వార్త. రాత్రి రెండుజాములవఱకు వార్తలే వార్తలు.

పది దినములైన తరువాత నొక మహావిషయము తెలిసెను. ఆ పిల్ల జలపాతమునందు దూకఁ గలదట. దూకి ఇగుకటమైన యాక్రొసెడు మేర కొండల నడిమి కాలువగో నీడఁ గలదట. ఆమెతో నీది యెవఁడు ఆమెకున్నంత నామ ర్థము వెలార్చునో వాని నామె వివాహము చేసికొనునట. ఇది యామె స్వయంవర సమయము. అందుకనియే యా బాలిక నచ్చటకు నామె తలిదండ్రులు తీసికొని వచ్చిరి. వారి యూరచ్చటికి నర్థయోజనము మేర నున్నది. ఆ పిల్ల దిన దిన మచ్చటికి వచ్చును. ప్రతిదినము జలపాతము నందు దూకును. ఆ కాలువ యీదును. ఈ సంగతి తత్రత్యులైన సర్వ జను లకు విదితమైనదే.

నిజమున కామె తన యీ సామర్థ్యమును రాజకుమారు లగుఁ దెలియఁ జేయవలయుననియు, నదియొక వినోదముగా భావింపఁ జేయవలయుననియు, మాత్రమే వచ్చెను. అట్లు మాత్రమే నచ్చినట్లు చాలమందికిఁ దెలియనచ్చెను. ఇప్పుడు ప్రతి రాజకుమారుఁడు నామెను బెండ్లి చేసికొనవలయునన్న యూహ వెలార్చుటగో వార్తలు పంపుటతో నామె తలి దండ్రులు వేటొకమార్గము లేక నామె వివాహమునకే నియ మముఁ గలిపించిరి.

ఈ నియమమేగ్నడిన లోడనే త్రేపు జలపాతమునందు దూకుట కిష్టపడని రాజకుమారుఁడే యా యాటువందల

మందిలో లేకపోయెను. ముప్పును రాజులే దూకుటకు సంసిద్ధ పడిరి.

ఆటువందల మందియు నొక్కసారి దూకుదురా? దూకిన తరువాత యీరుటలోనే నేర్పులేదు. నూకెడు లక్ష ణములో కూడ నేర్పున్నది. జలము ప్రపాతముగాఁ బడుచున్న ధారవెంట మానిసి సన్నగా జాతీ రావలయును. నిజముగా నది దూకుటయేకాదు. ఆ జలధారలో నిశ్చలముగా క్రింది వఱకు వచ్చుట యదియొక విచిత్రమైన నేర్పు. ఆ కొండ యంచునుండి ప్రవాహముతోఁ బాటుగా నొయ్యారముగాఁ దాను గూడ జలమే యన్నట్లు జాతెడు వాని నేర్పు వేటు. అంగుళాంగుళము దూకుటలో, పడియలో పడుటలో, మునుఁగుటలో, తేలుటలో, తేలిన వెంటనే ప్రదర్శించు సౌభ్యములో, సర్వత్ర నీతగానియొక్క నేర్పు, నైపుణ్యము, చాతుర్యము నుండును. ఆమె యొడ్డున నిలుచుండును. అందఱు దూకఁగా చూచును. ఎవఁడెట్టి నేర్పుకలవాఁడో తానే పరీక్షించును. అందఱు దూకిన తరువాత తాను దూకును. కలిసి యీదుకొనిపోవు చుండవలయును. ఎవఁడెట్టి నేర్పుగలవాఁడో తాను పరీక్షించఁ గలదు. తనంత వేగముగా నెవఁడిదఁ గలఁడో చూడఁగలదు. ఇట్లుండఁగా నీ రాజకుమారులలోఁ గొందఱు తొలుత నామె జలపాతము వెంట దూకుట, కొంత యీదుటయుఁ జూచినఁగాని యీ స్వయంవర లక్షణము తమకు సంపూర్తిగా నర్థము కా దనిరి. తేవు ప్రొద్దన నీ పోటీ లనఁగా నా సాయంకాలమున నామె యొడల నత్తుకొనిన చిక్కని దుస్తులతో నా జలపాతము వెంటఁ గ్రిందికి జాతెను.

ఆమెనుఁ జూడవలయునని యీ యాటువందలమంది గుంపు గూడిరి. అన్నిగజముల వెడల్పున్న యా జలధార నడుమ నొకచోట నెక్క పెద్ద వేయి యేండ్ల మట్టిచెట్టు బోద యెంత లావుండునో యంత లావు ధారగాఁ బడుచున్నది. ఆమె యా ధారలోనుండి క్రింది మడుగులోనికిఁ బడెను. ఆమె యెవ్వరికినిఁ గనిపించలేదు. కొండపై ప్రవాహమునందు దిగుట మాత్రమే చూచిరి. జలాంతర్గతయై వచ్చెను. ధారాంతర్గతయై దిగెను. మడువులోనుండి లేచుటయుఁ గనిపించనే లేదు. మడువు ప్రవాహము కట్టెను. వందగజములదూరాన నామె నీటిపైకి వచ్చి యీదుచుండఁగా జన మటు చూచిరి. ఈడుటలో, ధారవెంట పడుటలో, మడువునుండి లేచుటలో నామె నేర్పెట్టిదో యెవ్వరికిఁ దెలియలేదు. ఆ యాటువందల మంది రాజకుమారులలో నేవకుండు త్రాగుటకు మంచిని శ్చిచ్చినచో నా చెంబెడు నీళ్ళలో పడి చచ్చిపోవుదుమేమో యన్నంతటి జలభయముగల వాఁడుకూడ మఱునాటి ప్రొద్దున జలపాతము వెంట దూఁకుటకు సిద్ధపడిరి.

ఆటువందల మువ్వరు జలపాతమునందు దూఁకిరి. పాతాళము నంటుచున్న యా మడువునుండి యెందఱు పైకి వచ్చిరో తెలియదు. ఎందఱీదిరో తెలియదు. కొందఱీదుచున్నట్లు కనిపించినది. ఆ మలకల కొండల నడిమి యిరుకు కాల్వలో మొసళ్ళు లేవన్నారు గాని మొసళ్ళున్నవి. చాలమంది రాజకుమారులను మొసళ్ళిడ్చుకొని పోయినవి. చిట్టచివరికైన ఫలిత మేమనఁగా శూరసేన కాలకైకలింగ

రాజ్యములు మూఁడును క్షత్రియకుమారుడన్న పురుగు
మిగులని వయ్యెను. తరువాత నాల్గు దినములకు గజయూతి
గాండ్రకు జలమునందు మునిగి కొన్ని గంటలు నిలువగలిగిన
వారికి మూఁడు రాజ్యములు కలిపి పాలించుట కేర్పిసిన
యొక బ్రాత్ర రాజు బహుమానము లిచ్చెను. బంగారు
నాణెములు పంచిపెట్టెను. ఆ మూఁడు దేశములు నిఃక్షత్రి
యము లయ్యెను.

2

గిరినజపురమున సామంత ప్రాసాదమున జరిగిన సర్వ
క్షత్రియ సమావేశానంతరము నాఱు నెలల లోపుగా జరిగిన
యితరరాష్ట్రములందలి సమాచారములు పూర్వాభ్యాసము
లందు చెప్పబడినవి. అవి యన్నియు నితర రాజవంశములను
గుఱించిన కథలు. ఈ యాఱు నెలలలో మగధమున నెన్ని యో
జరిగినవి. ఆ జరిగినవన్నియు రాజకీయములు కాకపోయినను,
తుట్టతుడకు రాజకీయముగానే పరిణమించవలసి వచ్చుటచేత
దదితర కథలుకూడ చెప్పక తప్పదు. ఏ మతమును రాజుల
యొక్క బలము లేకుండ వృద్ధిపొందదు. రెండువందల యేండ్ల
నాటి నుండియు భౌద్ధమతము రాజులయొక్క బలముచేతనే
వృద్ధి పొందుచు వచ్చెను. తొట్టతొలుత బుద్ధుడే యత్తర
కోసల రాజకుమారుడగుట వుట్టుకలోననే బిడ్డ బలిష్ఠముగా

బుట్టినది. ఆ బిడ్డ పెరుగుదల దానికిఁ గలిగిన బాలారిష్టములు, వేసిన మందులు, నిచ్చిన బలవర్ధకౌషధములు, నా బిడ్డను చంపుటకు చేయఁబడ్డ ప్రయత్నములు, నివి యన్నియు నిచ్చటఁ జెప్పనలసియుండఁగా నన్నింటికన్న యొక మహాపద మగధ రాజ్యమున కలుగుటచేత వానినిఁ జెప్పట కొంచె మాలస్యము కాక తప్పదు.

ఎప్పుడు కోసలరాజు సుమిత్రుఁడు భల్లట విదేహరాజ్యము లాక్రమించెనో, కోసల సైన్యములు మగధరాజ్యపు పొలిమేరలకు వచ్చినవని యప్పుడే నిర్ధారణమైన విషయము. కోసలులు మాగధులు స్నేహితులుగదా! సర్వక్షత్రియ సమావేశములో తలకట్లు వీరిద్దఱకదా! వీరేకదా బ్రాహ్మణులను సర్వనిర్మూలనము చేసే వర్ణాశ్రమాచార వ్యవస్థకు నిండునున్న చుట్టుద మని తలపెట్టినవారు. ఇప్పుడు వీరిద్దఱికే యీ యొకరి పొలిమేర మీఁది కొకరు వచ్చుటచేత నిట్టి మైత్రి నేటి విరోధ మయ్యెను. కోసలరాజైన సుమిత్రుఁడు సర్వరాజమర్యాదలను ధ్వంసము చేసెను. లక్షల సంవత్సరములుగా నున్న విదేహ రాజ్యమును మ్రింగివేసెను. ఇంతకంటె దౌర్జన్యము లేదు. ఇంతకంటె మిత్రద్రోహము లేదు.

కోసలదేశములందున్న బౌద్ధభిక్షుకులు శ్రావస్తి కాశీ నగర మగధరాజ్యములయందున్న శ్రమణులకంటె నుత్తముల మని యనుకొనుచుందురు. శ్రావస్తి పురాదులయందున్న బౌద్ధులకు 'వజ్జిభిక్షుకు'లని పేరు. ఈ వజ్జిభిక్షుకులు బుద్ధుని నిజమైన మతము నవలంబించుటలేదనియు, వారియందు దురా

చారములు కలననియు, నింకెన్నియో యారోపణలు వజ్జి భిక్షుకులమీఁద కోసల బౌద్ధభిక్షుకులు నిత్యము చేయుచుండును. అది వేతే కథ. అందుచేత కోసల బౌద్ధులమతము స్వీకరించిన కోసలరాజులు తా మధికులమన్న గర్వము కలవాడు. సుమిత్రునితండ్రి కొద్ది యేండ్ల క్రిందనే మనిపోయెను. సుమిత్రునకు రాజ్యము వచ్చెను. తన పినముత్తాత కపిలవస్తునగర రాజవంశమును నిర్మూలించినాఁడన్న విషయము వానికిఁ దానట్లు సర్వరాజ వంశములను నిర్మూలనము చేయఁగలనన్న ప్రత్యయమునకు విచిత్రమైన హేతువు. భల్లట దేశపుఁ బాలిమేరలలోని యా గ్రామమునందలి బ్రాహ్మణుని యజ్ఞము సుమిత్రున కొక సాకు. ఎప్పుడు భల్లట విదేహములను స్త్రింగి మగధ ముంగిటికిఁ దన యెద్దులనుఁ దరిలింతునాయని యతఁడు నిత్యము ప్రతీక్షించుచునే యుండెను. మగధరాజు మహానంది. అతఁడు నృద్ధుఁడు గనుక తాను యువకుఁడు గనుక మగధ రాజ్యమును సులభముగా జయించువచ్చునని యతఁ డాశపడుచుండును. ఆ యాశ నిరాధారమైనదని యతనికిఁ దెలియును. తెలిసియు నాశపడుట మూర్ఖుని లక్షణము. అతనికెట్లు దెలియుననఁగా మహానంది పేరునకు మాత్రమే రాజు. రాజ్యమంతయు నతని పెద్దకొడుకుఁ కాలాశోకుఁడు చూచుచుండును. సర్వాధికారము కాలాశోకునికి. కాలాశోకుఁడు ప్రధానములైన సర్వకార్యములనుఁ దండ్రికి చెప్పకుండనే చేయుచుండును. అప్రధానములైన వానినిఁ దండ్రికిఁ జెప్పెను. ఇది యిట్లు చేయవలయునని నేననుకొనుచుంటిని/ తమరికి మనవిచేసి చేయుట న్యాయముకదా యని మనవి

చేయుచుంటినని తండ్రితో ననును. తండ్రి ఇని యెట్లు చేసిన నేమి? నీవు చేసిన యాపని నాకుఁ జెప్పకుండఁ జేసితివి. అది ముఖ్యమైనది. ఇది యముఖ్యమైనది. అముఖ్యమైన కార్యములు నాతోఁ జెప్పి నా యంగీకారముతోడనే రాజ్యము చేయుచున్నట్లుగా నభినయించుచున్నావని యనును. గాలా శోకునకుఁ గోపము వచ్చినట్లు నడించును. ఆ వ్యవహారములో తమను వ్యతిరేకాభిప్రాయము కలిగియుండురని నే ననుకొనలేదు. అయినచో రేపటినుండి మీ రాజ్య వ్యవహారము మీ గే చూచికొను డనును. మహానంది తనకెందుకని యూరకుండును. మహానంది యొక్క తక్కిన యిద్దఱు కుమాభ్యుక్త్రీలోలురు. వ్యసనులు. ద్యూతకార్య నిమగ్నులు. వారికి రాజ్య ప్రసక్తియే పట్టదు. కాలాశోకుడే యథార్థమైన రాజుగా దేశమునందు వ్యవహరింపఁ బడుచుండెను. ఉత్తంగభుజుఁడగు సేనాని. ఈ యిద్దఱొక సనిఁజేసి మఱియొక సనిఁజేయరని నమ్మకములేదు. దేశాకో యొక లక్ష సేన్యములు కావలసినవచ్చును. బొక్కనములోని డబ్బు తీయుటకుఁ గాలా శోకుఁడంగీకరించఁడు. ఉత్తంగభుజుఁడు కొంత సైన్యమునుఁ దీసికొని పట్టణముల మీదికిఁ బోవును. గొప్ప వర్తకులు, గొప్ప ధనవంతులు నైన వారి యిండ్లకుఁ బోయి రాజునకిన్ని నిష్కములు కావలయు నిమ్మనును. రాజునకు నీయవలసిన పన్నిదివఱకే యిచ్చితిమి. సస్తుతము మావద్ద డబ్బు లేదంచురు. సైనికులు వారి యిండ్ల మీఁదఁ బడి దోచుకొందురు. సేనాపతి వాకిటిలో నుండును. సైనికు లిండ్లలోనికిఁ బోదురు. వారు లోనికిఁ బోయి చేసెడి యత్నాచారములకు మితిలేదు.

ఈ ధనవంతులు వర్తకులు తరువాతఁ గొన్నాళ్ళకుఁ బోయి మహానందితో మనవి చేసికొందురు. ఆయన కొడుకును పిలిచి యడుగును. కాబాళోకుఁడు తనకుఁ దెలియదనియు, నుత్తుంగ భుజునకే తెలియవలయుననియు, జెప్పఁగా నుత్తుంగభుజునకు వార్తఁ బంపఁగా నుత్తుంగభుజుఁడు వచ్చి యా పురముయొక్క రక్షక భటాధికారిని సైనిక ప్రతినిధిని గనుగొని యేమి జరిగెనో మనవి చేయుచు ననును. ఆ వచ్చినవా రుత్తుంగభుజుని జూచుచు జూచుచు నితఁడే వచ్చెనని చెప్పలేరు. చెప్పినచో నాక్రూరుఁడు వారి నచ్చటనే వధించునేమో? వారు మఱల తిరిగి యింటికిఁ బోవుట జరుగనే జరుగదేమో! తరువాత నెలకో రెండు నెలలకో మహానంది యుత్తుంగభుజుని నా విషయమునఁ బ్రశ్నించుట సంభవించినచో, నతఁడు “నేను వార్తను కనుగొంటిని. అందు సైనికులదేమియు తప్పులేదు. న్యాయముగాఁ గావలసిన పన్నే రక్షక భటు లడిగిరట. ఎన్ని సార్లడిగినను ధనవంతు లీయలేదట. ఆ యూరిలోని ధనవంతులు తాముక సంఘముగా నేర్పడిరి. అన్ని యూళ్ళలో నిట్టి సంఘము లున్నవి. ప్రత్యేకముగా నాయూరి సంఘము వారు సర్వాధికారములు తామే చేయవలయుననియు, రక్షక భటు లనవసరమనియు, సైనిక ప్రతినిధి యూరికి బరువుగా నున్నాడనియు, వారూరకే గ్రామపుసొమ్ము తినుటయేగాని వారివలన జరిగెడి విశేష కార్యములు లేవనియు, నిట్టి యభిప్రాయములు కలవారు. అందుచేత వా రీయవలసిన పన్ను సైనిక ప్రతినిధి బలవంతముగా తీసికొనక తప్పక వచ్చెను. తమకు ధర్మరాజులు గనుక దోషమంతయు నధికారులయఁ

దున్నట్లు తమరితో వచ్చి మనవిచేయుదు రనును. మహా నంది నిజమే యనుకొనును. ఇట్లే యొకప్పుడు జనపదముల మీఁదికిఁ బోదురు. వారు పడంశమును మున్నే చెల్లించి యుందురు. మఱియొక పడంశ మిమ్ముని వీరు బలవంత పెట్టు నురు. వారు కాదందురు. చివరకు వారిని హింసించుదురు. జన పదములు ఘోషిల్లిపోవుచుండును. మగధరాజ్యమునందు శాంతిలేదు. మగధరాజులు యథార్థమైన బాధలును కారు. పూర్వకాలపు వైదిక ధర్మమును పరిపాలించు త్రిత్రియులును కారు. ఈ మాగధు లట్లగుటకుఁ గారణము వేఱ యున్నది.

ప్రజలు శిశునాగ వంశమెప్పు డంతరించునాయని గూర్చుండిరి. ఉత్తంగభుజుఁ డెప్పుడు గతించునాయని కూర్చుం డిరి. కాలాశోకుఁ డెట్లును పదికాలాలపాటు బ్రతికెడువాఁడు కాఁడని వారు తీర్మానించుకొనిరి. ఏ విప్లవమో రావచ్చును. నందుఁడు రాజు కావచ్చును. నందో రాజా భవిష్యతి! ఈ యాశతో మాగధులు బ్రతుకుచున్నారు.

సుమిత్రుఁడు మహానంది వృద్ధుఁడన్న ధైర్యముచేత భల్లట విదేహము లాక్రమించలేదు. మాగధ ప్రజలలో నున్న యీ విప్లవభావము వానికిఁ దెలియును. తాను దండెత్తి వచ్చినంతనే సర్వ ప్రజలు తన సైన్యములోఁ జేరుదురని యాతఁ డనుకొనెను. నిజముగా రాజు మహానంది కాఁడు. కాలాశోకుఁడే. కాలాశోకుఁడు యువకుఁడే. వట్టి యువ కుఁడు కాఁడు. పరమధూర్తుఁడు. సైనిక జీవి. ఉత్తంగ భుజుఁడు కుడిభుజముగాఁ గలవాఁడు. ఆ యుత్తంగభుజుఁడు

కిరాతుడు. వానికిఁ దలిడండులని లేను. సోదరుడని లేను. అట్టి యిద్దఱు కఠోటకులున్న మగధరాజ్యము మీఁదికి సుమిత్రుడు పోవుట వివేకమైన పనికాదు. కాని సుమిత్రుడు మగధరాజ్యము మీఁదికిఁ బోలేదుగదా. భల్లట విదేహము లాక్రమించెను. తాను విదేహ మాక్రమించినంతనే మాగధులైన ప్రజలు గుంపులు గుంపులుగా తలవద్దకు వచ్చి “మహారాజా! మేమిన్ని యిక్కఁజేరి పడుచున్నాము. మే మేమియు మాటాడము. మేము మీ పక్షమందే యున్నాము. మీరు మా రాజును వధించి, మా రాజు కొడుకులను సంహరించి, రాజ్యమును స్వీకరించి, మమ్ము న్యాయముగా పాలించుడని యభ్యర్థింతురని యతఁ డనుకొనెను. అతఁడు విదేహము లాక్రమించి పది దినము లైనది. ఎ సగర ప్రజలును వచ్చి తిన్న భ్యర్థించలేదు, సరికదా! తన సైనికులు పొలిమేరలలోనున్న జనపదములు మీఁదికిఁ బోగాఁ నా జానపదులు వీరితో యుద్ధము చేయుటయు, వారికి వీరికి చిన్న చిన్న కయ్యములు జరుగుటయు, నుభయ పక్షములు వాగునుఁ గొంతమంది మరణించుటయు జరిగెను. ఈ వార్తలు గిరివ్రజ పురమునకుఁ జేరెను. కాలాశోకుఁ డత్తుంగభుజునితో నిప్పడేమి చేయుద మనెను. ఉత్తుంగభుజుడు సైన్యమునుఁ దీసికొని కోసలుల కెదురు పోవుద మనెను. సైన్యములను సమాయత్త పఱచెను. ఇంతలోఁ గాలాశోకుఁడు నెటుపోయి యెటు నచ్చునో తండ్రికిఁ జెప్పట మంచిదని యీ వార్త తండ్రి చెవిని వేసెను. ఆయన యిట్లు నెను. “వారు మన దేశము మీఁదికి దండెత్తి రాలేదు. ఎత్తి వచ్చిన చిన్నెలు లేవు.

ఉశీనరుడు వారి రాజ్యములోనున్న పల్లియలోనికి వెళ్ళెను. అంతటి సండితుడు సంతటి వృద్ధుడు నట్టి యనీతికార్యము చేయవలసినదికాదు. భిన్న రాజ్యములనుండి భిన్న వర్తమానములు వచ్చుచున్నవి. కలిపురుషుడు వేయి వేషములు వేసి యారాజ్యమునందలి ధరాపాలకుల నందఱకు దుర్నీతులు బోధించుచున్నాఁ డన్నట్లున్నది. ఇప్పుడు మనము కోసలు ముల మీఁదికి దండెత్తరాదు. అతనితోబోయి సామముగాఁ జెప్పవలయును. ఓయీ! యీ భల్లట విదేహదేశములు మనకుఁ బాలిమేర రాజ్యములు. వాని సుస్థితిమీఁద మన సుస్థితి యాధారపడి యున్నది. అట్టి రాజ్యములను నీవు లుష్టములను చేయుట రాజనీతికాదు. ఆర్యావర్తమునందలి సర్వరాజ్యములకు సంబంధించిన యుత్తమనీతి కాను. కావున నీవు భల్లట విదేహములనుండి తొలఁగి, యా రాజుల జంధువు లెవరో విచారించి, వారి కారాజ్యములిచ్చి, మనము తొట్టిగటి వలెనే మైత్రిగా నుండుట మంచిది, అని వార్తసంపదయును. అతఁడు దానిని నిస్సంశయముగా నంగీకరించి తాను తొలఁగి పోవును. ఈ కాలమున నేదో యొక క్షత్రియ నాశక ధూమకేతు నంకురించినట్లు తోచుచున్నది. నిజముగా నీ నమయమునందు తక్కిన యార్యావర్తమునందలి సర్వరాజ్యాధిపతులునుఁ గలిసి యిట్టి రాయబారము కోసలునకుఁ బంపించి వలసినవేళ. కాని, కారవవంశమట్లు నిర్మూలంపఁబడెను. శూర సేను లట్లు సంహరింపఁబడిరి. పాంచాలురు మఱొకరీతి వధింపఁ బడిరి. హైహయ లింకొక విధమున నాశనము చేయఁబడిరి. ఇదియంతయు నీ యాఱు నెలలలో జరిగిన వ్యవహారము.

నేను వలదన్నకొలది నీవు క్షత్రియకుమార సమావేశము జరిపితివి. యుగములు గానచ్చుచున్న వర్ణాశ్రమాచార ధర్మ వ్యవస్థను నాశనము చేయుటకు మీరందఱునుఁ బుట్టితిరి. మీలో మొట్ట మొదటివాఁడు బుద్ధుఁడు. అతఁడు మన క్షత్రియజాతికిఁ జేసిన యపచారమున కవధిలేదు. మన ధర్మము మనకు లేదు. వర్ణములు లేనిచో క్షత్రియుఁడే రాజ్యము చేయనక్కఱలేదు. ఎవఁడు పట్టినవాఁడే రాజ్యము చేయవచ్చును. తేపు నొందుఁడు రాజు కావచ్చును. ఎల్లుండి బ్రాహ్మణుఁడు రాజు కావచ్చును. ఆవలెల్లుండి స్త్రీయుఁడొకఁడు నచ్చి రాజు కావచ్చును. ఎవఁడు రాజైనచో వాడే రాజు. వానియందలి భక్తియే రాజభక్తి. ఈ రీతిగా సర్వ క్షత్రియ వంశములు చిత్ర చిత్రముగా సంహరింపఁ బడినవి. అందఱు రాజులను పిలిచి కోసలుసకు నిది నీతికాదని చెప్పి పంపుటకు నితర రాజులే లేరాయెను. క్షత్రియు లందఱు పాంచాలాది దేశములయందు రాజులుగా లేకుండగా నెవ్వరో యెవ్వరో రాజులుగా నియమింపఁ బడిరని వివరమునున్నది. ఆ నియమింపఁబడిన వారెవరు? నియమించినవాఁ డెవ్వఁడు? ఇదియంతయు రహస్యముగా నున్నది. క్షత్రియకుమార సమావేశమునాఁడు మీరందఱుఁ గలిసి నందుని లోనికి రానీయలేదు. ఆనాఁడు మొదలు నేటివఱకు నందుఁ డేమైనాఁడో తెలియదు. మన దేశమును వదిలి లేచిపోయెను. అతఁడు మహాబలశాలి. బుద్ధిమంతుఁడు. అతనిని సేనానాయకునిగాఁ జేసికొని నీవు చక్కఁగా రాజ్యమునుఁ బాలించుకొందువని నేననుకొంటిని. నీ పీ యుత్తుంగభుజునిఁ దెచ్చికొంటివి. ఇతఁడు

చెప్పెడు నబద్ధములకు మితిలేదు. నాకుఁ దెలియుచునే యున్నది. ఇక డూళ్ళమీఁద పడి దోచుచున్నాఁడు. నే నడిగినదో బ్రజలు న్యాయముగా నీయఁగల సిన సన్నులిచ్చుట లేదని బలవంతముగాఁ బుచ్చికొనవలసి వచ్చినదని యచ్చటి సైనిక ప్రతినిధులు తనకు వార్తఁ బంపినట్లుగా దుష్టములైన యబద్ధములు నాతో నాడును. నీవు రాజ్యము చూచికొను చుంటివిగదా! మాత్రం నే నెందు కిందులో జోక్యము కలిగించుకొనవలయునని నే ననుకొను చున్నాను. ఇప్పుడు చూడుము. కోసలుని కనుకకు మఱిలి పొమ్మనుటకు మన మెవ్వరము? సర్వార్థానర్తమునందలి రాజుగదఱును కలిసి యేవార్త పంపవలయునో యా వార్త నీ వొక్కఁడవు పంపుటకు నీ కే మధికారమున్నది! అతఁడు పోఁడు. సదిమంది క్షత్రియ భూపతులు కలిసి వానిమీఁదఁ బెట్టిగలిగిన యాక్షయేమికలదు? నీవును వాఁడును యుద్ధము చేయవలయును. నీ ప్రజలందఱు నీయందు సుముఖులుగా లేరు. నీవు వారిని బాధించితివి. వారి ధనము నధికముగా నడ్డ దిడ్డపు పెట్టుచెప్పి యపహరించితివి. నేను రహస్య చారులవఃన వార్తలు వినుచునే యున్నాను. ఈ శిశునాగ వంశ మెప్పు డందరించునా యని వారెదురు చూచుచున్నారు. ఈ యుత్తంగ భుజఁ డెట్లు నశించునా యని వారాకాంక్షించు చున్నారు. నీకునుఁ దెలిసియే యుండును. నందుఁడు రాజైనగాని యీ దేశము నం దీవిష్ణవము పోదని వారనుకొనుచున్నారు.”

అనఁగాఁ గాలాశోకుఁడు “నాయనగారూ! నే నేమైన నన్నచో తమకుఁ గోపము వచ్చునుగాని నందుఁడు శూద్రుఁడు.”

వాఁడు రాజెట్లగును?" అనెను. మహానంది "దేశమంతయు బాధమైన తరువాత ఏమాదుఁడేమి? క్షత్రియుఁడేమి? బ్రాహ్మణుల నందఱిని కఠివ్రాదగ పెట్టవలయునని మీరినుకొంటిరి గదా! ఈ దేశమున నొక్క బ్రాహ్మణుఁడే యుండెనా! బ్రాహ్మణులు క్షత్రియులు వైశ్యులు మువ్వరును ద్విజులే. క్షత్రియులకు వేదములందు నమ్మకము పోయెను. బ్రాహ్మణులను సంహరింతురు. వైశ్యులు గలరు. వారికి నమ్మకము పోలేదు వారి నేమిచేయుదువు? వారినిఁగూడ సంహరింతువా? ఓయీ! వైశ్యులనఁగా దేశముయొక్క జీవనము. పండిన పంట నాల్గుమూలల పంచిపెట్టివాఁడు వాఁడు. ససిన గుడ్డ సదిమంది కందిచ్చువాఁడు వాఁడు. వాఁడు లేనిచో వస్తు వినిమయమన్నది లేదు. వస్తు వినిమయము లేనిచో సంఘ జీవనము లేదు. వైశ్యుఁడు వేదధర్మమునుండి తక్కిన నర్హముల వారిపతే సంత శీఘ్రముగాఁ దొలగిపోఁడు. ఇంటిలో స్త్రీ యెట్టిదో దేశములో వైశ్యుఁ డట్టివాఁడు. సంప్రదాయ రక్షకులు వారిదగ్గఱును. ఒక దేశమునందున్న యొక మతమునుగాని యొక సిద్ధాంతమునుగాని నిర్మూలించ వలయు నన్నచో తొట్ట తొలుతి నది నిర్మూలించ బడవలసిన చోటు వైశ్యకులము. వారిని నీవు నిర్మూలించలేవు. అది సాధ్యము కాదు. వారిని నిర్మూలించినచో దేశమేలేదు. జాతియేలేదు. అందుచేత బ్రాహ్మణులను నిర్మూలించి యేమి ప్రయోజనము? అదియుకాక నోయి కొడుకా! కాలాశోకుఁడా! ఇంకొక్కమాట చెప్పెదను. బుద్ధుని గొప్పదన మేమున్నది? బుద్ధుని గొప్పవానినిగాఁ జేసినవాఁ డెవ్వఁడో తెలియునా?

కాశ్యపుడు. కాశ్యపుడెవ్వడు? బ్రాహ్మణుడు. ఆనందునివలన బుద్ధుడు గొప్పవాడు కాలేదు. కాశ్యపుని వలన నైనాడు. బుద్ధుడు మరిణించిన గ్రామ వాని కొండలు శిష్యులు దుఃఖింపడు చూన్నారు. అప్పుడు వారిలో సుభద్రుడు ను నొక భిక్షుకుడు కలడు. ఆ యేడ్పుచున్న శిష్యులలో సుభద్రుడు డిల్లు చెప్పెను. “ఓయీ! యెందు కేడ్పెదరు? పీడ వదలి పోయినది. బ్రతికి యున్నన్ని దినములు మనలను బ్రతుకనిచ్చినాడా! ఆపని దోషము, ఈపని దోషముని యుపన్యాసము లిచ్చెడివాడు. తానుమాత్రము సరిగా నుండెనా? తన దగ్గటివారు తన కెంత చెప్పిరో యంతింజేసెడి వాడు. ఆయన యేమియు వేపుడు కాడు. దేవుడైనచో నాకలియు నిద్రయు పెరితాపమును మనకువలెనే యాయనకు నెందు కుండవలయును? ఆయన బ్రదికి యున్ననాళ్ళలో తన వెన్నెముక నంట నెప్పుడును బాధగా నున్నదను చుండెడి వాడు. భగవంతున కట్టి బాధయుండునా? ఆయన మనకు కొన్ని మంచిమాటలు చెప్పిపోయెను. వాని నాపరింతము. అంతియేగాని యాయననుఁగూర్చి విలసిన వలసిన యవ సరము నాకుఁ గనిపించుట లేదు.” అని సుభద్రుడు డనఁగాఁ దక్కినవా రందఱు అంగీకరించిరి. అప్పుడు కాశ్యపునకు భయము వేసెను కాశ్యపుడు మహాసంఘము నేర్పాటు చేసెను. బుద్ధుని మాటలన్నియు వ్రాపుచేసెను. దాని నొక వేదముగా నిర్మించెను. కావున పౌద్ధమతమును నిలబెట్టిన దెవరు? బ్రాహ్మణుడు. అప్పుడు గాదు. తరువాత మాత్రము. దానిని బ్రాహ్మణులే నిలబెట్టుచు వచ్చిరి? ఆ బ్రాహ్మణులు. పౌద్ధ

మతమునకు వ్యతిరేకులని మీరు వారిని సంహరింపఁబోయెదరు. ఈ దేశములో నేకాత్మ మతము వచ్చినను బ్రాహ్మణుడై పుట్టినవాడే దానికి బ్రాహ్మణము పోయును. కొందఱు బ్రాహ్మణులు ప్రాణము పోయుదురు. తక్కిన వర్ణములవారు మిగిలిన బ్రాహ్మణుల ప్రాణములు తీయుదురు. కనుక నేడు దేశములో క్షత్రియ రాజ్యములు లేకుండ పోయినవి. ఆఱు నెలలలో నింత పని జరిగినది. ఎవఁ డీసని చేసెనని ప్రశ్న పుట్టగా - నీకును నీ యుత్తుంగ భుజనకును నీ ప్రశ్న పుట్టినదో లేదో నాకుఁ దెలియదు. నాకుఁ బుట్టినది - నందుఁ డీ పని చేసినాడని నే ననుకొనుచున్నాను. అతఁడే కోసల రాజునుఁ దీసికొనివచ్చి మన గమిడి ముందుంచిన వాడని నే ననుకొను చున్నాను. ఆ నందుఁ డెచ్చట నున్నాడో వెదకింపుము. వానితో సంధి చేసికొనుము. వానిని సేనాధి పతినిఁ జేసికొనుము. వాడు నీకు తమ్ముడు. ఉత్తుంగభుజని వదలిపెట్టుము. ఇప్పు డుత్తుంగభుజని సాయముతోఁ గోసలని మీఁదికి యుద్ధమునకుఁ బోవుచువు. అతఁడు నీ మీఁదికి యుద్ధమునకు వచ్చినాడు. వచ్చితి ననలేకున్నాడు. నే నూరకే వచ్చితిని; మీ మీఁదికి రా లేదనుటకు వీలైన స్థితిలోఁ గూర్చున్నాడు. నీవు సైన్యముఁ దీసికొని యచ్చటికిఁబోము. నీవు యుద్ధమునకు వెళ్ళినట్లే కదా! అతఁడు మిమ్మెదిరించినచో నతనిని మన మేమియు ననుటకు వీలులేదుగదా! ఇది స్థితి. ఆలోచించు కొనుము. అందుచేత నామాటలు విని యెవ్వరినైన వాని వట్టకు రాయబారులనుఁ బంపుము. ఆతనితో సీతివాక్యముగాఁ జెప్పఁగల వారిని వెదకి పంపుము. నందుని

న్నేహితుఁ డొకఁడున్నాఁడు. అతఁడు బ్రాహ్మణుఁడు. అతఁడును యవకుఁడే. అతనిపేరు నాకు జ్ఞాసకము లేదు. విచిత్రమైన పేరు. దైత్యుఁడా? కాదు. పూర్వ సుసర్వుఁడా కాదు. కాదు. రాక్షసుఁడు. అతఁడు మహా వివేకి. అతఁడు సత్త్వముతో నుండేనేమో కనుగొనుము. అతనిని బిలిచి యీ రాయబారి మతనిచేతఁ బంపింపుము. వాడేమి చెప్పినో వానిచేతఁ జెలియను. కాని సైన్యములనుఁ దీసికొనిపోయి దూరముగా నుంచుము. రాయబారిము వ్యర్థమైనచో యుద్ధము తీర్చుదు గదా! దానికి సిద్ధపడి రాయబారిము నెఱపుము. ఇది రాజనీతి. నీ కిష్టమైనచో నేను చెప్పినట్లు చేయుము. ఈమాటలు త్తుంగభుజునితోఁ జెప్పనేవద్దు. చెప్పినచో నతఁ డింకొక మాట యాడినచో దానిని బాటించవద్దు. నన్నడిగితివి గనుకఁ జెప్పితిని. కోసలులు మనమీఁద గెలిచినచో ముసలి వాడనని నన్ను మిగుల్చుడు. నాకు తెలియును. నాకాభయమును లేదు. ఈ రాజ్యమునందు శిశునాగ వంశమునకు చివరికోజులు వచ్చినవని కార్తాంతికులు చెప్పిరి. మహాపండితుఁడైన యుశీనరుఁడే నాతోఁ జెప్పెను. అట్లు వ్రాసి యున్నచో మనము తప్పింపఁ గలమా యన్న మొండి వేదాంతము పనికిరాదు. ఇట్టి వ్యర్థవాదములు మూఁఖులు చేయుదురన్న మూర్ఖవాదనయు పనికిరాదు. ఒక కార్యమునందుఁ బౌరుషము తొంబదిపాళ్లు, దైవము పదిపాళ్లు నుండునందుకు. నీవు పౌరుషము వెలయింపుము. ఈరాయబారిమును పంపుము. రాక్షసుని కొఱకు వార్తఁ బెట్టుము. అతఁడు మహానగరమున నున్నాఁడో, నందునితో కలిసి వెడలిపోయినాఁడో తెలియదు.

హైహయ, పాంచాల, కౌరవ, శూరసేనాది రాజ్యములు చిత్రముగా నిల్లు తాముమాత్రై న వనంగా సరి రాక్షసుని యొక్క నీతియని నేను భావించును. రాక్షసుడు స్వయముగా వెళ్ళినాడో, యింటినిద్రనుండి నందునకు పదకములు వేసి పంపి యాచరింపఁ జేసినాడో? హైహయుని నొక బ్రాహ్మణుడు గండ్రగొడ్డలితో నరికెనని విన్నాను. అతఁడు రాక్షసుఁడని నా యనుమానము. ఆ రాక్షసుడు వట్టి బ్రాహ్మణుడు కాఁడు. యుద్ధవిద్యా విశారదుడు. సంనుసితోపాటు దిన దిన వ్యాయామము చేసెడివాఁడు. వాఁ డెంతకైన దగును. అతఁడు నగరమున నున్నాడేమో పోయి కనుగొను' మనెను.

కాలశోకుఁడు కొంత భయస్థుఁడు. అతనిని బెదరించినచో బెదరెడు లక్షణ మతనియందున్నది. అతనికి దృఢాభిప్రాయములు లేవు. ఉత్తంగభుజుఁడు దానిని గట్టిగాఁ గాదన్నచో నతఁడు చెప్పినట్లే వినును. తండ్రి యిప్పుడు చెప్పిన మాటలు సమంజసములుగాఁ గనిపించినవి. తానుపోయి యుత్తంగభుజునితో నివి జెప్పినచో నతఁడు ఖడ్గవాని, యుద్ధమే చేసినచో తన దేశమునందు తండ్రి చూపించిన దోషములున్నవి. ప్రజలు తన కనభిముఖులగుట తేలిసిన విషయమే. ప్రజలు యుద్ధము చేయువారా? పెట్టువారా? సైన్యములు మనవే. యుద్ధములు చేయునవి సైన్యములుకాని ప్రజలు కారుగదా! అన్న మూర్ఖత యుత్తంగ భుజునకుఁ గలదు. ఉత్తంగభుజుఁడు సైన్య సమీకంఠమునకు నెళ్ళెను. తానొక సేనకుని బిలిచి నందుని నేపీహీతుడైన రాక్షసుని బిలిచికొని రమ్మనెను. వాఁడు పోయెను. రాక్షసుఁ డెచ్చట నుండియో

యాప్రాధ్దాననే తనయింటికి వచ్చెనట. కాలాశోకుఁడు రమ్మను చున్నాఁడని సేవకుఁడు చెప్పఁగా రాక్షసుఁడు నిష్క్రమింపఁబోయెను. తనకుఁ గాలాశోకుఁడు వార్త నంపుటయేమి? ఇది యేమైన దోహమా? తన రహస్యములు కాలాశోకునకుఁ దెలిసినా? ఎఱ్ఱ తెలియును? కాలాశోకునకుఁ దెలిసినచో నశింకఁ దెలిసె నన్న విషయము తనకు ముందే తెలియవలయును. ఆ నచ్చిని సేవకునితో రాక్షసుఁడు కాలాశోకుఁ డొక్కఁడే యుండెనా? ఉత్తరగభుజనితోఁగలసి యుండెనా? యని యడిగెను. ఆ సేవ కుఁడు 'స్వామీ! సేనాపతి మహానగరములో లేడు. కోసల రాజు విదేహము లాక్రమించి మన దేశము మీదికి దండెత్తి వచ్చుటకు సిద్ధముగా నున్నాఁడుగదా! అందుచేత సైన్యము లను సమాయత్త పఱచు ప్రయత్నము మీఁద నాయన వెళ్ళినాఁడనెను. రాక్షసుఁడు మఱల నడిగెను. "కాలా శోకుఁడు ప్రాధ్దాతనుండియు తా నొక్కఁడే యుండెనా? ఎవ రితోనైన నింతవఱకు మాటాడు చుండెనా?" యని యడు గఁగా సేవకుఁడు "ప్రాధ్దాత నుండియు యువరాజుగారు మహా రాజుగారితో మాటాడుచుఁ గూర్చున్నారు. బయటకువచ్చి యెంతోసేపు కాలేదు. తమరినిఁ దీసికొని రమ్మని నన్నుఁ బంపినార నెను. ఐనచో వచ్చుచున్నానని రాక్షసుఁడు బయలు దేరెను. కాలాశోకుఁడు రాక్షసునితో మున్నెన్నడు మాటా డిన వాఁడు కాఁడు. రాక్షసుఁ డచ్చోట నున్నాఁడనఁగా మొగముగూడ నటు త్రిప్పినవాఁడు కాఁడు. సందుఁడు శూద్రుఁడు. నట్టి శూద్రుఁడుకాఁడు. తన తండ్రికి శూద్రా పత్యమునందు జన్మించినవాఁడు. ఇది కాలాశోకునకు మహా

కోపకారణము. ఆ నందుఁడు నీచాతి నీచుఁడని వాఁడు మనిసి యే కాఁడని కాలాశోకుని భావము. ఆ సంధునకు స్నేహితుఁడై నివాఁడు మఱియు నీచుఁడు. వాఁడు బ్రాహ్మణుఁడై నచో వాని నీచతి కవధియే లేదు. కాలాశోకునియొక్క భావ మిట్టిది. తిన్నఁ గుఱించి యతఁ డట్లు భావించునని రాక్షసునకుఁ దెలియును. అయినను రాజుకొడుకు. తేపతిఁడే రాజగునేమో తెలియదు. పిలిపించినప్పుడు పోక తప్పదు. ప్రొద్దుటినుండియు తండ్రితో మాటాడు చున్నాఁడు గావున మహారాజు తిన్నఁ గూర్చి యేదో మంచిగాఁ జెప్పియుండును. అందుకోసమే పిలిపించి యుండును. అందుచేత నెల్లెను.

కాలాశోకుఁడు రాక్షసుని చూచి స్వాగతము చెప్ప లేదు. గౌరవము నెఱపలేదు. మందహాసము చేయలేదు. కూర్చుండు మనలేదు. కాలాశోకునకు బ్రాహ్మణులన్నచో సరకాలి మంట నెత్తికెక్కును. ఈ బ్రాహ్మణు లీదేశము సం దెందు కున్నారు? వీరినలననే దేశము చెడిపోయినది. జాధ మతియు పుచ్చికొన్న బ్రాహ్మణుఁడై నచోఁ గొంత మన్నించ వచ్చును. వీడింకను విభూతి పిండికట్లవాఁడు. రుద్రాక్షహార ములవాఁడు. కాని యీస్థితిలోఁ దనతండ్రి చెప్పిన నీతి ప్పాలించుటకు వీడుతప్ప మఱియొకఁడు యోగ్యుఁడు కనిపించుట లేదు. కాలాశోకుఁడు రెండు మూఁడు మాటలలో తన తండ్రి చెప్పిన కార్యమును రాక్షసునితో నివేదించెను. “నీకుఁ దెలియునో లేదో కడచిన రెండు మూఁడు నెలలలో నార్యా వర్తములోని గొప్ప రాజవంశము లన్నియు గారిడీ చేసినట్లు మటుమాయమై పోయినవి. కోసలరాజు సుమిత్రుఁడు భల్లట

విదేహము లాక్రమించి మగధరాజ్యపు పొలిమేరలలోఁ గూర్చున్నాఁడు. ఆర్యావర్తమునందలి సర్వ ధరాపాలకులు సమావేశమై యిప్పుడు. కోసల రాజు “నీవు చేసిన పని మంచిది కాదు. వెంటనే తొలఁగిపోమని మందలించవలసిన స్థితి. తక్కిన రాజులెవ్వరును లేరు. అందఱున్నట్లు నటించి సుమిత్రునితో సర్వ రాజసత్తమున నీమాటలు చెప్పవలసిన బాధ్యత యున్నది. ఆపని నీవు చేసిపెట్టఁగలవా? మహా రాజు నీవు చేయఁగలవన్నారు. అందుచేత నీకు వార్త పెట్టితి” ననెను. రాక్షసుఁడు తనలో తాను నవ్వుకొని. “మహా గాజుల యజ్ఞయైనచో వెల్లెదను. నేనొక్కఁడను వెల్లినచో సుమిత్రుఁడు నన్ను బంధించునేమో! వధించునేమో! కనుక నాకు తగినంత సిబ్బంది నిచ్చినచో బోవుదు” ననెను. కాలా శోకునకు నతినిమాట పచ్చి వెలగకాయ యయ్యెను సిబ్బందిని పంపుట యనఁగా సుత్తుంగభుజుని యంగీకారము కావలయును. అతఁ డంగీకరించఁడు. ఏమి చేయవలయును? కాలా శోకుఁ డిట్లనెను. “సుమిత్రుఁ డెంతటి దుశ్శీలుఁడైనను దూతను వధించునా? వధింపఁడ” నెను. రాక్షసుఁడు “అది క్షత్రియ ధర్మము. ఆయన క్షత్రియుఁడు కాఁడ” నెను. కాలా శోకునకు నిలువెల్ల నొడలలా మంటలు లేచెను. తానుఁ గూడ క్షత్రియుఁడు కాఁడన్నమాటయేకదా? ఏమి చేయవలయును? రాక్షసుని దండించవలయునా? కార్యము కొనసాగుట యెట్లు? కాలాశోకుఁ డిట్లనెను. “క్షత్రియుఁడన్నది భగవంతుఁడు చేసినది కాదు. వృత్తిచేత వచ్చినది. రాజ్యము పాలించుచున్నాఁడు కనుక క్షత్రియుఁడే” రాక్షసుఁడు “నేను

మంత్రిని కాను. ఒక సేనాపతిని కాను. ఒక యధికారిని గాను. నేను రాయబారమునకు వెళ్ళితి ననగా నతఁ డాదరించవలసిన యవసరమే మున్నది? నేను రాజసక్షమున వచ్చితి నని నేను చూపగల నిదర్శనమేమి?” యని యడిగెను. కాలాశోకునకు నీ సమాధానము మింగుడు పడలేను. అతనికేమి చెప్పవలయును? రాజముద్ర క యిచ్చుటకుగాని రాజభిష్టమిచ్చుటకుగాని అటులఁ దగ్గడి యంగీకరింపవలయును. ఇటుల నుత్తంగభుజుఁ డంగీకరింపవలయును. చివరకు కాలాశోకుఁ డిట్ల నెను. “నీవు మాగఁడుడవు. బ్రాహ్మణుడవు. రాజవంశమును రక్షించవలసిన బాధ్యత నీయందున్నది. నీవు రాయబారమునకు వెళ్ళవలయును. నన్నడిగినచో నుమి తుఁడు నిన్ను గుర్తు చూపింపుమని యడుగఁడు. నీవు వెళ్ళి రాజ్యవిషయములు మాటాడుచుందువు. ఆ ప్రసక్తి లేనివాఁడు వచ్చి యా మాటలెందుకు మాటాడును? నీవు వెళ్ళఁదలచి కొన్నచో పొమ్ము. లేనిచో నేనేమియు చేయలేను.” రాక్షసుఁడు “నేను బ్రాహ్మణుడను, నా రాజవంశమును రక్షించుట నా కర్తవ్యము. రాజు నన్ను వధించినను నేను బ్రాహ్మణుడను గాన నా ధర్మమును నేను న్యాయముగానే నిర్వర్తింతు”న నెను.

రాక్షసుఁడు వెడలిపోయెను. కాలాశోకుఁడు కుప్పకూలిపోయెను. బ్రాహ్మణులు, బ్రాహ్మణులలో సత్పురుషులైనవారు, వారి ధర్మమును వారు పరిత్యజించరు. చావనైనచెత్తురు. వారిని జంపుట కేకదా సర్వక్షత్రియకులము సమావేశమైనది. నా తండ్రియు, నుశీనరుఁడును క్షేమకుఁడును,

వృద్ధులైయుండి సర్వ బ్రాహ్మణ తత్త్వ వివాశనము తత్స
భలో తీర్మానింపఁ బడకుండ నడ్డుపడిగాని లేనినో నీనాఁ
డిరాక్షసుఁ డుండెడివాఁడు కాఁడు. ఇతఁడు కోసలునితో
రాయబారము నెఱపును. నెఱపఁడు. రాయబారిని నొకనినిఁ
బంపించుటకైన నితఁడినాఁడు మిగిలియున్నాఁడు. కనుక నం
పించుటకు వీలైనది. రాయబారితనము నులభ మైనది కాదు.
దానికిఁ బాండిత్యము కావలయును. ధైర్యము కావలయును.
రాజనీతి నెఱుంగవలయును. లోకజ్ఞత కావలయును. ఇతర
రాజ్యములయందు జరుగు సర్వ వార్తా పరిజ్ఞానము కావల
యును. ఇవియన్నియు నితనియందు కలవా? ఇతఁ డెంత
సేపటికిఁ దానధికారిని కాననును. తాను రాజదూతయగు
టకు చూపించవలసినచిహ్నములు తనయందు భాసింపవలయు
ననును. అంతేకాని నే నా రాయబారమును నెఱపలేనని
యనఁడే. మూఁడుడనై బ్రాహ్మణులను సంహరింతునని
యనుకొంటిని. బ్రాహ్మణుఁ డేమి? బ్రాహ్మణేతరుఁ డేమి?
సరసేశ్వరుఁ డెవనియం దేవివేకమును సమకూర్చునో, దుష్టు
లైన రాజనీతివేత్తలు తీవ్రసిద్ధాంతములను నిర్మించికొని యొక
శాఖవారిని హింసించి మానవలోకమునకు జరగఁడు కళ్యాణ
మును నశింపచేయుచుండురు.

౧

సుమిత్రునితో సేవకుడు 'మహారాజా! కాలాశోకుని నద్దనుండి రాయబారి వచ్చినాడు. తమ దర్శనము వాంఛించు చున్నా'డనెను. సుమిత్రుడు కాలాశోకుడు మనకు రాయబారమంపుట యెందుల కనెను. ఐనను పోయి రాయబారమెందుకో నతడెవరో తెలిసికొని రమ్మనెను. అతడు పోయి మఱలఁ దిరిగి వచ్చి 'స్వామీ! నాతో సేమియుఁ జెప్పఁడట. ప్రభువులతోడనే మాటాడునట' యనఁగా రాజు నతడెవరో కనుగొని రమ్ము. నాఁగా సేవకుడు పోయి మఱల వచ్చి యాయన బ్రాహ్మణుడట. పేరు రాక్షసుఁడట. యని చెప్పఁగా రాజు నవ్వి బ్రాహ్మణుడా! నానద్ద కెందుకు వచ్చుచున్నాడురా! మృత్యువునుఁ గోరి నచ్చుచున్నాడా! పేరు రాక్షసుడా! రాక్షసులని పురాణము లలోఁ జదువుటయేగాని యెప్పుడును చూడలేదు. కోటి బున్నవిరా! ఎంత యెత్తున్నాడు. జుట్టు చీకిరి బాకిరిగా నున్నదా? మొదలైన ప్రశ్నలు వేసి నవ్వెను. చివటకు సరే నేనే చూచెద నెట్లుండునో తీసికొని రమ్మనెను. 'యథా రాజా తథా ప్రజా' యని రాజునకు బ్రాహ్మణు లన్నచో నిరాదరణము గనుక సేవకునకుఁగూడ నిరాదరణమే. అందుచేత వాడు రాక్షసునివద్దకుఁబోయి "యేమయ్యా బ్రాహ్మణుడా! నీవు రాక్షసుడవేమి? నీకు కోటిలు లేవే? చింపిరిజుట్టు లేదే?

నీవు రాక్షసుడ వేమిటి? మారాజు నిన్నుఁ జూచుటకు తహతహ లాడుచున్నాఁడు. ఆయన పూర్వ మెప్పుడును రాక్షసులనుఁ జూడలేదట. రాక్షసులు పురాణములందే యుందురుగాని మానవ లోకములో నున్నట్లు చూడలేదు. అయినను నీ యదృష్టము వుచ్చినది. రాజుగారు నిన్నుఁ జూచుట కంగీకరించినారు. కాని యొక్క యనుమాన మున్నది. నీవు బ్రతికి బయటఁ బడుదువా యని. నీవు బ్రాహ్మణుడ వగుటచేత రాజుగారికిఁ గోపముగా నున్నది. బ్రాహ్మణులన్నచో రాజుగారు మండిపడును. కనుక రాజుగారివద్దనుండి సుఖముగా బయటికి వచ్చినచో నీ వదృష్టవంతుడవే. నన్నడిగి నచో మాటాడకుండ నింటికి తిరిగి పొమ్మని చెప్పుదును. కాదు, నాకు చచ్చిపోవుటయే యిష్టమని నీ వనుకొన్నచో రాజుగారివద్దకుఁ బోమ్ము. నీ యిష్ట మనెను, రాక్షసుడు నన్ను రాజుగారివద్దకుఁ దీసికొని పొమ్మనెను. రాక్షసుడు రాజువద్దకుఁ బోయెను. రాజు తా నొక యాసనమునఁ గూర్చుండెను. అచట మఱియొక యాసనములేదు. ఇంకొక యాసనముండఁగా సుమిత్రుడు దానినిని తీసివేయించెను. రాక్షసుడు నిలుచుండియే మాటాడవలయును. రాక్షసుడు పోయి రాజుగారి నమస్కారము చేయలేదు. ఆశీర్వాదింపలేదు. ఎదురుగా నిలుచుండెను. రాజు రాక్షసునివంకఁ జూడనైన లేదు. రాక్షసుడు మాటాడవలయును. ఆ మాటాడు చుండఁగా రాజొకసారి వానివంకఁ జూచినచోఁ జూడవచ్చును. లేనిచోలేదు. రాక్షసుఁ డట్లే, నిమేషకాలము నిలుచుండి యిట్లనెను. “రాజా! నేను కాలాశోకుని రాయబారిని.

రాయబారులను సుక్షత్రియులు గౌరవించుదు. నేను కాలా
 శోకునితోఁ జెప్పితిని. ఆయన క్షత్రియుఁడు కాఁడు, గావున
 నన్ను గౌరవించకపోవచ్చును. నన్ను వధించవచ్చు నని.
 కాలాశోకుఁడు దూతను వధించుట సుక్షత్రియులు చేయరని
 చెప్పెను. నేను కాలాశోకునితో మీ రందఱు క్షత్రియులు
 కారుగదా! మీరు బౌద్ధులాయెను. బౌద్ధులలో నగ్గ భేదములు
 లేవు. సుక్షత్రియుఁడైనవాఁడు రాయబారిని వధించక పోవ
 చున్న గాని క్షత్రియుఁడు కానివానికి వియమ మేమున్నది”
 అంటిని. ఆయన మీరు సుక్షత్రియు లనియే చెప్పెను. మీది
 యిక్ష్వాకు వంశమనియు, భగవంతుఁడైన శ్రీరామండుఁడు
 మీ వంశములో పుట్టెననియు స్పష్టమైనది రాజవంశము మీ రే
 యనియు మిమ్ము గుఱించి యెంతయో స్రవంస చేసెను. నేను
 కాలాశోకునితో నెంతయో చెప్పితిని. ఈ మాటలు కోసల
 రాజుతోఁ జెప్పినచో నాయనకుఁ గోపము వచ్చును. రాను
 చంద్రుఁడు భగవంతుఁడేమి? భగవంతుఁ డొక్క బుద్ధుఁడే.
 వేతే భగవంతుఁడు లేఁ డంటిని. పురాణములలో నితిహాస
 ములలో వ్రాసిన కథలన్నియు నబద్ధములు. బ్రాహ్మణులు
 వ్రాసిన నంటిని. కాలాశోకుఁడు వినలేదు. వినలేదు సరికదా,
 ఓయీ! నీవు బ్రాహ్మణుడనై యిట్లు మాటాడుచువా
 యనెను. నే నంటినిగదా! అయ్య తమరికిఁ గోపమెందులకు?
 బౌద్ధమతమును నేఁడు సముద్ధరించుచున్నవా రెవరు? కాశ్యపుఁ
 డెవరు? మఱియొక ప్రసిద్ధుఁడైన బౌద్ధభిక్షువు బ్రాహ్మణుఁడు.
 కాని వాఁ డెవఁడు? బ్రాహ్మణులే బౌద్ధమతమును పైకి తీసి
 కొని వచ్చుచున్నారు.” అంటిని. కాలాశోకుఁడు మీ

బ్రాహ్మణులకున్న యహంకారము పోనిచ్చితివి కాదు. క్రింద పడికూడ గెలుపు మాదే యందురు. తీతువుపట్టి కాశ్యేగబట్టి యాకాశము తానే మోయుచున్నా ననును. మీ బ్రాహ్మణ జాతి యట్టిది. ఈ మాటలు నాదగ్గఱకాదు. పోయి కోసల రాజైన సుమిత్రునివద్ద మాటాడుము. నీ పస దెలియును. పొమ్మనెను. నేనీ సంగతి తేల్చికొనుటకు కోసలరాజువద్దకుఁ బోవలయునా? నేను చేయవలసిన రాయబారమేదై ననున్నదా? యని యడిగితిని. ఈ సంగతియే తేల్చికొనుటకుఁ బ్రత్యేకముగా నేను సుమిత్ర మహారాజుదగ్గఱకుఁ బోనక్కఱలేదు. బ్రాహ్మణులను సంహరింపవలసినచో నన్ను వెదకికొనుచు నాయనయే వచ్చును. మీ రేదైన రాయబారమును తీసికొని వెళ్ళుమన్నచో వెళ్ళేద సంతిని. ఆయన తమరికొక రాయబారమును చెప్పవని నన్ను పంపించెను. ఆ రాయబారము తమరు చిత్తగించెదరేని వినిపింతు ననెను. సుమిత్రుఁడు కొంత సేపు మాటాడక చివరి కిట్లనెను. కాలాశోకునకు రాయబారము పంపించుటకు నీకన్న నింకెవ్వఁడు దొరుక లేదాయని. అనగా రాక్షసుఁడు “దొరకలేదు. ఉత్తుంగభుజుఁడు మీతో యుద్ధము చేయుటకు సైన్యములను సమాయత్తపఱచుటకు వెళ్ళెను. నన్ను తమవద్దకు రాయబారము పంపవలసినదని మహారాజు గారు కొడుకుతోఁ జెప్పినారట. అందుచేత వార్త సంపించి నన్ను మీవద్దకుఁ బంపి రనెను. సుమిత్రుఁడు:-నిన్ను మహారాజెఱుఁగునా? ఆయనకు నీయందంత యభిమాన మెందులకు? రాక్ష:- నేను పూర్వము మహారాజుదర్శన మెన్నడును చేయలేదు. తమరు నందు నెఱుఁగుదురా? మహారాజునకు

శూద్రాపత్యమునందు జనించినవాఁడు. మహావీరుఁడు. మహా
 బలశాలి. ఆయనకు నాల్గేనుఁగుల బల మున్నది. మహారాజనీతి
 విద్యావిశారదుఁడు. అతఁడీపని చేయుఁగలఁ డీసనిచేయ లేఁడన్న
 సం దేహములేదు. అతఁడు జలపాతముఁమీఁదినుండి దూకును.
 క్రోసెడుమేర నదిపైకిఁ దేలకుండ నదీవేణిక ననుసరించి యీదఁ
 గలఁడు. గొడ్డలితో యుద్ధము చేయఁగలఁడు. గదాయుద్ధము
 చేయఁగలఁడు. ఆయన శక్తులు చెన్నుటకు నేను కాదుగదా
 వేయి జిహ్వలుగల యీదిశేషువు చాలఁడు. ఆయనకును
 నాకు స్నేహము. నందుఁడన్నచో కాలశోకున కెంతివిరోధమో
 మహానంది కంతప్రేమ. కాలాశోకునకుఁ గోపముండుటయు
 న్యాయమే. పురుషుఁడు తనకున్న దుష్టకామమునుఁ గూర్చి
 విచారించుకొనఁడు. ఇతరులయొక్క కామస్పృహని విమర్శిం
 చును. అందులో ధనవంతులబిడ్డ తన తండ్రియొక్క కామ
 స్పృహనిఁ జూచి యసహించుకొనును. వానికెప్పుడు మన
 స్సులో నొక భయము. ఆ తండ్రియొక్క యితర స్త్రీల
 యందుఁ గలిగిన సంతానమువలన తన యాస్తి నష్టమగు నని.
 మహానందికి నందునిమీఁద మిక్కిలి ప్రేమ కలదు. అతఁడును
 కొడుకేకాని శ్రుతియాపత్యమునందు కలుగ లేదుగనుక వానికి
 రాజ్యావృత్తలేదు. రాజ్యావృత్త లేకపోనిమ్ము. శ్రుతియుఁడైన
 కాదాయెను. శ్రుతియులైన తక్కిన సంతానముకున్న గౌరవము
 కూడ వానికుండదు. తానేమో వృద్ధుఁడైనాఁడు. వృద్ధుఁడు
 కానన్ని దినములు నందుని శ్రుతియ సంతానమునలనే ముద్దు
 మురిపెములు జరుపుకొన్నాఁడు. ఇప్పుడు కాలాశోకుఁడు
 సర్వాధికారమునుఁ జూచికొనుచుండెను. ఇతఁడు నందునిఁ

బలుమాన్లు పరాభవించెను. అందుచేత రాజునకు సందాని
 మీఁద నెక్కువ ప్రేమ కలిగినది. నేను నందుని స్నేహితుఁడ
 నగుటచేత రాజునకు నాయందుఁగూడ మును కలదు. తమ
 వద్దకు రాయబారము పంపుటకు మఱి యెవ్వరు లేకపోవుట
 నలన కాలాశోకుఁడు నన్ను పంపెను. తమరు రాయబార
 మును మనవిచేయుమన్నచో మనవిచేయుదు ననెను. సుమి
 త్రుఁడు:- సందుఁడంతటి గొప్పవాఁడా? మేము రాజులము.
 మావద్ద పరులను పొగడరాదు. పొగడినచో మేము సహిం
 చము. రాక్షసుఁడు:- “నిజమే. కాని నాకు పొగడకతప్పదు.
 నాకోసము నేను పొగడలేదు. తమరికోసమే పొగడితిని.
 తమరు మగధరాజ్యముమీఁదికి దండెత్తి వచ్చిరో లేదో తెలి
 యదు. భల్లట విదేహ రాజ్యములను మీ రాక్రమించిరి. అది
 సర్వార్యావర్త ధరాపాలుర దృష్టిలో చేయరానిపని. అందఱు
 ధరాపాలురు తమరు చేసిన యీ పనికి సంగీరించుట లేదు.
 ఇది న్యాయముకాదు. ఆర్యావర్తమునందలి సర్వక్షత్రియాను
 కూల రాజనీతికాదు. కౌవున తమరు విదేహభల్లట దేశము
 లనుఁ బరిత్యజించి వెంటనే తమ యయోధ్యకుఁ బోవలయు
 ననియు, భల్లట విదేహరాజ్యములు తమరిచేత సంహరింపఁ
 బడిన రాజవంశములో నెవ్వనియో యొకరినిచూచి వారికి
 రాజ్య ముప్పగించి మీరు మీ రాజ్యమునకు వెడలిపోవుట
 న్యాయమనియు యభిప్రాయపడుచున్నారు. ఈ సంగతి తమ
 రితో మనవిచేయుటకు కాలాశోకుఁడు నన్నుఁ బంపించెనని
 యనెను. అంత సుమిత్రుఁడు కొంతసేపు పూరకుండి మఱల
 నిట్లనెను. “ఏమయ్యా! ఇంతసేపు మాటాడితివి. ఎంతసేపటికిని

కాలాశోకుడని యందువుగాని మహారాజుగా రనవు. ప్రభు
ననవు. నీకంతి గర్వమేమి?" రాక్షసుడు:- నాకు గర్వము
కాదు. నాకు ప్రభువు మహానంది. ఆయన తగువాని సంకుడు.
కాలాశోకుడు నాకు ప్రభువుకాను. ఆయన రెప్పుడూని
బోవుచున్నాడు. తాను బొద్ధుడై మఱల క్షత్రియుడ ననును.
బొద్ధుడనినంతనే క్షత్రియుడుకాడు. బొద్ధుడైన క్షత్రి
యునకు తాను క్షత్రియుడనన్న దురిభిమానము పనికిరాదు.
ఎప్పుడు బొద్ధుడై నాచో యప్పుడే క్షత్రియుడుగా నగుట
మానివేసెను. అతనికి సర్వజనులు సమానమే. ఇందులో
కొందఱు బ్రాహ్మణు లెట్లగుదురు? వారిమీద గోపమెందు
లకు? వారిని సంహరించవలయునన్న యావేశమెందులకు?
బొద్ధుడైనవానికి కోపము తగునా? హింస చేయవచ్చునా?
బుద్ధుడు హింసచేయరాదనిచెప్పెనుగదా! ఒకవంక బొద్ధుడా?
మఱియొకవంక క్షత్రియుడా? మఱియొకవంక బొద్ధేతిరమైన
హింసాబుద్ధియా? నాకివి నచ్చవు. అందుచేత నేను 'కాలాశో
కుని రాజుగా నంగీకరింపను. సుమిత్రుడు:- ఈమాటలు కాలా
శోకునిముం దనంగలవా? రాక్ష:- ఆయనమూడనుటకు నిన్నా
ళ్ళకునాల్లునాళ్ళక్రింద నాయనముందు నిలుచుంటిని. నేను కన
బడిననే యాయన పూర్వము మొగమటు త్రిప్పుకొనెడువాడు.
నేనాయనముందు నిలుచుటకే వీలు లేనప్పు డాయనముం దీ
మాట లెట్లనంగలను? సుమిత్రుడు:- నాల్లునాళ్ళక్రింద నిలు
చుంటివిగదా! అప్పుడనకపోయితివా? రాక్ష:- అచ్చముగా
నూరకుండలేదు. కొన్ని యన్నాను. కాని నన్నేమైన చేసినచో
రాయబారము తీసుకనెల్లడివా డుండడని నెనన్న మాటలను

మనసులోననే యుంచికొని నన్ని చచ్చటికిఁ బంచి నాఁడు. సుమి:- అనిఁగా నీవు నాయెదుట నీమాటల లన్నియు నన్నచో నే నేమియు చేయ లేననియా నీయ్యద్దేశ్యము రాక్ష:-మీరు ప్రభువులు, మేము శామాన్యులము. మీరు మమ్మేదైన చేయుట చాల సులభమైనది. కాని యెవరితో ప్రయోజనముండునో వానియందు విరోధమున్నను రాజనీతివేత్తలు తమ ప్రయోజనము తీటువఱకు వానిని వధించరు. అందుచేత నాతో తమకును ప్రయోజనము కలదు. ఆ ప్రయోజనము తీటువఱకు నన్ను వధించుట మీకును శ్రేయముకాదు. ఆ ధైర్యముతోడనే యిచ్చటికి వచ్చితిని. సుమి:- నీతో నా కేమి ప్రయోజనమున్నది? ఉన్నదనుకో. నీవంటివానిని, ప్రయోజనము దారిని ప్రయోజనమును బోనిమ్ము, సేనట్టి రాజనీతి వేత్తను కాను, నీవు నాయెదుట ధూర్తిముగా మాటాడుచున్నావు. నిన్ను వధించియే తీరుదును. రాక్ష:- ప్రయోజనమేమియోవిని యాప్రయోజనపు దృష్టితో నన్ను వధించవలసినదో, వధించరానిదో విచారింపవలయును. ప్రయోజనముకే తెలిసికొనకుండ వధింతుననుట రాజనీతిమాట యట్లుంచి సామాన్య మానవుని వివేకమునకుఁగూడ మితిమీరిన వ్యవహార మగును.

సుమిత్రునకు మిక్కిలిఁ గోపమువచ్చెను. ఇంతవఱకాతఁడు తలయెత్తి రాక్షసునివంకఁ జూడలేదు. రాక్షసుని కంతధ్వని మేఘ గంభీర నిస్వాసముగా నున్నది. అతనిస్వరము విస్పష్టముగా నున్నది. మాటాడెడు నైఖరి మహా పరాక్రమ శాలియు, మహాధైర్యవంతుఁడును, మహావేత్తయు నన్నట్లుగా

నున్నది. మాటాడుచున్నప్పుడు సర్వము వాక్యములందును శబ్దగతాక్షరముల మీదను సువిధక్రమే హెచ్చుస్థాయియు, తగ్గుస్థాయియు, కాకులను, పరామృష్టములై భాసించుచుండెను. అతనివంకఁ జూడకపోయినను వాని నిలుచున్న వైఖరి లీలగాఁ గనిపించుచుండెను. ఆ వైఖరిలో వినయము లేదు. ఘోరతయు లేదు. స్వాభిమాన మున్నది. ఆత్మగౌరవ మున్నది. చేతులు కట్టికొని నిలుచుండలేదు. కాని హస్తములు మాటిమాటికి విదలించుచు నాధ్యత్యమును నెలాచుట లేదు. రాక్షసుడన్న మాటలొని యర్థము తాను సుక్షత్రియుఁడు కాకపోవుటయు, రాజనీతివేత్త కాకపోవుటయునేగాక తాను సామాన్య మానవునికి నుండవలసిన సామాన్యబుద్ధికూడ లేనివాఁ డన్నట్లు తోచెను. మఱియు సుమిత్రుఁ డిట్లను కొనెను. తాను రాక్షసుని ప్రయోజనముకూడ నెఱుంగకుండ వధించినచో నట్టివాఁ డగును గాని లేనిచో నెట్లగును? ఆ యాశతోఁ జూనితఁ డట్లనుచున్నాఁడు. అన్న యూహ వచ్చెను. కాని సుమిత్రునియందున్న సహజమైన దురహంకారము వానిచేత మఱియొకమాట మాటాడింపించినది. “నేను సామాన్య మానవునకున్న బుద్ధిలేనివాఁడ నైనను సరియే. నిన్నిప్పుడు వధింతును.” రాక్ష:- నన్నిప్పుడు వధించినచో సామాన్య మానవునికంటె మీరు మతిహీను లగుమాట యట్లుంచి మఱియొక యాపద యున్నది. నన్ను వధించుట తేలికకాదు. నేనును ఖడ్గవిద్యా నిపుణుడనే. నా కున్నంత ఖడ్గవిద్యా నైపుణ్యము సర్వార్థవర్త దేశము నందుఁ గలవాఁడు మఱి యొక్కఁడే యున్నాఁడు. ఆయనపేరు

నాదుఁడు. మఱియొకఁడు నామందు నిలువజేఁడు. మీ భటులు వందమంది కత్తులు పుచ్చుకొని నామీఁదికి వచ్చినను నేను సులభముగా వెగలిపోఁ గలుగుదును. అది యట్లుంటి నన్నవధించుట మీకు క్షేమంకరమైనపనిగాదు. ఏలయునగా సైన్యము మీ సైన్యముల చుట్టును విరోధి సైన్యము లసంతములుగా నున్నవి. నే నిచ్చటనుండి సుఖముగా వెళ్ళినచో నా సైన్యముల నలన మీ కాపద లేదు. నేను వెళ్ళనిచో మీ సైన్యములకు భద్రతలేదు. మీ రాజ్యమునకు క్షేమము లేదు. సుమి:- మేము రాజులమేమి? మాది రాజనీతి వేత్తృత్వమేమి? సర్వమును నీకే యున్నట్లు మాటాడు చున్నావే? నీవంతటి ఖడ్గవిద్యా విశారదుఁడ నైనచో నాతో కత్తి యుద్ధము చేయుము. నీ మాటలకు నే నప్పుడు కొంత గౌరవ మిత్తును. ఆ కవాటమును బిగింపుము. రాక్ష:- అయ్యా! కవాటమును బిగింతును. కాని లోపల మన మిద్దఱుము కత్తి యుద్ధము చేయుచున్నట్లు బయటివారికిఁ దెలియును. వారు తలుపులు త్రోసికొని లోనికి వత్తురు. దాని మాటయేమి? తమకే సేవకునిఁ బిలిచి వానితో నొక రెండు గడియలసేపు తలుపులు తీసికొని యెవ్వరు రాకూడదని యాజ్ఞాపింపుడు.

సుమిత్రుఁ డాలోచించెను. రాక్షసుఁడు తలుపు వేయుటకుఁ బోగా వానిని వెనుకనుండి సంహరింపవలయునని సుమిత్రుఁడు తలచెను. ఇప్పుడు తాను సేవకునిఁ బిలుచుటకు పోగా వెనుకనుండి రాక్షసుఁడే తన్ను సంహరింపవచ్చును. వీఁడు గడుసువాఁడు. రాక్షసుఁడు తన్ను సంహరించినచో వానినిఁ

దనఁ పరిచారకులు రాజభటులు వెడలిపోసియును. అయినను ముందు తాను చెచ్చునుగదా! అందుచేత నిట్లనెను. 'ఓయీ! నేను తలుపువేయునుని పరిచారకులతోఁ జెప్పటకు తలుపు దాఁక పోనక్కఱలేదు. పిలిచినచో వాఁడే వచ్చును. రాక్ష-
సన్ను పిలుపుమన్నచో పిలుతును. నేను తలుపువరికు పోవుటయే గదా మీకుఁ గావలసినది. నేనింతకు ముందే మనవి సేసితినిగదా నేనెంతివాఁడనో? తలుపునద్దకు పోవులోపుగా నన్ను వధించుట నాధ్యముకాదు. నేనొక్కొక్క నిమిషమున నుభయముఖుడనుగా నుందును. సహస్రముఖుఁడుగా నుండును. — అని రాక్షసుఁడు కవాటమునద్దకు పోయి పరిచారకునిఁ బిలిచెను. రాక్షసుఁడు నడచిన నడక చాల విలక్షణముగా నుండెను. అతఁడు సుమిత్రునివంకఁ జూచుటలేదన్న లిప్తకాలములేదు. మఱియు నతఁడు కవాటమునద్దకు పోవుటకు లిప్తకాలము పట్టలేదు. అతఁడు నడువలేదు. అతని యందు తొందఱ కనిపించలేదు. అతఁడు లంఘించనులేదు. అతఁడెట్లు కవాటమునద్దకు పోయెనో సుమిత్రున కవగతియు కాలేదు. పరిచారకుఁడు నచ్చి సుమిత్రునితో నేమి యాజ్ఞ యని యడిగెను. సుమిత్రుఁడు "ఏమియును లేదు. ఊరకయే పిలిపించితిని. నీవు వెడలిపో"వ్వునెను. మఱల వెనుకకుఁ బిలిచి యాయన కూర్చుండుటకుఁ బీతము నొక దానిని వేయుమని చెప్పెను. వాఁడు తెచ్చి యొక పీతమును వేసెను. రాక్షసుఁడు తాను కూర్చుండలేదు. సుమిత్రుఁడు కూర్చుండుమనలేదు. ఆయన కోసము తెప్పించినదేగదా! వేఱ కూర్చుండుమని యనవలయునా! యని సుమిత్రుని యూహ. మఱియు

మహారాజైన వాడు వేటొకనిని గూర్చుండుమని గొంపించుటకు వాడెంతవాడో కావలయును. ఇతడు నయస్సుచేతిఁ జిన్నవాడు. ఖడ్గవిద్యా నిపుణుడన్నది యతఁడు చెప్పుచుండెను. అతఁడు కనాటము పద్మకుఁ బోయినప్పుడే పరివిన్యాస లక్ష్మణమునేత సతఁ డట్టివాడు కావచ్చును. నామాయ్య సైన్యకుఁ టా నీవిద్య తెలిసినవారు పెక్కుమంది యుండి వచ్చును కాని తాను గొరవింపఁ దగినంతవాడు ఏఁడని స్త్రీయేమేమి? అతఁడు కూర్చుండుటకుఁ బీకమును చెమ్మను టయే యతనికి మించిన గౌరవము చేసినట్లు.

తరువాత నిద్దఱునుఁ గొంతినేవు మాటాడలేదు. నుమి త్రుఁడు తానే మాటాడక తప్పదని తెలిసికొనెను. ఇట్లనెను. “నిన్నిచ్చుట వధించినచో నా సైన్యమునకేదో యాపద యున్నదంటివికదా! అది యెట్టిదో చెప్పవేమి? రాక్ష: - సైన్యము మాట తరువాత చూచికొందము. తొలుతఁ దమకే యాపదగదా! నాచేతిలో మీరు బ్రతుకుట కష్టమైన పని. నన్ను మీ సైనికులేమియుఁ జేయలేరు. నుమి:- ఓయి బ్రాహ్మణుడా! నాకు జాలఁ గోపము తెప్పించుచుంటివి. నీయందు నేను చూపించుచున్నంత యోరిమి పూర్వమెవ్వరి యందును చూపించలేదు. రాక్ష:- మీ మాట నిజమనియే నేను నమ్మెదను. ఎందుకనఁగా మిమ్మునుఁ గూర్చి లోకమట్లే చెప్పికొనుచున్నది, మీ గోపము ప్రళయంతకమైనదనియు మీ యెదుటఁబడి మాటాడుటయే దుర్ఘటమనియు మీ రనేకములైన హేతువులను కల్పించికొని గర్వపడుచుందురనియు లోకమునందు మేము విన్నమాటలే. ఓయయ్యా! తానొకఁడు

మహారాజై సంతమాత్రమున వానినిఁ గూర్చి లోకము చెప్పి
 కొనకమానదు. అతఁడు మంచివాఁడైనచో మంచివాఁడని
 చెప్పికొనును. దుర్జనుఁడైనచో దుర్జనుఁడని చెప్పికొనును.
 కోపియైనచో కోపియనియు, పాపియైనచో పాపియనియు, దాపి
 యైనచో దాపియనియు చెప్పికొనును. అందుచేత నేను
 తమరిసంగతి వినియేయున్నాను. లోకమిట్లు చెప్పికొందురని
 కోపపడవలసిన యవసరములేదు. మనమొక వర్ణము మీఁద
 కోపముఁ గలిగియుండుము. ఆ వర్ణములో జన్మించిన వారి
 సందఱినే సంపూర్ణముగా వధించుట సాధ్యముకాదు. పరశు
 రాముఁ డిరువదియొక్క సార్లు క్షత్రియులను వధించెను. అట్టి
 యిరువదియొక్కసార్లు తిరిగి తిరిగి చేసినను భారతదేశమున
 నున్న సర్వ క్షత్రియులను వధించుట నాయనకు సాధ్యము
 కాకపోయినది. అట్టి సందర్భములో మనలనుఁ గూర్చి చెప్పి
 కొనుచున్నారని లోకుల నెక్కడ వధింతుము? అంగఱును
 వధించినచో మహాశ్మశానమగును. ప్రజలున్నఁగదా రాజైన
 వాఁడు రాజ్యముచేయుట. మీరు నాయందు చాల యోరి
 మితో నున్నారని నాకుఁ దెలియును. ఇంత యోరిమితో
 యెందుకుంటిరాయని నేను నాశ్చర్యపోవుచునే యున్నాను.
 ఇంతకును నాకును మీకును మంచి దినములు. మీరు నన్నుఁ
 జంపిన నెంచినచో మనమిద్దఱుము మిగులకపోయి యుండ
 వచ్చును. అట్లు జరుగలేదు. మన యిద్దఱికిని మఱి యింకఁ
 గొన్నాళ్లు బ్రతికియుండుట బ్రహ్మదేవుఁడు, వ్రాసియుండె
 ననుకొందును. మీరు బౌద్ధులు. బ్రహ్మదేవుఁ డున్నాఁ
 డనియు, నతఁడు సృష్టికర్తయనియు మీరంగీకరింపరేమో!

నాకుఁ దెలియదు. మీఁబుద్ధుఁడు సృష్టి యిట్లు జరుగునని చెప్పి నట్లు లేదే. నామరూపములు పంచస్కంధములు, కామక్రోధాది గుణములు లేకుండ ప్రవర్తించుట, మొదిలైనవే చెప్పి నాఁడుగాని సృష్టి యెట్లుజరిగినది. సృష్టికర్త యున్నాఁడా లేడా యన్న ప్రశ్నగాని చెప్పినట్లు లేదు. నేను విసలేదు. తమరి గురువులు చెప్పిరేమో నాకు తెలియదు. సన్న్యాసము మాట సరియే. అంశును సన్న్యాసు లైనచో భిక్షపెట్టెడి వాఁ డెవఁడు ? భిక్ష పెట్టుటకుఁ గొందఁ టుండవలయును. భిక్ష పెట్టెడివారి సంఖ్య యెక్కువ యుండవలయును. స్వీకరించెడి వారిసంఖ్య తక్కువ యుండవలయును. భిక్ష పెట్టెడివారు ధన వంతులు కావలయును. అన్నోదకములు గలవారు కావల యును. చేలదున్ని పండించెడివారు కావలయును. నస్తువులు విక్రయించెడివారు కావలయును. ఇందులో నొకరి నొక సన్న్యా యము చేసికొనకుండ రక్షించెడువారు కావలయును ఇట్లెంత మందియో కావలయును. అంశును సన్న్యాసులైన వారికే యెట్లు బ్రదుకవలయునో బుద్ధుఁడు బోధించెనుగాని తిక్కిన వారి విషయము చెప్పినట్లులేదు. తిక్కిన వారందఱు నీ దేశ మున ననాదీనుండీయు వచ్చుచున్న రెండు జీవన విధానము ననుసరించు చున్నారు. ఆ విధానము వైదికమైనది. బుద్ధుఁడు తిద్విధానమునుఁగూర్చి యేమియుఁ జెప్పలేదు గనుక నొక్క సన్న్యాసుఁడు భిక్షుకులను వదిలి తిక్కిన దేశమంతయు, తిక్కిన ప్రజలందఱు వైదిక విధానమున చునవలయు ననియే బుద్ధుని యభిప్రాయమై యుండును. కనుక నెవ్వరునుఁ దిక్కిన వర్ణములవారిని హింసించరాదు. వట్టిబ్రతుకులు బ్రతుకుటకు

పూర్వవిధానమే శరణ్యముగాఁ గనిపించుచున్నది. మన పూర్వులు స్వమునుఁ గలిపి యొక్కటిగా చూచి దేని కేదియో యొక్కడ నట్లొ యట్లు బోధించిరి. బుద్ధుఁడు మొదలైన నూతనులు అందులో నొకభాగమును తీసికొని యిది యట్లు కాదని మార్చినచో నది తక్కిన సర్వమూర్తికి ననుచితమైనచో నయోగ్యమైనచో తన్మహామూర్తికి సంగఘాతముగా నుండదగినది యంగిని మ్రొంగునంత పరిణాహము కలదిగాఁ జేయఁబడినచో నామతముకు కవి కాన్యమునలె నుండును. సరే! బ్రహ్మదేవుఁడు మనయిద్దఱకుఁ గొన్నాళ్ళు మఱియు నాయుర్దాయము వ్రాసినాఁడన్నమాట. సామాన్యుఁడను బ్రాహ్మణుఁడను. నా విషయములో నా బ్రహ్మదేవుఁడు తన యిష్టము నచ్చినట్లు వ్రాయవచ్చును. మీరుక్షత్రియులు. బ్రహ్మాండమైన కోసలరాజ్యాధిపతులు. తమ విషయములో కూడ నట్లు వ్రాయుట బ్రహ్మదేవుని సాహసమే యనవలయును. ఆ బ్రహ్మ యట్లు వ్రాసినచో బుద్ధుఁడు దానికి గట్టునడి యుండునో లేక బుద్ధునియొక్క యనుమతితో బ్రహ్మ యట్లు వ్రాసెనో తెలియదు. అదియుఁగాక నీ విషయము లన్నియు మనమెట్లనుకొనినచో నట్లే యన్నట్లు మన కనిపించు నేమో! అది యట్లుంచి నన్నుమీరు నధించినచో మీ పైన్యమునకు నాపద గలుగునని నే నన్నాను. దాని స్వరూపమును చెప్పమని మీరు నన్నడిగితిరి. ఆ సంగతి చెప్పెదను వినుడు. అంతకు పూర్వము నందుఁ డనెడివాఁ డొకఁ డున్నాఁడని మీరు గ్రహించ వలయును. ఆ నందుఁ డెంతవాఁడో మీకుఁ దెలియదు. అఁడను సర్వక్షత్రియ సంహారము కొఱ కవత

రించినమూర్తి. అపర భార్గవ రాముడు. హైహయులు, పాంచాలురు, కౌరవులు, శూరసేనులు, ఏకలింగులు, కాలకులు మొదలైన సర్వ క్షత్రియవంశములు నిర్మాళింపఁ బడినవి. క్షత్రియులైన యా సర్వరాజ్యాధిపతులు నాశనముచేయఁబడిరి. మిగిలినవి రెండే వంశములు. కోసావంశమును, మాగధ వంశమును. మీరిద్దఱు మహా ప్రబలులు. మమ్ము నందఱుడేమి చేయఁగలఁడని మీరనుకొనవచ్చును. ఆ నందఱుడిది చేయఁగలఁడు. ఇది చేయలేడని యెవ్వరును చెప్పలేరు. అందు మహా రాజనీతివేత్త. ఇంకొక్కమాట చెప్పెదను. భల్లట గ్రామపు పొలిమేర మీఁదనున్న గ్రామములో నే బ్రాహ్మణుడు యజ్ఞము చేయుటకుఁ బ్రారంభించెనో యా బ్రాహ్మణునిచేత యజ్ఞ మారంభింపఁ జేసినది నందుడు. అచ్చటి కుశీనరుని సంపించినది నందుడు. ఆ సని బహుప్రయోజనములు సాధించుట కొఱకు నందుడు చేసెను. అందులో నొక ప్రయోజనము. మీచేత నీ రెండు రాజ్యముల నాక్రమింపఁజేసి మాగధులకు మీకు యుద్ధముతెచ్చి యా యుద్ధములో మిమ్మిద్దఱును మడియించుట. ఆ నందున కెంత జెలియననఁగా మీ మనస్సులోనున్న యచేకములైన యూహ లతనికిఁ దెలియును. శ్రావస్తిలోని బౌద్ధభిక్షువులు వజ్జిశాఖివాగు నగనయిరువది యేండ్లక్రింద మీ ముత్తాతిగారి నమ్ముండు విధుధవుండు కపిలవస్తు నగర రాజకుమారులనుఁ జంపుటచేత నేటి రాజైన మీమనస్సులో సర్వక్షత్రియుల నారీతిగా నూచకొఁత కొయవలయునన్న కోపము మీ కున్నది యాయనకుఁ దెలియును. మఱియును శ్రావస్తి పరిగరముల యందున్న బౌద్ధులు

వజ్జిశాఖనారు. మీదేశమునందున్న బౌద్ధులు స్థవిరవాదులు. మీ బౌద్ధులు వజ్జిశాఖవారికంటె నధికుల మనుకొనుచుండును. మీరు నట్లే యనుకొందును. గిరివజ్రపురము నందలి బౌద్ధులు వజ్జిశాఖవారికంటె నధిక దురాచారములు కలవారు. వజ్జిశాఖ వారిది పైచేయి యైనచో గిరివజ్రపుర బౌద్ధులకుఁ గొంతమేలు కలుగును. ఓయి రాజా! మీ రాజ్యములు నీతియందు సగము మించి మత్స్రస్తావన యుండును. నేటి మీ రాజ్యములు క్షత్రియులైన మీచేతఁ బాలింపబడుటలేదు. బౌద్ధ భిక్షువులైన మీ గురువులచేతఁ బాలింపబడు చున్నవి. మీ రనుకొను చున్నట్లు పూర్వపు రాజులు క్షత్రియులు. వారండఱు బ్రాహ్మణులు చెప్పినట్లు వినిరి. వారు బ్రాహ్మణ దాసులని మీ యభిప్రాయము కదా! నేడు మీరు బౌద్ధసన్న్యాసుల దాసులు. బ్రాహ్మణుఁడు చెప్పినట్లు వినినచో దస్య. బౌద్ధ సన్న్యాసి చెప్పినట్లు వినినచో నొప్పు. ఎప్పటికైనఁ బ్రొత్త మతిముల యందిదే ముప్పు. ఇప్పుడు మీ రెండు రాజ్యములు కలవు. మీ రిద్దఱు యుద్ధము చేయుదును. ఎవరో యొకరు గెలుతురు. నీవు గెలుచుట కష్టము. నీవు దండెత్తి వెళ్ళిజివాడవు. అందులో నీవుచేసిన దోష మొకటి యున్నది. ఉజీనరుని మీఁదికి వచ్చినపుడు కొద్ది సైన్యముతో వచ్చితివి. సనుకనుండి మఱి కొన్ని సైన్యములనుఁ బిలిపించితివి. అవసరమైనచో మఱల సైన్యములు ప్రొత్తవి వచ్చుట కేర్పాటుఁ జేసితివి. ఇట్లు చేయకూడదు. నీకు భల్లట విదేహములను గెలుచుట గోటిమీఁది పని. సైన్యము నందయు నొక్కసారి తఱలించికొని వచ్చి యొక్కసారి గిరివజ్రపురమును ముట్టడించ

వలసి యుండెను మాగధు లజాగ్రత్తలో నుండెడివారు. గెలుపు సులభమయ్యెడిది. అప్పు డైనను గిరివ్రజ దుర్గ మభేద్య మైనది. కలియుగము ప్రవేశించి పదునేను వందల సంవత్సరములైనది. అన్నిరాజ్యములలో మగధరాజ్య మిన్నాళ్ళు నిలువద్రొక్కికొని యుండుటకు కారణమేమి? ఆకారణము గిరివ్రజ పురముయొక్క యభేద్యలక్షణము. ఆ పట్టణ మట్టి వగుట నేల మాట కాదు. వేల సంవత్సరముల మాట. ఆ పట్టణమును ముట్టడించి గెలుచుట యసంభవమనియే కృష్ణ భీమాష్టనులు బాహ్యుణ వేషములతో బోయి జరాసంధుని యుద్ధభిక్ష యడిగిరి. కనుక నోయి రాజా! నీవు మాగధులను గెలువలేవు. చిన్న చిన్న యుద్ధములలో నొక నేళ నెల్లిసైన్యము గెలిచినను దుర్గమును ముట్టడించువేళకు నీవేమియుఁ జేయలేవు. నీ నీతిలోని దోషము నేను చెప్పునది యిదియే. గిరి వ్రజపురము యథాలాపముగా నున్నప్పుడు నీ సైన్యములు పోయి ముట్టడించినచో నీ సైనికులలోఁ గొందఱికి లోపలఁ బ్రవేశము గలిగినచో నుభయదిశా యుద్ధము జరిగినచో గిరి వ్రజపురము నీకు సాధ్యమై యుండెడిది. ఇప్పుడు నీ కాయాశ పెట్టుకొన నక్కఱలేదు. ఉత్త్రంగభుజుఁడు పెద్ద సైన్యమునుఁ దీసికొని వచ్చి విదేహరాజ్యపు పొలిమేరలయందున్నాఁడు. ఇది ఇట్లుండఁగా నీకింకొక రహస్యమును చెప్పెదను. నీతో నిన్నిమాట లెందుకు చెప్పుచున్నానో నాకే తెలియదు. ఓయి రాజా! నీమీఁద నాకొక జాలి కలిగినది. నీవన్నచో నొక ప్రేమ పుట్టినది. ఈప్రేమకుఁ గారణమేమో తెలియునా? నీ విత్సాకు వంశ సంజాతుఁడ వగుట. ఇత్సాకులు సూర్యుని

నుండి సముద్భవించిన వంశము. సగరుఁడు, మాంధాత,
దిలీపుఁ, డజుఁడు, దశరథుఁడు మొదలైన మహా ప్రభువులు
పుట్టిన వంశము. శ్రీరామచంద్రుఁడు జన్మించిన వంశము.
నాపేరు రాక్షసుఁడు. రాముఁడు రాక్షస సహోరి. అయినను
నాకు రామునిమీఁద ననురాగము. ఆయనమీఁద భక్తి. నీ
విత్వాకువంశ సంభాతుఁడవని నాకు నీమీఁద జాలి కలగినది.
నీమీఁద నాకుఁ గలిగిన యీ కృపాగుణమును సందుఁ డెంత
వఱకుఁ బాలించునో నాకుఁ దెలియదు. నీవు నామాట
విన్నచోఁ గొంత ప్రయత్నము చేసెదను. ఇప్పుడు చూడుము.
నందుఁడు తన యుద్ధ నీతి పై శారద్యమును వెలయించి నిన్నిచ్చ
టికిఁ జరిమినాఁడు. నీ యెదురుగా నుత్తంగభుజుఁ డున్నాఁడు.
నీవ్విడువ ననుడిరిగి పోవచ్చును. పోవుటకు వీలులేకుండఁ జేసి
నాఁడు. ఓయి 'రాజా! విదేహముల నాక్రమింపఁ దలచిన
వాఁడు దుర్బలమైన విదేహరాజ్యము మీఁదికా ముందఱ
నచ్చునది? పైన కిరాత శక బర్హర రాజ్యములు కలవు.
వారు స్లేచ్చులు - ఆటవికులు. పర్వత ప్రదేశములవారు. ఆ
ప్రక్క మల్లదేశ మున్నది. నేఁ డేరాజు సైన్యమాలోనైనను
బలిష్ఠమైన చమువు మల్లదేశీయులు. శక కిరాత బర్హరలో
ఆటవికులు. ఆలోచన లేనివారు. గొడ్లు. కన్నులు మూసికొని
మీఁదికి దూకుటయేకాని చచ్చిపోవుచుమన్న మాటకూడ
లేనివారు. అట్టి నాలుగు రాజ్యములు చిన్ననైనను వారి
నాక్రమింపకుండ విదేహరాజ్య మాక్రమింతురా? ఇప్పుడు
సందుఁడా నాల్గు రాజ్యములను నొక్కరాజ్యముగాఁ జేసి
నాఁడు. నీ వుత్తంగ భుజునిమీఁదికి బయలుదేరిన మఱునిముస

మందు శక మల్ల కిరాత బర్బర సేనలు మీ మీదికి నుత్త
రిపు దెనుండి వత్తురు. రెండు దెగల నీవు యుద్ధము చేయ
వలయును. ఇంకొక సంగతి యున్నది. మీ రాజ్యములోఁ
గాని మీ సేనలలోఁగాని మగధరాజ్యపు సేనలలోఁగాని కల
మల్ల దేశీయులతో నొండియున్న యమువులు యుద్ధమే చేయవు.
మల్ల దేశాధిపతి రహస్యముగా వారి వారికి నర్థమానములు
పంపెను. నీ వుత్తంగభుజుని తాఁకుము. నీ మల్ల సమువు
యుద్ధము చేయదు. ఉత్తంగ భుజుని మల్ల సమువు యుద్ధము
చేయదు. అట్టినచో నష్టములేదు. మా మా సేనలే యుద్ధము
చేయునందువా? మీలో నెవరు గెలుతురో వారిమీద నీ
శకమల్ల కిరాత బర్బర సేనలు యుద్ధముచేయును. మీ యిరు
వురిలో నెవరు గెలిచినను మీరు శ్రమపడి యుందురు. మీ
సేనలసంఖ్య తగ్గును. అప్పుడు పరమ కిరాతులైన యా యటవీ
పర్వతసేనలు మీ మీదఁ బడినచో మీ కేమి చేయఁగల్గు
దురు? మీ రెండు రాజ్యములును పైదిక క్షత్రియుల రాజ్య
ములు కాకపోయి నేడు బౌద్ధరాజ్యములై యెల్లండఁ జేసెను
రాజ్యము లగును. అంతకుముం దింకొకసంగతి యున్నది.
కోసలము లందున్న మీ సైన్యములు నిన్నువచ్చి చేరనే
చేరవు. వానిని మార్గమునందే యెదిరించి నిన్నుఁ గలిసికొన
కుండఁ జేయుటకు మల్ల సమువు వొకటి సిద్ధముగా నున్నది.
కోసలములో నీ సేన బయలుదేరినదని తెలియఁగనే మీరు
బయలుదేటి నీ సేనల నడ్డగింతురు. నీ సేనలోనున్న మల్ల దేశీ
యులు పోయి వారినిఁ గలిసికొందురు. అప్పుడు నీపని యే
మగును? నేకొక సంగతికూడఁ గలుగు. పాంచాల కౌరవ

హైహయ శూరసేనాది రాజ్యములు, సేతోఁ జెప్పితిని కదా! అచ్చటి క్షత్రియ వంశములు నిర్మూలంపఁ బడినవని. ఇప్పుడారాజ్యము లెవరిచేతిలో నున్నవని. అక్కడ రాజులుగానున్న వారెవరు? వారందఱు నందుని బంట్లు. నీవు మగధరాజ్యముతో యుద్ధ మారంభించినంతనే కోసలములోని నీ సేనలు నిన్నుఁ గలిసికొనుటకు బయలుదేరినంతనే యాదేశములందలిరాజులు, అనఁగా నందుని బంట్లు తమ సైన్యములతో బయలుదేరి వచ్చి నీ కోసలము లాక్రమింతురు. నీ పని యేమి కావలయును? నీవొకవేళ మగధరాజ్యమును గెలిచి యాక్రమింపఁ గలిగినచో మగధరాజ్యము నీదగును. కోసలములు మాత్రము నీవికావు. మాగధులతో యుద్ధము చేసినపుడు నీవే గెలుతువని సమ్మతములేదు కదా! గెలిచినచో నీ గెలువనిచో నీవు త్రిశంకు స్వర్గమున నుండువు. అందుచేత నేను చెప్పెడి దే మనఁగా నీవు మగధముల మీదికి దండెత్తి వచ్చినట్లే చెప్పుకుము. కారణాంతరములచేత నుశీనరుఁడు పంపబడెను. నీవు పంపలేదు. ఆయనను పంపినది బౌద్ధ భిక్షుకులు - ఆదోష మంతయు బౌద్ధ భిక్షుకులమీఁదఁ జెట్టుము. కావలసినచో వారెవరో తెలిసికొని వారిని సంహరింపుము. విదేహ భల్లట రాజ్యములకు సర్వార్యావర్త దేశములందలి రాజసభ నిర్ణయించినట్లు రాజులను నిర్ణయింతునని చెప్పుము. అప్పుడెవ్వరును మాటాడుటకు వీలులేదు. నేను నీపక్షము నందుందును. నీ కన్వంఠపురా నాపక్షము నందుండుట కని యనకుము. నందుఁడు నేనుగీసిన గీటు దాటి పోఁడు. నేను చెప్పెడిమాటల యందు నీకు విశ్వాసము లేనిచో నీవు మఱొక పది దినము

లాగుము. ఏదియు చెప్పకుము. ఇప్పుడు యుద్ధమారంభించి తివా నేను చెప్పినంతయు జరుగును. నామాటల యందలి యాథార్థ్యము నిరూపించికొనవలచినచో నీ చారులను బంపించి నా మాటలను ఋజువు పరచుకొనుము.” సుమిత్రుడు తల యెత్తలేదు. రాక్షసుడు వెడలి పోయెను.

—

తరువాతి న్నాగదినములకుఁ గాలాశోకుఁడు రాక్షసులకు వార్తఁ బంపించెను. అతఁడు తిరిగి యింటికి వచ్చెనో లేదో కనుగొమ్మని రెండు మూన్నాళ్ళు రాజసేవకులు తిరిగిన తరువాత నొకనాఁటి ప్రొద్దునరాజసేవకుఁడు కనిపించినరాక్షసునితో బాబూ! తమకొఱకు మూన్నాళ్ళనుండి తిరుగుచున్నాను. మహారాజగారు ప్రతిపూటయు మీకొఱకు నన్ను రికించుచున్నారు. దయచేయు డని మనవి చేయఁగా రాక్షసుఁడు “నే నిప్పుడే వచ్చితిని న్నానాదులుచేసి వత్తునని చెప్పి మనెను. రాక్షసుఁడు వెళ్ళువఱకుఁ గాలాశోకుఁడు ప్రతీక్షించుచుండెను. వచ్చిన రాక్షసునితోఁ గాలాశోకుఁడు “రాక్షసా! ఏది దినము లైనది. ఇంకవఱకును సుమిత్రుఁడు మనగ్రామముల మీఁదికి వచ్చుటగాని మన సైన్యములతో యుద్ధము చేయుటగాని యేదియును జరుగలేదని వినాను. దిన దినము వార్తలువచ్చుచున్నవి. నీవు సుమిత్రునితో మాటాడితి వనియు వార్త వచ్చెను. నీవు మాటాడినపుడు సుమిత్రుఁ డొక్కఁడే యున్నాఁ

హట గదా! రాయబారము కదా యని మంత్రులతోగూడి
 సీమాటలు వినలేదట. మీ రిద్దరే మాటాడిరి, మీరేమి
 మాటాడిరో తెలియదనియు నాకు వార్త వచ్చెను. సీవు
 మాటాడి వచ్చిన తరువాత సుమిత్రుండు చాలసే పేకాకియై
 యాలోచనా పరుండై యుండెనని తెలిసినది. ఏమి మాటాడి
 తివి? నా కేమియుఁ దెలియదాయెను. ఆర్యావర్తము నందలి
 సర్వరాజ పక్షమున మాటాడుటకు మన కధికారము లేదు.
 అందఱి పక్షమున మాటాడినట్లు నటించినచో నతఁడుమాత్రము
 రాజు కాఁడా? అతనికి మూత్రము చారులు లేరా? అతఁడెందుకు
 విశ్వసించును! మహారాజుగారు చెప్పినమాట నిజమే. మన
 మహాసగరములోనిట్టిరాయ బారమునకుఁబోఁదగినవాఁడొక్కఁడే
 యున్నాఁడు. అతనిపేరు రాక్షసుఁడని చెప్పినారు మహారాజు
 గారు. సీవు నందుని స్నేహితుడవు కదా యని నే నిన్నాళ్ళు
 నీతో మాటాడలేదు. ఇప్పుడైనను వచ్చితివి. అచ్చటి వార్త
 యేదియో చెప్పు మనెను. రాక్షసుండు మనసులో నిష్వేష
 పోయెను. మొదటఁ గాలాశోకునకు తన మీఁద నింత యభి
 మానము కలుటకును, రెండవది యతనికి నిశితమైన చారదృష్టి
 కలుగుటకును. కాలాశోకున కింతటి చారదృష్టి కలదని రాక్ష
 సుండునుకొనలేదు. సందుండు కాలాశోకుని వ్యర్థుండుగాఁజెప్పెను;
 అతఁడు వ్యర్థుండుగుటకు ననేక కారణములు గలవు గాని రాజు
 నకు ప్రధానమైన చారదృష్టి యింతయున్నదని సందుండు చెప్పి
 లేదు. తా ననుకొనలేదు. ఒక కార్యమునందు నియమితుం
 డైన సేవకుని యందింత యభిమానము చూపుటయు గొప్ప
 రాజలక్షణము. ఈ రెండులక్షణములు కాలాశోకునియందు

రాక్షసుసకుఁ గనిపించెను. రాక్షసుని మనస్సులో నొక గన్పడి యభిమానము కాలాశోకునియందుఁ గలిగెను. కాని యతని యందు విరోధభావము పూనుటకు రాక్షసుసకు పెక్కు కారణములు కలవు. ఒక ప్రబలమైన కారణముకలదు. కాని రాక్షసుని మనస్సులో రాజసిద్ధియందుఁగల యభిమానమే తా సభిమానమేమియు పొందనక్కఱలేని కాలాశోకునియందు యభిమానము కలిగించినది. ఒకానొక విద్యయందు నీప్లాతుఁడైనవానికి తద్విద్యయందు నొక మేలిమి చూపఁగలవాడని శత్రువైనను తన శత్రుత్వ భావముదాఁకి వాని యాత్మలో నొక ప్రశంసాభావ ముడయించును. రాక్షసుసకుఁ గాలాశోకునియందుఁగలిగిన భావ మట్టిది. రాక్షసుఁ డిట్లనెను. “నేను సుమిత్రునితో నున్న సంగతి యున్నట్లు మనవిచేసితిని. నీవు గిరివజ్రపురమును పట్టుకొనలేవు. గిరివజ్ర దుర్గ మభేద్యమైనది. నీవు వృథాగా తిరిగి పోవలసి వచ్చును. ఒకవేళ దుర్గమువఱకు నీ సేనలు వచ్చినను దుర్గము భేదించుట నీ తరముకాదు. రెండువేల యైదువందల యేండ్లనుండి ఈ దుర్గమును భేదించిన వారెవరును లేరు. భేదించలేకనే కదా కృష్ణ భీమాష్టనులు బ్రాహ్మణవేషములతో వచ్చిరి. నీకును మాగధులకును స్నేహ మున్నది. ఆ స్నేహమును చెడఁగొట్టుకొనుట యెందులకు? వారు నీమీఁద సులభముగా దాడిచేయఁగలిగియుందురు. గిరివజ్రపుర దుర్గ మెవరితో యయోధ్య దుర్గమట్టిది గాదు. అని యాయకుఁడొప్పుజెప్పితిని. మఱియును మాగధ సేనానాయకుఁడైన యుత్తంగభుజుడు సేనలతో వచ్చి ఇక్కడి కొక గొండు యోజనముల మేరనున్నాడు గదా! మః

దాయన నేవచ్చి నిన్ను తాఁకనిమ్ము. అప్పుడు నీవు నీ దోషము లేనట్లు చెప్పవచ్చును. నాకు విదేహము లెందుకు ? భల్లట దేశము లెందుకు ? ఆ యిద్దఱు రాజులు చనిపోయినారు. నేను వారిని చంపలేదు. ఆ రెండు రాజ్యములు సరాజకముగా నుండిపోవు స్థితిలో నుండఁగా నేనువచ్చి సరాజకములను చేసితిని. మాగధులుగాని మఱియొకరుగాని యెప్పుడువచ్చి యా రాజ్యములు వారికిమ్మన్నచో నప్పుడే యిత్తును. అని నీవు చెప్పటకు వీలుగానుండునని నేనంటిని. ఆయన యంగీకరించి నట్లు కనిపించెను. నేను వచ్చివేసితిని. శిమరు ప్రభువులు గనుక చారనక్షువులు గనుకఁ దమకు దిన దినము వార్తలు వచ్చుచున్నవి. తమరుచెప్పెడి దనుక యింతవఱకు సుమిత్రుని సేన మగధ సేనలనుఁ దాఁకలేదన్న వార్త నాకు తెలియదు. తమ రాజ్యాపించితిరి. నా ధర్మము నేను చేసితిని.”

అంతటఁ గాలాశోకుఁడు నీతో సుమిత్రుఁడేమియు మాటాడలేదా ? సుమిత్రుఁడు చాల ధూర్తుఁడు. నిన్ను వధించు ననుకొన్నాను. నీవు తిరిగి వత్తువని నాకు నమ్మకమేలేదు. నీమాట లతఁడెట్లు వినెను ? నాకది యాశ్చర్యముగానున్నది. అనఁగా రాక్షసుఁడు “నన్నాతఁడు నధించుటకు నే నేమి దోషము చేసితిని ? వెళ్లుచునే నేను దూతను. వధ్యుఁడను కాదని మనవి చేసితిని. ఆయననుఁ బొగడితిని. నీవు రామ చంద్రుని వంశమునందుఁ బుట్టినవాడవు. నీయంతటి మహానుభావుఁడనఁడు ? నీవంటివారే ధర్మము నతిక్రమించినచో నీ భారతదేశ మేమికావలయునని యుబ్బివేసితిని. ఆయన నన్నే మియుఁ జేయలేదు. పైఁగా నింకొక మాటఁ జెప్పితిని. నీవును

కాలాశోకుఁడును స్నేహితులు గదా! ఆర్యావర్తమున మీ రిద్దఱే పెద్దరాజులు. మీ రిద్దఱు తలఁచుకొన్నచోఁ జేయ రాని దేమున్నది? మీ రిక్కడ నుండఁగా పాంచాల కౌరవ హైహయ శూరసేనాది రాజ్యములలో చిత్ర చిత్రములైన మార్పులు జరిగెను. మీ రిద్దఱు మాటాడకుండ నూరకుండిరి. మీరు బౌద్ధులై బ్రాహ్మణులను హింసించుట యెట్లాయన్న విచారములో నుండితిరి గాని తక్కిన రాజ్యము లెట్లున్నవి? వానిలో నేమి మార్పులు జరుగుచున్నవి? వీనినిగూర్చి విచారింపుటయే లేదాయెను. ఇతర రాజ్యముల కథ లొక్కొక్కటి విన్నచో నా కాశ్చర్యముగా నున్నది. అన్నిటికంటె నాశ్చర్యము కాలకైకలింగ శూరసేన రాజ్యముల కథ. మూఁడు రాజవంశములలోఁగి సర్వక్షత్రియ కుమారులు నా యమునా పాతమునఁబడి మరణించుటయేమి? అది యెట్లు జరిగినది? మీరు నిజముగా నార్యావర్తమున కధిపతులైనచో వెంటనే మీ సేనలనుఁబంపి యాదేశముల నడుపులోఁజెట్టి యట్లు జరుగుటకుఁ గారణములు విచారింపవలదా? మీ రిద్దఱొకరితో నొకరు విరోధముగా నున్నచో నొకరి నొకరు సాధింప దలచుచు కూర్చున్నచో నే ప్రబలుఁడు తక్కిన రాజవంశముల నట్లు చేసెనో యతఁడు సులభముగా మిమ్ముఁగూడ నాక్రమింపఁగలఁడు. మీరిద్దఱు స్నేహముగా నున్నచో మీ యుద్ధఙ్గిని సాధించుట యతినికిఁ గష్టమగును. విడి విడిగా నున్నచో నదియు నొకవిధముగాఁ గష్టమే. అట్లుగాక మీ రొకరితో నొకరు యుద్ధముచేసి మీలో నొకఁడు చనిపోయినచో నా యుద్ధములోఁ రెండవవాని బలము తగ్గినచో మిమ్ము

తెడు సిద్ధించుట మిక్కిలి సుకముగా నుండును. కనుక నీవు మగధములమీఁద దండెత్తరాదు. మా కాలాశోకుఁడు నీ యందు మైత్రినఁ బాటించుచున్నాఁడు. నీవు మిత్రద్రోహము చేయవలదంటిని." అంతఁ గాలాశోకుఁ డిట్లనెను. "ఆ ప్రబల మైన శత్రు నెవ్వరని సుమిత్రుఁ డడుగలేదా?" రాక్షసుఁ డిట్లనెను. "ఎందు కడుగలేదు. అడిగినాఁడు. ఆ శత్రు నెవ్వరో నేను చెప్పితిని. ఆయన విశ్వసించలేదు." కాలాశోకుఁడు:- "ఎవ్వరని చెప్పితివి?" రాక్ష:- నేను చెప్పినచో మీరును నమ్మరు. కాలా:- ఎందుకు నమ్మనయ్యా? నీ వింతటి రాజ సీతి వేత్తవు. ఈ వ్యవహారము నింత చక్కఁగా పొసఁగించు కొని వచ్చితివి. లోకవార్త నీకింత తెలియునని నాకుఁ దెలియదు. నీవు చెప్పినచో నేను నమ్ముదును. రాక్ష:-అయ్యా! తమకు నమ్మరని నాకుఁ దెలియును. కొంతకాక పోయినఁ గొంత సుమిత్రుఁడైన నమ్మునుగాని మీరు నమ్మనే నమ్మరు. నమ్మరు సరిగదా! నామీఁద నీ నాటికి సుంత యభిమానము కలిగినది. నే నాయభిమానమునుఁగూడఁ జెడఁగొట్టుకొన్న వాఁడ నగుదును. ఉపకారము చేయఁబోయి యపకారము చేయించి కొన్న వాఁడ నగుదును. అని రాక్షసుఁ డనఁగాఁ గాలాశోకునకు వాఁ డెవ్వఁడో తెలిసికొన వలయునన్న తీవ్ర వాంఛ బయలుదేటి పడే సడే యడిగెను. రాక్షసుఁడు బతిమాలించికొని నాల్గు దినములైన తరువాత చెప్పుదు ననెను. ఈ నాల్గుదినములలో దాను చెప్పకుండఁగనే యా విషయము కాలాశోకునకుఁ దెలియు ననియు నప్పటికిఁగూడఁ దెలియనిచో చెప్పుదుననియు నని యిట్లనెను. అయ్యా! నేను వట్టి ధూత

కార్యమును జేసితిని. నా ధర్మమును నేను నిర్వర్తించితిని. మీరు సుమిత్రునితో యుద్ధము చేయుటకు నిశ్చయించితిరా? ఆయన మీ సైన్యము నెదుర్కొనఁడు. మగధసైన్యమేపోయి కోసల సైన్యమును దాఁకినచో యుద్ధము జరుగునుగదా! నిస్సంశయముగా నీ ప్రభుమయుద్ధములో మాగఁడు లే గలుతురు. ఎందు కనఁగాఁ గోసలుఁడు తన సర్వసైన్యమును విదేహము లకుఁ దీసికొని రాలేదు. దండయాత్ర వెడలుదమన్న యుద్దేశ్యముతో రాలేదు, ఉత్తుంగ భుజుఁడు మహాసైన్యముతోఁ దరలి పోయెను. విదేహములలోనున్న కోసలుని సైన్యమును సులభముగా గెలువ వచ్చును. ఒకవేళ నాయుద్ధములో సుమిత్రుఁడు వధింపఁబడునేమో! లేదా పట్టు నడునేమో! అప్పుడు మగధ సేన సూటిగా నయోధ్య మీఁదికే పోవును. మీరు సలదన్నను మీ సేనాపతి వెనుకకు తిరిగి వచ్చుటకు నంగీకరింపఁడు. అంత దాఁక నెందులకు? మీరు ఉత్తుంగ భుజునకు వార్తనంపుడు. కోసలులతో మనకు యుద్ధము వలదు. వారి సైన్యమువచ్చి మనల నెదిరించినచో మీరు యుద్ధము చేయవలయునేగాని యంతవఱకు మీయంతట మీరై కోసల సేనమీఁదికి బోవలదని వార్తనంపుడు. ఆవార్త నుత్తుంగభుజుఁడు పాలించినచో నతఁడు విదేహములలో నున్న కోసల సేనను నిర్ణీతమున తరువాత నయోధ్యమీఁదికి పోఁడని యంగీకరింతును. తమకు నేఁకే వార్తనంపుడు. నాల్గు దినములలో మీయాజ్ఞ నుత్తుంగ భుజుఁ డెంతవఱకు పాలించునో తెలియునుగదా!” అనఁగాఁ గాలాశోకునకు మనసులో రాటునుఁడన్నమాట నిజమే యని పించెను. ఉత్తుంగభుజుఁడు తనమాట వెప్పుడును పాలించఁడు.

అతఁడు చెప్పినట్లే తాను చేయవలయును. రాక్షసునితో నీ
 రాయబారము పంపుటకు నతఁడంగీకరింపఁ డనియేగదా !
 తాను స్వంతముగా రాక్షసునకు వార్తనంపెను. ఈ యితర
 రాజ్యములయందున్న శత్రుయవంశములను నిర్మూలముచేసిన
 వాఁ డుత్తంగభుజుఁడా ? అతఁ డిచ్చటనే యుండెనుగదా ?
 ఇచ్చట నుండఁగూడదా ? తన భృత్యులచేతఁ దన ప్రతినిధుల
 చేత నచట నాపనులు చేయించరాదా ? ఈ యుత్తంగభుజుడే
 సర్వార్థవర్తమును పాలించవలయు ననుకొనుచున్నాఁడా ?
 ఇన్నా ఖృత్తంగ భుజుని మాటకులొంగి తాను ప్రసరించెను.
 తాను రాజు. ఉత్తంగభుజుఁడు సేనాపతి. తాను తనతండ్రి
 చాటుననుండి రాజ్యము చేయుటవలనను తనకు నిత్యము
 ధనము కావలసి యుండుట వలనను బాక్కనములోనున్న
 ధనము తండ్రియాజ్ఞ లేకుండ తీసికొన లేకపోవుట వలనను
 తా నుత్తంగభుజునకు లొంగవలసి వచ్చెను. అతని మాటలు
 వినవలసి వచ్చెను. ఇన్నా ఖృగా సఁజు తనమీఁద నధి
 కారమే చేయుచుండెను. ఇప్పు డాయధికారము వానినుండి
 మఱల తీసికొనుట యెట్లు ? అతఁడన్నమాట నేఁడు కాద
 న్నచో నతనికిఁ గోపమువచ్చును. ఎదురు తిరుగును సైన్యము
 లన్నియు నతని చేతిలోనున్నవి. ఏరాజు సైన్యములతోఁ
 బ్రత్యక్షమైన పరిచయము పెట్టుకొనఁడో, సర్వమునకు సేనాధి
 పతిమీఁద నాధారపడి యుండునో, యారాజయొక్క స్థితి
 భద్రమైనది కాదు. ఎన్నికథలు విన్నను సేనాపతులు సులభ
 ముగా రాజులను వధించి రాజ్యము లాక్రమించుటయే వినఁ
 బడుచున్నది. ఇది యల్పరాజ్యములం దధికముగా నున్నది.

ఈ యుత్తరంగభుజుడు మనకు విరోధికాని స్నేహితుడుకాడు. తనకు భవము కావలసి వచ్చెను. సేనాధిపతి యైనవాడు తా నూశ్మమీదఁబడి దోచికొన నచ్చునా? దోచికో వచ్చునని రాజునకు హితము చెప్పినా? ఈ క్రూరకార్యములలో రాజును భాగస్వామినిఁ జేయునా? అట్టివాడు సేనా పతియూ? వాడొక దోపిడి దొంగ - ఉత్తరంగ భుజు డిట్టి వాడు. వాడు తనకు సేనాపతి. వాని చేతులలో దా నిరికి కొనెను. రాక్షసుడు చెప్పినట్లు వానికి నేడు వార్త బంపింతును. ఆ వార్తనుత్తరంగభుజుడు పాలించునో, పాలించునో తెలిసికొన వలయును. పాలించినచో దనకు భయము లేదు. పాలించనిచో నేమిచేయ వలయును? కాలా శోకుడు రాక్షసునితో నిట్లు నెను. ఏమయ్యా! రాక్షసుడా! నే నుత్తరంగ భుజునకుఁ గోసల సైన్యముమీద యుద్ధమునకుఁ బోవద్దని వార్త నంపెదను. నామాట సత్యము పాటించనిచో నేమిచేయవలయును? రాక్ష:- తమరిమాట యెందుకుఁ బాటించడు? మారు ప్రభువులు. అతడు సేనకుడు. పాటించనిచో నతనిని శిక్షింతురు. కాలా:- నేనతని నట్లు శిక్షించఁగలను? నే నెవరినైన శిక్షింప నొచినచో శిక్షించుమని వానితోఁ జెప్పవలయును. ఎవనితోఁ జెప్పుమమో వాని నట్లు శిక్షింతుము? రాక్ష:- రాజు తన సేవకుడైనవానికి లొంగి ప్రవర్తించినచో, క్షుద్రములైన కార్యములు వానిచేతఁ జేయించుకొనుచున్నచో, ప్రభువు వానికి లోకువగును. ప్రభువు తన ప్రభుత్వమును కోలుపోవును. నిజానికి వాడు ప్రభువగును. రాజు సేవకుడగును. వాడు రాజును లెక్క

చేయక తన యిష్టము వచ్చినట్లాడును. వాని కంటికి రాజు రాజుగాఁ గనపడఁడు. తనచేతిలోని కీలుబొమ్మగాఁ గనిపించును.

అనఁగాఁ గాలాశోకుఁడు కనులువిచ్చికోని రాక్షసుని వంకఁ జూచెను. ఈమాటలన్నపుడు రాక్షసుని మొగము విలక్షణముగా నుండెను. అంతవఱకు రాక్షసుఁడొక సామాన్య బ్రాహ్మణుఁడు. ఒక రాయబారి. ఈమాటలలో రాక్షసుఁడు మహాశ్రోధిగాఁ గనిపించినాఁడు. అతనికోప మెవ్వరిమీఁద? తనమీఁదనా? ఉత్తంగ భుజునిమీఁదనా? తా నితనిని నిరాదరించెనేకాని మఱేమియు చేయలేదు. ఉత్తంగ భుజుఁ డితినికేమైన సపకారముఁ జేసెనా? వాఁడుచేసియుండవచ్చును. అఁగిడిట్టి పని చేయును. ఇట్టిపని చేయఁడని లేదుకదా! కాలాశోకుఁడు మఱల నాలోచించుకొని రాక్షసునితో నిట్లనెను. అవునయ్యా! ఉత్తంగభుజుఁడు నామాట వినఁడు. నీవు మహారాజు నీతివేత్తప్రవలఁ గనిపించుచున్నావు. నేను రాజును. నీవు నా పాల్యములోనివాఁడవు. నా యాజ్ఞను పాలించవలసిన వాఁడవు. మాకు హేతము చెప్పవలసినవాఁడవు. నేనేమి చేయవలయునో చెప్పట నీ ధర్మము. అనఁగా రాక్షసుఁడు కాలాశోకుని యండలి ప్రభుత్వ లక్షణమునకు మఱల నిస్వీకరింపజోయెను. అతినిమీఁద మఱల జాలిపొందెను. పొంది యిట్లనెను. “రాజునకు సేనాసతి యొక్కఁడే సేవకుఁడుకాఁడు. అతఁడు మహా సేనాధిపతి కావచ్చును. తక్కిన సేనాపతులు చాలమంది కలరు. ఇనికాక, రాజైనవాఁడు తనకు విశ్వాస పాత్రులైన ధర్మాచరణ శీలురైన మహా బలశాలులను నాలోచనా దక్షులైన మంత్రులనుఁ గొందఱిని నిశ్చయించు

వలయును. వారినిఁ దనవద్ద నుంచుకొనవలయును. వారికిఁ జన
వీయరాదు. వారి నెంత విశ్వసించినను వారిమీఁదఁ దానెంత
యాధారపడి యున్నను వాఁలే తనమీఁద యాధారపడి
యున్నట్లు నడించవలయును. అట్టి రాజునకు సేగి లేదు.
ఉత్తరంగభుజుఁడు తమరిమాట విననిచో నితర సేనానాయకులను
వానిని శిక్షించుటకుఁ బంపవలయును. కాలాః- అతని క్రింద
నున్న సర్వసేనాసత్తులును వాఁడెట్లు చెప్పినో యట్లు చేయు
గురు. వారతని కెదురు పురుగు. రాక్షః- ఎందుకు పురుగు ?
పురుగుకుండ రాజే చేయును. రాజు సేనలకు జీతము
లిచ్చును. వా రాజీతముమీఁద బ్రదుకుదురు. బ్రతుకుట
సర్వజనులకు ముఖ్యమైనది గనుక నెవనివలన బ్రతుకు
దురో వానియందు భయ భక్తులతో చుండును.
వాఁడు జీతమియ్యక పోయినను సరే, మనము బ్రదుకఁ
గలుగుదుమన్న ధైర్యమున్నవాఁడు జీతమిచ్చెడి వానినిఁ బరి
గణించఁడు. ఇందులో వింకొకఁ డున్నది. రాజు కొలువులో
నొకఁడున్నాఁడు. రాజు భరణమిచ్చుచుండును. ఆ భరణము
విస్సంశయముగా మాసికముగా సాంవత్సరికముగా వచ్చు
చుండును. దానిని గూర్చి భృత్యునకు భయములేదు. ఇంకొక
దేశముండి మఱియెవఁడో వానికిధనమిచ్చుచుండును. వాఁడిచ్చు
ధనము తనకు వచ్చు భరణముకన్న తక్కువది కావచ్చును.
అది పైన వచ్చు ధనముకదా! ఆ ధనమిచ్చు వానియందు
భృత్యునకు రాజునందుకంటె నెక్కువ యభిమాన ముండును.
అన్యాయముగా వచ్చిన ధనము సనుభవించుటలోనున్న
మాధుర్యము న్యాయముగా వచ్చినదాని యనుభూతిలోలేదు.

ధనముగాని స్త్రీగాని రెండు నొక్కటియే. అందుచేత వాని క్రిందనున్న సేనాపతులు రాజునందు కంటె వానియందు దధి కానురాగవంతులు. అంతేకాదు. ఒకరాజకుమారుడున్నాడు. తండ్రిచాటువాడు. తండ్రి వయసుమీరినవాడు. వృద్ధుడు. అంతానుభవము కలవాడు. రాజధర్మము లెఱిగినవాడు. కొడుకు చిన్నవాడు. ఇతనికి ధనము గావలయును. తండ్రి యీయవలయును. ఇతనికి రావలయును. ఇతడు దుష్ట వ్యయము చేయుచున్నాడని తండ్రి యితని చేతికి డబ్బింద సీయడు. ఇతడు బొక్కసదారునో, ఒక సీతినహితుడైన మంత్రినో, దుష్టుడైన సేనాపతి నో పట్టుకొని వారిద్వారా ధనము సంపాదించును. బొక్కసదారైనచో తనకే సప్తము. మంత్రియైనచో రాజ్యమునకు సప్తము. సేనాపతియైనచో బ్రజలకు కడగండ్లు. ఏది యెట్లున్నను రాజు మాటయందు కంటె మహాసేనాధిపతి మాటయందుఁ దక్కినసేనానుల కధిక గౌరవ మన్నచో నేను జెప్పినవి కావలయును. సేనాపతి యూళ్ళ మీఁదపడి దోచికొనును. పదిలక్షలు దోచికొనును. రాజు కొడుకు లక్ష కావలయునని యడిగెను. ఆ పదిలక్షలలో నొక లక్ష రాజు కొడుకున కిచ్చెను. రాజు కొడుకు సంతోషించెను. ఆ సేనాపతి తనకుఁ బరమాస్త్రుడనుకొనెను. తక్కిన తొమ్మిది లక్షలేమయ్యెను? విదులక్షలో యాఱులక్షలో తాను నెనుకవేసికొనెను. తక్కిన లక్షలు క్రింది సేనాపతులకుఁ బంచిపెట్టెను. వారెన్నోళ్లద్యోగము చేసినచో లక్ష నెనుకవేయఁ గల్గుదురు. కాలాః— అట్లు జరిగినదందువా? రాక్షాః— నాకేమి తెలియును? అంతమును. రాజ్యమును,

కొంఠటి స్రక్పతియు నిట్లుండవని చెప్పితిని. అట్లు జరిగినదో తేనో తమకుఁ దెలియవలయును.

కాలాశోకుఁడు కొంఠసేపు మానముగా నుండెను. రాక్షసుఁడు లేచి నిలుచుండి నేను నోదు కనెను. కాలాశోకుఁడు రాక్షసునిఁ గూర్చుండువని సైగచేసి మఱలనడిచెను. “తక్కినవనిషయు నట్లుంచుము. ఉత్తంగభుజుఁడు నామాట విచనిచో నేమి చేయవలయును?” రాక్ష:- ఇప్పుడు నే నేమియూ జెప్పలేను. అతఁడు మీమాటను నిరాకరించినపుడు నాకు వార్త చెప్పును. నేను వత్తును. అప్పుడు సర్వతత్వముఁ బట్టి అప్పుడేమి చేయవలయునో నిర్ణయించవలయును గాని యిప్పుడు నేనేమి చెప్పగలుగుచును? కాలా:- అప్పుడే కలు రంపింతును. కాని నాకీయొక్క సాహాయ్యమును చేసిపెట్టెము రాక్ష:- ఈయొక్క సాహాయ్యమును నిస్సంశయముగాఁ జేయుచును. కాలా:- అనగా తక్కినవేవియు చేయవలెనని మాట. నామీఁద నీకిదివఱకే కోపమున్నట్లున్నది? నేను నిన్ను పూర్వము నిరాదరించినమాట నిజమే. నందుఁజూచుచో నాకుఁ గోపము. ఎందుకుఁ గోపమో నాకుఁ దెలియదు. అతఁడు నా తండ్రికి శూద్రావత్యమునందు జన్మించినాఁడు. చూచితివా! రాక్షసా! నేను సమధయోగ్యుడను కాదు. నా తండ్రియొక్క చిన్ననాటి కామము నాకీన్నఁడ హ్యముగా నున్నది. నా కామస్రవ్యత్తిని గుఱించి నేను విచారింతుకొనుటలేదు — అని కాలాశోకుఁడు తనవలచికొని మఱియు నిట్లు చెప్ప నారంభించెను. నా కెందువలననో దినములు మంచిది కావనిపించుచున్నది. నే నుత్తంగభుజునికీ లోకు

వయై సోయితిని. దానికిఁ గారణములు నీవే చెప్పితివి. నేనిప్పుడు మఱల స్వాశంత్ర్య మవలంబించుటకుఁ జాల ప్రయత్నము చేయవలయును. మఱల నుత్తంగభుజుని మీఁద నధికారము సంపాదించుటకు నాకుఁ గొంతకాలము పట్టును. నా ప్రవృత్తిని నేను మార్చికొనవలయును, మార్చికొందును. ప్రయత్నము చేయుదును. కాని రాజకీయ పరిస్థితులు నా కంతకొ యెడ మిచ్చునట్లు లేవు. నేను నిద్రబోవుచు కూర్చుంటిని. ఎవఁడో యొక మహాసీతివేత్త సాంచాలదేశములు, కారవదేశములు, హైహయదేశము, శూరసేనాది దేశములు సులభముగాఁ గైవసము చేసికొన్నాఁడు. ఉత్తంగభుజుఁడు సన్నోక మైకములోఁ బెట్టినాఁడు. మిత్రుఁడనుకొన్న కోసలరాజు సేనలతో వచ్చి వీధివాకిట నున్నాఁడు. నా సేనాపతి యున్న వానిని నేను నమ్ముటకు వీలులేదు. నీపింత యుద్ధిమంతుఁడవు. నా రాజ్యములో నున్నావు. నీ విట్టివాఁడనని మహారాజు నాకుఁ జెప్పెడివఱకు నాకుఁ దెలియదు - అని కాలాశోకుఁడు తలయెత్తి చూడఁగా నెదుట రాక్షసుఁడు లేఁడు. ఆరాక్షస్వుడు వెడలిపోయెను? తనవద్ద సెలవు తీసికొనకుండఁ గనే వెడలిపోయెనే! తాననుష్ఠి యాయలేదే. తన యనుష్ఠి లేకుండ తాను వెడలిపోయిన యవినయమును రాక్షసుఁడు చూపించెనే. నెంటునే కాలాశోకునకు రాక్షసుని మీఁదఁ గోపము నచ్చెను. ఆ రాక్షసునిఁ బట్టుకొని రమ్మని రాజభటునకొఱియిచ్చుటకు లేచి కవాటము వద్దకుఁ బోయెను. ఇంతలోఁ కాలాశోకునకు స్పృహ కలిగెను. ఒకవేళ నుత్తంగభుజుఁడు తన మాటను నిరాదరించినచోఁ దా నేమిచేయవల

యునో చెప్పెడివాఁడు రాక్షసుఁ డొక్కఁడే. అతనిని బంధించినచో నెట్లు? ఉత్తంగభుజుఁడు తన మాటను పాలించినచో నప్పుడు రాక్షసుని నియమింపవచ్చును. లేనిచో రాక్షసుఁడే యా యుపాయముఁ జెప్పవలయును. ఆ యుపాయము వానినుండి దెలిసికొని తరువాత వానిని బంధింపవచ్చును. కాలాశోకునకు మఱునాచినుండి తీరిక యున్నట్లు కనిపించలేదు. లంఘనములో మనుగుడువు లన్నట్లు రాజ్యము ముంగిట కోసల సేనలు వచ్చి కూర్చున్నవి. ఆర్యావర్తమంతయు రాజ విప్లవముగా నున్నది. ఇందులో నీ శౌద్ధభిక్షువులు, అర్హతులు, స్థవీరవాదులు, వజ్జిభిక్షుకులు. వీరిలో వీరికిఁ గలతలు. అవి యన్నియుఁ దాను తీర్చిపెట్టవలయును. తేటకి కొన్ని వందలమంది భిక్షుకులు గిరివజ్రపురమునకుఁ జేరుదురు. వారికోస మిచ్చట నెన్నియో యేర్పాట్లు జరుగుచున్నవి. ఆ యేర్పాట్లు చేయువా రెవరో? తనకుఁ దెలియదు. ధనము మాత్రము తనవద్ద తీసికొన్నారు. అక్కడికిఁ దా నదృష్టవంతుఁడే. ఆ ధనమంతయు రాజ్యముయొక్క ధనాగారమునుండియే యీయఁబడినది. తన తండ్రి దాని కంగీకరించినాఁడు. ఆ ధనముకూడ నుత్తంగభుజునిద్వారా తెప్పించినదికాదు. గురువులైన శౌద్ధసన్యాసులు తనతోఁ దన తండ్రితో న్యాయమైన ధనమైననే యా శౌద్ధభిక్షుక మహాసంఘ సమావేశము గిరివజ్రపురములో జరుపుదు మన్నారు. నిజమునకు నాఁడు మగధదేశమునకు వచ్చిన యాపదయేమి? కోసలసతి మగధములమీఁదికి రాలేదు. విదేహము లాక్రమించెను. అదికూడ బుద్ధిపూర్వకముగాఁ

వయై సోయితిని. దానికిఁ గారణములు నీవే చెప్పితివి. నేనిప్పుడు మఱల స్వాశంక్త్యై మవలంబించుటకుఁ జాల ప్రయత్నము చేయవలయును. మఱల నుత్తంగభుజుని మీఁద నధికారము సంపాదించుటకు నాకుఁ గొంతకాలము పట్టును. నా ప్రవృత్తిని నేను మార్చికొనవలయును, మార్చికొందును. ప్రయత్నము చేయుదును. కాని రాజకీయ పరిస్థితులు నా కంతః యెడ మిచ్చునట్లు లేవు. నేను నిద్రబోవుచు కూర్చుంటిని. ఎవఁడో యొక మహానీతివేత్త పాంచాలదేశములు, కౌరవదేశములు, హైహయదేశము, శూరసేనాది దేశములు సులభముగాఁ గైవసము చేసికొన్నాఁడు. ఉత్తంగభుజుఁడు సన్నోక మైకములోఁ బెట్టినాఁడు. మిత్రుఁడనుకొన్న కోసల రాజు సేనలతో వచ్చి వీధివాకిట నున్నాఁడు. నా సేనాపతి యన్న వానిని నేను నమ్ముటకు వీలులేదు. నీవిత యుద్ధిమంతుఁడవు. నా రాజ్యములో నున్నావు. నీ విట్టివాఁడనని మహా రాజు నాకుఁ జెప్పెడివఱకు నాకుఁ దెలియదు - అని కాలాశోకుఁడు తలయెత్తి చూడఁగా నెదుట రాక్షసుఁడు లేఁడు. ఆ రాక్షసుడు నెడలిపోయెను? తనవద్ద సెలవ్ర తీసికొనకుండఁ గనే నెడలిపోయెనే! తాననుజ్ఞ యీయలేదే. తన యనుజ్ఞ లేకుండ తాను నెడలిపోయిన యవినయమును రాక్షసుఁడు చూపించెనే. నెంటునే కాలాశోకునకు రాక్షసుని మీఁదఁ గోపము వచ్చెను. ఆ రాక్షసుని బట్టుకొని రమ్మని రాజభటున కాజ్ఞ యిచ్చుటకు లేచి కవాటము వద్దకుఁ బోయెను. ఇంతలోఁ కాలాశోకునకు స్ఫుఠి కలిగెను. ఒకవేళ నుత్తంగ భుజుఁడు తన మాటను నిరాదరించినచోఁ దా నేమిచేయవల

యునో చెప్పిడివాఁడు రాక్షసుఁ డొక్కఁడే. అతనిని బంధించినచో నెట్లు? ఉత్తంగభుజుఁడు తన మాటను పాలించినచో నప్పుడు రాక్షసుని నియమింపవచ్చును. లేనిచో రాక్షసుఁడే యా యుపాయముఁ జెప్పవలయును. ఆ యుపాయము వానినుండి దెలిసికొని తరువాత వానిని బంధింపవచ్చును. కాలాశోకునకు మఱునాటినుండి తీరిక యున్నట్లు కనిపించలేదు. లంఘనములో మనుగుడువు లన్నట్లు రాజ్యము ముంగిట కోసల సేనలు వచ్చి కూర్చున్నవి. ఆర్యావర్తమంతయు రాజ విప్లవముగా నున్నది. ఇందులో నీ బౌద్ధభిక్షువులు, అర్హతులు, స్థవిరవాదులు, వజ్జభిక్షుకులు. వీరిలో వీరికిఁ గలతలు. అవి యన్నియుఁ దాను తీర్చిపెట్టవలయును. తేటటికి కొన్ని వందలమంది భిక్షుకులు గిర్జినజపురమునకుఁ జేరుదురు. వారికోస మిచ్చట నెన్నియో యేర్పాట్లు జరుగుచున్నవి. ఆ యేర్పాట్లు చేయువా రెవరో? తనకుఁ దెలియదు. ధనము మాత్రము తనవద్ద తీసికొన్నారు. అక్కడికిఁ దా నదృష్టవంతుఁడే. ఆ ధనమంతయు రాజ్యముయొక్క ధనాగారమునుండియే యియఁబడినది. తన తండ్రి దాని కంగీకరించినాఁడు. ఆ ధనముకూడ నుత్తంగభుజునిద్వారా తెప్పించినదికాదు. గురువులైన బౌద్ధసన్యాసులు తనతోఁ దన తండ్రితో న్యాయమైన ధనమైననే యా బౌద్ధభిక్షుక మహాసంఘ సమావేశము గిర్జినజపురములో జరుపుదు మన్నారు. నిజమునకు నాఁడు మగధదేశమునకు వచ్చిన యాపదయేమి? కోసలపతి మగధములమీఁదికి రాలేదు. విదేహము లాక్రమించెను. అదికూడ బుద్ధిపూర్వకముగాఁ

జేయలేదు. వృద్ధుడైన యుశీనుడు బుద్ధిమాలి యుష్టము జరుగచున్న గ్రామమావద్దకుఁ బోయెను. ఎవరో పౌద్ధభిక్షుకు లా ముసలివానినిఁ గ్రిందికి త్రోసిరి. ఆ త్రొక్కిడిలో నాతఁడు మడిచెను. రాజు పోయినంతనే విదేహము లేమికావలయును? నుమిత్రుఁడు మిథిలానగరమునకు వచ్చెను. సేనలు మిథిలా నగరమును దోచుకొనిరి. రాజవంశ నిర్మూలనము చేసిరి. నిజముగాఁ గోరిలపతియందు దోషము లేదు. నిజానకు మిథిలా నగరమునకును మగధరాజ్యపు టెల్లలకునుఁ జాల దవ్వున్నది. అతఁడు మిథిలనుండి కదలనేలేదు. మిథిలకును మగధరాజ్యపు టెల్లలకునుఁ దేలికగా నిరుపది యామడల మార ముండ వచ్చును. అతఁడు మగధములమీఁదికి రానేలేదు. ఇది నాకు నుత్త్రుంగభుజుఁడు పెట్టిన భయము. అతఁడే సైన్యములను దరలించుకొని పోయెను. ఈ మహాపౌద్ధసంఘము నాల్గఁడు దిశములు జరుగవచ్చును. నేడే యుత్త్రుంగభుజునకు తాను వార్త వచ్చును. అతఁడు తన మాట చెల్లించుననియు చెల్లించుననియు నాలుగైదు దిశములలో దేలిపోవును. ఈ నాలుగైదు దిశములలో పౌద్ధసంఘ మహా సమావేశ మునుఁ బూర్తియగును. అస్పృశికన్నియుఁ జూచికొనవచ్చును. ఉత్త్రుంగభుజుఁడు తాను మిథిలానగరమునకుఁ బోయికదా కోరిలసేన నెదిరించవలయును. కోరిలుఁడు తనంతి దాను మగధములమీఁదికి రాఁడు, అని రాక్షసుఁడు చెప్పెను. రాక్షసుఁడు మహా విపేకి. అంతయు నుత్త్రుంగభుజునిమీఁద నాధారపడి యున్నది. అతఁడు తన వార్తను మన్నించి

మిథిలానగరమునకుఁ బోకుండ కాపువలకొఱకు సైన్య మచ్చటనే యుంచి యూరకుండైనా యీ బౌద్ధమహాభిక్షు సంఘ సమావేశముయొక్క- యనంతరమునఁ దాను తన జీవితాధ్యాయము సంతనుఁ దిరుగవేయును. ఉత్తంగ భుజునిచేతఁ బ్రజల నట్లు దోయించరాదు. తండ్రికిఁ జెప్పకుండ నొక్క గవ్వయైనను తాను వ్యయపెట్టరాదు. తన దురిభ్యాసము లన్నియు మానివేయవలయును. పాంచాలాది దేశములందు క్షత్రియ వంశములను గంహరించినవాడైనచో కనుగొనవలయును. ఉత్తంగభుజు, యద్యోగము తీసివేయవలయును. క్రింది సేనాపతులను పచారించి వారిని శిక్షింపవలయును. వారన్యాయముగాఁ సంపాదించిన యాస్తులను తాను పశముఁ జేసికొనవలయును, దేశములో నెన్ని కుటుంబములకో యుత్తంగభుజుఁ డభికారముఁ జేసెను. వారిని వారినిఁ గనుగొని వీరివద్దనుండి లాగికొనిన ద్రవ్యము వారికిఁ బంచి పెట్టవలయును. తన కిప్పు డెట్లున్నదనఁగాఁ దానే తిసంతట నుత్తంగభుజునివద్దకు పోయి యతనినిఁ దన సంటఁ దీసికొనివచ్చి తాను నిశ్చయించుకొన్న మహాకార్యమును నంటనే ప్రారంభించవలయునన్నంతిఁగా నున్నది. కాని వజ్జేశాఖాబిరుదులు తనమీఁద నాశయంతయుఁ బెట్టుకొనియున్నారు. జీవు ప్రోద్బుదికి నేడెన్నిదివందల బౌద్ధశ్రమణులు గిరివ్రజప్రమునకు వత్తురు. తాను రాజధానిలో లేనిచో వారు దన్ను లివేయుదురు. తన రాజ్యముమీఁద నాక్ష పెట్టదురు. దుష్టులైన బౌద్ధభిక్షువులు రాజులనుఁ దమి చేతులలో బట్టికొని యూహించుచున్నారు. వారేమో నున్నానులు. ప్రసం

చకముతోఁ దమ కెందులకు ? ఈ మతిముసకుఁ బ్రచార మెందుకు ? అసలు మతిముసకుఁ బ్రచారమెందుకు ? ఈ వజ్జిభిక్షువులవలన నేను చాల బాధపడుచున్నాను. వీరి కింకొక వేళ పనికిరానట్లు సరిగా నాకు యుద్ధము సిద్ధమై కూర్చున్న వేళనే యీ మహాసంఘ సమావేశము వచ్చి కూర్చున్నది. నా కాలోచించఁగా నాలోచించఁగా ఇది యేదో యొక పూహమువలెఁ గనిపించుచున్నది. ఎవఁడు పాంచాలాది రాజవంశములను సంహరించెనో, వాఁడే కోసలాధిపతిని నా రాజ్యముపై ను మఱిలించెననియు వాఁడే యీ మహా బౌద్ధ భిక్షుక సంఘ సమావేశమును తేవటికే నిర్ణయించెననియు ననిపించుచున్నది. ఇదివఱకెప్పుడు నాకింతటి యూహ లేదు. నాకింతటి యూహ యెక్కడినుండి వచ్చినది ? నా కిట్లెందు కనిపించుచున్నది ? ఈ రాక్షసుఁడు వట్టి రాజనీతివేత్త కాదు. వీఁడొక యైంద్రజాలికుఁడు. వీఁడొక మాంత్రికుఁడు. నాతో నాల్గైదు గడియలు మాటాడి నాలోనున్న యాలోచనాశక్తిని వీఁడు రెచ్చఁగొట్టినాఁడు. నాయందు పది సందేహ స్పృక్షములను నాటిపోయినాఁడు. వానికి నేనన్నచో గౌరవములేదు. నాయం దతఁడు వినయమునుఁ బ్రదర్శించలేదు. నేనన్నచో నతనికి భయములేదు. నే నతనిని శిక్షించలేనని యతనికొక స్థైర్యము. అతని కాధైర్య మెందులకో నాకు తెలియలేదు. నాపే రెత్తకుండ నా దోషములన్నియు నా మొగమునెదుట చదివినాఁడు. ఎంతటి నిర్భీకుఁడు. ఈ యుత్తుంగభుజునిబదులు పూర్వముపీనినై స గమాశ్రయించితిని గాదనిపించుచున్నది.

వానికి నామీదఁ గోపము. అంత గోపమెందులకో దానికిఁ గారణమేమైయుండునో? ఒకవేళ నుత్తుంగభుజుఁడు పూర్వము పలుగ్రామములమీఁద, పలుపల్లెలమీఁద దాడిచేసి దాడిచేసి, జనులనుహింసించి, వారిధనములను దోచికొనెను. అట్లు దోచి కొనఁబడినవారిలో నితని సమీపబంధువు లెవరై నఁగలరేమో! అయ్యో! ఆ యుత్తుంగభుజుఁ డిట్లు చేసిన ఘోర సమయముల యందు నందందు మహాసౌందర్యవతులు గనిపించఁగా వానినిఁ దెచ్చి గిరివ్రజపురముననుంచి నాకుఁ గానుకలుగా నిచ్చెను. నేను వారిని మహాంధుఁడనై స్వీకరించితిని. ఆ స్త్రీ లేమైపో వలయును? నాదియా యేకరాత్ర సుఖము. వారి దాడివి తాఁత దుఃఖము. నిస్సం దేహముగా నట్టిది జరుగవల యును. అంత ఘోరమే జరిగినచో రాక్షసుఁడు నాతో నీ మాత్రమైనను మాటాడియుండఁడు. అతని సమీప బంధు వులైన స్త్రీలకట్టి యవమానము నావలన జరిగినచో నా యెదుటికి వచ్చి యిట్లు మాటాడఁడు. ఒకవేళ నారాక్షసుఁడు నిజముగా రాక్షసుఁడేమో! వాడంతటి గోపమును తన మనసులో దాచికొని పైకి నిట్లు మాటాడఁగల నిగ్రహముగల ప్రకృతి కలవాడేమో! ఇది యెట్లు తెలియును? ఎప్పుడెప్పు డేయే పురము మీఁద నేయే జనపదము మీఁద నుత్తుంగ భుజుఁడును వాని సైనికులును పడి కొల్ల నెట్టిరో వాని పట్టిక యున్నచో తెలిసికొనవచ్చును. దొంగలు తాము దోచి కొనిన యూళ్ళపట్టికలు వ్రాయుదురా? పాలించెడు ప్రభువు తన యెలుబడిలోని యూళ్ళపట్టికలు వ్రాసికొనును. ఈ యూరిమీఁద నింత పన్ను రావలయును. ఆ యూరిమీఁద

నింత రావలయును. అన్న లెక్కకొఱకు పట్టికలు కావలయునుగాని దంపి నమ్మకు బొక్కినదే లాభమన్నట్లు ఎదోయూరు దోచినప్పు డెంతవచ్చునో యంతయే వచ్చును. దానికి స్వీకృతెందుకు? ఇచ్చట నుత్తుంగభుజుఁ డున్నచో రాక్షసునిఁ జూపించి యితని బంధువుల కెప్పుడైన మనవలన ద్రోహము జరిగినదాయని కనుగొనవచ్చును. ఇచ్చట నతఁడు లేఁడాయెను. అతఁడున్నచో నితనిని పిలిపించుటయే జరిగియుండెడిది కాదాయెను. ఈ సమస్య యెంత విషమముగా నున్నది. ఈ సృష్టి యెంత చమత్కారముగా నున్నది. నేను వందమంది భిక్షుకుల నెఱుఁగుదును. వారి యుపదేశములను విన్నాను. వారూరకే నీతులను వల్లవేయుదురు. నీతులను వల్లవేసినందువలనఁ బ్రయోజనమేమి? మానిసికి తన జీవితములో ననుభవము కావలయును. ఆ యనుభవమునుఁ బర్యాయలోచించి చూచికొనుటకుఁ గిష్టపరిస్థితు లేర్పడవలయును. ఆ పరిస్థితులనుండి యాలోచన పుట్టును. తన నెనుకటి పరిస్థితులను సింహావలోకనముఁ జేసికొనును. మానవునకు జ్ఞానము కలుగుటకు వినయములు, పితకములు. నక్కఱలేదు. పిష్టపరిస్థితులు కావలయును. రాక్షసుని వంటి తీవ్రబుద్ధి, తనతో మాటాడెడువాఁడు కావలయును. అప్పుడు జ్ఞానముదయించును. వేయి దేవాలయములకుఁ బోయినను, పదివేల విహారములకుఁ బోయినను, మాండుక్యము చదివినను, ఛాందోగ్యము చదివినను, వినయసూక్తము జదివినను, దమ్మపదము చదివినను జ్ఞానోదయము కాదు. అది వట్టి విషయములను తెలిసికొనుట. రసాలనృత్యమున్నది. అది యీ జాతి చెట్టు.

దాని పుష్పములు గోరంతలు. దానికాయ లిట్లుండును. సంవత్సరమున కొక్కొక్క వృక్షమిన్ని కాయలు కాయవచ్చును. ఈ మొక్కలైననన్నియు జ్ఞానమని మూఁళ్లులనుకొందురు. పండు భుజించినవాఁ డొక్కఁడే సుఖ.

శ్రీశరణారావ కోలాహలములతో బౌద్ధసన్న్యాసులు పురప్రదేశము చేయుచుండిరి.

౧౦

బౌద్ధమతచరిత్రలో నాల్గు మహాసంఘములు జరిగినట్లును, నా సంఘములయందు నప్పటప్పటికి నా మతము నందలి విస్తవకారుల చర్యలకు వ్యతిరేకముగా నూత్రములు నియమింపఁ బడినట్లునుఁ గలదు. మొట్టమొదట సంఘము బుద్ధుఁడు చనిపోయిన తత్క్షణమే జరిగెను. అప్పటికే బుద్ధుని యందు గౌరవము లేనివారు కలరు. ఈ సంగతి పూర్వము చెప్పఁబడినది. బుద్ధుఁడు చనిపోయినంతనే సుభద్రుఁడన్న వాఁడు పీడ పడలిపోయిన దనెను. ఇందులో నొక చమత్కారమున్నది. బుద్ధుని మార్గమునుఁ గొందఁ జవలంబించిరి. ఆ మార్గము వారి కిష్టముగా నుండెను పూర్వ సంప్రదాయములు కొంతమంది కనిష్టముగా నుండెను. బ్రాహ్మణులు, క్షత్రియులు, వైశ్యులు, శూద్రులు, ఏ వర్ణము వా రావర్ణ ధర్మములు చేయుచున్నచో, శాంతిక్షమాదులు కలిగి యున్నచో, సచ్చీలమును సత్యవాక్యాలనమునుఁ జేయు

చున్నచో, సనాతన వైదికమతమునకు భంగముండెడిదికాదు. ఆ లెక్కను వైదికమతమేమి? ఏమతమునకును భంగములేదు. రాజుగాని, రాజ్యమును పాలించు సధికారులుగాని, నిజముగాఁ బ్రజాహితులైనచో, రాజ్యములందు విప్లవములు రావు. అట్లే మానవులు సచ్చీలురై పేరాసలేనివారై స్వార్థ నిష్ఠులు కానిచో, నన్ని రాజ్యములు, నన్ని సంఘములు, నన్ని మతములు తొలినాటి స్వచ్ఛత తోడనే సాగును. శ్రాహ్మణులు, క్షత్రియులు, దామధికులమని యనుకొని స్వవర్ణ యోగ్యమైనశాంతి క్షమా తితిక్షాది గుణములను పరిత్యజించి, తమకున్న యధికారమును తమ శత్రువులమీఁద పగతీర్చుకొనుటకుఁ, దమకిష్టమైన వారికిఁ దోచిపెట్టుటకును, ధనము కూడఁజెట్టుటకును, వినియోగించుచు, నికృష్టకామ వృత్తులైనచో జన మెదురుతిరుగుదురు. జనమెదురుతిరిగి విప్లవములు వచ్చుట తత్పూర్వ సిద్ధాంతములయందలి దుష్టతకాని అపరిపుష్టతగాని కాదు. అనుయాయులయొక్క లోకీకమైన దురాశా దుశ్శీలముల చేతఁ దాడితమై కలుషితమై ప్రధాన సూత్రములు దుష్టము లనిపించును. అంత విజృంభించిన బౌద్ధమతమే భారతదేశమునుండి నిష్క్రమించిపోయెను. ఎంత నిష్క్రమించినదనఁగా బౌద్ధసాహిత్యమునందు కొన్నివేల గ్రంథములు కలవు. ఒక్క గ్రంథము కూడఁ జివరకు భారతదేశము నందుఁ గనిపించలేదు. ఆధునికులైన పరిమిత సంఖ్యాకులైన బౌద్ధులు మూలగ్రంథములకొఱకు పరదేశములకుఁ బోవలసి వచ్చెను. బౌద్ధమతము కూడటివేళ్ళతో భారతదేశమునఁ జెల్లగింపఁబడిన దనఁగా బౌద్ధమతము దుష్టమైనదని చెప్పవల

యనా ? తదనుయాయులు దుష్టులని చెప్పవలయునా ? కొన్ని
 వేలయేండ్ల క్రిందట తదావ్యాప్తమైయున్న వైదికమతము
 మంచిది కాదని లక్షలాది జనులు బౌద్ధమతమును స్వీకరింపగా
 నేండ్లు గడచిన తరువాత బౌద్ధమతము మంచిది కాదని మఱి
 వైదికమతమే యెందుకు స్వీకరించిరి ? ఆధునిక చరిత్ర
 కారులు వైదిక మతానుయాయులైన బ్రాహ్మణులును, తదను
 యాయులును, బౌద్ధమతమును నిర్మూలించి జేసిరని చెప్పుదురు.
 అది యేమి యొక చెట్టా పెల్లగించుటకు ? ఒక గోడయా పడఁ
 ద్రోయుటకు ? బౌద్ధశ్రమణులు దుశ్శీలురై పోయిరి. తమకుఁగల
 పలుకుబడిని దుర్వినియోగము చేయ నారంభించిరి. విహారము
 లలో బౌద్ధ సన్న్యాసులును సన్న్యాసినులును యథేచ్ఛముగా
 విహరింపఁ జొచ్చిరి. తెలుగుదేశమున నిట్లు పాడ్వడిన బహు
 బౌద్ధ విహార స్థలములకు 'లంజెదిబ్బ' లని పేరు. దీనినిఁబట్టి
 బౌద్ధవిహారిములు చివరి రోజులలో నెట్లు మాటినవో తెలియ
 నగును. విహారములలోనున్న సన్న్యాసులకు సన్న్యాసినులకే
 గాక పల్లెలకుఁ బట్టణములకుఁగూడ నీ బౌద్ధ విహారముల
 యందలి సన్న్యాసినులు జారప్రవృత్తికి హేతువులై సంఘము
 నందు సర్వజనులకు ద్వేషిష్ఠానములైరని యర్థము. లోకము
 చెడిపోవుటకు మానవ ప్రవృత్తి హేతువుగాని సిద్ధాంతములు
 హేతువులుకావు. ఏమతమైనను ఏరాజ్య సిద్ధాంతములై నను
 దేశమునందునుఁ బ్రజలయందును సుస్థితియు సువ్యవస్థయు
 సమకూర్చుటకే యేర్పడును. తత్సామ్రాజ్యములను పాలించెడి
 వారి స్వార్థముచేత దుశ్శీలముచేత నధికారాశచేత నెప్పటి
 కప్పటికి సంఘములు రాజ్యములు కలుషితములై విప్లవములు

పుట్టును. ఒక మహాపురుషుడెవడో యుద్ధవింఛి మఱల నతఁడు సంఘ దేశములను సుస్థితికిఁ దెచ్చును. వాని బ్రతికి యున్నన్ని నాళ్ళు తత్ప్రభాముద్రిత జీవనమై తదీయమైన సచ్చీల ప్రతిబింబిత వృత్తులై జనులు సువ్యవస్థిత లగుదును. ఆ మహాపురుషుఁడుగూడ మనుష్యుడే. అతఁడు నాహార మును భుజించియే బ్రదుకవలయును. ఎంతకాదన్న నతనికిఁ గూడ నల్పాల్పములైన దురభిమానము లుండును. ప్రత్యక్ష ముగా నది స్వార్థగుణమని చెప్పటకు వీలులేకపోయిననుఁ దద్రద్ధాంతి కలిగించు గుణము లతనియం దుండును.

బుద్ధునియం దట్లే యుండెను. అతఁడు తొలుత తాను కనుగొన్న నిర్వాణమును లోకమున కుపదేశించినపుడు తత్పూర్వమందున్న సాంఖ్యమతము నుపసమన్వితము మొదలైన వానినుండి శబ్దములన్నియు గ్రహించెను. ఆ సిద్ధాంతములనే తీసికొనెను. వానిని మార్చి చెప్పెను. ఈరహస్యము లన్నియు నప్పుడు పండితులైన వారికిఁ దెలియును. సామాన్య ప్రజలకు బుద్ధుఁడు క్రొత్తగాఁ జెప్పుచున్నట్లుండెను. తెలియని వారతఁడు క్రొత్తగాఁ జెప్పినట్లు భావించిరి. ఆ తెలిసినవారి వద్ద విన్నవారు బుద్ధునియందు నిరాదరము కలిగియుండిరి. తాత్పర్యతః బుద్ధునికాలమునందే బుద్ధునకు వ్యతిరేకు లుండిరి. అతఁడు క్రొత్తగా తెచ్చిన దేమియు లేదని నున్నవానినే మార్చెననియుఁ గొంత యపప్రభ యానాఁడే కలదు. మఱియు నతని నిర్వాహణ మన్న మాటకాని, పంచస్కంధములుగాని, భిక్షుశబ్దముగాని వాని బాహిర స్వరూపములుగాని, క్రొత్తలు కావు. వానికి వేతే యర్థము చెప్పట సగభవించినది.

బుద్ధుడు తాను నిర్వాణము పొందిన తర్వాత చేసిన మొదటి దోష మేమనగా తిరిగి శ్రావస్థికిఁ బోవుట. అచ్చటనుండి తండ్రి రమ్మని కబురంపెను. కపిలవస్తు పురమునకు బోయెను. తన మతిము నచ్చట స్థాపించెను. అతఁడు రాజు కొడుకు కపిలవస్తుపురమున నతని కదివఱకే గొప్పలుకుబడి కలదు. తన మతస్థానన యచ్చటఁ జేయుటకు వానికి వీలుకుదించెను. అతఁడు బ్రదికియుండఁగనే కపిలవస్తు నగరమున మొదటి బౌద్ధ సంఘారామములు నెలసెను. బుద్ధుడే వారి యందమిత మైన యభిమానము నెఱపుచుండెను. క్రమముగా ననేకులు బౌద్ధమతమునందు చేరిరి. కాని బుద్ధుడు శ్రావస్థిపురము కపిలవస్తుపురము నందుఁగల బౌద్ధ భిక్షుకుల కాధిక్యమిచ్చు చుండెను. వారి నెక్కున ప్రేమించుచుండెను. వారికి వజ్జి భిక్షువు లనిపేరు. వారినే లిచ్చవులనికూడ పిలుచు చుండిరి. అతఁడు తన నిర్వాణమార్గముయొక్క సార్వజననతయు సర్వా శ్రేయత్వమును బోధించుటకు సర్వవర్ణములవారిని తన మతి ముఱోఁ గలుపుకొనెను. బ్రాహ్మణుడైన కాశ్యపుఁడును బౌద్ధమతి యను స్వీకరించెను. ఉపాలి యన్న మంగలనిఁ దాను శిష్యుఁడుగాఁ దీసికొనెను. తీసికొన్నపుడు కాశ్యపుఁడొక్కయు నునువేలుని యొక్కయు పాండిత్యములుగాని జ్ఞానములుకాని యాత్మానుభూతి లక్షణములుగాని యెంత భేదించును? సాంఘికముగా నిద్దఱు నొక్కటియే. పండితుఁడై చెదివికొనిన వాఁడును, తత్పూర్వమునందు మర్యాదగల వఃశమునందా పుట్టినవాఁడును, వినయాదులు తన పెంపకములోఁగల వాఁడును, నానాగ సంపత్తిగలవాఁడు నైన గాశ్యపుఁడునువేలు

నితోఁ గలసి యాహార విహారములు చేయుటకు క్రొత్తమతము యొక్క యొత్తిడియేకాని యా విభేదభావము వాని మనసులో నంతరించుట గలదా ?

బుద్ధుఁడు తన మతమును మఱియు వ్యాపింపఁ జేయుటకు గిరివ్రజపురమునకుఁ బోయెను. రాజైన బింబిసారుఁడును, శుద్ధోదనుఁడును బంధువులు. బింబిసారుఁడు బుద్ధుని స్వీకరించెను. బౌద్ధమత మవలంబించెను. గిరివ్రజపుర ప్రజలందఱు బౌద్ధమతమునం దభిమానము వహించిరి. అందఱు నొక్కటియే యనియు నర్హభేదములు లేవనియు నన్నమాట సహజముగా సామాన్యులకు రుచికరమన్నమాట. లోకము మనస్సులో, విద్యలో, విజ్ఞానములో, సచ్చీలములో, ప్రతిభలో, పాండిత్యములో, శక్తులలో ననంత వైవిధ్యము కలది. కాని యీ మూఢలోకమునకు బయటి కందఱు నొక్కఁడే యనుకొనుట మిక్కిలి యిష్టమైన వ్యవహారము. కొన్ని సిద్ధాంతము లీ బహిరైక్య సూత్రము నాశ్రయించి లోకమునుఁ బ్రతారించును. మూఢులు పరితృప్తు లగుదురు. దీనివలన మూలసిద్ధాంతమే కలుషితమై జనసంఘముయొక్క యాదాత్మ్యము తగ్గిపోవును. బింబిసారుఁడు బౌద్ధుఁ డగుట నతని కొడుకైన యజాతశత్రునకు నిష్టములేదు. ఇష్టము లేదనఁగా నానాఁటికే బుద్ధునియందు కొందఱికి నిండుగౌరవము లేదని యర్థము. బుద్ధుఁడు మాంసమునుఁ దినుచుండెను. చాలమంది కది యిష్టములేదు. బుద్ధుఁడు మాంసమును తినుటను తన వాతివారు - చాలమంది యానాఁడు ప్రధానముగా మాంసము తినెడివారు. ఎవరింటికిఁ జోయినను మాంసమే భిక్ష పెట్టుదు

రాయెను. తినక యేమిచేయును? అని సమర్థించుచుండిరి. కాని దానిని కొందఱు అంగీకరించలేదు. అరే! లోకమునందందఱు సచ్చముగా మాంసమే తినుచుండిరా! వారేమి యాటవికులా? వన్యమృగములా? ఏ దేశములో నైనను మాంసమును నుపాహారముగాఁ దీసికొందురుగాని ప్రధానాహారముగాఁ దీసికొనరు. మాంసమును వ్యంజనముగా నుపయోగించుకొందురు. కాదా, యితరాహారములతోఁ గలిపి భుజింతురు. మాంసము కలుషని యాహారము లెన్నియోయుండును. వానినే మేము భుజింతుమని బుద్ధుఁడుగాని భిక్షుకులుగాని యన్నచో వారియందంతి భక్తిగల ప్రజలు వారికి మాంసే తరమైన భిక్ష పెట్టరా? బుద్ధునకు శారీరకములైన వ్యాధులు కలవు. అభిమానములు కలవు. నందుఁడన్న తన పిసతండ్రి కొడుకును బలవంతముగాఁ దన మతములోఁ జేర్చికొనెను. ఎందుకుఁ జేర్చికొనెను. తనయింటి రాచవాండ్లు తన మతములోఁ జేరినచో వారిని తన మతములో నాయకులుగాఁ జేర్చికొనుటకు చేసికొనెను. ఏతాదృశేదాదృశనేక విమర్శలు బుద్ధునినాఁడే కలవు. ఆ బుద్ధుని శిష్యులలో దేవదత్తుఁడను వాఁడు కలఁడు. అతనికి కపిలవస్తు శ్రావస్తీ నగరముల యందున్న యీ ఖాద్ధులయందు ద్వేషము కలిగి బుద్ధుఁడు చెప్పిన యచ్చమైన సూత్రములే ఖాద్ధమతముగాని తక్కినది కాదని శ్రావస్తీ నగరమును వదలిపోయెను. వదలిపోయి గిరిప్రజపురమున స్థానం మేర్పఱచుకొనెను. బింబిసారుని కుమారుఁ డజాతశత్రువు వానికి శిష్యుఁడయ్యెను. అజాతశత్రుని సిద్ధాంతములు వేఱు. బింబిసారుని సిద్ధాంతములు వేఱు. బింబిసారుఁడు

బుద్ధుని శిష్యుడు. అతడు బుద్ధుడు తనయింటికి నచ్చినపుడు నడవిన దినచర్య నవలంబించెను. దేవదత్తునకు బుద్ధుడు చెప్పిన మహావిషయములు ప్రధానములుకాని బుద్ధుని దినచర్య ప్రధానముకాదు. అష్టవిధ మార్గము చతుర్థమైన సరమార్గము దేవదత్తుడు బోధించెను. అదియే మార్గముక మార్గ మనెను. సత్యవృత్తి కావలయును. యథార్థమైన మనోనిశ్చయము కావలయును. అబద్ధమాడరాదు. తామచేసిన కార్యము సత్కార్యమే కావలయును. జన్మతుహింస చేయరాదు. దొంగత్తనము చేయరాదు. కామమార్గమున బోరాదు. ముర్రాపానాదులు చేయరాదు. భిక్షుకులకు దానము చేయవలయును. సంఘము నకు సేవ చేయవలయును. నయకలిగి యుండవలయును. ఇది తాకకమైన ప్రవర్తనకు మార్గము. దీనివలన పంచశీలము లేర్పడును. జన్మతో నెవ్వడును భ్రాహ్మణుడుకాడు. అట్లే జన్మతో నెవ్వడును చండాలుడుకాడు. తన ప్రవర్తననుబట్టి భ్రాహ్మణుడగును. చండాలుడగును. కర్మనుండి విముక్తిపొందినవాడు నైష్కర్మ్యమైన స్థితినిపొంది యర్హతుడగును. ఇట్టి యిట్టి సిద్ధాంతములు బౌద్ధులు బోధించినవి దేవదత్తుడు స్వీకరించి తాను గిరివ్రజపురమునకు వచ్చెను. అజాతశత్రుడు దేవదత్తునకు శిష్యుడై తండ్రి యవలంబించుచున్న బౌద్ధమార్గము లిష్టములేక తండ్రిని సంహరించెను. అప్పటికి బుద్ధునకు డెబ్బదిరెండేండ్లు. బింబీసారుడు బుద్ధుని కంటె నైదేండ్లు చిన్నవాడో, పెద్దవాడో ఈ అజాతశత్రునకు మంత్రికలుడు. అతనిపేరు వశ్యకారుడు. ఈ వశ్యకారుడు లిచ్చువులైన బౌద్ధులను దేవదత్తుని మార్గమునందు నడిపించెను.

సప్త ధర్మములను గాఢముగా నవలంబించు జేసినవాఁడు సత్య
కాంక్షుఁడు. బౌద్ధులు నిత్యమును సమావేశము కావలయును.
ఏపని చేసిన నేకాభిప్రాయముతోఁ జేయవలయును. దేవ
దత్తుఁడు చెప్పిన నియమములను పాలించవలయును. పెద్దలను
గౌరవించవలయును. స్త్రీలయందు మర్యాద నెఱవవలయును.
ఎచ్చట నున్నను పుణ్యక్షేత్రములను పోయి దర్శించు చుండ
వలయును. రాష్ట్రములోనున్న యర్హతులకు భిక్ష పెట్టుచుండ
వలయును. ఈ సప్తధర్మపాలనము చేసిననాల్గు బౌద్ధమత
మున కేమియ భంగము లేదని వస్తుకారుఁడు చెప్పెను. ఈ
సప్త ధర్మము లెచ్చటివి? పూర్వ వైదిక మతిమునందుఁ
గలవే. వీనికి వైదిక ధర్మమెందులకు? నాగరకమైన ఏచిన్న
సంఘునందైనను, ఏచిన్ని దేశమునందైననుఁ గలవే. వీనిని
వదలిపెట్టి జంతువులు మాత్రమే బ్రదుకును. ఇది మతిమా
యవగా మతిముకాదు. మతిమును రక్షించుట కేర్పఱచిన
సంఘనియమములు. ఈ సంఘ నియమములనే మతిముగా
బోధించినచో సామాన్యులు నచ్చినకొత్తమతిము తమ
కందుబాటులో నున్నదని తలంతురు. గిరివజ్రపుర ప్రజలు
దేవదత్తుని సిద్ధాంతముల ననుసరించుచు నిజానకు శ్రావస్తి
కపిలవస్తు నగరమునందలి బౌద్ధభిక్షువులకంటె స్వచ్ఛమైన
మార్గమున నజాతశత్రుని నాఁడు బ్రతుకుచు వచ్చిరి. ఆనాఁడే
ప్రథమసంఘ మహా సమావేశములు జరిగెను. మూఁడు పిట
కములును ప్రథమసంఘ సమావేశమునాఁడే యేర్పడెను వినయ
పిటకము, సుత్తపిటకము, అభిదమ్మ పిటకము మూఁడును
నాఁడే యేర్పడెను. మొట్ట మొదటిది సుత్తపిటకము. అందులో

బుద్ధుడు చెప్పిన వాక్యములు శిష్యులకు జ్ఞాపకమున్నవన్నియు క్రోడీకరింపఁ బడెను. బుద్ధుఁ డే గ్రంథమును వ్రాయలేదు. అతఁడు చనిపోయిన తరువాత నతని శిష్యులు నతఁడిట్లుచెప్పె నిట్లు చెప్పెనని తమకు జ్ఞాపకమున్న వన్నియు వ్రాసిరి. అవియే పితక గ్రంథములు.

ఇట్లుండఁగాఁ గొంగణు శిష్యులు తద్గ్రంథములలోనున్న కొన్ని విషయములు బుద్ధుఁ డెన్నడును చెప్ప లేదనిరి. నానితో వారిలో వారికి భేదాభిప్రాయములు కలిగెను. కొందఱు వానిలోనుండి చీలినచ్చిరి. పితకములు మూఁడును యథా తథముగా గ్రహించినవారు స్థవిరవాదు లని పిలువఁబడిరి. స్థవిర మన్న సంస్కృత శబ్దమునుండి ధేరమన్న పాళీశబ్ద మేర్పడెను. వారిని ధేరీవాదు లందురు. ఈ రెండవవారు వజ్జిశాఖీయులని గాని లిచ్చవులనిగాని పిలువఁబడుచు వచ్చిరి. బుద్ధుని మగణాంతరమున నూట యిరువది యేండ్లు జరిగెను. వజ్జిశాఖీయ జౌద్ధభిక్షుకులలోఁ బండితులైనవారు, యోగ్యులైన వారు, మర్యాద గలవారు, నర్హులు, శ్రమణులు, భిక్షుకులు, పలు మంది గిరివ్రజపురమునందు నివసించుచు వచ్చిరి. శ్రావస్తీనగరముయొక్క ప్రాముఖ్యము పోక పోయినను లిచ్చవులయొక్క సంప్రదాయములోని రహస్యధర్మము లెఱుఁగుటకు పలుమంది భిక్షుకులు గిరివ్రజపురమునకువచ్చి కనుఁగొని పోవుచుండిరి. గిరివ్రజపుర గత వజ్జిశాఖా మర్యాద నూటయిరువదియేండ్లిట్లు సాగినది. కాని మహానందియు, నతని తండ్రియు రాజ్యము చేయుచున్నపుడు క్రమ క్రమముగా వజ్జిశాఖా జౌద్ధుల యాచారములు సడలెను. తొలినాటి దేవదత్తునియు వశ్యకారు

నియు తీవ్ర నియమములు పాటింపఁబడుటలేదు. వజ్జిశాఖీయు లలో వారిలో వారికే కొన్ని భేదాభిప్రాయములు గలిగెను. శ్రావస్తి నగరమునందు కాకందకుండను నొక బౌద్ధుఁడు కలఁడు. అతని కుమారుఁడు యశుఁడనువాఁడు లిచ్ఛవుల యందలి పది దురాచారములను లెక్కపెట్టి యీ నియమములను మీ కుల్లంఘించితిరి. అవి న్యాయములైనవి కావు. మిక్కిలి సనీతికరములైనవని లిచ్ఛవులను నిందించెను. వట్టి నిందించుటతో నూరకుండక యర్హత సంఘము నియమింపఁబడి, యేర్పాటుచేయఁగడి, వారిచేత లిచ్ఛవుల ప్రవర్తన ఖండింపించుటకు పెద్ద ప్రయత్నము చేయ నారంభించెను. దానిపైన లిచ్ఛవుల కందఱకుఁ గోపము వచ్చెను. అతనిని దేశమునుండి నడలకొట్ట వలయు ననియో, సతనికి ప్రాయశ్చిత్తకర్మ చేయవలయు ననియో, వీరును తీర్మానించి కొనిరి. అతనిమీఁదఁ దొలుత ప్రాయశ్చిత్త కర్మ లిచ్ఛవులు విధించిరి. దానిని “పరిసారణీయకమ్య”నుని బౌద్ధు లందురు. ఇట్లు చేసినంత యశునకుఁ గోపము వచ్చెను. యోగ్యులైన వారితో నిర్మింపఁబడిన ధర్మసంఘము శ్రావస్తియందు కలదు. ప్రతి పట్టణమునందు ప్రతి గ్రామము నందుండును. యశుఁడు తన యభియోగమును వారిముందు నివేదించి వారిచేత వజ్జి భిక్షుకుల యీ యాచారములు నిందనీయములని సిద్ధాంత పఱచెను. యశుఁడు గొప్ప వక్త. వాఙ్మైత్రపుణ్యము కల వాఁడు. తన వావదూకతా నైపుణ్యముచేత తాను చేసిన నింద లధికారులచేత సతఁ డొప్పించెనని వజ్జి శాఖీయులకుఁ గోపమువచ్చి యతనిమీఁద “నుక్షేపణీయకమ్య”ను ప్రయో

గించిరి. అతఁడు బౌద్ధ ఘోషకులలోనుండి బహిష్కరింపఁబడె నని యర్థము. అతనికిని బౌద్ధమతమునకు సంబంధము లేదు. అతఁడు బుద్ధుఁడేకాఁడు. అప్పు డతఁడేమి చేయఁగలఁడు? కాశాంబిలో ననంతిలో పాంచాలములలోఁ బ్రసిద్దులైన గొప్ప యర్హతులు కలరు. పండితులైన శ్రమణులు కలరు. తాను చేసిన నిందలు సరియైనవని నిరూపించికొనుటకు తాను కాశాంబికిఁ బోయెను. తన శిష్యులను కొందఱి ననంతికిఁ బంపి చెను. కొందఱినిఁ బాంచాలములకుఁ బంపించెను. అచ్చట నున్న పండితులైన యర్హతులను శ్రమణుల సీమహాధర్మ సందేహముఁ దీర్చుటకు రమ్మని వారందఱినిఁ బిలిచెను. బౌద్ధమతముయొక్క మూలభూతమైన స్వస్థితా చెఱివోవు చున్నది. దానిని సమర్థించుటకు రమ్మని పిలిపించెను. సుత్తపిట కము, బుద్ధుని సిద్ధాంతములయొక్క క్రోడీకరణము. వినయ పిటకము బౌద్ధులయొక్క దినచర్యయు శీలమును నిరూపించు గ్రంథము. ఈ వజ్జిభిక్షువులచేత వినయపిటకము యొక్క స్థితి గండేహ భాజనమైనదని వారందఱును బిలిచెను తాను కాశాంబినుండి యహో గంగాపర్వతమునకుఁ బోయెను. ఆ పర్వతము మీఁదఁ సంభూతశాణవాసి యన్న గొప్ప బౌద్ధ యోగి నివసించుచుండెను. యశుఁడు పోయి శాణవాసికి నమస్కారము చేసి యశనితో వజ్జిభిక్షుకుల యీ దోషమునుఁ జెప్పి “అయ్యా! తమ రీతివలననే శ్రద్ధ వహించక పోయినచో బౌద్ధమతమునకు మహాపదకలుగును. వినయము నిష్కూలమగునని చెప్పెను. శాణవాసి, యశునియొక్క గంభీరమైన యాకార విశేషమునకు, సతని వాగ్దేశద్వయమునకు గంతసింది

యంగీకరించెను. ఇంతలో నలుబదిమంది యర్హతులు పాంచాలదేశ ప్రాంతములనుండి యహోగంగకు వచ్చిరి. అవంతి నుండి యెనుబది యెనమండుగుఱు వచ్చిరి. కాశాంబి నుండియు దక్షిణదేశమునుండియు మఱికొంతమంది వచ్చిరి. అందఱును తాము సమావేశమై యశుండు చేసిని యాదోషములను గూర్చి గాఢముగాఁ బర్యాలోచనము చేసిరి. వాని యందలి యాగాముల నిర్ణయించుట కష్టమయిన నెవఁడో మహామేధాశాలిగాని వానిని నిర్ణయించలేడనియు ఎరంద తేకగ్రీవముగా ననుకొనిరి. ఆ మహాపండితు డెవరు? సోరయ్య యన్న గ్రామములో కేవతుండను నొక గొప్ప బౌద్ధసండితుండు గలఁడు. అతని పాండిత్య మనంతమైనది. అతని శీలము నిర్దుష్టమైనది. ఇది యాయన నిర్ణయించుకొనునే గాని మఱొకరు నిర్ణయించలేరని యీ రెండువందల యేబది మంది బౌద్ధభిక్షుకులు చాల దినములు స్రయాణముచేసి కేవత సహజాతివద్దకు నేగిరి. శాణవాసి యశునితో నీ సంగతి కేవతుని ముందు పెట్టుమని చెప్పెను. వినయముతో యశుండు కేవతుని సమీపించి నమస్కారములు చేసి తన యభ్యుత్థి విన్నవించుకొనెను. కేవతుండు వజ్జిభిక్షుకుల దోషముల నొకదాని తరువాత నొకటి చెప్పుమనెను. యశుండు చోకదాని తరువాత నొకటి చెప్పెను. అవి యెట్లు దోషములతో తాను నిరూపించుచుండెను.

ఇట్లుండగా వజ్జీయులు నిదురపోలేదు. నాసిను సోరయ్యకు వచ్చిరి. సహజాతి వద్దకుఁ బోయిరి. కేవత సహజాతి వారి యభ్యుత్థనల సంగీకరించలేదు. వారు పట్టుపుట్టుములను

ధనమును దీసికొని వచ్చి సహజాతికి బహుమతుల నీయనెంచిరి. కాలాశోకుడు వారికి ధనమును వెలగల దుస్తుల నెచ్చెను. వానినిచ్చి రేవతునిఁ దమ వైపునకు మఱలించుచునని చెప్పెను. రేవతుడు వీరిచ్చిన కానుకల నంగీకరింపలేను. ఉత్తరుఁ డిన్నవాఁడు రేవతుని ప్రథమ శిష్యుఁడు. ఈ లిచ్చపులు తాము తెచ్చిన కానుక లన్నిటి నుత్తరునకు సమర్పించి యెట్లైనను సహజాతిని తమవైపు మఱలించుమని చెప్పిరి. ఉత్తరుఁ డాకానుక లన్నింటిని తీసికొనెను. గురువుతో నెంతయో చెప్పెను సోరయ్య చిన్న గ్రామము. అచట సహజాతియొక్క యాధిపత్యమున పెద్ద విహారము కలదు. భిక్షుకులకు భిక్షయే దొరుకుట కష్టముగా నుండెను. వారు కట్టుకొనుటకుఁ గావిగుడ్డలే లేవు. ఈ దుస్థితిలో వజ్జీయులు తెచ్చిన రత్నములతో విహారము సమృద్ధిగా నడుపవచ్చును. తమకు ధరించుటకే కావిగుడ్డలు లేకున్నవి. వారు ఒట్లుబట్టలు తెచ్చిరి. పాతికమంది భిక్షుకులకు వారు తెచ్చిన వస్త్రములు రెండుమూడేండ్లు సరిపోవును. పైగా లిచ్చపుల కనుకఁ గాలా శోక చక్రవర్తి యున్నాఁడు. దేశమున నన్నిచోట్ల బౌద్ధులున్నను రాజాశ్రయముగల బౌద్ధులు రెండు స్థలములయందే కలరు. గిరివ్రజపురమునందునను వారికి రాజాశ్రయముకలదు. అచ్చటి విహారములు సమృద్ధిగా, సంపద్యంతములుగా నాగుచున్నవి. అక్కినచోటి బౌద్ధులు తల దాచుకొనుటకు లేక, ధరించుటకు కావిగుడ్డలులేక నిబ్బందిపడుచున్నారు. ఇప్పుడు లిచ్చపుల కనుకూలముగా తీర్పుఁ జెప్పినచోఁ గ్కాలాశోకుఁడు సోరయ్య విహారమునకుఁ దగినంత ధన మిచ్చునని యుత్తరుఁ

డెంతయో చెప్పెను. కాని రేవతుఁడు దంగీకరించలేదు. దోషములు దోషములే యనెను. అప్పుడు లిచ్చవులు తాము రేవతుని శీర్షాసము నంగీకరింపమనియు నీ విషయము స్వార్థార్థావర్తమునందలి మహాశ్రమము లందఱును సమావేశమై తీర్పు కావలయు ననిరి. వైశాలీ నగరమున నీ మహాసమావేశము జరిగెను. సర్వదేశములనుండి యేడువందలమంది పండితులైన యస్థితవులును భిక్షుకులును వచ్చిరి. నాల్గది నమలు సమావేశములు జరిగెను. ఒకఁ డొకటి యన్నచో మఱియొకఁ డొకొకటి యనెను. సమావేశము లన్నియు పెద్ద పెద్ద యజ్ఞపులతో బోరాటములతో వివాదములతోఁ గొనసాగెను, గాని శాంతముగా సాగలేదు. దానిలో సేమియును శీర్షాసమాధాన చివర కంగఱు నొక నిశ్చయమునకు వచ్చిరి. నలువురు ప్రాద్దేశమునుండి, నలువురు పశ్చిమ దేశమునుండి మహాస్థితులును వారెన్నుకొని యొకసంగఘముగా నిర్ణయించి యా సంగఘమే యీ విషయములను నిర్ణయింప వలయు ననిరి. ఆ సంగఘమునకు మహాభిక్షువైన యజ్ఞికుఁడు కార్యదర్శిగా గౌరవనీయుడైన సబ్బకామి యధ్యక్షుఁడుగా నిర్ణయింపఁబడెను. వారొక దాని నొక వాత నొకదానిని తీసికొని యశుఁడు నిరూపించిన పది దోషములే యని నిర్ణయించిరి. దానితో లిచ్చవులందఱికిఁ గోపము కలిగెను. వారీగంగతి కాలాశోకునియందు నిర్ణయింపఁబడవలయునేగాని వైశాలీయందు నిర్ణయింపఁబడరా ననిరి. ఈబోధగా మఱి మూఁడు వందలమంది భిక్షుకులు పదిమం ప్రాంతములనుండి వచ్చిరి. ఈ పేయిమందియు వైశాలి

నుండి, గిరివజ్రపురమునకు స్రయాణము చేసిరి. వారిలో వారికి దారిలోననే సలుకలహములు జరుగుచుండెను. యశుఁడు కాలాశోకుని ముందు దీని నిర్ణయము జరుగుట కంగీకరించ లేదు. అజితుఁడు, సబ్బకామి, శాణవాసి, రేవతుఁడు మొదలైన వారివలె గాలాశోకుఁడు రాజుగాని యప్పుతుఁడా? పండితుఁడా? అతని నిర్ణయమేమని యశుఁడు వాదించెను. కాని లిచ్చవులు ధనవంతులును బలవంతులును. వానిలోఁ బలుమంది ధూర్జలు కలరు. మనుష్యులను శంపుటకుఁ గూడ నెనుదీయరు. ఈశంప్రదాయము వజ్జీయులకు తొలినాఁ డజాత శత్రుని చేత తండ్రియైన బింబినారుని దేవదత్తుఁడు శంపించిన నాటినుండియు కలదు. యశునిఁ జంపినచో మొదటనే జంపియుండవలయును. ఇంత యల్లరి జరిగిన తరువాత వానిని జంపించినచో తమ కొమ్ము సడిపోవును. అందుచేత వానినిఁ సంహరించలేదు. ఇప్పుడు యశుఁడు తాను కూడ గిరివజ్రపురమునకుఁ బోవలయునా? నలదా? ఎనతో నజిత సబ్బకామి రేవత శాణవాసులు వత్తురా? రారా? వారు రానిదో తనకు గిరివజ్రపురములో బలములేదు. అది యట్లుండఁగాఁ దాను బౌద్ధుఁడే కాకపోవును. వానిమీఁద నిదివఱకే నుత్తేన ణీయకర్క ప్రయోగింపఁబడినది. ఆనాఁడు బౌద్ధుఁడు కాక పోవుటవేఱు. అయిన తరువాత నుత్తేనణీయకర్కచేత బహిష్కరింపఁబడుట వేఱు. బౌద్ధులు కాని వారిని బౌద్ధులొక విధముగాఁ జూతురు. వారితో సర్వసంఘ కార్యములు చేయుదురు. వారి యిండ్లకు భిక్షులకుఁ గూడ బోదురు. ఒక రాష్ట్రముయొక్క రాజు బౌద్ధమతమునగుదు తీవ్రుఁడైనచో

పాద్యులు కాచివారిని గంజించుటయు వారికి నిబ్బండులు కలిగించుటయు. వారిని హింసించుటయు జరుగును. ఒక పాద్య భిక్షకుని మీఁద నుత్తేసణకగ్న జరిగినచో వానిని పాద్య భిక్షకులు విచిత్రముగా హింసించును. వాని బ్రతుకు మగ్గటయే పోవును. అందుచేత యశుడు సంజీతులైన వారిచ్చిన తీర్పు మీఁద నాధారపడి యుగడుటకు వీలులేదు. తాను లిచ్ఛవుల ప్రసంగమునందు దోషములు చూపించెను. ఆ లిచ్ఛవులకు బలమైన స్థానములు లేండు. ఒకటి వైశాలి. లేండు గిర్జవజమును. ధాన గంజతి గిర్జవజములో తెలవలయును. తాను బ్రదుకవలయును. అందుచేత సజితాదులను బలిమాలి వాని గూత గిర్జవజపురమునకుఁ దీసికొనిపోయెను. అతడు, నీబ్బ కామి, కేవలండు, శాణవాసియు మహాసంజీతులు. వారి ప్రతిష్ఠ గర్వ భారణదేశమున నున్నది. అందుచేత వచ్చినచో గాలాశోకుడు వారిమీఁద కాదనలేడు. తన విషయములో నెట్లైననుఁ గాలాశోకుని విషయములో వారధికారులై యుందురు. వజ్జీయులందఱిని యీ నలుగురు సంజీతులేమి చేయఁగలరు ? కాలాశోకునైనచోఁ జేయవచ్చును. ఈ నలుగుఱు సంజీతులును వా రేర్పాలుచేసిన యెనమండుగుఱితోడి యధికార సంఘమునుఁ గాలాశోకునిమీఁద నుత్తేసణకగ్న ప్రయోగించినచో నది శక్తిమంతముగా నుండును కాలాశోకుఁడే పాద్యుడు కాకపోవును. రాజు బహిష్కరింపఁ బడిన వాఁడు కాఁగా నా రాజుయొక్క బలము లిచ్ఛవుల కుండదు. లిచ్ఛవులు లొంగి పట్టుదు. తాను సహపించిన దోషములు నిలుచును. పాద్యసంఘము బాగుపడును. యశుఁ డిట్లుహించి

యీ కలకతి యంతయు నా గంఘమునంకలి యెఱుంగు
గుఱిలోఁ జెప్పెను. లిచ్చవులు బలవంతులు. వారు ఘోరములు.
పెద్ద యాస్తిపరులు - నైశాలియందు కపిలవస్తువునందుఁ గల
పెద్ద పెద్ద తోటలు నొడ్డు, విహారములు వారివే. రాజ
కుమారుడైన జేతునివద్దనుండి యనాధపింకితుడన్న నర్థ
కుడు బంగారపు నాణెములు నఱచికొన్న స్థలమునందుఁ జేత
వన విహారము కలగ. అది శ్రావస్థిలోనున్న విహారము
అన్నింటిలో మహాసంపత్తుకల దేశము ప్రసేనజిత్తు కోసలరాజు.
అతఁడెంతయో యాస్తి యిచ్చెను. విశాఖాశేవి తోటలు
దొడ్డు నిచ్చెను. ఇంక నెన్నియో పెద్ద పెద్ద యాస్తులు కలవు.
అవన్నియు నజ్ఞేయ బాధ్యుల క్రింద నున్నవి. వీనికి తోడుఁ
కాలాశోకుడు సంవత్సరము సంవత్సరము బాధ భిక్షుకులకు
మహాధన మిచ్చుచుండెను. అందుచేత వారు ప్రార్థివాక గం
ఘముయొక్క తీర్పు సంగీకరించు. కాలాశోకుఁ డంగీకరించ
నిచో నాని మీఁద నుజ్జేహణకర్మ ప్రయోగింతుమని మీరు
చెప్పిచో నితఁడు లొంగి వచ్చును. లిచ్చవులు కూడ భయ
పడుదురు. మీ రిట్లు చేయనిచో భగవంతుడైన బుద్ధునకే
ద్రోహము చేసివట్లుగును. వినయపిటకము నాశనమైపోవును.
వట్టి సుత్తపిటకముతో బాధ్యమము నిలువదు. బాధ్యుడనగా
వినయనూత్రముల నవలంబించిన వాడుగాని సుత్తపిటకమును
చదివినవాడు గాఁడు. బాధ్యులకానివారు కూడ సుత్తపిటక
మును చదువవచ్చును. నిజమైన బాధ్యుడు వినయ పిటకము
ప్రకారము నడువవలయును. అది బాధ్యమమునకు జీవగట్ట
అని బహువిధముల నజితాదులతో యశుడు చెప్పగా వారు

తలలూపిరి. ఈ మహావిషయము మీద బౌద్ధమతమునకు యునికీనాఁ జాధారము కలదు. ఆర్యావర్తమున నెచట నానాశ్శలో జరుగుచున్నది. రాజ విప్లవము ప్రకటన బౌద్ధ మతములో నేదో పెద్ద విప్లవము జరుగుచున్నదను విషయమే తెలియును గాని రాజ విప్లవము జరుగుచున్నదని యెన్నరికినిఁ దెలియదు. అన్ని రాజనంతములు నశించినవనగా సేనలు లేవు యుద్ధములు లేవు. జనులు చుఱించుట లేదు. పర రాజ్యపు సేనలు వచ్చి పల్లెలు దోచుట లేదు. తగులఁ బెట్టుట లేదు. అంత శాంతియుగా జరిగిన యా విప్లవము ప్రజలకు విప్లవముగా లేదు, ఈ బౌద్ధసాత్త్వికతయందు వచ్చిన భేదాభి ప్రాయములు సంఘములు సమావేశములు మహావిప్లవముగాఁ గనిపించెను.

౧౧

రెండు దినములు వచ్చిన బౌద్ధభిక్షుకులకు సమాసము లేనివారుగా వారిలోఁ బెద్దలైనవారికి మించి ముగిసి భవనములు కుడుర్చుటలో, తక్కిన యోగ్యులతో సరిపోయెను. ఒకనాఁడు సమావేశము జరిగెను. సనలంతయు వ్యభిచారి వాదములతోనే సరిపోయినది. లిచ్చువులు వ్యవహారము నంతను మొనరికిఁ దెచ్చిరి. లేనతుని నిర్ణయమునుగాని, యజితసంఘముయొక్క తీర్పునుగాని ప్రవేశ పెట్టనీయదు. అది యేమియు పూర్వము జరుగకున్నట్లే త్రొత్తగా సమస్య

సంతయు వివాహాంశము చేయుటచేతి యశుని మాటాడునియక
 పోవుటచేత యశునకు గిర్జినజపుమున బలము లేకపోవుటచేతి
 యశుడు నాల్గైదు నాల్గు మాటాడునమనుకొన్ననుఁ గాలా
 శోకుఁ డతనికి వ్యవధినియక పోవుటచేతి నా దిగమంతయు
 వ్యర్థముయ్యెను. ఆ రాత్రిపూట యశుడు గర్విమును సంఘా
 ధ్యక్షుడైన సబ్బకామిచేతి కాలాశోకునకుఁ జెప్పించవలయుచే
 కాని మరయొక మార్గములేదిని తెలిసిపోయెను. ఆ సంఘ
 మహాసమావేశము పూర్తియగు వేళకు రాత్రి ప్రాద్దువోయి
 నది. గాలాశోకుడు తన మేడమీదికిఁ బోయెను. అచ్చట
 నుంచి కొఱియొక వార్తావాహుడు ప్రతీక్షించుచుండెను. కాలా
 శోకుఁ డేమని యడుగఁగా సతఁడది రహస్యమనియు యువ
 రాజుగారు దుఃఖింపరాదనియు కంటనే యీ వార్త స్వర్ణజను
 లకును తెలియనీయరాదనియు తెలిసినచో మహాసంతోష తల్లడిల్లి
 పోవుననియు సంతమంది బౌద్ధార్హతులను శ్రమణులను
 మహాసంగమున సమావేశమైయున్న సమయమున నీ వార్తకుఁ
 బ్రాకట్యము సంభవించినచో బౌద్ధ భిక్షువులు చెల్లాచెరువఁ
 పోవుదురు. మహాసంఘ మయొక్క సన్నియాసిపోవును. ఈ
 వేయిమంది భిక్షుకులు రాజధానిలో నెలనాళ్లండవలసి
 సచ్చును. వ్యయమిట్లుండఁగా నవసరమైన రాజకార్యము
 లాగిపోవును, మొదలైన మాటలు వార్తావాహుడు చెప్పెను.
 ప్రధానమైన వార్త యేదియో చెప్పకుండ వార్తావాహుఁ
 డీ మాటలను చెప్పఁగా నదివఱకే పవలెల్ల విసివియున్న కాలా
 శోకునకుఁ గోపము వచ్చెను. ఆ వార్త నీవు చెప్పనక్కఱయే

లేదు పొమ్మనెను. కాని వార్తాహరుడు 'ఇది తమ పెద్ద తమ్మునిఁ గూర్చిన వార్త' యనెను. కాలాశోకుడు "వాడు ఎట్టి దుర్మార్గుడు. వాడు చచ్చినచో చావనిమ్ము. వాని కెప్పుడో యేదో జరుగునని యనుకొనుచునే యుంటిని. వానికి నేను జెప్పిన మాటయు లెక్కలేదు. తండ్రిగారి యాజ్ఞ యందునుఁ పరిగణింపులేదు. ఏమైనాడు? మఱల నొక లక్ష నాణెములకు నెత్తిమీఁదికిఁ దెచ్చినాడా? ఎవరిచేతనైన బంధింపఁబడినాడా? ఈసారి బంధింపఁబడినచో నిప్పు డుత్తంగభుజుడు రాజధానియందు లేడు. వానిని వదలించెడి వారు లేరు. ఉత్తంగభుజుడు యుద్ధమునుండి తిరిగి వచ్చెడు దాఁక బంధనములోననే యుండవలయును. వాని కర్మము వానిది." అనఁగా వార్తాహరుడు. "ప్రభూ! బంధనము కాదు. అంతకంటె నధికమైనదే జరిగెను. ఇంతకంటె నధిక మైనది జరుగుటకు వీలులేదన్నది జరిగినది." అనఁగాఁ గాలా శోకుడు 'వానినెవరైన వధించిరా? వానికథయేమో చెప్పు' మనెను. వార్తాహరుడు "మన రాజధానికి పది యామడల దూరములో నీలగిరి యన్న నగర మున్నది. ఆ నగరమునకు రిపుంజయుడు నాల్గు దినములక్రింద వచ్చెను. నిన్నటికిఁ దిరిగి వత్తుననెను. నిన్నటికి రా లేదు. వారి వద్ద నుండి వార్త వచ్చునని మే మనుకొనుచుండఁగా నేఁడొక పిడుగువంటి వార్త వచ్చెను. ఆ నగరములో రిపుంజయుడు వధింపఁబడినాడన్న వార్త. అనఁగాఁ గాలాశోకునకున్న శాంతమును విసుగును తమ్మునిమీఁది కోపమును సర్వమును లోపించి యొక్క సారిగా వానిని వధించిన వారిమీఁద కోపము

వచ్చెను. ఎవ్వఁడు వధించెను? నా తమ్ముని వధించుటకు సాహసించినవాఁడెవ్వఁడు? ఆ నీలగిరి పట్టణమును నిర్భామ ధామము చేసెదను. ఆ యూరిలో మానిసిని బ్రతుకనీయను. ప్రతివానిని ముక్కలు ముక్కలుగా నరికించెదను. ఏమి జరిగినదో చెప్పుమనెను. ఆ వార్తాహరుఁడు రిపుంజయుని భవన కార్యములమీఁది యధికారి. అతఁడిట్లు చెప్పెను. “అయ్యా! ఈ వ్యవహారము నాల్లేండ్లనుండి జరుగుచున్నది. నేను కుమార ప్రభువుతో నిట్టి వ్యవహారములో జోక్యము కలిగించుకొనవలదని, వారు సామాన్యులు కారని, వారు సాహసులని, మర్యాదకలవారని, కామభావము కలిగినచో సాధ్యమైనచోటఁ జేయవలయునుగాని యసాధ్యమైనచోటఁ జేసినచోఁ జివరకు నెత్తిమీఁదికి వచ్చుననియు, నేడాదిగా వాదించుచున్నాను. ఏడాది క్రింద నతనికి కోరిక సమకూఁడెను. తరువాత నా యూరికిఁ బోవుట యిది రెండవసారి. నేను పోవలదని చెప్పితిని. మొదటిసారియే చావుతప్పి యింటికి చేరెను. ఈ సారి యెంత వలదన్నను మఱల నేగెను. ఇందులో నేదో మోసమున్నది. ఇట్టివార్త నిజముగా నామె పంపించుటకు సమర్థురాలు కాదు. ఆమె పంజరములోనున్న చిలుక. బోనులో నున్న యాడు సింగము. ఆమె కొఱ కటమటించుట ఫల తీసికొనిపోయి సింగము నోటిలో దూర్చినట్లు. ఇది యన్నగారికి తెలిసినను, తిండికి దెలిసినను వారికిఁ గోపహేతువగునని చెప్పితిని. ఆయన వినలేదు. ఆ స్త్రీ తనయందెంతో బద్ధానురాగయని యతఁడు చెప్పెను. ఈ వ్యవహారములో ప్రాణములు పోయినను సరే యనియు మార్ఫించి కూర్చుం

డెను. ఇంతకు నొక విచిత్రమైన రిపుంజయుని మనోవృత్తి దీనికి బలమైన కారణ మయ్యెను. ఆ నీలగిరియందు నొక బ్రాహ్మణ కుటుంబ మున్నది. వారు పౌద్ధ మతమును స్వీకరించలేదు. స్వీకరింపరు. పౌద్ధభిక్షుకులు వారి యింటికిఁ బోదురు. వారితో వాగ్వాదము నెఱపుదురు. పరాభూతులై తిరిగివత్తురు. ఆ యింటిమీద పౌద్ధ భిక్షుకులకు మాత్సర్యము కలదు. ఆ బ్రాహ్మణ గృహము సంపన్న గృహము. వేయి యేండ్లుగా వారు మర్యాద కలవారు. మహా ధనవంతులు. చుట్టుపట్లనున్న పాతిక గ్రామములు వారి యధికారములోనివి. వారికొక చిన్న కోట కలదు. కొంత సైన్యము కలదు. అనాదీనుండియు వారు మన రాజ్యమునకు మూల స్తంభము లతో నొకరు. ఆ ప్రాంతములయందు మగధరాజ్యాధికారము వారివలననే చెల్లుబడి యగుచున్నది. వారు సంవత్సరమునకు రాజ్యమునకు నాల్గువేల నిష్కములు చెల్లింతురు. మగధ రాజ్యములో నంతటి సామంతుఁడు లేడని చెప్పవచ్చును. ఎక్కువ నిష్కము లిచ్చెడివారు కలరు కాని, వారివలె గాఢ మైన రాజభక్తి కలవారుకాని యుద్ధములందు నిశ్చలులై సైన్యమునకు తోడుపడువారుగాని మఱియొక్కరు లేరు. ఆ బ్రాహ్మణుని పేరు పరంతపభట్టు. ఆయన కార్డులు కుమారులు. వారిది పెద్ద వంశము. అందఱును యుద్ధవీరులు. అందఱు నగ్ని హోత్రులు. అందఱు వేదవేదాంగములు చదివిన వారు. ఆ వంశమంతయు నెప్పుడును వందమందికి తక్కువగా ఖడ్గధారులు కానివారుండరు. ఆ ప్రాంతమునందు పరంతప భట్టును జనకమహారాజువంటి వాఁడందురు. ఆ వందమందిలో

సౌహార్దము వాడిపోవుటయన్నది యుండదు. ఎప్పటికప్పుడు పెద్దవాఁడు దుర్గాధిపతి యగుచుండును. తక్కిన వారందఱు వానికండగా నిలుచుందురు. పితండ్రులు కూడ దుర్గాధిపతి చిన్నవాఁడైనను న్యాయ్యము ననుసరించి యతనినే పెద్దగాఁ జూతురు. ఆకోట చిన్నదియే. అదియొక పర్వతము. పర్వత మంతయుఁ గలిపి మన రిపుంజయుని భవనమంత మేర యుండదు. వారి గృహములన్నియు నా గ్రామములో నుండును. గ్రామము చుట్టును ప్రాకారము కలదు. అగడ్త కలదు. దుర్గాధిపతియొక్కఁడే కొండపైనున్న భవనము మీఁద నివసించుచుండును. పరంతపభట్టు తండ్రి. కొడుకు నేఁడు దుర్గాధిపతి. కొడుకుపేరు రిపుంజయుఁడు. ఆ కొడుకు నకు నలుఁబదియేండ్లున్నవి. అతని కైదుగురు తమ్ములు. వారాజానుబాహులు. వృషస్కంధులు. పూర్ణోరస్కులు. నిత్య వ్యాయామ కఠినీకృత దేహయష్టులు. అందఱు ముప్రౌద్ధుల సంభావందనము చేయుదురు. అగ్నిహోత్రములు చేయుదురు. వేద ధర్మములను పాలింతురు. ఔద్ధు లాపొంత పోవుటకు వీలులేదు. అది ఔద్ధ భిక్షువులకు భయస్థానము. యజ్ఞములందు మేకను చంపుట హింసయని వారితో నన్నచో మేము యుద్ధవీరులము. మేము శత్రువులనే సంహరింతుము. మాకొక మేకను చంపుట హింస యనిపించదని వెక్కిరింతురు. హాస్యమాడుదురు. ఆయనెడి తీరెట్లుండుననఁగా మఱియు మాటాడినచో మనలనే సంహరింతురన్నట్లుండును. మహా సముద్రములో నొక లంకవలె మృగధరాజ్యములో నీలగిరి సీమ యున్నది. ఆ సీమను మీ శండ్రిగారుగాని తాతగారుగాని

ముత్తాశగాని యెవ్వరు నేమి చేయలేదు. అజాతశత్రుఁడే
 వారి సభిషముగా గౌరవించెడివాడు. ఆయనమంత్రి వస్సకారి.
 మిక్కిలి ప్రేమైన బౌద్ధుఁడు. వస్సకారి యా బ్రాహ్మణ
 పంశమును బౌద్ధమతములోనికి మఱల్చుటకు ప్రయత్నము
 చేసెను. వారు లొంగలేదు. ఒకప్పుడు వస్సకారి సైన్యమును
 వారి మీఁదికిఁ బంపెనట. వారు పది దినములు కోట ముట్టడిని
 సహించిరి. ఆ సైన్యముతో నజాతశత్రునియొక్క కుమారుఁ
 డైన దర్భకుఁడు కెల్లెను. దర్భకుఁ డప్పటికి చిన్నవాఁడు,
 గొప్ప వీరుఁడనని యాయనకు గర్వముగా నుండెడిది. ఒక
 నాటి రాత్రి యా బ్రాహ్మణ ప్రభువులు దర్భకు నెట్లు తమ
 దుర్గములోనికిఁ దీసికొనిపోయిరో-తీసికొనిపోయిరి. అజాతశత్రు
 నకు వారు వార్త నంపిరట. మేము బౌద్ధులలో చేరము.
 మా కామతమునందు విశ్వాసములేదు. మీ పండితులువచ్చి
 మాతో వాదించవచ్చును. మమ్ము గెలిచినచో మేము
 బౌద్ధమతమునందు చేరుదుము. వట్టి కత్తి చూపించి
 యధికారమును నెఱపి మమ్ము చేరుమన్నచో మేము
 చేరమా. జరాసంధుని నాఁకినుండి మేము మగధ
 రాజులను భక్తి విశ్వాసములతో కొలుచు చున్నవారము.
 ఒక రాజవంశము పోయి నుటియొక రాజవంశము వచ్చి
 నప్పుడు కూడ మేము సంచలించ లేదు. ఇప్పుడు మా మీఁదికి
 మీరు సైన్యమునుఁ బంపితిరి. ఇది న్యాయముగా లేదు.
 ఎవడో తనచేతిని తాను ఖండించుకొన్నట్లున్నది. మేము
 యువరాజును బంది నెట్టితిమి. మీరు మాకోటను సర్వనాశ
 కము చేసినచోఁ జేయుఁడు. మీ కుమారుఁడు కూడ మాతో

నశించిపోవును. మేము మీ బిడ్డలము. దర్భకుడు మీ బిడ్డ. దూరపు బిడ్డలు నశించి నగ్గరిబిడ్డ నిలువవలయునా? తండ్రికి తన బిడ్డలలో దూరగులైన బిడ్డలమీఁద ప్రేమ లేనిచో నా బిడ్డలు తండ్రికి మిక్కిలి ప్రేమాస్పదులైన బిడ్డలయందు మాత్సర్యము నెఱపుట సహజమేకదా! మీరు మా దుర్గమును నాశనము చేసినచో మాతోపాటు దర్భకుడు కూడ నాశనమగును. మీరు మమ్ము వంచినప నెంచినచో మేము ముందు దర్భకుని చూపి తరువాత మా దుర్గములోనున్న సర్వజనులము మాయంతుట మేమే సంహరించికొని పోతుము. మీరు మా శవములకు జాడమతస్రకార మంత్యక్రియలు చేయుదురేమో కాని మా శరీరము లుండఁగా మీ జాడ మతము మాచేత నంగీకరింప చేయఁజాలకు.” అని వార్త నంపఁగా నజాతశత్రుఁడు వస్సకారునిఁ గోపించి వారితో సింధి చేసీకొని వారికిఁ గ్రొత్త కానుకలిచ్చి కొడుకును వదలించి కొనెను. దర్భకుడు తరువాత నెలనాళ్ళు నీలగిరియందే యుండెను. ఆ బ్రాహ్మణుని కొడుకులలో నొకఁడుగా నడచెను. నాటినుండి మగధ రాజవంశమునకు వారికిని అన్న దమ్ముల వరుసగా నడచుచున్నది. దర్భక మహారాజు తరువాత నుడయిన మహారాజు, వారి తరువాత నందివర్ధన మహారాజు, వారి తరువాతమీతండ్రి మహానంది మహారాజుగారును రాజ్యములు పాలించిరి. మీ తాతగారైన నందివర్ధన మహారాజువఱకు నీలగిరి దుర్గాధిపతులతో మీరు చక్రనర్తులైనను వారు సామాన్య దుర్గాధిపతులైనను సోదరభావమే చెన్నారు చుండెను. మీ నాయనగారు కూడ వారి బాల్యమున నీలగిరి

దుర్గమునకుఁ బోవుటయు, సచ్చిటఁ గొన్నాళ్లు నివసించుటయు, వారితో సన్నాదముల తనము నెఱపుటయు జరిగెను. వీరచ్చటికిఁ బోవుటయు వారిచ్చటికి వచ్చుటయు నేఁబదియేండ్ల క్రిందటివఱకు జరుగుచునే యుండెను. వారు చిన్ని దుర్గాధిపతులైనను గిరివ్రజపురమునకు వచ్చినపుడు రాజకుటుంబములోని వారివలెనే మెలగుచుండిరి. అట్టి మర్నాదలే పొందుచుండ్రి. ఈ యేఁబది యేండ్లనుండి మాత్రమే యాయల వాటులేదు. మహానంది మహారాజుగారికి రాజకార్యములు బరువయ్యెను. సర్వక్షత్రియ సమావేశములు మోసయ్యెను. వీరు నెళ్ళలేదు. వారు రాలేదు. వారిని రమ్మని మహారాజుగాను వాఁతుఁ బంపలేదు. ఇట్లుండఁగా పరంతపభట్టు కుమారుడైన రిపుంజయునకు దుర్గాధిపత్యమిచ్చి యాయని వాస్తవ్యమును స్వీకరించి దుర్గము సమీప భాగమున్న యొక చిన్న యడవిలో భార్యతోఁ దప్తవ్రతము నూని యున్నాఁడు. ఆ పిండివద్దకు రిపుంజయుఁడు వారమునొకసారి సకుటుంబముగా పాదచారియైపోయి తలిదండ్రుల దర్శించి తిరిగి వచ్చుచుండును. వారు బ్రాహ్మణులయ్యు నేయి యేండ్లుగానో దుర్గాధిపత్య మర్నాదచేత వారి యాచారములు సర్వమును రాజవంశీయములుగా నుండును. ఈ మూఁడు నాల్గుతరములు గిరివ్రజపుర రాజవంశముతో సౌదర్యము నెఱపుటచేత గిరివ్రజపుర రాజకుటుంబములోని మర్నాదలు వారి దుర్గములో నెన్నియో యుండెను. మన రాజకుమారుఁ డొకఁడు. వారి దుర్గమునకుఁ బోయి పది దినములున్నచోఁ గ్రాత్రవోటికి వెళ్ళినట్లే యుండఁడు. ఈ నాల్గు

తిరములనుండి మీరు బొద్దులైనను వారు బ్రాహ్మణులైనను యీ రెండు వంశముల సౌందర్యము మీ భిన్న మతముల ప్రసక్తి లేకుండ నడచుచువచ్చెను.

ఇట్లుండఁగా తమ తమ్ముడైన రిపుంజయుఁడు - నేను చెప్పచున్న మాటలను క్షమించవలయును - దేశమునం దెచ్చటెచ్చట సౌందర్యవతులైన స్త్రీలున్నారో వారినిఁగూర్చి తనకుఁ దెలియఁజేయుటకు నందందు మనుజుల నుంచెను. వారు సౌందర్యవతి యిచ్చట నున్నదని వార్తలు తెత్తురు. ఆ సౌందర్యవతులు బహు స్థలముల యందుందురు. బహు కుటుంబములయందుందురు. కొందఱు సులభముగా సాధ్యులగుదురు. వారికిఁ గొంత ధన మీయవచ్చును. ఏదో మిష పెట్టి యామె పుట్టినింటికి పోయినట్లో బంధువుల యింటికిఁ జెడ్డికి పోయినట్లో యత్తవారింటఁ జెప్పించి యామెను గిరి ప్రజపురమునకు రప్పింతురు. వారము పది దినములలోఁగాని యొక నేలనాళ్ళలోఁగాని యామె యత్తింటికిఁ జోవును. ఈ సంగతి యా గ్రామములోఁ గొందఱు కెల్లు తెలియునో తెలియును. ఆయినను రహస్యము రహస్యమే. మఱికొందఱు స్త్రీలంత సులభసాధ్యులు కారు. వారి భర్తలు తేజోవంతులు. పరాక్రమవంతులు. వారి కుటుంబములు గౌరవము కలవి. అట్టి స్త్రీలను తీసికొనివచ్చుట కష్టముగా నుండును. అయినను రిపుంజయునకు నుత్తుంగభుజుని సాహాయ్య మున్నది. ఉత్తుంగభుజుడు కొన్ని కృత్రిమసాయములు పన్ని వారిని సాధించుట కలదు. ఇట్టి ప్రయత్నములలో నా సౌందర్య వతుల భర్తలు సంహరింపబడుటయుఁ గలదు. ఒకనాఁడు

తద్దుర్గాధిపతియైన రిపుంజయుఁడు తన భార్యతో తన కూతుతో
 తన తండ్రిని దర్శించుటకు బోవుచుండెను. పాదచారులై
 పోవుచుండిరి. రిపుంజయుని కూతురు పయనాతేంద్ర పిల్ల. ఆమె
 లోకోత్తర సౌందర్యవతి. ఆమెపేరు మణిమంజూష. మీ
 తమ్మునియొక్క చారులలో నొకఁడు మణిమంజూషనుఁ
 జూచెను. చూచుట తటస్థించెను. రిపుంజయుఁడు తన కుటుం
 బముతోఁ దండ్రిని దర్శించుటకు బోవునపుడు మార్గమంతయు
 నిర్జనముగా నుంచబడును. గ్రామములో నానాఁడు పండుగ
 జరుగుచుండెను. ఏదో దేవోత్సవము. ఆ దేవోత్సవమునాఁడు
 రిపుంజయుఁడు తన తండ్రిని దర్శించెడు దినము తప్పించుట
 యెందులకని పేళ్ళుచుండెనట. ఎప్పుటివలె త్రోవ యంతయు
 నిర్జనముగాఁ జేయఁబడలేదు. దేవోత్సవ నిమగ్నులైన జనము
 లను బాధపెట్టుట యెందులకని పరింతపుఁడు జనములను
 నామాన్యముగాఁ దొలగించి పితృదర్శనార్థము పేళ్ళు
 చుండెను. తొలగింపఁబడని జనములో మీ తమ్ముని చారుఁ
 డున్నాఁడు. అతఁ డామణిమంజూషనుఁ జూచెను. ఆపిల్లనుఁ
 జూచిన వాని ప్రాణములు పైన బోవలయునట. ఆమె
 యొక్క సౌందర్య మిట్టిదని చెప్పటకు వీలు లేదట. ఆ చారుని
 పేరు దిహముఖుఁడు. వాఁడు మణిమంజూషనుఁ జూచి
 మూర్ఛపోయెను. పది దినములలో నామెయొక్క సౌం
 దర్యము మీ తమ్ముఁడైన రిపుంజయునకు రామాయణమంత
 వినిపించెను. అతఁ డామెనుఁ జూడవలయునని తపఃతపా
 పడెను. తాను రాజకుమారుఁడు. తా నచటి కెట్లుపో
 గలఁడు? ఆమె దుర్గాధిపతి కూతురు. ఆ దుర్గాధిపతులు

చండకాసనులు. ఆమెను లోకమునందలి యితరస్త్రీలవలె సాధించుట సాధ్యమైన పనికాదు. ఇట్లుండగా నీయనతో నాల్గు తరములనుండి మీరాజవంశమునకు వారితోగల సంబంధము నెవ్వరో వృద్ధపరిచారికులు చెప్పిరి. ఆయన మీ నాయనమ్మగారి వద్దకుపోయి యీసంగతి కనుగొనెను. ఆవృద్ధరాణి “నిజమేనోయి నాయనా! వారును మీరు నన్నదమ్ముల వంటినారు. కాని వారు చండపరాక్రములు. మహామర్యాదా వంతులు. వారి బ్రాహ్మణ మతిమునుగూర్చి మీరేమియు మాటాడనలెనేవు వారు మీతో భ్రాతృభావమునుసమృద్ధిగా నెఱుపుదురు. చిన్నవ్వుడు మీ నాయన యొకటి రెండు సారులు నీలగిరి దుర్గమునకు పోయెను. వారును మనకోటకు వచ్చిరి. మఱల నిచ్చటి వీరెవ్వరు నెళ్ళలేదు. వారు రాలేదు. వారు గొప్ప యభిమానవంతులు. కోటలోనుండి రాజవంశీయులు నెళ్ళినచో వారు మర్యాద చెల్లించుటకు తిరిగివత్తురు. వారియంతట వారెప్పుడును రారు. ఏబదియేండ్లనుండి మీ తండ్రి నెళ్ళలేదు. మీ యన్న నెళ్ళలేదు. వారురాలేదు. వారెట్టివారనగా మీకు వారికిగల సౌదర్యభావమును వారి దుర్గాధిపత్య భావముతోకలిపి ముడివెట్టరు. దానికదే దీని కిదే. సామంతులై చక్రవర్తి కెంత వినయమును ప్రదర్శించ వలయునో, ఎంత రాజభక్తిని చూపవలయునో యంతయు చూపుదురు. సౌదర్యము నెఱుపువేళ మీరు చక్రవర్తులని బెరుకు పడరు. ప్రేమను లెక్కువ నెలయించరు.” అనియీమె చెప్పెను. తమకుఁ దెలియునుగదా! ఆమెకు మీ మువ్వరి మనుమలలో రిపుంజయునిమీఁద నధికానురాగము కలదని.

తనపేరనున్న యాస్తియంతయు తనకున్న సగకట్టంతయు నామె రిపుంజయునికే యిచ్చును. తొలుత మీ తమ్మునికి నా మణిమంజూషను చూడవలయునన్న కోరిక వృద్ధిపొందెను. తమకుఁ దెలియకుండ మహారాజుగారితో తాను నీలగిరిపోయి పూర్వపుఁ జెలిమిని పొందర్యమునుఁ బాటించునని మనవి చేసెను. మహారాజుగారు నా ననలేదు కాదనలేదు. వారు బ్రాహ్మణులు. మనము బౌద్ధులము. వారికిని మనకు సంబంధములేదు. వారు రాజభక్తిగల సామంతులు. నేను నా చిన్నప్పుడు రెండు మూఁడుసార్లు వెళ్ళితిని వారు మనయందు మర్యాద నెఱపుటలో నేమియు లోపముండదు. కాని వారగ్నిహోత్రములు చేసికొందురు. బోలెడంత నైదికకర్మ నెఱపుచుందురు. నా తండ్రియు నా తాతయు నా ముత్తాతయు బౌద్ధులైయుండి వారితోడి యీ రాకపోక లెట్లు నెఱపి కొనిరో నాకు తెలియదుగాని నాకుఁ గష్టమయ్యెను. మనము వెళ్ళి వారినిఁ జూచినచో వారు మర్యాదకొఱకుఁ దప్పకుండ మన రాజగృహములకు వత్తురు. వారు వచ్చిరనఁగా వారికి వేతే భవనమీయవలయును. వారాభవనమునందు పుణ్యాహ వాచనము చేయుదురు. పరిపూతము చేయుదురు. మంత్ర జలములను చల్లుదురు. ఒకచోట 'సగ్నిహోత్రగుండమును త్రవ్వుదురు. ఆ చుట్టుపట్ల కెవ్వగునుఁ బోవుటకు వీలులేను. వారు మంత్రములనుఁ జదువుచుండఁగా నెవ్వరును విరరాదు. వారి భోజనగృహము దెసకు నెవ్వరునుఁ బోరాదు. ఇట్టిబాధలున్నవి. వారొకటి రెండుసార్లు వచ్చిన తరువాత నాకిది బరువనిపించెను. వారి యాచారములను నేనును నాతండ్రియు

శాలిం నగా ని నటి బాధభిక్షుకులకు క్రోధము వచ్చెను. మేము బ్రాహ్మణాభిమానుల మనిరి. అప్పటినుండియు నే నప్పటికి పోవుట మాని వేసితిని. వాగును వచ్చుటలేదు. వారు మన రాజ్యమునకు మూలస్తంభము సంహారు. వారి కష్టము వారు గడువు దాటకుండ చెల్లింతురు. ఇతర ప్రాంతముల లోని దుర్గాధిపతులు జాగుచేసినచో దుర్భావముల చేతఁ జెల్లించనిచో పరంతప భట్టునకుఁ దెలియఁజేసినఁ జాలును. వారి కష్టము మఱునాఁడు నచ్చును. వా రనినచో నాప్రాంత ములయందు మహా గౌరవము. వారి పరాక్రమాదులనుచూచి మహాభయము.” అని మహారాజు చెప్పఁగాఁ బరంతపుఁడు తన కాచుట్టటికము మఱల నిలువఁబెట్టవలెనని యున్నదనియు, బ్రాహ్మణు లెట్లుందురో చూడవలయునని యున్నదనియు, వారి యాచారములనుఁ దెలిసికొందమని యున్న దనియుఁ జెప్పఁగా మహారాజుగారు నెమ్మదిగా నంగీకరించిరి. ఈ సంగతి తమకుఁ దెలియదు. రిపుంజయుఁడు నీలగిరి దుర్గమునకు సౌద ర్యము నెఱపుటకు వచ్చుచున్నానని వారికి వార్తఁబంపెను. వారు తమ్మని సమాధానము సంపలేదు. మూఁడేండ్లు రిపుం జయుఁడు పదే పదే యీవార్తలనుఁ బంపెను. వారు తిరిగి వార్త యొడుకుఁ బంపలేదనఁగా మహారాజు వెడలి యేబది యేండ్లైనది. మహారాజు రాలేదు. యవరాజును రాలేదు. ఈరాజకుమారుఁడు వచ్చుట యెందులకు ? మహారాజుగాని యవరాజుగాని వచ్చుచుఁ బోవుచు నుండినచో నీయవవార్తకు వారు నెంటనే యంగీకరించెడువారు. వారు చిన్న దుర్గమున కధికారులైనను చక్రవర్తులకున్నంత చారణుచ స్త్యము కల

వారు. వారు రిపుంజయునిగూర్చి తెలిసికొనిరి. రిపుంజయుడు స్త్రీ వ్యసనియనియు నతనికి దేశముమీఁద కామచారులు కలరనియు దేశములోఁ బలుచోట్ల సౌందర్యవతులైన స్త్రీల నితఁడు బలాత్కారముఁ జేసెననియు కొందఱిని సంహరింపించెననియు వార్తలు వారికి చేరెను. అట్టివానిని కోటలోఁకి రానిచ్చుట యుభయక్షేమం కరముకాదని వారు తలంచి సమాధానము పంపలేదు. ఏడాదికింద రిపుంజయుఁడు వారిపద్దనుండి సమాధానము లేకపోయినను పోవుటకు బయలుదేఱెను. ఈసంగతులు నాకుఁ దెలిసినంత మఱి యెవ్వరికినిఁ దెలియవు. నేను మిక్కిలి వారించితిని. పోవద్దంటిని. ఈలోపుగా మఱియొక వార్త తెలిసినది. ఆ మణిమంజూషకు వివాహమయ్యెను. వారి బంధువులలోననే యొక బ్రాహ్మణ వీరున కామె నిచ్చిరట. ఆమెభర్త సూర్యంభట్లు. అతఁడు మాగధసేనలో నొక సేనాపతి. అతఁడు సామ్రాజ్యముగా నీలగిరిలో నుండఁడు. వచ్చుచు పోవుచుండును. అందుచేత నామె భర్త నిత్య మింటనుండఁడు గనుక నామెను సాధ్యురాలని కామవృత్తాంత పండితుల యభిప్రాయముల ననుసరించి మన రిపుంజయుఁడుగారు నీలగిరికిఁ బ్రయాణమైరి. ఆ పిళ్ళుటలోకూడ రాచతీవిలేదు. రాజ మర్యాదలేదు. మహారాజు గారితోఁచెప్పి రెండేనుగులు, పది గుఱ్ఱములు, పదిదమంది పరిచారకులతో నీలగిరికి వెళ్ళినచో నది రాచఘాయామీఁద సౌందర్యము నెఱపుట యగును. ఎచటికో యెచటికో పోయి యొకనాఁడు నీలగిరికి వెళ్లెను. వెళ్ళి తానువచ్చితినిని దుర్గాధిపతియైన రిపుంజయునకుఁ దెలియఁజేసెను. ఏకాకిగా వచ్చిన

యీ రాజసోదరుని రిపుంజయుఁడు ప్రత్యేక భవనముననుంచి మర్యాదలన్నియుఁ జేయుచుండెను. ఈయన సది దినములుండెను. ఏదినమున రిపుంజయుఁడు పితృదర్శనార్థముపోవునో యీ దినమున మణిమంజూష కనిపించును కదా యని యీ యన ప్రతీక్షించుచుండెను. పితృదర్శన దినము వచ్చినది. దుర్గాధిపతియు నాయన భార్యయుఁ దక్కిన సంతానమును వెళ్ళిరిగాని మణిమంజూష వారి నెంట వెళ్ళలేదు. ఆమెకు వివాహ మైనప్పటినుండి రిపుంజయుఁడు మణిమంజూషను తన నెంటఁ దీసికొని రోవుటలేదట. ఆమెనుఁ గొనిపోవలయు ననఁగా నామె భర్తయైన సూర్యంభట్టుయొక్క యనుజ్ఞ కావలయునట. ఆ సూర్యంభట్టు గిర్జినజపురమున నొకనాఁడుండును. ఆయన చముచెచ్చట నే దుర్గమునందు తన ధర్మమునుఁ బాలించవలసి యుండునో యాదుర్గమునం దాతఁడుండును తమ తమ్మునకు మణిమంజూషా దర్శనమే దుర్గభమయ్యెను. ఒక్కనాఁడును దుర్గాధిపతి రాజకుమారుని తమదుర్గమునుచూచుటకు రమ్మని పిలువలేదు. చూపింతునని తీసికొనిపోలేదు. పూర్వము మీ రాజకుమారుంబమువారచ్చటికిపోగా నొకనాఁడు తమకుటుంబము నందఱిని విలిచి యొక పెద్దసమావేశముఁజేసి యీ సమావేశములో నీ సౌదర్యభావమునకుఁ బ్రాకట్య మిచ్చెడివారట. ఈయన మీ సోదరుఁడు. ఈయన మన బాసమఱిది. ఈమె మీ వదినగారు. ఈమె మీయన్నగారి కుమార్తె. ఇట్లుగా జరిగెడిదట. వారు మన కోటకు వచ్చినపుడుఁగూడ నదియే మర్యాద జరిగెడిది. ఇట్టి సమావేశమును దుర్గాధిపతి యెప్పుడో జరుపుననియు నా సమయమున

మణిమంజూషా డర్శనము కలుగుననియు నీతఁ డూహించెను. తాని నెల దినములున్నను జరుగలేదు. జరుగలేదు సరిగదా దైవందినములైన మర్యాదలలో సంభారములను సమకూర్చుటలో నేలోపమునులేదుగాని దుర్గార్థిపతిగాని వాని తవస్థులుగాని వచ్చి వీరిని చూచుటయే మానివేసిరి. ఒకనాఁడు రిపుంజయుఁడే తాను తనంతట దుర్గారోహణమును చేసెను. ఎవ్వరును వారించలేదు. అందఱు నిష్వేషపోయి చూడ నారంభించిరి. దుర్గార్థిపతి దెలిసి యెదురువచ్చెను. నాకు మీదుర్గమును చూడవలయునని యున్నది. మీరు పిలువలేదు. నేనే వచ్చితిని" అని మీతమ్ముఁ డనఁగా దుర్గార్థిపతి "నేనే మిమ్ము పిలిచి దుర్గమునంతయు చూపింప నెంచితిని. కార్యాంతర నిమగ్నుఁడ నగుటచేత నాలస్యమైనది." అని దుర్గమునంతయుఁ జూపించెను. ఈయన ఆభవనము వేరిది. ఈభవనము వేరిది మొదలైన ప్రశ్నలువేసి మణిమంజూషా భవనమునుఁ దెలిసికొనెను. తిరిగి క్రిందికి వచ్చెను. మఱునాఁడే గిరివ్రజపురమునకు వచ్చెను. ఉత్తుంగభుజుఁడు నితఁడు నాల్గైదు దినము లొకటే యాలోచన. చివరికేమి ఫలితము తేల్చికొనిరో తెలియదు. కొన్నాళ్ళకు రిపుంజయుఁడు తాను వచ్చుచున్నానని నీలగిరికి వార్తఁ బంపెను. ఈసారి కొంత సైన్యముతో మూఁడేన్దులతో వంద గుఱ్ఱాలతోఁ బోయెను. తమకుఁగాని మహారాజుగారికిఁగాని యీ సంగతి యేమియుఁ దెలియకుండ నుత్తుంగభుజుఁడు పరమ రహస్యముగా దీనిని నడపెను. మీతమ్ముఁ డచ్చటికిపోయి నెలనాళ్ళుండెను. మణిమంజూషా

సాధము దుర్గముమీద కొండయంచున నుండెనట. బలిష్ఠ
మైన దీర్ఘమైన రజ్జువు తద్భవన గవాక్షమునకు బంధించినచో
చీకటిరాత్రి నారజ్జువునుఁబూని పైకిఁబోవచ్చునట. అట్లేర్పా
టు చేసికొని మన సైనికులు రక్షగా నుండిరి. ఒకయేళ్లు
నాకొండ క్రింద నిలఁజెట్టి దానిపైనుండి యారజ్జువువెంట నా
భవనములోనికిఁ బోవలయును. దుర్గాధిపతిగాని వారితమ్ములు
గాని యితరులుగాని రాజకుమారుఁ డిట్లు చేయునని యెట్లను
కొనఁగలరు ? ఎవఁడైన శత్రువైనచో నట్టిపని చేయును ? ఒక
నాటి నిశీథమున మబ్బులు క్రమ్మినవేళి తేపో యెల్లుంపియో
యమావాస్య యనఁగా కోట కావలివారికి ధనాశఁగొలిపి
యాయన యాత్రాడువెంట మణిమంజూషా భవన
మునుఁజేరెను. ఆభవన గవాక్షమునకు నారజ్జువు నెవరు
బిగించిరో యాసంగతి యనిర్భేద్యముగా నుండెను.
ఆమఁకుఁ డెలియకుండ నట్టిపని జరుగదని కొందఱు వాదించు
తురు. ఈయన తద్భవనములోఁ బ్రవేశించెనట. ఆమె నిద్ర
పోవుచున్నదట. ఉలికిపడి లేచినదట. ఎవరు నీవన్నదట.
ఇతఁడు తన పేరునుచెప్పెనట. నిన్ను చూచి పోదమని వచ్చితిని.
నీవు మహాసౌందర్యవతివని వింటిని. నిన్నుఁ జూచుటకు నాల్గొండ్ల
నుండి ప్రయత్నము చేసితిని. నాకు సాధ్యముకాలేదు. అని తన
కథ సంతయుఁ జెప్పెనట. ఆమె యేమన్నదో తెలియదు.
ఇంతలో బయట నలికిడి కిగిలి యెవరో మేల్కొనిపట్లు వచ్చు
చున్నట్లు భయపడి మీఁకొమ్ముండు త్రాడువెంట క్రిందికి
దిగివచ్చెను. ఆమఱునాఁ డేమిజరిగినదో దుర్గముపైని నర్త
మాన మెవ్వరికినిఁ దెలియదు. ఆదితనున్న రక్షకభటులు

నల్లరు సంహరింపఁబడిరి. దుర్గోపరి సర్వ వ్యవహార పరిశీలకుఁ
డైన యొక యధికారి రిపుంజయునితో “తిమరు సింహనే
వెళ్ళిపోవలయును. మా దుర్గ వ్యవహారములు కొన్ని నీవు
పరిస్థితుల యందున్నవి. మీరు పెళ్ళిచో మేము మిమ్ము
బలవంతముగాఁ బంపింపవలసి వచ్చును.” అని తీవ్రముగాఁ
జెప్పెను. రిపుంజయుఁ డంగీకరించలేదుగాని తోడి సైనికులు
“బాబూ! ఈ దుర్గాధిపతుల తోడిది చాల ప్రాణాంతకమైన
వ్యవహారము. తిరువాతి మన సైన్యములువచ్చి దుర్గమును
నాశము చేయవచ్చును. కాని మనమందఱ మిచ్చట సంహ
రింపఁ బడుదుము. మర్యాదగా పోవుట మంచిది” యని
చెప్పగా నీయన “ఓయీ! ఆమెతో నే నూరకే మాటా
డితిని. ఆమెయందు నాకుఁగల యభిలాషనే వ్యక్తపఱువలేదు.
ఆమె లక్షణము చూచినచో నాయందు ప్రేమదృష్టులనుఁ
బరఁగించినది. ఎందుకు పరఁగించదు? నిండువయసులోనున్న
యువతి. భర్తయెచ్చటనో పరదేశములయందు ద్యోగములో
నున్నాడు” అని వాదించెనట. కాని వారందఱు పట్టి బల
వంతమునన నతనిని గిరివ్రజపురమునకు నెట్టుకొని వచ్చిరి.
ఇట్లుండగా నాల్గునాళ్ళక్రింద నెవఁడో యొక వార్తాహరుఁడు
వచ్చి మీ తమ్మునితో మణిమంజూష యితనిని ప్రేమించు
చున్నదనియు, మొన్నటి రాత్రికి నితఁడు పూర్వము వలెనే
గవాక్షము వద్దకు వచ్చినచో తానొక రజ్జువు నచ్చట బిగించి
యంతనుననియు, నొ రజ్జువువెంట బైకి రావచ్చుననియు, నితఁడు
తన రాకను మిక్కిలి రహస్యముగా నుంచవలయుననియు,
నితఁడు గిరివ్రజమునుండి బయలుదేరినట్లే యెవ్వరికిఁ దెలియ

రావనియు, వెలుతురుండగా నీలగిరి చేరవద్దనియు, రాత్రిపూట నందఱు నిద్రించిన సమయమునందు దుర్గద్వార రక్షకునొక సంజ్ఞ చేసినచో నతఁ డీయనను లోనికిఁ బ్రవేశించుచు ననియు, నొక వార్త తెచ్చెను. అది ముద్రితమైయున్న యొక లేఖ. రాజకుమారుఁడు తానెట్టి రహస్యమునైనను నాతోఁ జెప్పెను. ఆయన నాల్గునాళ్ళనుండి మహానగరమున లేడని యెవ్వరికినిఁ దెలియదు. నా యొక్కనికిఁ తెలియును. నేను చెప్పితిని. “బాబూ ఇది నాకు సమ్యక్ముగాలేదు. ఆమె యొక్కరాత్రి చీకటివేళ నన్నని దీపపు వెలుగున నిన్నుఁ జూచినంతమాత్రాన నీయం దింత మరులుకొన్న దనుటకు వీలులేదు.” అని యెన్నో చెప్పితిని. ఆయన వినలేదు. తా నట్లు న్యతిరేకపరిస్థితులలో నున్నచో నంటనే వార్తఁబంపుదు ననెను. ఈనాఁ డా వార్త యిట్లు వచ్చెను.

౧౨

కాలాశోకునకు నిద్దురిపట్టలేదు. ఈ వార్త యెంతవఱకు నిజము? అయ్యో! కామ వృత్తి యెంత చెడ్డది? ఇప్పుడు నీలగిరికిఁ బంపించినను వారు మేమెఱుంగనే యెఱుంగ మందురు. వారితనినిఁ జంపించిని చెప్పి చూపుటకు నిదర్శనములు లేవు. ఊర్వశి కనికొలంది వారిమీదికి దండెత్త వచ్చును. వారి దుర్గమును నాశనము చేయవచ్చును. వారి నందఱును వధియింపవచ్చును. రిపుంజయుని దుర్జనత్వమునకు వారు ప్రతిక్రియఁజేసిరి.

అది న్యాయము కాదనుట యెట్లున్నది? ఇదివఱ కతఁడెన్ని చేసెను? నేను నిట్టివి చేసితిని. ప్రతిదానికి శిక్ష వచ్చునా? అన్నింటికీ గలిపి యొక్కసారియే శిక్ష వచ్చును. భగవంతుఁడు లేడనుటకు వీలున్నదా? మా పౌద్ధమతములో భగవంతుఁడు లేఁడు. చేసిన కర్మయున్నది. ప్రతిఫల మున్నది. ఆ కర్మకును ప్రతిఫలమునకును సంబంధమున్నదా? లేదా? ఆ యుత్తరము నెవరు వ్రాసిరో తెలిసికొనవలయును - అని కాలాశోకుఁడు మఱి నా వార్తాహరుని కొఱకు సంపించి, వాఁడు వచ్చిన తరువాత “తమ్ముడుగారికి వచ్చిన యుత్తరము తన నెంటఁదీసికొని నెత్తెనా, ఇచ్చటనుంచి పోయెనా? యని యడుగఁగా నతఁడు బాబూ! యుత్తరము నా చేతి కిచ్చి పొమ్మంటిని. ఆయన దానినొక పెన్నిధానమువలె చూచుకొనుచుండెను. ఆయన యాయనే తీ దనెను. కాలా:- ఆ యుత్తరమును నీవు చూచితివా? వార్తా:- చూచితిని. కాలా:- దేనిమీఁద వ్రాయఁబడి యున్నది. వలిపపు వస్త్రము మీఁదనా? భూర్జపత్రము మీఁదనా? మఱి యేదైన చిక్కని యెండుటాకుమీఁదనా? వార్తా:- గన్నని వలిపపు బట్టమీఁద వ్రాసియున్నది. దానికి సుగంధ ద్రవ్యములు పులుమఁ బడియున్నవి. దానియంచులయందు ససుపును కుంకుమను నంటింపఁ బడియున్నవి. కాలా:- ఓయీ! ఉత్తరమని సంశయే యెవఁడో వ్రాయసకాఁడు వ్రాసియుండవలయును. అందఱును వ్రాయలేరు. కాక నీలగిరి దుర్గము నందు సర్వజనులును వ్రాయసగాండ్రేమో! స్త్రీలకుఁ గూడ వ్రాత నేర్చియుందురు. వారివంశము విషయములో నీయను

మాన మక్కఱలేదు. అయినను యక్షరముల పొంకము స్త్రీలు వ్రాసినట్లున్నదా? పురుషులు వ్రాసినట్లున్నదా? వార్త:- నా కాబవత్త తెలియలేదు. కాని యక్షరములు ముత్యముల వలె నున్నవి. స్త్రీలు వ్రాసినట్లే యున్నది. ఎందుకని యడుగఁగా నేను చెప్పలేనుగాని, యెవ్వతయో గొప్ప యింటి స్త్రీ వ్రాసినట్లే నాకు తోచుచున్నది.

అంత నతఁడు వెడలిపోయెను. సూర్యోదయ మయ్యెను. కాలాశోకుఁడు కాల్యకృత్యముల నిర్వర్తించి రాక్షసునకు వార్త సంపెను. రాక్షసుఁడు వచ్చెను. కాలాశోకుఁడు రాక్షసునితో నీసంగతి యంతయు చెప్పెను. “నీవు నీలగిరికి పోయి వర్తమానమును కనుఁగొని వత్తువా? ఇది చాల రహస్యముగాఁ జేయవలసినది. నీవంటివాఁడు తక్కు మఱియొకఁ డిది చేయలేడు. రాక్షసుఁడు. “అయ్యా! నాకు దీనితో నేమి పని? నేనీ రాజకుమారులయొక్క కామ వృత్తముల యందు నేర్పులేనివాఁడను. నాకు తెలిసినది రాజనీతి. అందు లోఁ దమ కేమైనను సాహాయ్యము కావలసినచో నిస్సశయముగాఁ జేయఁగలను. రే పుత్తుంగభుజుఁడు శమ యాజ్ఞా నిర్వహణము చేయనిచోఁ బోయి యతనిని దండించి తీసికొని రమ్మన్నచోఁ దీసికొని రాఁగలను. కోసలరాజువద్దకు రాయబారిము పొమ్మన్నచో పోఁగలను. మఱియొక రాజ్యముతో నేదైన వ్యవ్యవహారము నడుపుమన్నచో నడుపఁగలను. కాని యిట్టి వ్యవహారములు చేయలేను. నేనీ పనిమీఁద నీలగిరికి పోయి నచో వారు నన్నుఁ గూడ సంహరించినచో నేనేమి చేయఁగలను? నగదుఁడు. నామీఁద నెంతయో యాశఁపెట్టుకొని

కూర్చున్నాడు. అతనికి నేను ద్రోహము చేసినట్లుగును” అనెను. కాలాశోకుడు:- “ఏమి యాశపెట్టుకొని కూర్చున్నాడు? రాక్ష:- తమగు తేపు రాజగుదురు. అతనియందు మీరు ప్రేమలేనివారు. అతడా క్షత్రియుడు కాదు. ఒక్క క్షత్రియుడు కాకపోవుటయేకాక మహారాజుగారి కుమారుడైనవాడు. అతడు మీ రాజ్యమునకు కంటకముగా మీ రనుకొనవచ్చును. అతనిని నాశనము చేయుటకు మీరు ప్రయత్నించవచ్చును. రాజ్యము సధికారము, వయస్సు కలిగిన వారు న్యాయముగా ప్రవర్తింతురని సమ్మకమే మున్నది? మీ తమ్ముడుగారు నిజముగా నెంతమంది స్త్రీలనో పాడు చేసెను. కొన్ని వంశములను నాశనముచేసెను. రాజులు తలఁచినచో వారు చేయలేని పనియేముందును? చేతిలో సైన్యము లున్నవి. ఈ పనిచేసే రమ్మగారా యనఁగా చేసెడివారు వంద మంది యుందురు. కనుక మీరు నందునేమి చేయుదురో తెలియదు. కాలా:- నేను సంధునేమైన చేసినచో నీ వడ్డమా? నీవతని నెట్లు రక్షించఁ గల్గుదువు? రాక్ష:- అందుకనియే మొన్న తమరు వార్త సంపఁగా వచ్చితిని. మొన్న తమరికొక మహాకార్యము సాధించిపెట్టితిని. ఇట్లే నా చేతనైఁగి చేయుచుందును. తమరికి నాయం దనుగ్రహము కల్గును. తమకు నందునిమీఁద నాగ్రహము కల్గినప్పుడు తమరు రాజులైనప్పుడు ‘మహారాజా! నేను తమకు పూర్వ మీ యీ పనులు చేసి పెట్టితిని. నాయందు తమకుఁ గొంత యనుగ్రహ మున్నది. ఈ నందుడు నాకు స్నేహితుడు. నన్ను జూచి మీ రతనిని క్షమించవలయు’నని మిమ్ము ప్రార్థింతును. కాలా:- నీవు

ప్రార్థించినను నేను నందుని తమించిననుకొనుము. రాక్ష:-
నే సెట్లనుకొనను. తమరు చాల మంచివారు. రాజు మంచివాఁ
డనుగాఁ బ్రక్కనుండి చెప్పెడివాని తీరులో నున్నది. తమకిది
తఱకు దుష్టులైనవారు బోధలుగా నుండిరి. కాలా:- నేను
రాజునైన తరువాత కూడ వారేయుందురు. రాక్ష:-ఇప్పుడు
నీలగిరికి సెళ్ళవలసిన యవసరములేదు. అసలు మీ తమ్ముఁడు
గారు నీలగిరికి సెళ్ళనే లేదేమో! ఆయన యెచ్చటికిఁ
బోయెనో! ఆయన నెవ్వరును చంపనే లేదేమో! ఇట్టి వారి
ప్రకృతి మనము చెప్పలేము. ఏ యొయ్యారపు పడుచు
పయ్యెడ ముసుఁగులో దాఁగియుండి కొన్నాళ్ళుచ్చటనే
యుండఁ దలంచి వీని కీమిథ్యా వార్త పంపించెనేమో! అతనికి
నీలగిరి రాజులమీఁద కోపమేమో! ఈ యప్రప్రథ కల్పించి
తమచేత నీలగిరి దుర్గమును ధ్వంసము చేయింపించి తరువాత
తిరిగి వచ్చునేమో! అప్పుడయ్యో యిట్టి పని వృథాగాఁ
జేసితిమని మీ రనుకోవలసి వచ్చును. కాలా:- రాక్షసుఁడా!
ఇట్టి వాదన నే నెప్పుడు వినలేదు. ఇది దే-మయ్యా! నాలు
గేండ్లనుండి జరిగిన వర్తమాన ముండెను. వచ్చిన లేఖ
యుండెను. మూన్నాళ్ళలో తిరిగి రానిచో నెంటనే వార్త
పుత్తునని యతఁడు చెప్పిపోయెను. నెంటనే వార్త వచ్చెను.
ఇక్కడ నింకొక వికల్పమునకు స్థానమేమి కలదు? రాక్ష:-
తొట్టతొలుత నా వార్తాహరుఁడు దండ్యుఁడు. వాఁడు చెప్పిన
మాట లెంతవఱకు నిజమో కనుగొనవలయును. వాఁడిన్నాళ్లు
మీ రిపుంజయుని ప్రవర్తనఁ దమకు తెలియకుండ మహా
రాజుగారికిఁ దెలియకుండ యెందుల కూరకుండెను? ఇట్టి

దేదైన వచ్చినచో బాధ్యత యెవరిది? ఆయన చేసిన దుర్మార్గపుఁ బనులన్నియు వీనికిఁ దెలిసినచో వీఁడు నందులో భాగస్వామియే. ముందు వానిని దండించవలయును. రాజులు ప్రజలను పాలించవలయును. ధర్మమును రక్షించవలయును. అధర్మ మార్గమునందు పోయినవారిని శిక్షించవలయును. కంచెయే చేను మేసిన కలదె దిక్కు? కాలాః:- రాక్షసా! నీవు ధర్మములు చెప్పుచున్నావు. ఆ లెక్కలో నిజముగా రాజున్న వాడే యుండఁడు. రాక్ష:- అట్లనవద్దు. పూర్వ రాజులు మాంధాత, దిలీపుఁడు, రాముఁడు, భరతుఁడు, దుష్యంతుఁడు, ధర్మరాజు మొదలైనవా రున్నారు. వారు పరుల భార్యలను దొంగిలించిరా! ఎవని భార్యనో యపహరించుటకు వానిని సంహరించిరా? తన సామంతుని కూతు రొక తె మహా సౌందర్యవతి యున్నదనఁగా వారి కోటకు లగ్గలు పట్టిరా? అట్లనరాదు. కాలాః:- ఇంతకును నీవు నీలగిరి పోనందువు. రాక్ష:- తమరియాజ్ఞ యైనచో నేను సేవకుఁడను. నాకు పోక తప్పదు. కాని నా కావిద్యయందు పాండిత్యము లేదని చెప్పు చున్నాను. మఱియు నాలుగైదు దినములు నాకీ మహా నగరము నందు చాల పనియున్నది. ఆపని యచ్ఛముగా నాపని కాదు. అది రాజకార్యమే. నే నీనాల్గుదినము లీ మహా నగరమున నుండనిచో మీ రాజవంశమున కే మహానగర వచ్చునో నాకు తెలియదు. అట్టి మహాపద మీ రాజ్యమునకు రాకుండ నే నిచ్చట నుండవలయును. కాలాః:- ఓయి రాక్ష సుఁడా! నీ వ్రుండియుండి మాటిమాటికిఁ గ్రొత్త గ్రొత్త విష యములు చెప్పుదువు. మా రాజ్యమున కేమి యాపదకలదు?

నీవెంత తెగించి మాటాడెదవేల? నిన్నింత నిర్భయునిగాఁ జేసిన దెవరు? నీ కీర్తైర్య మెచ్చటనుండి వచ్చినది? రాక్ష:- అయ్యా! నాకీ ధైర్య మెచ్చటనుండివచ్చినదా? నే నిట్లు మాటాడుచుండఁగా మీరు నన్ను వెంటనే బంధింపించి చెఱ సాలలో వేసి నన్ను శిక్షించవలయును. అట్లు చేయకుండ మీరు నాయందు దయవహించుచున్నారు ఆ దయలో నుండియే నాగు ధైర్యము వచ్చుచున్నది. కాలా:-నా రాజ్య మునకు వచ్చెడు నాపదయొక్క స్వరూప మెట్టిది? రాక్ష:- నిజముగాఁ జెప్పమన్నచోఁ జెప్పెదను. నేనిప్పుడు చెప్పరాదు. రెన్నా శ్యాగిన తరువాత చెప్పద మనుకొన్నాను. మీరిప్పుడే యడుగుచున్నారు గాన చెప్పచున్నాను. ఇప్పు డీబౌద్ధమహా సమావేశము జరుగుచున్నది. లిచ్చపులయొక్క పది దోష ములను యశుఁడు లెక్కించెను. అవి నిశ్చయముగా దోష ములే యని అవంతీకాశాంబీ పాంచాలాది ప్రదేశములయందు నివసించునున్న మహాబౌద్ధులందఱు నిర్ణయించిరి. వజ్జీయ శాళీయులు, మిమ్మాశ్రయించినవారు. వారివి దోషములు కావని తమరు చెప్పినచో సజితాదులు తమరిని నెలివేయుదురు. మీమీఁద నుత్తేపణకర్మ ప్రయోగింతురు. మీరు వజ్జీయులకు వ్యతిరేకముగా చెప్పినచో వారికి మీమీఁదఁ గోపమువచ్చును. ఈ మహా సగరమునందలి బౌద్ధు లెట్టివారు? ఉత్తుంగభుజుని యండగలవారు. ఉత్తుంగభుజుఁ డెట్టివాఁడు? తమరొక స్త్రీని వాంఛింతురు. ఆస్త్రీని సంపాదించుట కష్టము. వాఁడామె తిలిదండ్రులను వధించును. భర్తను సంహరించును. బంధువుల నందఱిని పురు గేటిన క్లేలును. తమరి కాస్త్రీని

తీసికొనివచ్చి సంతాన పెట్టును. తమకు రాజులు. ఆమెతో నేకనితా భోగముతో తమకు సరిపోవును. ఆ స్త్రీయొక్క స్థితియేమి? ఆమె బిడ్డుమెత్తుకొనునా? కులటావృత్తితోనికి దిగునా? ఉన్నత్రురాలై గ్రామములందు సంచరించునా? ఆయుత్తంగభుజుడట్టివాడు. వానికి బ్రాణముఁ దీయుట యన్నచో ఖడ్గములను భక్షించుటవలసివచ్చింది. వాడు తన దౌష్ట్యమును దనుచుందుకూడ నెఱపునా యన్నది సత్యము. ఆపని యితిఁడు చేయుడు. బౌద్ధభిక్షుకులు చేయుదురు. ఆ భిక్షుకులను శిక్షించుటకు రాజున కధికారములేదు. బౌద్ధసంఘమే వానిని శిక్షింపఁగలదు. బౌద్ధసంఘములో నొక న్యాయము జరుగవలయు సన్నచో - దమకుఁ దెలియుచునే యున్నదిగాదా! ఎంత తతంగము జరుగవలయును. ఒక సంఘము వానిని దోషిగా నిరూపించును. మఱియొక సంఘము వాడు కాదనును. మఱల నింకొక సంఘము వాడు చేసినది తప్పే ననును. ఒక సహవాసము వైశాలిలో జరుగును. మఱియొకటి శ్రావస్థిలో జరుగును. ఇంకొక్కఁడు గిరివ్రజపురమున జరుగును. అప్పటికి రాజు దానిని దోషముకాదనుటకు నిర్ణయించునేనో! అసలు బౌద్ధ సూత్రములలో నొకఁ డున్నది. అందు పంచ సూత్రములు కలవు. అర్హతుఁడైనవాడు తనకుఁ దెలియకుండ తానొక పాపమును చేయవచ్చును. దానికి శిక్షయేలేదు. అరీతిగా నొక రాజును చంపిన యర్హతుఁడు బౌద్ధచరితమును సంపత్తిచుటకొరకు నాపని చేసెను. అది యెందుకొకట కాదని నిర్ణయింపఁబడి వచ్చును. ఓయి! కాలాశోకా! ఇప్పుడు రాజ్యము చేయుచున్నది బౌద్ధులా? క్షత్రియులా?

రాజులు బౌద్ధ సన్యాసులు చేతులలోని పనిముట్లు. కాలా:-
 అట్టి ఘోరము మన రాజ్యములో జరుగునందువా? రాక్ష:-
 నేనేమి చెప్పగలను? యశుఁడు వజ్రీయుల యందలి పది దోష
 ములను నిరూపించినాఁడు. ఆదోషములు తమరికిఁ దెలియునా?
 కాలా:- నాకుఁ దెలియవు. ఈనాటి సభలో నవియన్నియు
 విచారణకు వచ్చుననుకొనుచున్నాను. రాక్ష:- అందులో
 నొకటి రెండు న్యాయముగానే యున్నవి. జాతరూపరజితమని
 యొక దోష మున్నది. ఎవ్వరైనను భక్తులు బంగారమును
నెఱియు బౌద్ధభిక్షుకుల కిచ్చినచో భిక్షులు గ్రహింపరాదు.
నిస్సగ్గీయ, పాచిత్తియ, యన్న గ్రంథములోని ఏమ నెన్నిదవ
 సూత్రముచేత నిది ప్రహరింపబడినది. దానికి నే నొప్పు
 కొన్నాను. జాలోగింపాతమని మఱియొక దోష మున్నది.
దానివలన బౌద్ధభిక్షులు సారాయి త్రాగరాదు. మన వజ్రీయు
 లీ రెండుపనులనుఁ జేయుదురు. అవి దోషములనుట
 న్యాయమే. తక్కిన యెనిమిదియు నున్నవి. అవి
 దోషము లనుటలో సర్థము లేదు. సింగిలోణ కష్టము
 అని మఱియొక దోషమును యశుఁడు నిరూపించినాఁడు.
 శృంగలవణ గ్రహణమువ కిది పాశీభాష. అనఁగా నేబౌద్ధుఁ
 డును లవణమును కొమ్ములోఁ జెట్టి మోసికొని పోరాదు.
 ఎచ్చటవైన దొరకిన భిక్షలో నుప్పు తక్కువైనచోఁ గలిపికొని
 తినుటకు వీలుగా నుండునని వజ్రీయులీపని చేయుదురు. ఇది
 దోషముగా యశుఁడు నిరూపించెను. ఆ యుప్పును మోసికొని
 పోవుట వస్తువును నిలువచేయుట వంటిదియని యతఁడు
 చెప్పెను. దుచికి దాసుఁడగుట యను సర్థము చెప్పినను

బాగుగా నుండెడిది. ద్వంగుల కప్పయని మఱియొక దోషము. నూర్చుని నీడ రెండంగుళముల వెడల్పుగా నుండగా భోజనము చేయరాదని దీనియర్థము. రెండుజాములు చాటిన తరువాత భోజనముచేయరాదని. ఇట్లే తక్కినవియును. భోజనము చేసిన తరువాత మజ్జిగ త్రాగరాదట. తాను పరుండెడి బొంతకు సంచుండరాదట. కమ్మియున్నచో కంబళి చెడిపోవునా? ఈ దోషముల కర్థమేమి? ఇట్టి దోషములు యశుఁ డెందుకు నిరూపించెను? ఆతనికి వజ్జీయులతో విరోధమా? ఎందుకు నిరూపించునో చెప్పెదను వినుడు. వజ్జీయుల నెనుకఁ దమ రున్నారు. తమరివలన వజ్జీయులపని మూఁడు పూవు లాటు కానులుగా నున్నది. ఇది యితరులకు కన్నెఱ్ఱగా నున్నది. మీ యండ వజ్జీయుల కున్నది. వజ్జీయుల యండ మీ కున్నది. ఈ స్నేహమును చెడఁగొట్టవలయునని యశుఁడు తక్కిన బౌద్ధులచేత ప్రోత్సాహము చేయఁబడి యింత యల్లరిచేయుచున్నాఁడు. అహోగంగా సర్వతము మీఁదనున్న శాణవాసి వద్దకుఁ బోయెను. లేనత సహజాతి వచ్చినాఁడు. అజితుఁడు వచ్చినాఁడు. సబ్బకామి వచ్చినాఁడు. అర్హతులలో వీరి కున్న మర్యాద యెట్టిది? వారందఱిచ్చటికి రాకముందే యివియన్నియు దోషములని నిరూపించినారు. మీరు కాదందురు. అనవలయుననియే వజ్జీయులయొక్క యూహ. అందు రనియే వారియాశ. అనినచో వజ్జీయులు కాని సర్వ బౌద్ధులకు మీరు విరోధులు. మీ మీఁద నుత్తే పణకర్మ బ్రయోగింతురు. అప్పుడు మీరు బౌద్ధులే కాదు. వజ్జీయుల కాశ్రయమేలేదు. ఉత్తే పణకర్మ పొందిన రాజయొక్క భిక్షును

స్వీకరించి స వజ్జీయులు మఱియునుఁ బఠితము లగుదురు. ఇందులో నింత యర్థ మిమిడియున్నది. అప్పు రాజవంశము నేడు, భద్రముగా నున్నదని మీరనుకొనుచున్నారేమో! నేననుకొనుటలేదు. కాలా:- ఏమయ్యా! నీవు వందియే ఘోర ప్రతికిత రాజనితివేత్తవలె మాటాడుచున్నావు? మహామంత్రి నలె మాటాడుచున్నావు? రాక్ష:- నా జాతకము ప్రకారము నేను నూటపలువదియేండ్లు బ్రదుకుదును. నా పరిస్థితి పాశికయేండ్లు. నేనింక నూటపదునేను సంవత్సరములు బ్రదుకుదును నా జాతకము ప్రకారము నేనొక మహారాజ్యము నకుఁ బ్రధానమంత్రిని కావలయును. నేను బ్రతికియుండఁగా నా రాజనీతి ముందు నిలచెడి వాడనుచు నుండఁడు. నా చివరి దినములలో ననఁగా నింక నెనుఁబది యెనిమిది సంవత్సరములు దానిన తిరువాత నాకొక ప్రత్యర్థి బయలుదేలును. అతఁడును బ్రాహ్మణుడే. అతఁడు నాకంటె నీతిమంతుడై యుండునట. అతనికి నాకును పండ్లెండేండ్లు నీతియుద్ధము జరుగునట. చివరి కంటే గెలుచునట. అతఁడు గెలిచినను నేనోహిపోయి నట్లుండునట. ఇది నా జాతకము. కాలా:- నీవు నాకే మంత్రియగుదువు. నా రాజ్యమునే నిలబెట్టుదువు. రాక్ష:-మీ రాజ్యము కొదు. నేను సేవించెడు రాజు నా జాతకము ప్రకారము క్షత్రియుఁడు కాకూడదు. కాలా:- నేను బౌద్ధుఁడను. అందుచేత క్షత్రియుఁడనుకాను. రాక్ష:- అయ్యా! క్షత్రియుఁడుగాని బ్రాహ్మణుఁడుగాని శూద్రుఁడుగాని జన్మతో నగుదురు. కాదని మీ బౌద్ధసిద్ధాంతము. వృత్తిచేత నగుదురని మీ సిద్ధాంతము - మీరు క్షత్రియులు కానిచో సగ్య క్షత్రియ

సమావేశ మెందుకు జరిపితిరి? బ్రాహ్మణులను సంహరించ వలయునని తీర్మాన మెందుకు జేసికొంటిరి? ఓయి! యువ రాజా! ఇంతవంది బౌద్ధ భిక్షువులు వచ్చిరి. వీరిలో నంబ వ్తులు కలరు. రజకులు కలరు. క్షత్రియులు కలరు. బ్రాహ్మ ణులు కలరు. ఉత్తమ కులములనుండి బౌద్ధులైన వారికి మీ బౌద్ధ భిక్షుకులలోననే యధికమైన మర్యాద యున్నదా? లేదా! వారు “మము బ్రాహ్మణులము. నా తండ్రి బ్రాహ్మ ణుడు. నా తాత బ్రాహ్మణుడు.” అన్న యహంకారము పొందుచుండిరా? లేదా! ఒక పుల్కనుడు బౌద్ధుడైనాడు. వాని ప్రక్క గూర్చుండి భోజనము చేయుటకు పూర్వము బ్రాహ్మణుడైయుండి బౌద్ధమతములో జేరినవాడు కంట గించుకొనుచున్నాఁడు. పైకి జెప్పడు. భోజనవేళ వీలైనంత నటకు తాను వాని ప్రక్కన కూర్చుండకుండఁ గొంతదూర మెడముగా నుండుటకు బ్రయత్నించుచున్నాఁడు. అర్హతుడై వారు చెప్పినట్లు సర్వ సమత్వము నిందియ జేత్వత్వము సర్వ మనోభావ విరతియుఁ గలిగిన వానికి భేదము లుండవు. వాడు సిద్ధనివంటివాడు. అట్టి యర్హతులెంతమంది యుందురు? ఈ వచ్చిన సహజాతి, యజతుడు, సబ్బకామి, వీరు కూడ నట్టి వారగుదురో? కారో చెప్పలేము. ఆరీతి జీవపరిపాకము లేకుండ, అట్టి జీవపరిపాకము కలిగినవారెట్లు ప్రవర్తించవలయునో సర్వ జను లట్లుప్రవర్తించవలయునని నిర్దేశించెడి మతమేమి మతము? అది బాహిరమతమా? ఆంతరమతమా? బాహి రములై లోకములైన ప్రయోజనములు సాధించుటకు కొందఱిట్టి మతములను వ్యాపింపజేయుదురు. ఇట్టి సిద్ధాంతములను

గల్పింతురు. రేవత సహజాతియును, సబ్బకామియును, తా
దృశులే యందము. వారికినిఁ దక్కిన భిక్షుకులకును భేద
మున్నదికదా ! గిరివ్రజపురమున నేడు వేయిమంది బౌద్ధ
భిక్షుకులు క్రొత్తవారు సమావేశమైనారు. వారిలో నొక యిరు
పదిమంది మఱియు నధికులని వారికిఁ బ్రత్యేక భననము
లేర్పాటుఁ జేసితిరికదా ! వారి యాజ్ఞలు రాజాజ్ఞలవలె
మన్నింపవలయునని యాజ్ఞాపించితిరికదా ! భేదములు చూప
రాని బౌద్ధ సంఘములూ మీరేభేదములు చూపుచున్నారు.
మానవసృష్టియందు భేదము సహజము. దానిని పాటించుట
నిష్ఠ్యము. ఆ పాటించుటలో మానవుఁడు దయాదాక్షిణ్యము
లతోఁ బ్రవర్తింపవలయును. అందఱును జీవులేయన్న భావ
ములతోఁ బ్రవర్తింపవలయును. ప్రక్కఁ గూర్చుండి భోజ
నముచేయువానిని కంటగించుకొనుచున్నావు. వానితోఁ గలిసి
భోజనము చేయకుము. వానిని హింసించుచున్నావు. హింస
చేయకుము. వానితోఁ గలిసి భోజనము చేయకుండ వానిని
హింసించకుండ నుండుము. వానిని హింసించువు వానితోఁ
గలిసి భోజనము చేయుదువు మన బిడ్డయందు మనకున్నంత
ప్రేమ పొరుగువారి బిడ్డయందుండదు. మనబిడ్డకు మన
మంగీలు కుట్టించుకొందుము. నగలు చేయించుకొందుము. తిను
బండారములు కొనిపెట్టుదుము. మనము కొనిపెట్టిన తిను
బండారములు మనబిడ్డ తినుచుండగాఁ బొరుగుబిడ్డ కన్నులు
పెట్టికొని చూచుచుండును. అందులో నా పిల్లకు నగ మిత్తువా?
నీ కూతురునకుఁ గ్రొత్త యంగీ కుట్టించి పొరుగు పిల్లకుఁ గూడ
కుట్టించువా ? అది యెప్పుడును చేయవు. ఆ పొరుగుపిల్ల

కన్నులు పెట్టికొని నీ కూతురు తినుచున్న తినుబండారముల
వంక నదేవనిగా చూచుచుండఁగా నీవాపిల్లను కసరి పంపించ
కుము. ఏ బ్రాసిది, దేవురుగొట్టు, మొదలైన మాటలనకుండ
దానిని కొట్టకుండ కసరకుండ దాని నేవగించికొనకుండ
దానికిఁ గూడఁ గొంచెముఁ బెట్టుము. అమ్మా! దానికిఁ
గొంచెము పెట్టుమని నీ కూతుతోఁ జెప్పుము. నీ కూతురు
శతవిధాల నంగీకరించదు. అయినను తన తినెడి దానిలో పెసర
గింజంత తీసి యాపిల్లకుఁ బెట్టవచ్చును. ఇది స్వ పరభేదము.
తక్కిన కులముల వారిని హింసించకుము. వారిని దేవము
లతోఁ జూడకుము. ఏ పెసరగింజంతయో వారికిఁ జేయి విద
ల్పుము. అంతేగాని నీ కూతునకుఁ దెచ్చి యిచ్చిన మితాయి
పొట్లము వంటిది, పొయగు పిల్లలందఱికిఁ దెచ్చి యెక్కడఁ
బెట్టఁగలవు? నీకున్న సంపద దానికి చాలదు. అట్లే నీ జీవ
లక్షణము సర్వ జనులయందున్న భేదభావమును లేకుండఁ
జేసికొనుటకు చాలదు. చాలని జీవలక్షణమునందు బాహిర
ముగాఁ జాలినతనము నభినయించుట యాత్మవంచనము. పర
వంచనము. కొందఱు అట్టి వంచనమును రాజనీతి దృష్టితో నెఱ
పుదురు. అట్టి రాజనీతి నెఱపుటకు నీ కవసరముఁ గన్పించదు.
ఇది యెవఁడో రాజనీతి కూడఁ దెలియనివాఁడు తత్ప్రయో
జనము లేనివాఁడు సంఘము మీఁదఁ బగతీర్చికొనవలయు
నన్న వాఁడు సరిగా సృష్టినర్థము చేసికొనినివాఁడు, చేసిన పన్ను
గడగాఁ గనిపించుచున్నది. ఒప్పికొందము. శాద్ధులున్నారు.
శాద్ధులందఱు నొకటియే. వారిలో నేను చెప్పిన భేదములు
లేవు. ఉన్నను లేవనియే యనుకొందము. శాద్ధులు, శాద్ధులు

కానివారు రెండు తెగలున్నారు కదా! కాని వారియందు బాధులకు ద్వేషమున్నదికదా! ద్వేషము కాకపోయినను తిరస్కార భావమున్నదికదా! అది కాకపోయినను వారు తమకంటె తక్కువ వారని యనుకొనుచున్నారుకదా! వాఁ డర్హుఁడు కాకమున్ను తన బాధమతము గొప్పది. బాధే తరులు తక్కువ వారు. బాధ్యుఁడైన వాని జన్మకే చారితా ర్థము. తక్కిన నారందఱు సరకమునకుఁ బోవుదురు, మొదలైన భావము లుండునా? యుండవా? ఆ భావములుండుట వ్యక్తిగతమైన యహంకారము కాకపోవచ్చును. ఆ మనసి యందు తాను చెందిన యొక మతమువలననో యొక సంఘము వలననో ముద్రితమైన యహంకారము. ఆ యర్హుఁడైన వానికి నీ యహంకారము కూడ పోవలయునా? వలదా? సర్వాహంకారములు నిర్మూలమైనప్పుడు కదా యర్హుఁడైనవాఁడు, ఎవఁడో యొకఁ డర్హుఁడగునుగాని సర్వజను లర్హులుగారుగదా! కానపుడు ద్వేషాదు లున్నవిగదా! అట్టి ద్వేషములు గలవారిలో విభేదమెందుకు లేదు? చివరికి తాత్పర్య మున్నవిభేదములు వెలికి ప్రకటించరాదని. వెలికి ప్రకటించరాదనుట బాగుగనే యున్నదిగాని లేనట్లు నటించు మనుటలో సర్థమేమి? లేనట్లు నటించి భేదములకు దుష్ఫలిత ములనుఁ దెచ్చుకొనుటయుఁ జేయుటయు నెంత కుత్సిత మనఁగా భేదములు భేదములుగా నుండి వానివలన వచ్చెడి దుష్ఫలితములు కుత్సితమైన సంఘనిర్మాణమువలన వచ్చిన ఫలితములని చెప్పఁబడెడి సంఘమెంత కుత్సితమో యంత కంటె కుత్సితము.

కాలాశోకుడు పది నిమిషములు మాటాడలేదు. నడుమ నడుమ మొన్నటివలె తాను తలవంచికొని కూర్చుండి యుండఁగా రాక్షసుడు లేచిపోవు నేమో యనిమాత్ర మతఁడు కూర్చున్న చోటునందుఁ జూచుచుండెను. రాక్షసుడు తాను లేచిపోలేదు. కాలాశోకుఁ డిట్లనెను. “రాక్షసుడా! నీవు బుద్ధునికంటె గొప్పవాడవు.” రాక్షసుడు:- రాక్షసు లందఱి కంటె గొప్పవారు. ఎందుకనఁగా వారందఱిని సమలిమింగఁ గలవారు కాలా:- ఔనయ్యా నీ వందఱను సమలి మింగఁ గలవాడవే. నీ వయస్సెంత? నీ వివేక మెంత? నాకాశ్చర్యముగా నున్నది. నీవు నందునికి స్నేహితుడవగుట నందుని యదృష్టము సుమా? నేను రాజై నతిరువాత నందు నేమో చేయుదునని యతినికి భయమా? అతఁడు నాకు సోదరుడు కాకపోయినను భ్రాతయగునుకదా? నే నతని నేమియుఁ జేయను. నే నవివేకివలె మాటాడుచున్నాను. నీ వ్రుండఁగా నతని నెవరేమి చేయఁ గల్గుదురు? ఓయి రాక్షసుడా! నీవు బ్రాహ్మణుడవు. నీకు జాడ్యమత మింతి యెట్లు తెలియును? యశుఁడు నిగూ పించిన దోషములు నీ కెట్లు తెలియును? రాక్ష:- యశుఁడు నాయుంటికి వచ్చి వజ్జీయుల యందలి దోషములనుఁ దనకుఁ వ్రాసి పెట్టుమనెను. నే నందుకని యడిగితిని. ఇంతకుముఁ ను బౌద్ధులవలన మీకుఁ గలుగఁజోయెడి యాపద్వృత్తాంత మంతయు నతఁడు నాకుఁ జెప్పి యీ ప్రయోజనముఁ జూపఁ దనకు వ్రాసి పెట్టుమనెను. నీవు మా రాజవంశమునకు ద్రోహము తలఁచుచున్నావు. నేను వ్రాసి పెట్ట నన్నాను. అతఁడు “మీ రాజవంశమునకు నేను ద్రోహము తలఁచుట

లేమ. గిరివజ్రపురముయొక్క యాశ్రయము చేతి వజ్రీయులు
 దుష్ట బౌద్ధులెవ్వరున్నారు. వారిని మంచిమార్గమునకు
 త్రిప్పుటయే నా యభిప్రాయము. ఇట్టి దుష్ట బౌద్ధులకు
 నాశ్రయమిచ్చుట మనము చేయవలసిన పనిగాదని మీ రా
 తనుకొనవలయునని నే నిందుఁ బ్రవేశించినా ననెను. కాలా:-
 ఓయి రాక్షసుడా! నీవు చెప్పినట్లు నేనిప్పుడు సందిగ్ధావస్థలో
 నున్నాను. ఆ ప్రాక్షివాక బౌద్ధసంఘము నన్ను వజ్రీయుల
 దోషములు దోషములుగానంగీకరింపుమని బలవంతపెట్టుదురు.
 లేనిచో నామీద నుత్తేషణకర్మఁ బ్రయోగింతురు. అప్పుడు
 నేను రాజ్యము చేయుటకే యర్హుడనుకాను. బౌద్ధుఁడు కాని
 వానికి మగధరాజ్యావ్హత లేదని పూర్వము వస్సకారుఁడు
 నిర్ణయించిపోయెను. నే నిప్పుడు వజ్రీయులకు వ్యతిరేకముగా
 సజితాదుల తీర్పు సంగీకరించినచో వజ్రీయులు నన్నేమి చేయు
 చేయుదురో? రాక్ష:- నా కదియే యనుమానముగా
 నున్నది. ఉత్తంగభుజుఁడు కొందఱు ఘోస్తులను బౌద్ధమత
 ములోఁ జేర్చెను. వారి కేమతము నక్కఱలేదు. అట్టివారిని
 బౌద్ధమతములోఁ జేర్చెను. వారెందుకు సనికివత్తురనఁగా
 ఓహి! మనము బౌద్ధులము. నాఁడు బౌద్ధుఁడుకాఁడు. వానిని
 సంహరించి కమ్మనఁగా సంహరించివచ్చుటకుఁ బనికివచ్చును.
 నే యుత్తంగభుజుఁడు డధికాంములో నున్నాఁడు కావున వానిని
 నీవు బౌద్ధుఁడవు కమ్మనఁగా వాఁడు బౌద్ధుఁడయ్యెను. తేపు
 బౌద్ధుఁడు కానివాఁడు సేనాపతియో రాజో అయి వీనిని నీవు
 బౌద్ధుఁడవు కావురా. నా మతస్థుఁడవన్నచో వాఁడు నెంతసే
 కావిగుడ్డలను వదలి భిక్షువాత్రను పరిత్యజించి యిన్నాళ్ళు

కావిగుడ్డలకు లోపల ధరించిన ఖడ్గమును బయట ధరించును. కాలా:- మఱి నన్నేమి చేయుమందువు? రాక్ష:- అయ్యా! నే నేమి చెప్పుదును? ప్రస్తుతిము తమకున్న బాధ యొక్క టియా? ఇటు వజ్రీయభిక్షుకులు తమ ప్రాణముమీఁదఁ గూర్చున్నారు. అటు నీలగిరి దుర్గమునకుఁబోయి యా సంగతి కనుగొని రావలయును. మఱియు నుత్తంగభుజుఁడు మీ యాజ్ఞను నిర్వర్తించునో నిర్వర్తించఁడో తెలియదు. భగవంతుని యనుగ్రహము లేనప్పు డన్నియు నిట్లు ముసరికొని వచ్చును. తమించవలయును. మీరు బౌద్ధులు మీ ముందు నేను భగవంతుఁ డనుచున్నాను. నా కింకొక యనుమాన మున్నది. మీ రెండవతమ్ముఁ డెక్కడున్నాఁడు? ఆయనయుఁ దక్కునవాఁడు కాఁకుకదా! మా బంధు సవఁడోయున్నాఁడు. వాని పొలము మీ రెండవతమ్ముని సొంతయాస్తి నంటుకొని యున్నది. ఆయన యతని పొలమునుఁగూడ తన పొలముతో కలిపికొన్నాఁడు. అధికారులకుఁ జెప్పట యైనది. మీతమ్ముడు గారు. “అది మా పొలము నంటుకొనియున్నది. అది లేనిచో మా కిబ్బందిగా నున్నది. నీకు మఱికొకచోట నత పొలము నిప్పింతు”మన్నారు. ఇది జరిగి రెండే డైనది. అతని కాచెక్క తప్ప బ్రతుకుటకు వేఱ యాధారము లేదు. ఈ రెండేడ్ల నుండి వారి కుటుంబము మన్న తినుచున్నది. నన్ను పోయి మీ తమ్ముడుగారి దర్శనము చేసి యెట్లో యొకట్లు వారు బ్రతుకుటకు వీలు చూపింపుడని మనవిచేసి రమ్మనిరి. నేను మీ తమ్ముడుగారి కొఱకీ మూన్నాళ్ళనుండి తిరుగుచుంటిని. వారు కనుపించ లేదు. మహానగరమునందు లేరని చెప్పు

చున్నారు. నేటి ప్రాధున మీరు నాకు పిలుపు వెట్టి మీ పెద్ద
 తమ్ముడుగారి మాట చెప్పగా - తమింపవలయును - నాకు
 వారు కూడ నిట్టేలేమో యని భయము వేసినది. ఆయనకూడ
 నిట్టివాడే. ఏ మా బంధువుల పొలము నీయన కలిపికొనెనో
 ఆయన కొక కూతురున్నది. ఆమె యేమి పెద్ద సౌందర్య
 వతియుఁ గాదు. పైగా నిద్దఱుబిడ్డలతల్లి. ఆమెను తమవద్దకుఁ
 బంపినచో బాలమును వ్రాసియిత్తు నన్నాడట. ఇప్పుడెచ్చటికి
 కేగెనో? అన్నగారినిచూచి నేర్చికొన్న విద్యయేగాని నేనుఁ
 దెలిసికొన్న తవఱకు వారి కీవ్యసనము తక్కువ. వారి కున్నది
 మఱియొక వ్యసనము. తమకు తెలియునే యనుకొందును.
 ఆయన ద్యూతవ్యసని. కాలా:- అవునయ్యా! నాకుఁ దెలి
 యును. నా తమ్ము లిద్దఱెట్టివారో నాకు తెలియును. నేను
 వారివలె తీవ్ర వ్యసనిని కానుగాని నే నచ్చముగా కాననుటకు
 వీలులేదు. ఇదివఱకే నేను వారితోఁ జెప్పించితిని. అన్నగారు
 నిషధయోగ్నుడా? వారిట్టి వనులన్నిఁజేసిరి? అని వారు నాకు
 సమాధాన మంపిరి. నేనేమి చేయుచును? రాక్ష:- ఎవ్వరు
 నేమియుఁ జేయలేరు. ఎట్లు వ్రాసియున్నదో యట్లు జరుగును.
 ఇది కర్మసిద్ధాంతము. లోకానుసారముగా మీవద్ద నేది
 మాటాడినను నాకు భయముగానే యుండును. మీ మతియు
 ప్రకారము మన భాషలోనున్న సర్వవాక్యములు సర్వోక్తులు
 దుష్టోక్తులుగా భాసించుచున్నవి. వానికర్మ మనుటయుఁదప్పి.
 ఎట్లు వ్రాసియున్నదో యట్లు జరుగుననుటయు తప్పి. భగ
 వంతుడన్నను తప్పి. వాని పూర్వజన్మ సంస్కారమట్టిది
 యన్నను తప్పి. వాడు నరకలోకమునకుఁ బోవునన్నను తప్పి.

ఈ యే మహార్థముల నంటకుండ మీ మతియు 'నన్ను ముట్టు కోకు నామాలకాకి' యన్నట్లు గిరిగీసికొని కూర్చున్నది. కాలా:- ఓయి రాక్షసుడా! నీవు నాతో మాటాడుటకిది మూఁడవసారి. నా మతియును నన్ను నిందించకుండ నొక్క మాట నీవు మాటాడినది లేదు. నీ వదృష్టవంతుడవు. ఉత్తంగ భుజుఁ డిచ్చుట లేదు. అతఁ డున్నచో నన్నెప్పుడో తన ఖడ్గ ముతో నరికియుండెడివాఁడు. రాక్ష:- అయ్యా! నన్ను ఖడ్గ ముతో సరకియుండెడివాఁడా? అతఁడున్నచో మీరు నా కొఱకు వార్తయే పంపెడివారుకారు. అది యెట్లు జరుగును! ఉత్తంగభుజుఁడు నన్నెఱుఁగును. నన్నుఁ గత్తితో నరుకనచ్చెడి వాఁడు కాఁడు. నన్ను నరుకరా వానిది గుండెయా? చెఱువా? కాలాశోకుఁడు రాక్షసునివంక నివ్వెఱివోయి చూచెను. రాక్ష సుఁడిట్లనెను. "అతఁడు నాతో నొకసారి కత్తియుద్ధమాడెను. నేను వానిని మూఁడు చెఱువుల నీళ్ళు త్రావించితిని. ఒక్క మాటఁ జెప్పచున్నాను. నేను రాయబారమునకు వెళ్ళి నపుడు కోసలుండైన సుమిత్రుఁడు నిన్నిచట వధించినచో నీవేమి చేయఁగలవని యన్నాఁడు. నే నేమిచెప్పితి ననఁగా "నోయి రాజా! నన్ను వధించుట నీ తరముకాదు. నీ నంద మంది సైనికులను నేను సంహరించి, లంఘించి తప్పించుకొనఁ గలను. నేను వాకిటిలో నొక రహస్య ప్రదేశమున నాయశ్వ మునుంచి వచ్చితిని. నా గుఱ్ఱమును నే నెక్కిన తరువాత నీ యేన్లులు నన్ను పట్టుకొనలే"వంటిని. ఆయన నాతోఁ గత్తి యుద్ధ మాడెద ననెను. ఎందుకో మానివేసెను. ఉత్తంగ భుజుఁడు నాజోలికి రాఁడు. తేపు వాఁడు మీ యాజ్ఞకు

నిరాకరించగా వానిని జయించి వానిని బంధించి మీ వాడ ముల వద్దకుఁ దీసికొనివచ్చి పడవేయఁగల వారీ రాష్ట్రమున నిద్దఱే యున్నారు. ఒకఁడు నందుఁడు. ఆయన నాల్గైదు నెలల నుండి యీ మహానగరమునఁ గన్నించుట లేదు. రెండవఁడను నేను. కాలా:- ఇప్పుడుకూడ బయట గుఱ్ఱమునుంచి వచ్చి తివా? రాక్ష:- ఇది నాయూరు. నా యిల్లిచ్చట నున్నది. గుఱ్ఱమెక్కి యెచ్చటకుఁ బోవుదును?

౧౩

ఆనాఁడు రేవత సహజాతికి సబ్బకామికిని వేతే యేనో నియమపాలన దినమగుటచేత మహాసంఘమే కలిసికొనలేదు. మఱునాఁడు సమావేశ మయ్యెను. ఆనాఁడు కూడ సత్పూర్వ దినమువలెనే వృథావాదము కాఁబోవుచుండఁగాఁ గాలా శోకుఁడు భిక్షుకులను మందలించి దోషముల నొకదాని కంట నొకటిఁ దీసికొని చర్చ చేయవలయు ననెను. ఒక్కొక్క విషయమునుఁ గూర్చి గంటలకొలది చర్చ సాగుచుండెను. ఒకఁ డొకటి యనఁగా మఱియొకఁ డింకొకటి యనుచుండెను. యశుఁడును తక్కిన పండితులును వానిని గుఱించి సర్చింప నటిన పనిలేదు. వినయసత్తములో నట్లున్నది. సాచిత్రియ ములో నట్లున్నది. ఆ సూత్రములకిది భిన్నమైన ప్రవర్తన గనుక దోషముగా పరిగణింపవలసినదే. అని చెప్పఁగాఁ గొం

దఱు బౌద్ధులు వినయసత్తములో నట్లున్నను, సామాన్యమైన మానవునియొక్క యూహ కలదుకదా. ద్వంగుల కష్టము దోషముగా చెప్పబడినది. అనగా పగలు రెండు జాములు దాటిన తరువాత రెండంగుళముల నీడ పడువేళఁ గూడ భోజనము చేయరాదని యర్థము. రెండుజాములు దాటిన తరువాత నొక్కగడియ గడచును. ఈలోపుగా నొక్కనికి భిక్ష దొరుకదు. సరిగా రెండుజాములవేళ నెవ్వరో భిక్ష పెట్టుదురు. ఆ భిక్షకుఁడు దానిని తనయున్నచోటికిఁ దెచ్చికొనువలయుఁ గాంతవేళ పట్టును. అప్పటికి రెండుజాములు దాటియుండును. ఇంక నతఁ డానాటికి భోజనము చేయకూడదనియేకదా! అన్నము తిననిచో మానవులు బ్రదుకరు. బ్రతికినఁగాని ధన్యము చేయలేరు. అందుకనియే శరీర మాద్యంఖలు ధర్మ సాధన'మని పైదికులు చెప్పుదుర నెను. ఈ మాట యన్నవానిని బౌద్ధభిక్షుకులందఱు దూయఁబట్టిరి. అదుగో అదుగో! నీవు బౌద్ధుడవు కావు. నీవు బ్రాహ్మణుల మాట మాటాడుచున్నావు. నిన్ను బౌద్ధులలో నుండి నెడల నడువవలయునని చెప్పిరి. అతని పక్షియులు కొందఱు బౌద్ధమతమునందలి సర్వ శబ్దములు వైదికులు వాడెడు శబ్దములే. అన్నియు సంస్కృత శబ్దములే. పాళీశబ్దములన్నియు సంస్కృతము నుండి వుట్టినవే. నూత్నమన్న శబ్దమునుండియే సుత్రము వుట్టినది. ధర్మమన్న శబ్దమునుండి దమ్మము వుట్టినది. వినయము సంస్కృతశబ్దమే. శరీరమాద్యంఖలు ధర్మ సాధనం అన్నమాటలోఁ దప్పలేదు. బ్రతికియుండినఁగా బౌద్ధధర్మమును పాలించవలయును. అతఁ డన్నమాటలో తప్పులే దనెను. అందఱును నిజమే నిజమే

యనిరి. ఈ రీతిగా మాటిమాటికి నేదో యొక యడ్డంకిమాట
 ఎచ్చటయు, దానినిఁ గుఱించి తర్జన భర్జనములు జరుగుటయు,
 వేళ వృథాయగుటయు, విషయము తేలకపోవుటయు, నిట్లే
 జరుగ నారంభించెను. ఏదోషముయొక్క చర్చ పూర్తి
 యగునో యాదోషమునుఁ గూర్చి కాలాశోకుని యభి
 ప్రాయమును చెప్పమని యడిగిరి. ఆయన యన్నియునైన
 తరువాత యొక్కసారియే చెప్పుదు ననెను. ఎప్పుటికప్పుడే
 చెప్పవలయునని కొందఁ జినిరి. దీనినిఁ గూర్చి కొంతసేపు చర్చ
 సాగెను. వజ్జీయులందఱు తమకనుకూలముగాఁ జెప్పునుగదా
 యని చివరకు చెప్పటకే యంగీకరించిరి. యశుఁడును వాని
 పక్షియుఁడును కొంతసేపు వాదించి చివరకు వారు సంగీకరిం
 చిరి. రెండు దినములు మహాసంఘమునందు చర్చలు సాగెను.
 కాలాశోకుఁడు తన యభిప్రాయము మఱునాటి ప్రోద్బుధున
 చెప్పును ననెను. మఱునాటి ప్రోద్బుధుఁడొంటియైన యజ్ఞ
 తాదులు పదిమందియు మఱి పదిమంది వజ్జీయులును కాలా
 శోకుని మేడలోనికి పోవునట్లును, అచ్చట కాలాశోకుఁడు తన
 యభిప్రాయమునుఁ జెప్పవట్లును, నిశ్చయింపఁ బడినది. ఇంటికి
 వచ్చిన తరువాతఁ గాలాశోకుఁడు రాక్షసుని మాటలను మన
 సుతో విచారించికొని తన యభిప్రాయమును చెప్పటకు
 బౌద్ధులను తన యింటికే రమ్మనుటనుఁ గూర్చి పశ్చాత్తాప
 పడెను. తాను వజ్జీయుల కనుకూలముగాఁ జెప్పినచో రేవత
 సహజాతి మొదలైనవారు తనమీఁద నుత్తేషనీయకమ్మ
 ప్రయోగింతురు. తాను వజ్జీయులకు వ్యతిరేకముగాఁ జెప్ప
 వలయును. అప్పుడు వజ్జీయులు తన్ను వధింపవచ్చును. కాని

కేవతాదులు పదిమందియు నుందురుగదా ! వజ్జీయులట్టి సాహసమునుఁ జేయలేరు. అందఱును వెళ్ళిన తరువాత వజ్జీయులలో నొక్కఁడు మిగిలి తనతో మాటాడుచున్నట్లు నటించి వధించునేమో ! పదిమంది సైనికులను తన తనవద్ద నుంచి కొనినచో వజ్జీయులట్లు చేయలేరు.

రాత్రి ప్రాద్దుహోయినది. యుద్ధభూమినుండి యొక వార్తాహారుఁడు వచ్చెను. వానికిఁ గాలాశోకుఁడు దస్యిన మిచ్చెను. ఉత్తుంగభుజుఁడు కాలాశోకుని మాట కెదిరించి మిథిలానగరమునకు తన సైన్యములనుఁ దరలించుకొనిపోయెను. నేఁడో తేపో యచట యుద్ధము జరుగును. రాజమాట కెదురు తిరుగుదువా యనఁగా నుత్తుంగభుజుఁడు రాజు కాలాశోకుఁడు కాఁడు. మహానంది యనెనట. ఈ వార్తను వచ్చి కాలాశోకునకుఁ జెప్పెను. కాలాశోకుఁ డనుకొనుచున్నదే. అట్లే జరిగెను. తనమాట నుత్తుంగభుజుఁడు పాటించునని తా ననుకొనుటయే తప్పు. కాలాశోకుఁడు చిన్నవాఁడనియు నతనికి రాజసీతి తెలియదనియు నే నిశ్చయమును తనంతట తాను జేయఁజేడనియు సర్వనిశ్చయము లుత్తుంగభుజుఁడే చేయవలయుననియు సేసినకు రాజు కాలాశోకుఁడుగాని వాని నడిపించునది తానే యనియు నుత్తుంగభుజుని యభిప్రాయము. కాలాశోకునకు వందనిష్కములు కావలసినచో సంపాదించి పెట్టఁగలవాఁడు తాను. ఒక్క యోజనముమేర పోవలసినచో నడిపించి పెట్టునది తాను. తొట్ట తొలుతఁ గాలాశోకునకు యువరాజు పట్టాభిషేకముకూడ కాలేదు. అతఁడు వట్టి రాజకుమారుఁడు. అతని మాట పాటించవలసిన యవసరములేదు.

ఇది యుత్తుంగభుజుని యభిప్రాయమని కాలాశోకునకుఁ దెలియును. నీవు యుద్ధమాపుమని తాను గాలాశోకున కెందుకు వార్తి పంపించెను. రాక్షసుఁడు పంపించుమన్నాఁడు గనుకఁ బంపించెను. ఇప్పు డుత్తుంగభుజుఁడు కోసల సైన్యమునోడించి యయోధ్యమీఁదికి పోయి యయోధ్యనుకూడ జయించి తిరిగి వచ్చినచో గెలుపు తనదిగాని యుత్తుంగభుజునిది కాదుగదా ! మగధ విదేహ భల్లట కోసలదేశముల కన్నింటికి తానే రాజగునుకదా. వాఁడు గెలిచిన తరువాత వాఁడు తిరిగి వచ్చిన తరువాత నెమ్మదిగా వానినిఁ దొలగించి తాను రాజ్యాధికారిమును వహించి పట్టాభిషేకముఁ జేసికొని మఱియొకని సేనాధిపతిగా నియమించి దేశమును పాలించును. ఒకవేళ నుత్తుంగభుజుఁడు యుద్ధములో నోడిపోయినచో వానిని శిక్షించుట మిక్కిలి సులభము. మఱి యుత్తుంగభుజుఁడు యుద్ధములో నోడినచో కోసలరాజు మగధముల మీఁదికి దండెత్తినచో నప్పుడేమి కావలయును ? ఇదియిట్లు జరుగునని చెప్పుటకు వీలులేకున్నది. ఇట్టి క్లిష్టసమస్యలు రాక్షసునివంటివాఁడు దేల్చవలయునుగాని సామాన్యుఁడు తేల్చలేడు. ఇప్పుడు ప్రార్థింపఁబోయినది. తేపు ప్రార్థన రాక్షసునిఁ బిలిచి యతనితో నిది చెప్పవలయును. మఱియును బౌద్ధభిక్షుకుల వ్యవహారము రెండు దినములు దాటిన తరువాతఁ జూతునని చెప్పవలయును. సగరములోఁ బడి తినుచుందురు. తిననిమ్ము. ఒక ఒకవేళ వజ్జీయులకుఁ దనమీఁద కోపము వచ్చినచో నా వచ్చెడు కోపమును మఱి రెండుదినములు గడచిన తరువాత రానిమ్ము. అదియు మంచివేకదా. రేపు ప్రార్థన రాక్షసు

నితో మాటాడవలయును. ఉత్తంగభుజాని శిక్షించుటయో? శిక్షించక పోవుటయో? విచారించవలయును. నీలగిరిదుర్గ విషయములు విచారించవలయును. ఇవి కాకుండ బౌద్ధభిక్షుకుల వ్యవహారమునుగూర్చి యాలోచించ సలసిన తొందర యేమున్నది? ఒక కొమ్ములో నింతలవణమును వేసికొని యొక భిక్షుకుడు తనవద్ద నిలువయుంచుకొనినచో రాజ్యములు మాటిపోవు చున్నవా? సూర్యుడు గతి నప్పి పరించుచున్నాడా? అని కాలాశోకు డాహించుచు మజలఁ బండుకొనెను. అప్పటికి రాత్రి రెండుజాములు డాటినది. కాలాశోకునకు కడచిన రెండు రాత్రులు నిదురపట్టలేదు గాని యీ రాత్రి నిదుని పట్టెడునట్లే యున్నది. నిదుర పట్టుటయు సెట్టక పోవుటయు మన యాలోచనమీఁద నాధారపడి యున్నది. మన యాలోచన పరిస్థితులకు మనము చేసెడి వ్యాఖ్యానము ననుసరించి మన మనస్సునకు శాంతి సమకూర్చును. లేనిచో నశాంతి సమకూర్చును. కాలాశోకు డాలోచించఁగా నున్న పరిస్థితులు తన తలకు మించినట్లు కనిపించలేదు. తాను తొందర పడవలసిన యవసరమును కనిపించలేదు. మఱియు నూహించఁగా తన మనస్సులోఁ గలిగిన యీ యాందోళన యంతయు రాక్షసుడు తన మాటలతో నుద్రేక పఱచెట్టి నది గాని సహజముగా నిండేదియు లేదు. ఉత్తంగభుజుడు నిజముగానే మహావీరుడు. అతనిపేరు విన్నచో శ్రుతియులు గడగడలాడి పోవుదురు. అతనిముందు కోసలవతి యెంత? మఱి నీలగిరి దుర్గము పెద్ద ప్రశ్నయేమి? ఉత్తంగభుజుడు వచ్చిన మఱునాఁడు దుర్గమును దుర్గమును నేలమట్టము చేయవచ్చును.

ఇంతటి బౌద్ధరాజ్యములో బ్రాహ్మణుల కొక దుర్గముమీఁద నాధిపత్యమేమి? కాలాశోకుఁ డిట్లుఁబించి దురహోవుడ నును కొనెను. నిదుర పట్టఁబోవుచున్నది. అస్పృశ్యుడైన పెద్ద సవ్యశి నినిపించెను. మేల్కొనెను. ఆ సవ్యశి తన నిద్రాభవసమునకు ముందున్న యొక కంచుపాత్రను మోగించుట. రాజును నిద్ర మేల్కొలుపరాదు. మేల్కొలుప వలసిన యవసరము వచ్చినచో నా కంచుపాత్రను మోగింతురు. వేతేగఁటను మోగించినచో నది యవినయ మగును. కంచుపాత్రను మోగించినచో నేదో నస్తువు నటు నిటు తరలించుటలోఁ గలిగిన భయనిగాఁ గనిపించును. అది యవినయము కాదు. రాజు సమర్థుడ చేసినట్లుకాదు. రాజకూడ మేల్కొనును. ఇది యొక యాచారము. ఆ కంచుపాత్ర మోగించినవాఁడు తా ననట నుండఁడు. రాజు మేల్కొని తన సేవకుని పిలిచి యేమైన వివరీతమైన వర్తమానము వచ్చినదా యని యడుగును. అతఁడు “మహారాజులకు మెలకువ వచ్చెనా? క్షమింపవలయును. అది యేదో తీయఁబోఁగా నక్కడ కాగస్యపాత్ర మోగినది కాబోలును. ఈ సేవకుని యజాగ్రత్తను మన్నించవలయును, ఒక యవసరమైన వార్త వచ్చిన మాట నిజమే” యని వాఁడు దానిని మనవిచేయును. అప్పుడు రాజుగారిని నిద్ర మేల్కొల్పినట్లు కాదు. రాజునం దగౌరవము నెఱపినట్లు కాదు. ఇట్టి యాచారములమీఁద రాజులు తాము మహారాజులమన్న యభిప్రాయమును గర్వమును పాలించుకొనుచుందురు. కాలాశోకునకు సేవకుఁడు తా నీ సమాచారమును నడపి “అయ్యా! యొక వార్తాహరుఁడు

ఆ సంగీయ ఖడ్గమును తలపాగయు నెత్తురు గో ముగ్ధియుండెను. అన్ని వస్తువులను గత్త సిక్తములైయే యుండెను. నెత్తురు నూత్రిము చాల భాగము గడ్డకట్టియుండెను. అవియన్నియు విధుసారుని వస్తువులని కాలాశోకుడు చూచుటతోడనే గుర్తిం చెను. అతని నోటి నెంట మాట రాలేదు. నాల్గు దినములక్రింద రిపుంజయుని వార్త వచ్చినపుడు తన హృదయము పొందిన యావేగము నేడు పొందుటలేదు. ఎందుచేతనని విచారించగా వీడు కూడ నిట్లుగునని తన మనసున కిదివఱకే తోచెను. తన మనసునకుఁ దోచిన దనుటకంటె రాక్షసుడు తన కీభావమును కల్గించి తానంతటి యావేగమును పొంద కుండఁ జేసెనని చెప్పవచ్చును. కాలాశోకున కొక యూహ వచ్చెను. రిపుంజయుడును విధుసారుడును చనిపోగా వార్తాహరు లీ వార్తలనుఁ గొనిపోయి మహారాజునకుఁ జెప్ప వలయును. తననద్దకు వచ్చి చెప్పుదురేమి? తానే మహారాజునలె నటించుచున్నాడు. తనకు యువరాజు పట్టాభిషేకముకూడ కాకపోయిననుఁ దన తండ్రి రాజ్యమును పరిత్యజింపక పోయినను తానే సర్వథా రాజువలె నటించుచున్నాడు. ఏ రాజకార్యమును తన తండ్రి దాఁకఁజోవుటయే లేదు. అందుచేత తనవద్దఁ దెచ్చుచున్నారా? లేదా తన తమ్ముత యీశ్ఠి ముందు తనకుఁ దెలియవలయునా? రిపుంజయుడు చనిపోయినాడన్న వార్త తా నెవ్వరికిని తెలియ నీయలేదు. తండ్రితోఁ జెప్పలేదు. ఇల్లితోఁ జెప్పలేదు. తన ముత్తనత్లితోఁ జెప్పలేదు. ఆ వార్త రాజవంశములో తెలియనే తెలియదు. ఇదికూడ నట్లు నిగూఢముగా నుంచ

నలసిన వార్తయూ యేమి? వీరి యిద్దటి మరణములును తన మరణమునకు సూచనలాయేమి? అట్లు కావు. మొదట విధు నారుడు మరణించి తరువాత రిపుంజయుడు చనిపోయినచో మూడవవాడు దాను కావచ్చును. ఇప్పుడు నరున చెడిపోయినది. కాలాశోకుడు వానివంక జూచి “ఇవి యేమిరా? ఈ ఖడ్గ మివనిది? ఈ దుస్తు లెవరివి? ఇందులోనున్న జుట్టెవరిది? స్త్రీభూషణము లిందెందు కున్నవి? ఇంత యర్థ రాత్రమున నీ వెందుకు వచ్చితివి?” అని యడుగఁగా వాఁడట్లు చెప్పెను. అయ్యా! నేను తమ సోదరుడైన విధు సారుని బంటను. వారు సోనపల్లికి వెళ్ళుచు నన్ను తోడు తీసికొనిపోయిరి. కడచినరాత్రి నేను బయటనుంటిని. విధు సారుడు లోనికిఁ బోయెను. తెల్లవారువేళ నేకర క్షసిక్తాంగుడు నాచేతి కీమూటయిచ్చిపోయి కాలాశోకునకు వీనిని చూపించు మని చెప్పెను. నా కర్థముకాలేదు. మా రాజకుమారుఁ డెక్కడ నున్నాడని యడిగితిని. అతఁడా మూటలో నున్నాడని చెప్పెను. నా కంతయు సర్థమయ్యెను. నేనేమి చేయు వలయును? ఏమి మాటాడిన నేమి మునుఁగునోయని యీ పవ లెల్ల ప్రమాణముచేసి యింత ప్రొద్దుపోయి మహాసగరమువేరి నూటిగా నిచ్చటికే వచ్చితిని. ఇవిగో తమరి సన్నిధానవం దుంచితిని” అనఁగాఁ గాలాశోకుడు ఆ పురుషుఁ డెవ్వఁగా వాని పేరేమియో కనుఁగొనకుండ నేల వచ్చితివి?” అనెను. వార్తా:-ఆపురుషుని నేనెఱుఁగుదును. అందుచేత నేనతని నడుగ లేదు. కాలా:-ఎవరతఁడు? వార్తా:- ఆయనపేరు దేవ భయంకరుడు. అతఁడు కౌరవవంశ రాజకుమారుడు. వారిది

హస్తినాపురమువద్ద నొక నగరము. అతఁడు పెద్ద జూద
గాఁడు. సోనాపురము జూదమునకుఁ బ్రసిద్ధమైన మహానగర
మని తమకుఁ దెలియునుగదా! ఆర్యావర్తమునందలి సర్వ
దేశములవారు జూదమాడుటకు సోనాపురము వత్తురు. మహా
ధనవంతులందఱును సోనాపురమునకే వత్తురు. ఏనుఁగుల
మీఁద వత్తురు. గుఱ్ఱాలనుఁ దీసికొని వత్తురు. మహానర్థ
మణులతో వత్తురు. సోనాపురమునందలి ద్యూతభవనము
జగత్ప్రసిద్ధమైనదేకదా! అచ్చటికి మన విధుసారుఁడుగారు
పోవుచుండుటయు తమకు విశేషమైన విషయమే. అతనిపేరు
దేవభయంకరుఁడు. కాలా:- అతనికి నితనికి మిక్కిలి చెలిమి
కదరా? అతఁడు తీసికొనివచ్చి యివి నీచేతికిచ్చుటయేమి?
ఎవఁడో వీనినిఁ జంపినచో పగతీర్చవలసినవాఁడు దేవభయంక
రుఁడు. అట్లుండఁగా సతఁడే తీసికొనివచ్చి దీనిని నీకిచ్చుట
యేమి? వార్తా:- అయ్యా! దేవభయంకరుఁడును మన రాజ
కుమారుఁడును పూర్వము స్నేహితులు. కొన్ని నెలలనుండి
యా స్నేహము చెడిపోయినది. కాలా:- ఎందుచేత? వార్తా:-
ఎందుచేతననఁగా నాఁడు నెలలక్రింద కారవరాజ్యము క్షత్రి
యుల చేతిలోనుండి పోయినది. ఆ రాజకుమారుఁడు లంబినీ
వసమునగుదు నెవరితోడనో గదాయుద్ధముచేసి చనిపోయెనట.
వృద్ధుఁడైన యతని తండ్రిపోయి భృగుపాతమును చేసెను.
నాటినుండి కాశాంబీరాజ్యము మఱియెవరి చేతిలోననో పడి
నది. ఆ రాజుపేరు శత్రుహంత. ఆయన క్షత్రియుఁడు కాఁడని
చెప్పుచుందురు. ఆ రాజ్యములో క్షత్రియుల బ్రదుకు బయట
పడినది. ఈ దేవభయంకరుఁడు తన కుటుంబముతో నున్న

రాజ్యమునకు వచ్చి పోసెను. అతనికలసి పూర్వములిచ్చిన యాస్తి యెంతయో యున్నది. అతనివద్ద పది పెట్టెలనిండ ంత్తిములున్నవి. చెప్పవలెను. తత్పూర్వ మాయన సంవత్సరమున కొకనారాయో రెండునాళ్లలో సోనాపురము వచ్చి నెలయో రెండు నెలలో యుండి జూదమాడి కొంతవ్యయముచేసి నడిలి పోవుచుండెను. కొశాంబిలో రాజమూతిన తరువాత హస్తినలోని వ్యవహారములు తలక్రిందులైన తరువాత క్రమముగా నీ క్షత్రియు వినాశస్థితికి పల్లెటూళ్ళకుఁ గూడఁ గ్రామమునఁ గూడఁ దేవభయగతుఁడగుతన యాస్తి నమ్మి దానఁ గూడ సొమ్ము చేసికొని సకాటుంబముగా సోనాపురము వచ్చెను. అతనిల్లి దిక్కులేని పెదతల్లి. అతఁడు అతని భార్య; అవివాహితలైన యిద్దఱు చెల్లెండు, పన్నెండేళ్ల వయస్సుగల తమ్ముఁ డొకఁడు, నిద్దఱు సరిచారికలు, వీరందఱు రెండు నెలలు స్రయాణముచేసి సోనాపురము చేరిరి. అచట నొక తోటయు దొడ్డియుగల పెద్ద భవనమును, రెండు లక్షల నాణెములకుఁ గొనెను. నాణెముల బడులు రెండు వజ్రములను తద్భూస్వామి కిచ్చెను. సోనాపురమున కనేకులైన ధనవంతులును రాజకుమారులును వచ్చుచుందురు. వత్తురు. విడుదులలో నుందురు. ఆడినన్నాళ్ల జూద మాడుదురు. ఎనఁడేదేశమువాఁడో యెంత ధనము కలవాఁడో యెవ్వరికిని తెలియదు. ఇట్లు వచ్చిన దేవభయగతుని సర్తమాసము సర్వమును సోనాపురములోఁ బెట్టెని పోయెను. అదివఱ కతఁడొక క్షత్రియవంశ సంజాతుఁడనియు, ధనముకలవాఁడనియు, మన విధుసారునకు స్థూలముగాఁ

దెలియునుగాని సవిమర్శముగాఁ దెలియదు. దేవభయంకరుఁడు సోనాపురము వచ్చినప్పటినుండియు విధుసారుని సతఁడు తన యింటికి నతిథిగా న్నాల్గెడుసార్లు తీసికొనివెళ్ళెను. దేవభయంకరున కవివాహితలైన చెల్లెండ్రిద్దఱు కలరు. విధుసారుఁడు వివాహితుఁడు. దేవభయంకరుఁడు చాల సత్యపురుషుఁడు. విశ్వాసీ. విధుసారునియందు మిక్కిలి మైత్రికలవాఁడు. మహారాజ కుమారుఁడన్న గౌరవము కలవాఁడు. విధుసారుని యందు మతొక విధమైన మార్దవము దేవభయంకరునకుఁ గలదు. వారిద్దఱుకలిసి పాచిక లాడినపుడు సర్వథా విధుసారుఁడే యోడిపోవు చుండెడివాఁడు. అయ్యో విధుసారుని ధనము మనము చాల తింటిమని యతని కీయనయందు నొక విధమైన పక్షపాతము. విధుసారునిచేతిలో డబ్బు లేనప్పుడు దేవభయంకరుఁడే యిచ్చి యాడించుచుండెడివాఁడు. విధుసారునికి తన యాస్తిమీఁదనుండి వచ్చెడి ధనము చాలక మహారాణిగారివద్ద నాయన ధనము తీసికొని పోవుచుండెడివాఁడు. ఆయన కడగొట్టుబిడ్డ కనుక మహారాణి యతని యందు మిక్కిలి ప్రేమగా నుండును. దేవభయంకరుఁడిచ్చిన ధనమును విధుసారుఁ డెప్పుడో తిరిగి యిచ్చుచుండెడివాఁడు. జూదమాడుచున్నను వాని కితఁడును, ఇతనికి వాఁడును నోడు చున్నారు. వారిద్దఱిమధ్య ధనము ప్రధానముకాక మైత్రియే ప్రధానముగా నడచుచుండెను. ఇంతి స్నేహముగా దేవభయంకరుఁడున్నను విధుసారుఁడు వాని నొక్క పర్యాయమైనఁ దన యింటికిఁ బిలువలేదు. అతఁడు సామాన్య క్షత్రియుఁడు.

తాను మహారాజకుమారుడనన్న భావము విధుసాగునకున్నది. ఉన్నదని దేవభయంకరునకుఁ దెలియును. తెలిసియు నతఁడు దీనిని మన్నించెను. ఒక్కొక్కని మనస్సొక్కొక్క విధముగా నుండును. కాశాంబిలోనున్న శ్రుతియులందఱు తాము పాండవుల సంతతియని యనుకొందురు. హస్తినాపుర సమీపమునందున్న శ్రుతియులు తాము దుర్యోధనుని సంతతి యనుకొందురు. ఆ పరంపర యట్లు వచ్చుచున్నది. కాశాంబీ శ్రుతియులకు మగధరాజ వంశముమీఁద నభిమాన మెప్పుడును లేదు. హస్తినాపురప్రాంత శ్రుతియులకు మగధ రాజులమీఁద నభిమానము. దానికిఁ గారణము తొలినాటి జరాసంధుఁడు దుర్యోధనుని పక్షమువాఁడు. భీమునకు విరోధి. ఇప్పటి శ్రుతియవంశము బార్హద్రథవంశముకాదు. నాల్గైదు వందల యేండ్లక్రింద బార్హద్రథవంశముపోయి 'ప్రద్యోత వంశము వచ్చినది. మూడువందల యిరువదియేండ్ల క్రింద ప్రద్యోతవంశము పోయినది. శిశునాగవంశము వచ్చినది. వారు ప్రద్యోతులైనను, వీరు శిశునాగులైనను, హస్తినాపుర ప్రాంతి కౌరవవంశ శ్రుతియులకు వీరు బార్హద్రథులక్రిందనే లెక్క. ఈ కౌరవము దేవభయంకరునకు మిక్కిలిగానున్నది. అందుచేత విధుసాగుని పోకిళ్ళన్నియు నతఁడు మన్నించును. ఔపతఁడు మహారాజ కుమారుఁడు. అతని యింటికి మనము వెళ్ళినచో నచట మనలను తమతో సరిసమానముగాఁ జూచుట సంభవించుదు. స్నేహితుల నకౌరవపఱచుట యెందులకని విధుసాగుఁడు తన్ను పిలుచుటలేదని తానే

యొకటి రెండుసార్లు నాతో నగివాడు. సోనాపురములో విధుసారుని కనేకఋణము లున్నవి. మహారాజకుమారుడని యంగణు నూరకుంగురు. ఎప్పుడో మన డబ్బు మనకు రాదా యనుకొందురు. విధుసారుడు ద్యౌత భవనమునకే చాల భవమీయవలయును. ద్యౌతభవనాధికారులు సంస్కారము నకు సరి లక్షల హేమ నిష్కములను రాజ్యమునకుఁ జెల్లింప నలయును. మహారాజగారితో మనవిచేసి విధుసారుఁ డీవలసిన భవమును సుంకముక్రింద సరి పెట్టుకొనవలయునని మనసిచేసినను చేయవచ్చుననియు తనధికారు లూరకుంగురు. తక్కిన ద్యౌత కారులు మఱియొకవిధముగా నూరకుంగురు. అప్పు పెట్టినను విధుసారుడు మఱి నచటికి వెళ్ళినపుడు కొంత భవమును తీసికొనిపోయి వారి ఋణములను చెల్లించుచుండును. విధు సారుడు గెలిచిన దెప్పుడును తీను. ఇట్లుండగా నీ నాల్గు నెంబనుండి చాలసార్లు విధుసారుడు దేవభయంకరుని యింట నతిథిగా నుండుచు నచ్చెను. దేవభయంకరుని యింటలో సంతకపుర మర్యాద లెక్కువగా లేవు. నాగిస్త్రీ లసూర్యం పత్యలుకారు. అని వీధుల నెంట తిరుగు. కాని యొక గొప్ప యతిథి మర్యాద కుటుంబములోనివాడు తన యింటికి వచ్చినచో నన్నపానములవేళ స్త్రీ లతనికే గనిపింతురు. వారే వడ్డింతురు. ఇతని కేదైన కావలసినచో నప్పుడప్పుడు దేవ భయంకరుని చెల్లెండు తెచ్చి యిచ్చుటయు గలదు. దేవ భయంకరుని యింటలో పది పెట్టెలనిండ రత్నములు గలవన్న ప్రతీతి గలదు. భూగృహము త్రవ్వి దానిలో నతఁ డాదత్తములను దాచి యుంచునని కావలసినప్పుడు తీసికొనుననియు

చెప్పుదురు. దేవభయంగకుండు వచ్చునప్పుడు కొందఱు సేవకులనుఁ దనవెంటఁ దెచ్చెను. వారిలో నిద్దఱు పురుషులు. వారిద్దఱు నిత్యమును వ్యాయామము చేయుచుందురు. ఇంకిత తొమ్ము, లింతింత భుజములు కోటమీసములు, తాళ ప్రమాణ దేహులు. కత్తిసామునందు కత్తిసామునందునిపులు. వారాయితీకి రక్ష. వారుండఁగా నాయిల్లు చోరగ్రస్తము కాదు వందనుంది దోపిడికాఁడో వందమంది రాజ్యసైన్యములో వారియింటిమీద పడి మున్ను వారిని సంహరించి తరువాతి నిల్లు దోచికొనవలయును. ఆయిల్లు దేవభయంగకుండు కొన్న తరువాత నెలదినములలో చుట్టునున్న ప్రాకారము దృఢపఱచెను. ప్రాకారమును రెండు నిలువుల యెత్తు పెంచెను. గోడపైఁగ శూలముల నాటించెను. పెద్ద కవాటమును నిర్మించెను. దానినొక కోటవలెఁ జేసెను. అట్లు తన భవనమును కోటవలెఁ జేయుటకు సధికారుల యనుమతి కావలయును. ఆ యనుమతిని విధుసారుండు తెప్పించెను. గానితో నిద్దఱియొక్క స్నేహానుబంధము మిక్కిలి బలిసెను. దేవభయంగకుని భార్యగాని చెల్లెండ్రుకాని విధుసారుని వద్దకు సరమాప్రక్షణ బంధువువద్దకు వచ్చినట్లు ఎత్తురు. నేనే వారి యింటిలో నొక బంధువనైతిని. ఆ కుటుంబమెంతి మంచి వారనఁగా నేను సేవకుండను. నన్ను సేవకునివలెఁ జూడకు. నేను కూడ వారికొక బంధువను. కాలారి యీ పూట భోజనము చేసెనా? యింటిలో చేసిన యా వస్తువత్తనికి వడ్డించితిరా? అందు నిద్రపోవుచున్నాఁడు. పాపము లేవుట యెందులకు? విధుసారునికిఁ గావలసిన యావస్తువు నీవే తీసికొని

ఋచ్చి రమ్ము. మొదలుగాఁ బరామర్శింతురు. నాకేదైన కొంచెము సుస్తీగా నున్నచో మందులఁ మాఁకులు వారే చూతురు. ఇట్లు విధుసారునకు దేవభయంకరుని గృహము స్వగృహముగా నుండెను. ఒకనాఁడు విధుసారుఁడు తాను పండుకొని నిదురించు గదినుండి దేవభయంకరుని పెద్ద చెల్లెలు, శకుంతలాదేవి మొగమును గంటునెట్టుకొని చాల కోపముతో వెలికి వచ్చెను. నేను చూచితిని. నాకర్థము గాలేదు. ఆమెను నేనేమని యడుగుదును? మఱునాఁడు సాయంకాలమున వాహ్యలికిఁజోయిరపుడువిధుసారునడిగితిని విధుసారుఁడునాతో నన్నమాటలు నాకే విడ్డూరముఁ గొలిపినవి. “ఆమెను నేను ప్రేమించుచున్నాను. నన్ను వివాహము చేసికొమ్మని యడిగినాను. ఆమె నీకిదివఱకే వివాహమైనదిగదా యన్నది. నేను రాజులు బహు భార్యాకులుగదా యన్నాను. ఆమె నీకును నాకును వరుసకాదు. నీవును నన్నయు నన్నాదమ్ములుకదా! నేను నీకు చెల్లెల నగుదు నన్నది. నేను ఇది వట్టి వరుస. నేను నిన్ను ప్రేమించుచున్నాను. మీరు దూరదేశము వచ్చినారు. నీకు వివాహమగుటయుఁ గష్టమే. నన్నుఁ బెండ్లిచేసికొన్నచో మీ యన్నగారికి కొంత బరువుతీరును. అంటిని. ఆమె నవ్వి పిచ్చిమాటలు మాటాడకు మనెను. నేనామెను బంపంతముగాఁ బట్టుకొంటిని. ఆమె విడలించికొని వెడలిపోయెను.” నేనీమాటలు విని యయ్యా! ఇది మిత్రద్రోహము. ఇది చాల తప్పు. ఆమె పోయి దేవభయంకరునితోఁ జెప్పినచో నింక నేమైన నున్నదా? ఆయన మీ యందెంత గౌరవము నెఱపుచున్నాఁడు? మీ కెంతధనము నిచ్చుచున్నాఁడు? అట్టి

వానియందు కృతఃస్థిత నెఱపుట తగదంటిని. ఆయన నీకేమి తెలియునుపోరా యనెను. స్త్రీలు మొట్టమొదట నిరాకరింతురు. ఆమె తన యన్నగారితో చెప్పనే చెప్పదు. చెప్పినచో నతఁడు నన్నేమిచేయఁ గలఁడు? ఇతని యిల్లు నేను లేనిచోఁ గోటఁగాఁ గట్టకలవాఁడేనా? నేను నాహామ్యము చేసితిని గనుక కట్టినాఁడు. లేనిచోఁ గట్టఁగలఁడా? ఇది యెట్లు కట్టించితి నో అట్లు నిర్మూలనమును చేయఁగలను. నా కన్న వీరు మంచి సంబంధమును తెత్తురా? ఆమె పోయి యన్నగారితోఁ జెప్పినచో నతఁడేమనును? 'అంతవాఁ డడుగఁగా నిరాకరించివా? నీకు వివాహమెట్టగును? మగధరాజవంశమునకుఁ గోడలవగుటకన్న గొప్పయున్నదా?' అనును నేనేమనఁగలను? ఊరకుంటిని. ఆమఱునాఁడే వారిని రమ్మని తమరు వార్త నంపిరి. మేము వచ్చివేసితిమి. మఱల యెదునేను దినములకు పోయితిమి. ఒకనాఁడు రాత్రిపూట నీయన శకుంతలాదేవి పరున్న గదిలోనికి గవాక్షముగుండఁ జొచ్చుకొని పోయెనట. ఆమె లేచి యల్లరిచేసెను. తల్లియు పెదతల్లియు దేవభయంకరుఁడును నతిని భార్యయు వచ్చి చూచిరి. ఇతని నేమియు ననలేదు. నీవు మాయంటి కింక రావద్దనిరి. నీ కతిథి మర్యాద తెలియ దనిరి. మేము స్వదేశమును వసలివచ్చి సంతమాత్రమునఁ గులమునకు తక్కువ కాలేదు. నీకతిథి మర్యాద చూపించుటచేత మా మర్యాద మేము పోగొట్టుకొనలేదనిరి. మఱియొకఁ డెవ్వఁడైన నైనచో తలవాంచికొని తిరిగి వచ్చును. ఈయన దేవభయంకరునితో నప్పుడన్న మాటలు ప్రకృత వినుచు నిలుచున్న నాకే కష్ట మనిపించెను.

అప్పుడేమి చేయఁగలడు ? ఇంతిడన్నమాటలకుఁగూడ వారు సహించిరి. దేవభయంకరుఁ డప్పుడూ యన్నచాలును. వాని యిద్దఱి మల్లుకు విధుసారుని విటిచి ప్రోవులు పెట్టి యుందురు. వారిని చూచి విధుసారుఁ డూరకుండెను. కాని లేనిచో నితఁడు కత్తిదూసి దేవభయంకరుని మీఁదికిఁ బోయెడు వారే. మహారాజా ! నిజము చెప్పుచున్నాను. ఆనాటినుం గీ నాకు విధుసారునిమీఁద భక్తి పోయినది. ఆయనయందు మర్యాద తగ్గినది. నేను బంటును కనుక నెలజీతము పుచ్చు కొనుచున్నాను గనుక నాకు పెండ్లాము బిడ్డలున్నారు గనుక నే నాయన వెంట బంటువలె పోవుచున్నాను. మఱి నే మొగము పెట్టుకొని పోయెనో వారి యింటికి పోయెను. వారును ప్లేచ్చుల కన్నము పెట్టినట్లు విధుసారుని భోజనాదులు విధుసారునిగదికి పంపించుచుండిరి. సేవకులు తెచ్చి యిచ్చు చుండిరి. మొన్నటిరాత్రి యాయూరిలో కంఠవధ నాటక మాడఁబడెను. ఊగగదలును వచ్చిరి. ఈయన శకుంతల కోరిము కాంపువేసెను. ఆమె తన తల్లితో వదిలగారితోఁ జెల్లెలితో నాటకమునకుఁ బోవుచుండఁగా నామెను క్రొక్క రమ్మని పిలిచెనట. ఇంతిలో నెనుకనుంకి దేవభయంకరుఁడు వచ్చుచుండెను. ఆయన యాయనను నిందించెను. ఈయన కత్తి యుద్ధమునకుఁ దలపడెను. దేవభయంకరుఁడు మన యుద్ధ మిచ్చటకాదా. ద్యౌతిభవనమునందు చేయుదము రమ్మనెను. నేను వాకిటిలోనుంటిని. వారు బోనికిఁ బోయిరి. ఈ నగలు శకుంతలవి. విధుసారుఁడు దొంగిలించెను. శత్రువు యొక్క అట్టు కత్తిరించుట వారి నగజాచాగమున. ఈ

యాచారము రుక్మిణాటనుండి యీదపులలో నున్నది. ఈ కారపుల కెట్లు వచ్చెనో తెలియదు.

౧౪

కాలాశోకునకుఁ జిత్రముగాఁ గోపము వచ్చెను. అతనికిఁ దెల్లవారలును నిద్రలేదు. తొలుత నీలగిరి దుర్గాధిపతులే న్యాయ్యమనియు, రిపుజయుని ప్రవర్తన బాగుగా లేదనియు, ననుకొన్నవాఁ డిప్పుడు నీలగిరి దుర్గాధిపతులదే దోషమని యనుకొన నారంభించెను. మఱియుఁ వీఁడెవఁడో దేవభయంకరుఁడు గతిమాలి తన దేశమునకు వచ్చి తలదాచుకొన్నవాఁడు మహారాజకుమారుఁడు తన చెల్లెలిని పెండ్లియాడుదుననగా వానిని ఘోరముగా సంహరించునా? వాని దెంత ధైర్యము? తనకంటె యిష్టములేనిచో మహారాజునకుఁ దెలియఁజేయవచ్చును. లేదా తనకు వార్తఁ బెట్టవచ్చును. అంత యిష్టములేనివాఁడు మఱి నాతమ్ముఁడు నెట్లినపుడు తన యింటిలో నతిథిగా నెందుకుంచుకొనవలయును? పూర్వమునకు నలెనే మఱి నతనినిఁ జూడఁగల్గినచో నతిథిగా రాగోయవలెను. పదిపెట్టెల రత్నముల వాఁ డేమిచేయును? వాని పూర్వ్యులెంత ధనము నెట్లు సంపాదించిరి? దేశమును దోచి యుందురు? వారు పూర్వము చోరులైయుందురు. వాఁడిదొడ్లు మల్లులను తన యింటిలోఁ గాపలా యుంచుటచేత రాజ్యమంతయు గెలిచితి ననుకొన్నాఁడు కాఁబోలు - అని కాలా

శోకుండు భటుని పిలిచెను. వాడు వచ్చెను. ఓరీ ! మన రాజ్యములో యుద్ధమునకుఁ బోని సేనాపతులెవరున్నాడు ? అని యడుగఁగా నతఁడు గొందఱిపేర్లు చెప్పెను. కాలా శోకుండు వారిలో నొకని రమ్మని వార్తఁ బెట్టెను. అతఁడు వచ్చెను. కాలాశోకుండు “నీవు రెండువందల సైన్యమునుఁ దీసికొని వెంటనే సోనాపురము పోయి యాయూరిలో దేవ భయంకనుఁడన్న జూదగాఁడు కలఁడు. వాని కుట్రంబము నాశనము చేసి వానియిల్లును తగులఁబెట్టి వానియాస్తి సంతయును తీసికొని రావలయును. వాఁడు రాజద్రోహము చేసినాఁడు. వాడు నాతమ్ముని సంహరించినాఁడు. వాని యింటిలో భూగృహమునందు పదిపెట్టెలనిండ రత్నములు వజ్రములు కలవట. వానిలో నొక్కటియు బీరునోకుండ రాజధానికి తీసికొనిరావలయును. నీవు వెంటనే బయలుదేరినచో రాతిరి కాయూరుఁ జేరఁగలవు. ఉత్తుంగభుజుని వద్దనుండి యేమైన వార్త వచ్చినదా ?” అని యడుగఁగా నా సేనాని ప్రభూ ! ఆ వార్తసంగతి నాకుఁ దెలియదు. యుద్ధమంత్రి యున్నాఁడు. వారికిఁ దెలియును. అనఁగాఁ గాలాశోకుండు నీవు పోయి యుద్ధమంత్రిని నేను బిలుచుచున్నానని చెప్పుము. నీవు రెండువందల సైన్యమునుఁ దీసికొని వెంటనే సోనాపురమునకుఁ బోవలయును. ఆజ్ఞాపత్రమును, యుద్ధమంత్రి వచ్చిన వెంటనే పంపుదు ననెను. యుద్ధమంత్రి వచ్చెను. అదివఱకు యుద్ధమంత్రి కాలాశోకుని దర్శనమే చేసియెఱుంగఁడు. కాలాశోకుండు తనకు వార్త సంపెననఁగా నతఁ డాశ్చర్యపడెను. ఇంతవఱకు, సర్వకార్యములు తనతోఁ బ్రసక్తిలేకుండ మంత్రి

యున్నాడని యితిని వ్యవహారసభ యున్నదని యుద్ధ వ్యవహారములన్నియుఁ దత్సభాముఖమున జరుగవలయుననియే నియమములేకుండ సుత్తుంగభుజుని యాధ్యత్వముతో సాగుచుండెను. గాజుత్తుంగభుజుఁడు. మంత్రి యుత్తుంగభుజుఁడు. సేనాధిపతి యుత్తుంగభుజుఁడు. సైన్య ముత్తుంగభుజుఁడు. ఇట్టి స్థితిలోఁ గాలాశోకుఁడు తనకు వార్త నంపుట యాశ్చర్య మనిపించెను. అయినను వచ్చెను. కాలాశోకుఁడు:- నీవు యుద్ధ మంత్రివా? మంత్రి:-ఆతేండ్రక్రింద నేను మంత్రిని. కాలా:- ఇప్పుడు కావా? మంత్రి:-ప్రభూ! పేరున కగుదును. వేతనము తీసికొనుట కగుదును. వ్యవహారమునకుఁగాను. కాలా:- ఉత్తుంగభుజునివద్దనుండు యేమైన వార్తలు వచ్చెనా? మంత్రి:- నాకేమియుఁ దెలియను. కాని రాజధానిలో పలు వార్తలుగా నున్నవి. ఉత్తుంగభుజుఁడు పోయి మిథిలా నగరమున నిత్త్వాకుసేనలను తలబడె ననియు, ఈ లోపుగా మన సేనలో మల్లచమువు యుద్ధము చేయుటకు నిరాకరించెననియు, సుత్తుంగభుజుఁడు మిగిలిన సేనలతోడనే మిథిలా దుర్గమును ముట్టడించెననియు, వీరికి మిథిలాదుర్గము స్వాధీనము కాలేదనియు, నల్ల యిత్త్వాకుసతియొక్క మల్లచమువు కూడ యుద్ధము జేయుటకు నిరాకరించి వారి మల్లచమువును, మన మల్లచమువును రెండు సేనలను చుట్టు ముట్టెననియు నింతలోకిరా బర్బర శక దేశపు సేనలు వారికి వచ్చి సాయపడెననియు, నీ స్థితిలో సుమిత్రుఁడు సుత్తుంగభుజుఁడు నిద్దఱును కలిసి మన సేనలుకూడ మిథిలా దుర్గాంతర్భాగమునకుఁ బోయి వీరితో యుద్ధమాడుచున్నారనియు వార్తలు వచ్చెను. కాలా:- ఆ

యాటవిక సేనలకు సేనానాయకుడెవడు? వారిని నడిపెడివాడెవడు? ఎవడు వారికి తిండిట్టు? ఇంత విషయము తెచ్చినవాడెవడు? మంత్రి:- ఎవడు కారవ, హైహయ, పాంచాల, శూరసేనాది రాజ్యములయందు క్షత్రియుడనకుండ జేసెనో, ఎవడు సర్వక్షత్రియ నిర్మూలనమునకు కంకణము కట్టుకొనెనో, ఎవడు కలిప్రవేశించిన సరువాతి సదునేనువందల సంవత్సరములకు క్షత్రియరాజ్యమని యుండదని కాలజ్ఞులు చెప్పిన మహావాక్యమును నేటికి నూటికి తొంబదిపాళ్ళు యథార్థము చేసెనో, ఎవని బుద్ధివైభవమువలన, బాహు పరాక్రమమువలన మున్ను సగతురాముడు చేసిన క్షత్రియ సంహారముకంటె నధికమైన సంహారము జరుగుచున్నదో, వాడు. పూర్వము భార్గవరాముడు క్షత్రియులను సంహరించినను రాజ్యములు క్షత్రియుల చేతులలోనుండి పోలేదు. ఇప్పు డీమహాఘోరుని వలన రాజ్యములే క్షత్రియేతర హస్తగతములైనవి. ఇంక ధాత్రిలో క్షత్రియుడైనవాడు రాజుగా నుండడు. ఇకడంత తీవ్రకర్మ సమారంభించెను. కాలా:- అతడెవరు? వాని పేరేమి? వానిని నాశనము చేసెదను. మంత్రి:- అయ్యా! మన సైన్యములోనున్న మేలిభాగము మత్తుంగభుజుడు కోసల దేశములకుఁ దరలించుకొనిపోయెను. అవి యచట చిక్కువడెను. అతడు కోసల మగధ సైన్యములను మిథిలా నగరమున నిర్మూలించి మహిమిడికి వచ్చును. అప్పుడు మనమేమి చేయవలయును? కాలా:- అతడంతగా వచ్చినచో కోటతలుపులు మూయించి యుద్ధము చేయుదము. గిరివజ్ర దుర్గము దుర్భేద్యమైనది. దీని దుర్భేద్యత వేల యెడలనాటిది. నేటిది

కాదు. ఆమూర్ఖున కీసంగతి తెలియజేమా! మంత్రి:-అయినకుండెలియును. అతఁడు గిరివజ్రపురమునకు వచ్చినచో గోట తలుపులు మూసెడివాడే యుండఁడు. తెఱచియే యుత్తురు. అతనికి సులభప్రవేశము జరుగును. కాలా:- ఎవఁడోయి వాఁడు? వాని పేరేమి? వానికంత సామర్థ్య మెచ్చటి నుంచి వచ్చినది? మంత్రి:-అతనికి సహజముగాఁ గొంత సామర్థ్యమున్నది గాని యా సామర్థ్య ముత్తుంగభుజుని దుర్బీతిచేత దుశ్శీలతచేతఁ బదిరెట్లయినది. ఆ పదిరెట్లు మఱల రెట్టింపైనది. దానికిఁ గారణము. ఇమరు క్షమించినచో మనవి చేయుదును. కాలా:- చెప్తము. మంత్రి:- తమకు యువరాజ పట్టాభిషేకము లేకుండ యౌవరాజ్యమునే కాక మహారాజ్యమునే పాలించుటయు, నుత్తుంగభుజుని చేతితో కీలుబొమ్మలగుటయు, మీరును మీ తమ్ములును దుష్టమైన కామ ప్రవృత్తితో సంపరించుటయు, మీ కామ తృప్తికొఱకు పలుమంది మహాయోధుల సంసార ములలో మీయెడల విరక్తి కలుగుటయు, మిమ్ము సాధించుట కైనను వారు మీకుఁ బ్రతిపక్షియైన వానిదెస ననాదినుండి వచ్చు రాజభక్తి పరిత్యజించి యొగ్గుటయు, నిట్టి నెన్నియో కలవు. ఈ రాజ్యమున నొక్క మంత్రికి మర్యాద లేదు. అతని నడిగెడివాఁడు లేడు. రాజ్యాంగ వ్యవహారము స్మృతి బద్ధముగా నడచుటలేదు. అన్నిటి కుత్తుంగభుజుడే. ఏదాది కాదు. రెండేండ్లు కాదు. ఆతేండ్లనుండి యిట్లు జరుగుచున్నది. కొందఱుమంత్రులయొక్క వేతనములే సరిగా ముట్టుటలేదు. ఉత్తుంగభుజుని యనుగ్రహ మున్నచోఁగొలుపు

కాండ్రకు వేతనములు లభించుచున్నవి. లేనిచో లేదు. ఓయి! యువరాజా! “యథారాజా తథాప్రజాః” మీ మువ్వురన్న దమ్ములు కామ ప్రవృత్తులై యుండఁగా నెన్ని మర్యాదగల కుటుంబములు తమ యభిమానమును కోల్పోయినవి? మీ మీ కొఱకని యొకస్త్రీ యపహరింపఁ బడుట, ఆస్త్రీ యొక్క మీ చేతనే కాదే, నల్పాధికారులైన యుత్తంగభుజుని పరివార మంతయు వారియందు భోగము సనుభవించ వలయునా? అయ్యో! ఇది దేశమా! రాజ్యమా! ఆందుచేత నా ప్రతి పక్షికిఁ జెప్పరానంత బలము వచ్చినది. మంత్రులందఱు నతని పక్షమునందున్నారు. పెక్కుఁలు సైన్యాధిపతులు యుత్తంగ భుజునివలన ధనము సంపాదించినవారు మీవైపున నున్నారు గాని న్యాయమార్గ గాములైన కొందఱు సేనాత్ములు వారి సైన్యముతో మీ ప్రతిపక్షి కనుకూలముగా నున్నారు. తేనెతఁడు మిథిలానగరమున సుమిత్రోత్తంగభుజులను జయించి శకాదిసేనలతో గిరివ్రజపురము మీదికి వచ్చును. ఆ వచ్చుటలోఁ బరిశిష్టమైన మగధసేనకూడ నతనిసంటనే వచ్చును. అందఱును గిరివ్రజపురము మీదికి రాఁగా మీరు గవను మూయు మందురు. కొందఱు మూయుటకుఁ బ్రయత్నింతురు. మఱి కొందఱు కవాటమును బంధించినీయరు. ఒకవేళ బంధించినను దుర్గములోననే యుద్ధము జరుగుచుండును. బయట సేనలకు యుద్ధమిచ్చెడివారెవరు? ఇంతకు నుత్తంగ భుజుని బలము నిత్యము వానితోడనే యుండును వాని బల మిప్పుడు కోటలోలేదు. మీ ప్రతిపక్షి వచ్చుటయు, కోట నాక్రమించుటయు. వేటొక సంగతియేలేదు. మీరు చేతు

లార నిట్లు చేసికొంటిరి. నేఁడైనను నాకు వార్తఁ బంపితిరి. నేనైనను గుండెవిప్పి మీతో యథార్థమును చెప్పితిని. లేచో మీరింకను మహాంధకారములో నుండియుందురు. మీరు వార్త యెవనిచేతఁ బంపించితిరో యాసేనాని వానికిఁ దమ రిచ్చిన యాజ్ఞను నాతోఁ జెప్పెను. పోనాపురము మీఁదికిఁ బోయి యాదేవభయంకరుని కుటుంబ నాశనము చేయుటకు సిద్ధముగా నిచ్చట నొక్క సైనికుఁడు లేఁడు. ఉత్తంగభుజుఁడు కోటనువదలి వెళ్ళిన మఱునాఁడే ఇచ్చటి సేనాపతు లందఱును రహస్యసభచేసి యొక తీర్మానమును చేసికొన్నారు. ఉత్తంగ భుజుఁడు తిరిగి రానేరాఁడు. వచ్చినచో కోటపిలుపులు వేసి వానిని లోనికి రానీయకూడదు. వాఁడు కోటను ముట్టడించి యుద్ధమును ప్రారంభించినచో వాని కుటుంబమును బంధువులు నందఱును కోటలో నున్నారు. వారిని చిత్రివధ చేయవలయును అని. ఉత్తంగభుజుఁడు ముట్టడి వదలి వెళ్ళెదనన్నచో, వెళ్ళినచో వాని కుటుంబము భద్రముగా వాఁడున్నచోటికిఁ బంపింతురు. ఇది వారు చేసికొన్న నిర్ణయము. అందుచేత నొకవేళ నుత్తంగభుజుఁడు కోసలాధిపతి సైన్యమును గెలిచినను వాఁ డిచటికి వచ్చుట లేదు. మిథిలాదుర్గమునం దేమి జరిగినదో యిదివఱకే మనవి చేసితినికదా ! కాలా:- ఓయి మంత్రి ! నీ పేరేమి ? మంత్రి:- నా పేరుతో నేమిప్రయోజనము ? నే నుత్తంగభుజునికి వ్యతిరేకినేగాని మీ కనుకూలుఁడనే. మీ రాజనంశమే చిరస్థాయిగా మాగధముల నేల వలయునని నా కోరిక. కాని మహారాజుగా రెక్కడ ? తమ రెక్కడ ? మహారా జొక్కనాఁడైనను బరస్త్రిని కన్నతి

చూచిరా? లోకమునందు రాజులకు సౌందర్య వత్తులైన
 స్త్రీలమీఁద వాంఛ కలుగుట యున్నది. ఆమె యవివాహిత
 యైనచో నామె శండ్రికి ధనమిచ్చి యామెనుఁదెచ్చి కోటలో
 భార్యగా నుంచుకొనుట యున్నది. తక్కిన దుర్వృత్తిలేదు.
 ఈ దుర్వృత్తి మీ మువ్వు రన్నదమ్ములయందున్నది. మీ
 యందుకూడ నున్నది. ఉత్తుంగభుజుఁడు బుద్ధిపూర్వకముగా
 మిమ్మా వృత్తిలోనికి దించినాఁడు. మీరు దిగితిరి. మీరు
 పూర్తిగా నిస్సహాయులైన తరువాత మిమ్ము వధించి యీ
 రాజ్యముఁదా ననహరింపనలయుననివాఁడీ ప్రయత్నమంతయుఁ
 జేసెను. అతని ప్రయత్నము ఫలోన్ముఖమైనది. ఇంతలోఁ
 బులిమీన పుట్రయన్నట్లు మీ ప్రతిపక్షి బయలుదేరినాఁడు.
 ఆయన మూలమున నుత్తుంగభుజుని సర్వ ప్రయత్నములు
 విఫలములైనవి. కాలాః:- ఓయీ! అయినచో నానలన నాజ్ఞ
 పొందిన సేనాపతి సోనాపురము పోఁడందువా? మంత్రి:-అతఁ
 ఁడుకు పోవును? సోనాపురములోనున్న దేవభయంకరుఁడు
 విధుసారుని నధిచేసివాఁడే కాఁడు. తన చెల్లెలిని మీతిమ్మన
 కిచ్చి వివాహము చేసెడివాఁడు. సామాన్య పరిస్థితులలో
 నట్లే జూగెడిది. ఓయీ కాలాకోకా! ఆ నీ ప్రతిపక్షి యెంత
 వాఁడో నీకు తెలియదు. దేవభయంకరుఁడు హస్తినాపుర
 ప్రాంతమునందలి యొక జనపదములోని క్షత్రియవంశము
 వాఁడు. అతఁడు సోనాపుర మెందుకు వచ్చెను? అతని
 చెల్లెండును భార్యయు వానియింటిలో నీ తమ్మునియెదుట
 స్వేచ్ఛగా నెందుకు తిరిగిరి? ఎంత యతిధియైనను, ఎంత
 మహాపరాక్రమియైనను క్షత్రియస్త్రీలు వాని యెదుటఁ దిరుగరే,

ఇది చూడుము. విధునాటుడు దేవభయశకుని నోదరి
యందుఁ దనంతట తాను కామమును పొందలేదు. ఆ
బాలికయే యితనికిఁ దనయందు వాంఛగలవాఁ డగునట్లుగా
నటించినది. ఇది యంతయు నొక వ్యూహము. ఆ ప్రతిఁజ్ఞి
యొక్క పన్నుగడ. మఱియు నీవు నీలగిరి దుర్గమును నేల
మట్టము దేయవలయునని యనుకొనుచుండవచ్చును. ఆదుర్గాధి
పతి యొన రిపుంజయుని కూతురు మహా సౌందర్యవతి యని
మీ తమ్ముడైన రిపుంజయునకు వార్త తెచ్చిన వామచారుఁ
డెవఁడు? అతఁ డా ప్రతిఁజ్ఞి వేతనములోనివాఁడు. నీజమున
కాదుర్గాధిపతి కూతురు లోకోత్తరమైనసౌందర్యముకలదికాదు,
ఆమె సామాన్యమైన సౌందర్యవతియే. మీ తమ్మునకు
వర్ణించి చెప్పిరి. ఇతఁడామె నివసించు భవన గవాక్షమునకు
రజ్జువును బంధించి యానాఁ డేనుఁగునెక్కి పైకిఁ బ్రాకిపోయె
ననఁగా దుర్గాధిపతి తెలిసి నాగనిచ్చినది. ఆ సన్నని దీపపు
చలుతురులో నామె యెంతో సౌందర్యవతియని మీ రిపుం
జయున కనిపించెను. మీ తమ్ముల యిద్దఱి మరణమునకు
మీ ప్రతిఁజ్ఞి కారణము. నేటి వార్తవలన నతఁడు మిగిలిన
యొక్క కోసలరాజ వంశమునుకూడ రాజ్యాధికారమునుండి
తొలఁగించెను. మిగిలినది మీయొక్కవంశము. ఇది తమరితో
నన్ను పిలిపించితిరి కనుక నాకుఁ జెప్పటకు వీలైనది. కాలాః-
నీపేరు చెప్పితివికావు? మంత్రి:- రాజా! నా పేరుతో నేమి
ప్రయోజనము? నాపేరు పరంతపుఁడు. కాలాః- నీపేరు
పరంతపుఁడా! నీలగిరి దుర్గాధిపతి పేరుగూడ పరంతపుఁ డను
కొందును. మంత్రి:- అయ్యా! ఆ దుర్గాధిపతినే నేను.

అనంగనే కాలాశోకునకు పట్టరాని కోపము వచ్చెను. నీవా నా తమ్ముని సంహరించితివి? నీవా నా ప్రతిపక్షి కను కూలుడవు. నీ విచ్చట మంత్రి నెట్లైతివి? మీకును మాకును సోదరభావ మున్నదే. నీవు నా పక్షమున నుండక నా ప్రతి పక్షి మొక్క పక్షమునం దేల చేరితివి? ఈ రాజ్యము నీవు చెప్పిన యా దుర్మార్గునికి వశముకానిమ్ము. మే మందఱము సశించిపోయినను పోవనిమ్ము. నిన్నిచ్చట సంహరింతును. మంత్రి:- రాజా! శాంతింపుము. శాంతింపుము. మీతమ్ముడు నిజముగా నీలగిరి దుర్గమున సంహరింపబడలేదు. అతఁ డెచ్చటనో సంహరింపబడినాఁడు. ఈ కథ కల్పించి నీతోఁ జెప్పఁ బడినది. ఆదుర్గాధిపతిని నేనే. మాకును మీకును సోదర్యము కలదు. అందుకనియే యిప్పుడు నేను వచ్చి యీ రహస్య మంతయు మీతో మనవిజేసితిని. నేను నాదుర్గాధిపత్యము నా కోడుకుల కప్పగించి మీ కోటలో యుద్ధ మంత్రిగాఁ జేరితిని. మీ రాజ్యము సుక్షేమముగా నుంచవలయునని నేను జేసిన ప్రయత్నము లన్నియు నుత్తంగభుజునివలన బూడిదలోపోసిన పన్నీలై నవి. నేను రాజ్యవ్యవహారము బాగుగా లేదని మీ తండ్రిగారితో నొకసారికాదు పదిసార్లు మనవిచేసితిని వారు నా మాట నాదరించలేదు. పోయి కాలాశోకునితోఁ జెప్పు మనుచు వచ్చిరి. నేను మీవద్దకువచ్చి యుత్తంగభుజుని దుష్ప్రవర్తనను గూర్చి మనవిచేయవలయును. మొదట మీరు నా మాటలను మన్నించరు. రెండవది యుత్తంగ భుజునితో నేను వైరము తెచ్చికొన్నవాఁడ నగుదును. వాఁ డెట్టివాఁడు. నేనింట లేకుండఁ జూచి నాయెల్లు లేకులఁ బెట్టిం

చెడివాడు. అచటి నా దుర్గమును నేలమట్టముఁ జేయించెడి నాఁడు. తమరు పలుసార్లు లక్షలకొలది హేమనిష్కము లనుఁ గావలయునని గూర్చుండెడివారు. బొక్కసములోనున్న హేమనిష్కములు మీరు తీసికొనుటకు వీలులేకపోయెను. ఎందుచేత? నేను మహారాజుగారితోఁ జెప్పి తక్కిన జైలునను ధనాగారమును రక్షించవలయుననియు, నాయొక్క వశమాను నా కిప్పించవలయుననియు నభ్యర్థించితిని. ఆయన దాని కంగీ కరించెను. ఆ ధనాగారము నావశమునం దుంచుకొంటిని. మీ రాజ్యపు బొక్కసమును మాత్రము నేను భద్రముగా నుంచ గల్గితిని. నేను మీకుఁ జేయవలయునన్న యుపకారము చిట్ట చివరకు మీ ప్రత్యర్థికి యనుకూలముగాఁ బరిణమించు చున్నది. తే పతఁడు వచ్చి గిరివజ్రపురమునుఁ గైవసము చేసి కొన్నపుడు బొక్కసమతని యధీనమేయగును. కాలాః-ఓయి పరంతపా! ఈ దినములలో పలుమంది వచ్చి నాతోఁ జెప్పెడి మాటలలో దేనిని విశ్వసించవలయునో దేనిని విశ్వసించ రాదో నాకే తెలియకుండ నున్నది. ఈ మహానగరమున నొక మహామేధావి యున్నాఁడు. అతనిని బిలిపించి యీ సంగతులన్నియుఁ గనుఁగొనినఁగాని నాకు యథార్థస్వరూపము దెలియదు. మంత్రి:- ఎవరాయన? కాలాః- అతనిపేరు రాక్షసుఁడు. మంత్రి:- రాక్షసుఁడా? ఆయనయీ తమకు హితోపదేశము చేసెడివాఁడు? చాల బాగుగా నున్నది? కాలాః- ఏమి? రాక్షసుఁడు మహామేధావి కాదందువా? మంత్రి:- అయ్యో! నేనేమని చెప్పదును? ఆ రాక్షసుఁ డొక రాక్షసుఁడు. కాలాః-ఆసంగతి నాకును దెలియును. మంత్రి:-

అతడు మీయందుఁ గూడ రాక్షసుఁడే. అతఁడెవరి స్నేహితుఁడు? నందుని స్నేహితుఁడు. నందుఁ డెవరు? ఎవరా? ఏమని చెప్పును? ఆయచరపరశురాముఁ డన్నది గండుఁడే? అతఁడే సర్వరాజవంశములను నిర్మూలించినవాఁడు. అతఁడే నేఁడు శకబర్బరకిరాత మల్లదేశముల సేనలను రెచ్చగొట్టి మిథిలానగరములో కోసల మాగధసేనల నిగటమునఁ బెట్టినవాఁడు. అతఁడే బ్రాహ్మణవేషమును ధరించి హైహయూర్జునుని గండ్రగొడ్డలితో నతికినవాఁడు. అతఁడే గదాయుద్ధమున కౌరవరాజును లంబినీవన ప్రాంతములందు సంహరించినవాఁడు. అతఁడే పాంచాలమును నాశనము చేసినవాఁడు. అతనికిఁ బరమాపుఁడు రాక్షసుఁడు. తేనె నందుఁడు రాజు కాఁగా మంత్రి యెవరు? రాక్షసుఁడు. ఆయన నచ్చి మీకు హితోపదేశముచేయునా? అతని మాటలా మీరు వినుఁది? ఆ రాక్షసుఁ డప్రతాప్యఁడు. అతఁడు వీధిచెట్ల సడచుచుండగా నాల్గువైపుల నాల్గువందల గజముల మేరలో మహాకంకటకులు ఖడ్గాయుధులై నడుచుచుండును. వారి ఖడ్గములు వారి యంగీలలో దాచి యుంచబడును. ఆ ఖడ్గధారులెట్టివారు? ఒకఁడు వాసుకి. ఒకఁడు శిక్షకుఁడు. ఆ రాక్షసుఁడు మహాఖడ్గ విద్యావేత్త. నేనతని ముందు నిలువలేను. ఓయి రాజా! అతఁడు నీదగ్గఱకు వచ్చును. వచ్చెససంగా నర్థమేమో తెలియునా? అతఁ డిచ్చట నున్నంతసేపు నీరాజభవనము మహాగ్ని మధ్యమున నున్నదని యర్థము. ఏ నిముగ మాన నీ రాజభటులందఱు వధింపఁబడి నీ రాజసౌధము నేలమట్టము చేయఁబడునో తెలియఁదు. వాని కటారికాండు వారు

కటారికాండ్రు కాదు కసాయివాండ్రు. నీ రాజభవనము చుట్టును ముట్టడించియుందురు. అతని తలలోని యొక నెండ్రు కకు సపాయము కలిగినచో నీ రాజభవనమంతయు నిగ్రహము ధామ మగును. ఆ రాక్షసుడు వేసిన ప్రతియడుగు సట్లు వేయును. ఇంతమందిని హింసించి ఇన్ని ఘోరములు చేసిన యుత్తరంగభుజుడు నందుని మీదికెందుకు పోలేడు? వెనుక రాక్షసుడున్నాడు కనుక. ఇన్ని రాజవంశములను నందుఁ డెట్లు నిర్మూలించఁ గలిగెను? తనకు కుడిబుజమై రాక్షసుఁ డున్నాడు గనుక. నందుడు హైహయని బ్రాహ్మణవేష ధారియై గొడ్డలితో నుకెను. నరకిసచో నాదేశ సర్వప్రజలు హర్షించి యూరకుండిరి. ఎందుచేత? ఆ రాక్షసుడు మన రాజధానిలో నాటునెలలనుండి లేడు. అతఁడు పది దినముల క్రింద వచ్చెను. అతఁడు లేనప్పుడు వాని కుటుంబమునంక తిరిగి చూచుటకై న నుత్తరంగభుజునకు సాధ్యముకాకపోయెను. రాక్షసుని కుటుంబ మీయూరిలోనున్నదని యుత్తరంగ భుజునకుఁ దెలియదు. అతఁడు తన కుటుంబమును సరదేశము లకుఁ దరలించినట్లు సర్వజనులకుఁ జూపెను. ఎట్లండి కోసల పతి మీదికి నుత్తరంగభుజుడు దండెత్తి పోవుననగా రాక్ష సుని కుటుంబ మీయూరిలోనే యున్నదని యుత్తరంగభుజు నకుఁ దెలిసెను. అది యట్లుంచి రాక్షసుడు పాంచాలము లలో హైహయములలో శూరసేనములలో చేసిన ప్రజా విప్లవ మింతింతయని చెప్పఁగలనా? ఈ నాడిచ్చట నుండెను. మఱునాఁ డచ్చట నుండెను. హైహయదేశములో బ్రాహ్మ ణుల నందఱినిఁ దద్రాష్ట్రాహ్మణాభిమానులను సంఘములుగా

నేర్పాటు చేసెను. వారియందు ధైర్యము గల్పించెను. కాలక
 శూరసేన కలింగదేశములలో నతడు చేసినపని సభాతోనభ
 విష్యతి. జలపాతోత్సవమున్న పేరిట నెంతెంతమంది చేత
 నెన్నెన్ని వార్తలు పుట్టింపించెను. స్పర్థలు లేని యామూడు
 వంశములలోఁ దనపక్షమునందున్న వందమంది గజయోత
 గాండ్రచేత నెన్ని యెన్ని స్పర్థలు రేకెత్తించెను? అతని
 వయస్సు పాతికయేండ్లకు మించియుండదు. అతనికి పదు
 నెన్నిదియేండ్ల వయస్సు వచ్చిన నాటినుండియు వాని మేధా
 విశేషము పరమ తీక్షణమై యున్నది. అతని కీభాష నచ్చును,
 ఈ భాష రాదనిలేదు. దేశమంతయు పాళీభాష. అందులో
 నతడు మహాపండితుడు. నేడార్యావర్తమునందున్న
 సర్వభాషలును సంస్కృతభాషా వికృతులు. ఎచ్చట
 నే వికృతి కలదో నచ్చట యా వికృతి యతనికిఁ
 గుఱతలామలకము. రాజా! నేడు నీ నగరమున మహా బౌద్ధ
 భిక్షుక సంఘ సమావేశములు జరుగుచున్నవి. ఈ సమా
 వేశము లెందుకు జరుగుచున్నవి? నీవు నమ్ముము - నమ్మక
 పొమ్ము. దీనియంతకుఁ గారణము రాక్షసుడు. ఈ సమా
 వేశములు జరుగుటకుఁ బ్రారంభ మెప్పుడో తెలియునా?
 ఐదు నెలలక్రింద. మీ సర్వక్షత్రియ సమావేశము జరిగిన
 దెన్నాడు? ఆఱు నెలలక్రింద. తమరును సుమిత్రుడును తక్కిన
 రాజక్షత్రియులును నందు నా సభలోనికి రానియలేదు.
 అనాడు మహాద్వారమువద్ద సుత్తుంగభుజుడు పది యేనుగు
 లతో నందుడు రాకుండ రక్షగా నిలుచుండెను. నందుడు
 వచ్చెను. నందుడు విజృంభించినచో నా పది యేనుగులు సశిం

చెడివి. మీ వండమంది భటులు సశించెడివారు. ఆనాఁడే యుత్తుంగభుజుఁడు సంహరింపఁబడెడివాఁడు. మీ క్షత్రియ సమావేశము చెల్లాచెదలు చేయఁబడి యుండెడిది. అట్లు జరిగినచో నెంత వాగుగా నుండెడిది? మీ రాజ్యముమీఁదిగా నుండెడిది. ఆనాఁడు నందునికి సామంత ప్రాసాదములోనికి రావలయునని మాత్రమే యున్నది గాని యింకొక యాహ లేదు. సర్వక్షత్రియ వంశములు నార్యవర్తమును మఱియు నెన్నియేండ్లలో పాలించుచుండి యుండెడివి. నందుఁ జేసినయు రాక్షసునితోఁ జెప్పకుండ చేయఁడు. తన్ను సామంత ప్రాసాదమునకు రానిచ్చుటలేదు. తాను పోయి యుత్తుంగభుజుని నాయేర్గులను వధించి లోనికిఁ బోదునని రాక్షసునితోఁ జెప్పెను. రాక్షసుఁడట్లు చేయనద్దు. శాంతముగాఁ దిరిగిరమ్మని చెప్పెను. నందుఁడు వచ్చి నన్ను తిరిగి రమ్మంటివికదా! ఏమి చేయుమందు వనెను. రాక్షసుఁడు నందునితో నిన్ను సర్వార్యవర్తమునకుఁ జక్రవర్తినిఁ జేసెదను. నేను చెప్పినట్లు నడుపుము. సర్వదేశములయందు నేను రహస్య విప్లవములను లేవదీసెదను. ఆయా దేశముల రాజులయొక్క సర్వ రహస్యములును నాకుఁ దెలియును." అని చెప్పి ఈ మహాకార్యమునందు వ్యగ్రుడయ్యెను. అతఁడు తలఁచుటయు సాధ్యముకాకపోవుట నన్నదియులేదు. ఆనాఁడు మహాద్వాము నుండి నందుఁడు తిరిగిపోగా మూఁళ్లఁడైన యుత్తుంగభుజుఁడు సంతోషించెనుగాని తక్కిన సేనలందఱు నివ్రేలి పోయిరి. నందుఁడేమి? అతని బలమేమి? అతని సాహసమేమి? అతని ధోవమేమి? అతఁడు తిరిగిపోవుటయేమి? యని. ఓయి కాలా

శోకా! నీవు నారాజనైనను నిన్ను నీ పేరుతోఁ బిలుచుచున్నాను. నిన్ను రక్షించు శక్తి నాకు దాటిపోయినది. నీయందు నాకు రాజభక్తి కలదు. వట్టి రాజభక్తియేకాదు. నాల్గైదు తరములుగా వచ్చుచున్న సాదర్యభావము కలదు. కాని నీ యీ ప్యవహారము నా శక్తికి మించిపోయెను. నేను నీ కిన్ని రహస్యములు చెప్పితిని. ఈ రహస్యములు నా కెట్లు తెలియును? నేను బ్రాహ్మణుఁడను. ఖడ్గధారిని. ఒక దుర్గాధిపతిని. నాకును శౌర్యముకలదు. నాకు సభిమానము కలదు. కాని ఆ రాక్షసుఁడు బ్రాహ్మణుఁడు. కాని బ్రాహ్మణాభిమానము విలక్షణమైనది. దేశమంతయు బౌద్ధ మతమును స్వీకరించుచున్నారు. అందఱు బౌద్ధులేయైనారు. రాజులు సులభముగా బౌద్ధమతము స్వీకరించుచున్నారు. రాక్షసుఁ డొకనాఁడు నవ్వి నాతో నిట్లనెను. నేను వయస్సుచేతఁ బెద్దవాఁడ నగుటచేత రాక్షసుఁడు న “న్నార్యా!” యని సంబోధించును. అతని సంబోధనము లోనిదియు నతఁడు నాయందు నెఱపుచున్నదియునైన యార్యత్వము నే నతినికి వ్యతిరేకముగా లేనంతవఱకే. మఱునాఁడు నేను నిస్యఁడను. సభ్యుఁడను. అతఁడు పది దినములక్రింద నానస్థకువచ్చి తాను చేసిన యీ సర్వరాజ్య విప్లవమును నాతోఁ జెప్పెను. నాతో నెందుకుఁ జెప్పినాఁడో నాకు తెలియదు. అతఁడు చాల తక్కువ మాటలు మాటాడును. కాలాశోకుఁడు:- కాదయ్యా! యెక్కువ మాటలు మాటాడును. మంత్ర:- ఆమాటయు నిజమే. అతఁ డెక్కువ మాట

అప్పుడు మాటాడును? దానికివేళలున్నవి. ఆ రాక్షసుడే నాతోఁ జెప్పెను. ఆర్యా! పరంతపా! నేనింత యెక్కువగా మాటాడుట నాకే యాశ్చర్యముగా నున్నది. ఈ యైదు నెలలలో కడచిన యిరువది నాలుగేండ్ల వయస్సులో మాటాడని దలచియు మాటాడివేసితిని. నేను తక్కువ మాటాడుదునని పోయి సుమిత్రునితోఁ జెప్పము - సుమిత్రుండనఁగా కోసరాజు. అతఁడు నమ్మెడు. పోయి మీ కాలాశోకునితోఁ జెప్పము. అతఁడు నమ్మెడు. నీవే యిదివఱకు నమ్మిడివాడవుకావు. బౌద్ధులు దేశమతయు సగురుదుగాక. ఈ దుష్ట క్షత్రియులు రాజులై బౌద్ధులగుటచేత దేశమునందీయనార్య మతము వచ్చినది. ఈ క్షత్రియులను నాశనము చేసెదను. సర్వక్షత్రియ నాశనముచేసి మగధరాజ్య సింహాసనమును నే నధిరోహించి ఈ బౌద్ధమతము సరికట్టఁగలగుదును. కాని నందుఁడు శూద్రుఁడు. నాకు స్నేహితుఁడు. అతిని నాడులాయందు మహానందియొక్క రక్షణు ప్రవహించుచున్నది. అతఁడు రాజగుటకు యోగ్యుఁడు. మొదట నాని శరీరములో రాజరక్షమున్నది గనుక నతఁ డార్యావర్తమునఁ బాలించుటకుఁ దగినవాఁడు. రెండవది క్షత్రియుఁడు కాఁడు కనుక నేటి బౌద్ధమతమునందు బుద్ధుఁడు క్షత్రియుఁడగుట చేత సర్వరాజులకుఁగల యా దురిహంకారము లేనివాఁడు. నన్ను భగవంతుఁడు ముక్తిగా నుండుటకు సృష్టించెనుగాని రాజుగా నుండుటకు సృష్టించలేదు. బౌద్ధమతము మితిమీరి పోవుచున్నది. దీనికి నే నెడ్డుకట్ట కట్టెదను. ఆర్యా! పరంతపా! నేను వేసిన సదకమునకు చివర నేమియున్నదో తెలియునా!

సర్వార్యావర్తమునందలి బౌద్ధులైన యర్హతులును, ఉత్తములైన బౌద్ధ పండితులు, శ్రమణులును, భిక్షుకులును, గిరివజ్రపురమున మహా సమావేశము జరుగుట యున్నది. ఆ బౌద్ధుల నందఱిని నేను వధింపించఁ గల్గుదును. దానితో నార్యావర్తమున బౌద్ధమతముయొక్క బొడ్డుఁడిపోవును. కాని చూచితివా! నాఁడచ్చట సమావేశము కానున్న బౌద్ధులు, వారి మతమేమైన నేమి? వారి విశ్వాస మెట్లున్న నేమి? వారందఱు తిపస్సులు. వారిలో నెక్కువమంది యింద్రియజేత లుందురు. వారు నిర్వాణమందును. అది మన మోక్షమునంటదే. అట్టి వారిని వేయిమందిని సంహరించినచో నాకుఁ బుట్టగలదు. ఈ యార్యావర్తములోని నైదికమతమునకుఁగూడ నదిక్షేమకరమైన విషయముకాదు. కాలమిట్లు జరుగుచున్నది. కాలమునందుఁ గలియై పరమేశ్వరుఁడే యిట్టి వికారములఁ జేయుచున్నాఁడు. ఈ దేశమునందు బౌద్ధమత మిప్పుడు నిర్మూలింపఁ బడవలయునో యప్పుడే నిర్మూలింపఁబడును. నిర్మూలింపఁబడక కృతయుగాదివఱకు నిల్లే యుండనిమ్ము. నామి సప్తము? ఈ మతముపోయి యింతకంటెఁగనా కష్టములే స మతములను రానిమ్ము. నాకు వానితోఁబ్రసక్తిలేదు. నేనీ జన్మ యెత్తితిని. నాకు నూటయేబదియేండ్ల య యుద్ధాయ మని కారాంతికులు చెప్పినారు. నాకునుఁ దెలియును. నా కొక శక్తిని పరమేశ్వరుఁ డిచ్చినాఁడు. ఆశక్తి సర్వరాజవంశములను నశింపఁజేయుటకుఁ జాలినది. నేఁడు బౌద్ధమతము యొక్క యుబ్బు నరికట్టుటకుఁ జాలినది. బౌద్ధమత నిర్మూలనముఁ జేయుటకుఁ జాలినదికాదు. అట్టిపనిఁ జేయుట కెవఁడో

శకపురుషుడు కావలయును. శకపురుషుడనగా నేమియో తెలియునా, కొన్నికొట్ల కొన్నిలక్షల మైళ్ళులను వధించి నైదిక మతమును నిలబెట్టెడివాడు శకపురుషుడు. అట్లే, శకపురుషుడింక పదునాల్గవందల యేండ్లుగడచిన తరువాతగాని పుట్టెడు. ఇప్పుడు నేను చేయున దింతే” అనెను.

కాలాశోకుడు నివ్వెఱిపోయి వినుచుండిను. అతని కిదియేమియు నర్థముకాలేదు. అతఁ డిట్లునెను. “ఓయి పరంతపా ! నీవు మమ్ము రక్షించగలవా ?” మంత్రి:- అయ్యా ! నన్ను నేను రక్షించుకొనగలనా ? అయిదు నెల పండి నేను మనసులో ననుకొన్న యాహాయుగూడఁ దెలిసి నడి రాక్షసుని యొక్క గూఢచారులు నావెంట నున్నారు. నేనిటు నుండి బయటకు పోయిన తరువాత నేను బ్రతికియుండుట నాయుచ్చటి ప్రవర్తనమింద నాధారపడి యున్నది - పరంతపుడు వెడలిపోయెను.

వజ్జీయులైన భిక్షుకులలోఁ గాలాశోకుడు తమకు వ్యతిరేకముగా తీర్చిచెప్పినన్న వదంతి పుట్టెను. అది యెట్లు పుట్టి నదో తెలియదు. అజితాదు లుత్తేపణకర్మ కాలాశోకుని మీఁదఁ బ్రయోగింతుమని యతనిని భయపెట్టిరట. అందు లిచ్చపులమింద యశుడు నిరూపించిన దోషములన్నియు దోషములే యని యంగీకరించెనట. అంగీకరించిన తరువాత సబ్బకామి మొదలైనవారు కాలాశోకునితో “నీ దోషములను చేసెడి బాధులను శిక్షించవలయు”నని చెప్పిరట. అతఁడంగీకరించెనట. నిత్య మీదోషములుచేయు వజ్జీయులైన భిక్షుకుల పేర్లు వరుసగా వ్రాసియున్నారు. వారందఱిని శిక్షించు

టయో, శ్వాధ్యమశమునుండి తొలగించుటయో కాలాశోకుడు తేపో యెల్లుండియో చేయునట - ఈ మాటలు తొలుత వదంతిగా బయలుదేరి, నిశ్చయోక్తులుగా రూపొంది వజ్జభిక్షకులు వేతే సమావేశములు చేసికొని తామేమి చేయవలయునో తిల్లడిల్లుచుండగా “మీకేమియు భయము లేదు. నందుడు మిమ్ము స్వీకరించును. తేపు నందుడే రాజగును. యత్తుంగభుజా డక్కడే సంహరింపబడును. కాలాశోకుని ముగ్ధు లిదివఱకే సంహరింపబడిరి. ఒక్క కాలాశోకుడే మిగిలియున్నాడు. అతడు చనిపోయినచో రాజ్యము నందునకే వచ్చును.” అని యెవరో చెప్పిరట. ఈ వార్తకుఁ దీవ్ర ప్రచారింపు సాగెను. ఈమాట లెవరు మొదలు పెట్టిరో తెలియదు.

౧౫

అనాడు గిరివజ్రపురము మహాకోలాహల భరితముగా నుండెను. మహాప్రాసాదమునఁ గొన్ని యేండ్లనుండి లేని మహారాజసభ జరుగుచుండెను. మంత్రులు సామంతులు వచ్చి సభ నలంకరించియుండిరి. మాగధములనుండి చిత్ర చిత్రములైన వ్యక్తులు గిరివజ్రపురమునందు నుండిరించుచున్నారు. కొందఱినిఁ జూచినచో వారి మొగములయందు నుత్సవదీప్తి కనుపించుచున్నది. మఱికొందఱి వదనములయందు దృఢదీప్తి కనిపించుచున్నది. కొందఱి ముఖారవిందములయందు

నేండ్లుగా తమ్ము బాధించుచున్న నూఁడు నేఁడు తీరినట్లు గర్వి
 రేఖ కనిపించుచున్నది. ఉత్తుంగభుజునిచేత మువ్వరి రాజ
 కుమారులచేత నే యే ధనవంతుల యిండ్లు దోచుకొనఁబడినవో
 యే గృహముల యందలి స్త్రీలు మానభంగములందిరో
 ఆ యా కుటుంబములోని పురుషులందఱు సమత్సాహ రేఖా
 వికసితాపఘన ముఖాది లక్షణములు కలవారై గిరివ్రజపుర
 వీధులయందు విభూషితాంగులై పరిధౌత వస్త్రధారులై విహ
 రించుచుండిరి. ఆనాఁడు ప్రొద్దుక్రంకును. ప్రొద్దు క్రంకక
 ముందున్నది వారి యుత్సాహముయొక్క పరమాగ్ధ భూతి
 మైన యుత్సవము. నందుఁ డుత్తుంగభుజుని మిథిలానగరము
 నందు బంధించెను. కోసలపతిని కూడ బంధించెను. వారిద్ద
 ఱిని క్రూరనన్యమృగములను బోనులలో పెట్టి తెచ్చినట్లు గిరి
 వ్రజపురమునకుఁ దెచ్చినాఁడు. ఆనాటి సాయంకాలమున
 కోటలోని పెద్ద మైదానములో వారిద్దఱిచేత కత్తియుద్ధము
 చేయించునట. ఎవఁడు గెలుచునో వానికిఁ గోసలరాజ్య
 మిచ్చునట. ఈ సందర్భములోఁ బ్రజలనేక విధములుగాఁ
 జెప్పికొనఁ జొచ్చిరి. కొందఱి ట్లనిరి. - ఇది యేమయ్యా!
 తొలఁగిపోయిన తద్దినమును నెత్తికిఁ దెచ్చికొన్నట్లు. ఒకవేళ
 సుమిత్రుఁడు గెలుచు ననుకొమ్ము. మఱల నతఁడు క్షత్రి
 యుఁడేకదా! రాజ్యాధిపతియైనవాఁడు క్షత్రియుఁడుగా నుండ
 కూడదనికదా నందుఁడింత ప్రయత్నము చేసెను! మఱల
 క్షత్రియుఁడే కోసలములకు రాజగునుకదా! కాదుత్తుంగ
 భుజుఁడే గెలుచు ననుకొందము. ఉత్తుంగభుజుఁడును క్షత్రి
 యుఁడే. పీనికన్న వాఁడే మంచివాఁడు. సుమిత్రుని మా

ఋత్తుంగభుజుడు రాజైనచో ముల్లు వుచ్చి కొట్టిడచి
 నట్లుగును. ఆ ఋత్తుంగభుజు డిక్కడ చేసిన చేతలు చాలవా!
 ఈ చుహాకార్యములు మఱల కోసలరాజ్యమునందు జరుగవల
 యునా - మఱికొంద టిట్లనిరి. ఓయీ! ఋత్తుంగభుజుడెంత
 ఖడ్గవిద్యా వేత్తయో సుమిత్రుడు సంతటివాడని చెప్పుదురు.
 శిశువిధాల సుమిత్రుడే గెలుచును. యుద్ధముచేయుటలో తన
 రాజ్యము పోవుచున్నదన్న దుఃఖము సుమిత్రుని కెక్కువగా
 నుండును. అందుచేత నతడు కైగబడి యుద్ధముచేయును,
 అతని ఋత్తుంగభుజుడు గెలువనేలేడు. నందుడు తన వాగ్దాన
 ప్రకారము సుమిత్రునకు మఱల గోసలరాజ్య మిచ్చును.
 ఆ రాజ్య మేనియమముల ననుసరించి యిచ్చునో-ఓయీ! నీవు
 నాకు లొంగియున్నచో నిత్తును. నీవుబౌద్ధమతియును వదలి
 పెట్టినచో నిత్తును. నీ క్షత్రియాభిమానము వదలిపెట్టినచో
 నిత్తును. నీ కొలువులో నా ప్రతినిధి నుంతును అతడు చెప్పి
 నట్లు నీవు నడువవలయును. నీసేన యింతకు మించియుండరాదు.
 నీ సేన యెంత యుండునో నీ రాజ్యములో నా సేనయు సంత
 యుండును. నా సేనకయ్యెడు వ్యయముకూడ నీవే భరింప
 వలయును. వాని ముక్కునకు త్రాళ్లువోసి వానిని రాజును
 చేయును. అట్టిరాజు రాజైన నొకటియే, రాజు కాకపోయిన
 నొకటియే. మఱి కొంద టిట్లనిరి. ఐనను వాడు రాజే. వంద
 మంది భార్యలను పెండ్లాడవచ్చును. నందుడు నల దనడు.
 పది నాటకము లాడించవచ్చును. వలసినచో నందుడుకూడ
 పోయి చూచును. నందుడుపోయి యా నాటకమును చూచి
 నపుడు చక్రవర్తి వచ్చెనని యయోధ్యానగర మంతయు

కృతయుగమునాటినుండియు నున్న కక్ష్యలు చాలక నుటి పది కృతకద్వారములను నిర్మింతురు. స్వాగతములు చెప్పదురు. సభలు చేయుదురు. నందుని పరాక్రమమును బొగడుదురు. నందుని మెడలో సచ్చమైన వజ్రములతోడి హారములను వేయుదురు. అచ్చటటికి నందుడు శతవిధాల సంసత్పరమున కోకసారి పోవుచుండును. ఈ లోపుగా సుమిత్రుడు సంపాదించిన రత్నములన్నియు హారరూపమున తెచ్చికొనుచుండును - ఇంక కొందఱి టిట్లనిరి. ఓయీ! ఆ యుద్ధములో నిటు సుమిత్రుడును మిగులఁడు. అటు ఉత్తంగభుజుడును మిగులఁడు. పరస్పర తీవ్రఖడ్గ ప్రహారములచేతఁ బరస్పరము వారి శరీరములు గాయములుపొంది చివర కొకఁడు గెలిచినను గెలిచినవాడు బ్రతికెడి స్థితిలో నుండఁడు.

ఇది యిట్లుండఁగా నా మహానగరమునందలి యిండ్లలో స్త్రీలును, బాలురును, అవధ్యులును, వేతే విషయము బహు విధములుగాఁ జెప్పికొనుచుండిరి. ఒక తల్లి చుడుగఁగా నడునే నేండ్ల కొడు కొకఁ డిట్లు చెప్పెను. నీ కీసంగతి తెలియదు. ఇంటిలోనున్న యాడువారి కేమి తెలియును? ఊరందఱు చెప్పికొనుచున్న మాటలే. మీరు వంటదగ్గఱ కూర్చుంటారు. రాజ్యములు సాగిపోవుచుండును. మీ కీనాడు కోరియేమి? వంట పూర్తికాలేదని నాన్నగారు వచ్చి కోపపడుదురు. అన్ని విషయములెప్పు మహానగరము మహానగరమెల్ల పేటఁగి పోవుచున్నదని మీకు తెలియదు. ప్రధానముగా జరిగిన సంగతి యేమనఁగా పూర్వపు రాజుకొడుకులు మువ్వస. పెద్దవానిపేరు కాలాశోకుడు, రెండవవానిపేరు రిపుంజయుడు.

మూడవవానిపేరు విధునారుడు. విధునారుని దేవభయంకరుఁ
 డన్నవఁడు సోనాపురములో వధించెను. అతఁడు చాల పెద్ద
 జూదగాఁడట. దేవభయంకరుని చెల్లెలిని మానభంగము
 చేయఁజూచినాఁడట. అన్నగా రతినిని వధించెను. అనఁగా
 తల్లి యిట్లనెను. “మంచిపని చేసినాఁడు. వాని కాశాస్తి
 జరుగవలసినదే. ఎన్నాళ్ళకు మంచిమాట విన్నాను! మన
 పొరుగుననున్న వస్త్రములు నేయవాని కూతురు రంభ.
 దానిని చూచినచోఁ గన్నులకుఁ బండువుగా నుండెడిది. ఆ
 దుర్మార్గుఁడు దానినిఁ బట్టించికొని పోయెను. రెండేడ్లన
 తరువాత నది తిరిగి యింటికి వచ్చెను. దానిని చూచినచో
 నాకు కన్నులయందు నీరు గిట్టున తిరిగినది. ఓరి నాయనా!
 అది యప్పు డెట్లుండె ననుకొన్నావు? పడిపోయిన గోడవలె
 నున్నది. విడిగిపోయిన దూలమువలె నున్నది. బండి
 క్రిందఁబడి కాలు విడిగిపోయిన కుక్కవలె నున్నది. మఱుల
 నా కుఱ్ఱవాఁ డిట్లు చెప్పెను.” అమ్మా! అది సరే, రెండవవాఁ
 డున్నాఁడు రిపుంజయుఁడు. అతఁడు నీలగిరి, దుర్గాధిపతియైన
 రిపుంజయుని కుమార్తెను బలనతిము చేసెనట. శత్రువువలె
 కోట కెగ్రెబాకెనట. ఆమె భర్త యొక సేనానియట. ఒక
 నాటి రాత్రి సేనాని రిపుంజయుని గమ్మన్నట్లు తన
 భార్యనేతి నుత్తరము వ్రాయించి యితఁడు పోగా భార్య
 భర్త లిద్దఱును కలిసి వానిని కీచకుని భీముఁడును ద్రౌపదియు
 వధించిట్లు వధించినారట, అనఁగా తల్లి “కీచకుని భీముఁ
 డొక్కఁడే వధించెనురా. ద్రౌపది దూరముగానుండి చూచు
 చుండె ననెను. ఆ పిల్లవాఁ డిట్లనెను. ద్రౌపదిగూడ నాల్గు

దెబ్బలు వేసియే యుండును. ఆ చీరచీరలో మనము చూచు
తిమా! భీముడు చంపినాడని మనము పుస్తకములలో చదివి
తిమి గావుని భీముడే చంపినాడనుకొనుచున్నాము.
అనగా దల్లి, “బేనులే. తమ భార్యయైన బ్రాహ్మికూడ
యుద్ధము చేసిననగా భీమునకు శౌరవనష్టముకదరా! అందు
చేత నీ సంగతి దాచియుంచె ననెను. ఆ పిల్లవాడు నీ క్షి-
రింపు నాకుఁ దెలియునులే. రిపుంజయుని కూతురు మాత్రము
నిస్సంశయముగా వానిని జంపుటలో సాహాయ్యపడిన దనెను
తల్లి అది సరే. ఈ రెండువార్తలు నాకునుఁ దెలియును.
నీకే క్రొత్తగాఁ దెలియవు. వారము దినములనుండి ఇవి
యందఱును చెప్పుకొనుచున్నమాటలే. కాలాశోకుఁ డెట్లు
చనిపోయెను? అది నీకు తెలిసినచోఁ జెప్పు మనెను. ఆ కుట్ట
వాడు “ఎట్లు చనిపోయేమిటి? చనిపోయెను. రాజ్యము
నందునకు వచ్చినది.” అని వెడలిపోయెను. మఱియొక
చోట నిద్దఱు యువకులు గూర్చుండి మాటాడుచుండిరి. వా
రిద్దఱు మేనల్ల మేనమామ బిడ్డలు. ఒకఁడు గ్రామాంతరిము
పోయి, నాడే వచ్చెను. అతఁడు తన బావమఱుది నడిగెను.
“నేను పది దినము లైనది పల్లెటూరికిపోయి. మా పినతల్లి
కుమారుని వివాహము గాఁగా నేను చూడఁబోయితిని. మన
నగరములో పెద్ద గండరిగోళముగా నున్నదని యెఱుఁచెప్పుకొని
జొచ్చిరి. నేనంత బయలుదేరి వచ్చితిని. ఇచ్చట వార్తలు
చిత్ర చిత్రములుగా నున్నవి. ఎవ్వరు చెప్పినను రిపుంజయుని
యొక్క-యు విధుసారునియొక్క-యు మరణములనుఁ గూర్చి
కథలు కథలుగాఁ జెప్పుదురు. కాలాశోకుఁ డెట్లు మరణించెనో

యెవ్వరునుఁ జెప్పకు. దాని సడిగెడివేళకు చచ్చిపోయెనని
 తేచిపోదురు. నీవు రాజకోటలోనికి రాకపోకలు కలవాడవు.
 నీవు చెప్పవలయు ననెను. అతఁడిట్లు చెప్పెను. “ఓయీ!
 ఇప్పుడున్నచో దోషములేదు. ఈ మాటయే ఏది దినముల
 క్రిందఁ జెప్పినచో తల యెగిరిపోయి యుండును. నేఁడు
 నందుఁడు రాజు గనుక రాక్షసుఁడు మంత్రి కనుక చెప్ప
 చున్నాను. రాజ్యమునం దింతటి విప్లము జరిగినది. ఆర్యా
 వస్తుమునం దింత విప్లవము జరిగినది. దీని యంతటికినిఁ గార
 ణము రాక్షసుఁడు. అనఁగా నా పొరుగుారినుంచి వచ్చినవాఁ
 డిట్లనెను. “అదేమిరా! అట్లనెదవు? ఆరాక్షసుని వయ
 స్సెంత? పాతికయేండ్లు లేవే, నాకంటె నైదాతేండ్లు చిన్న
 వాఁడు. మేము చిన్నప్పటికొక బడిలో చదువుకొన్నాము.
 చిన్నప్పటికి వట్టి మొద్దని మేము. ఉపాధ్యాయుఁ డొకటి
 చెప్పుచుండగా నతఁ డింకొకటి యనుకొనెడివాఁడు. అతఁ
 డింతటివాఁ డెట్లయ్యె ననెను. రెండవవాఁడు. కాకియును
 కోకిలయు చిన్నప్పటికక్కరీతిగానే యుండునులే. దాని సట్లుం
 చుము. ఆ రాక్షసుఁడు విచిత్రమైన వ్యూహమును నిర్మించి
 నాఁడని. ఎప్పు డుత్తుంగభుజుఁడు కోసలపతి యుద్ధములోఁ దగు
 ల్కొన్నాడో అప్పుడే కాలాశోకుని స్థితి గిరివజ్ర పురమున
 నందుకుఁ బనికిరాని దైనది. కాలాశోకుని తన చేతిలోఁ బెట్టు
 కొని యుత్తుంగభుజుఁ డాడించినాఁడు. కాలాశోకుఁ డితిర
 మంత్రియ నెఱుంగడు. ఇతిర సేనాపతుల నెఱుంగడు ఒక్క
 యభివారి నెఱుంగడు. మఱి యేమగును? ఉత్తుంగభుజుఁ
 డున్నచో విత్తఁడు రాజు. అతఁడు వేచిచో గాజు. అట్టి కాలా

శోకుని సంహరించుట మిక్కిలి తేలికైనది. అంతకు మించి
 బౌద్ధసంఘ సమావేశములు జరిపించినాడు. అంతయు నాట
 కమే. బౌద్ధులు కాలాశోకుని కాలివేసిరని వదంతి పుట్టించి
 నాడు. వజ్రీయులకు కోపము దెప్పించినాడు. ఆ వజ్రీయులను
 నందుడు రక్షించునని చెప్పినాడు. ఇదివఱకే యుత్తరంగ
 భుజుడు బౌద్ధభిక్షుకులలో కర్కోటకస్య నాగస్య గాండ్రనుఁ
 జేర్చిగాడు. ఎప్పుడు కాలాశోకుడు వజ్రీయులకు వ్యతిరేక
 ముగా తీర్మానమిచ్చెనో — నిజానికి తీర్మాన మీఁద లేదు —
 గీర్మాన మీయలేదు. అంతయుఁ గల్పనయే — ఆ కర్కోటక
 నాగులు కాలాశోకుని వధించిరి. ఎప్పుడు వధించిరి? ఎట్లు
 వధించిరి? ఇదియంతయు రహస్యము. మనకెవ్వరికిఁ నెలియదు.
 ఇందులో నాశ్చర్యములేదు. మహానంది చనిపోవుటలో
 నున్నది. అది పెద్ద కథ. రాక్షసుడు మహానంది వద్దకుఁ
 బోయెను. ఆ మహానంది స్థితి యెట్లుండె నందువు. చందూ
 డును కొడుకే. అతనిమీఁద ప్రేమ లేకపోలేదు. ఎట్లైనను
 తక్కిన మువ్వరి కొడుకులమీఁద నెక్కువ ప్రేమ యుండును.
 ఆ ప్రేమలో నా మువ్వరు కొడుకులు దుశ్శీలు రగుటచేతఁ
 గొంత కాలువ్య మేర్పడి యున్నది. నందునియెడల మహా
 రాజునకుఁ గల ప్రేమ వట్టి పుత్ర ప్రేమయే కాని వాఁడు
 రాజు కాదగినవాఁ డన్న ప్రేమ కాదుకదా! నందుడు
 దుశ్శీలుడు కాకపోవుటచేత రా జతనియందుఁగల ప్రేమనుఁ
 బరిశుద్ధముగా నంచుకొనెను. అతఁడు క్షత్రియుఁ కాఁడు.
 రాజ్యాప్తుఁడుకాఁడు. - రాజ్యాప్తతః మువ్వరును దుశ్శీ
 లును, అయినను మహారాజునకు వారిలో నెవ్వడో

యొక్కడు రాజుగా నుండవలయుననియే యనిపించునుకదా ! రాక్షసుడు మహామేధానంతుడని మహారాజయొక్క యుద్ధే శ్లోము. మువ్వరు కొడుకులును మరణించిరి. ఇప్పుడెవ్వరు రాజకావలయును? నందునకు రాజ్య మిచ్చునా? మఱలఁ దానే రాజుగా వ్యవహరించునా? అంతటి యాపదయును జరిగెడిదే. మఱల మహానంది రాజ్యపాలనము ప్రారంభించినచో నేమయ్యెడిది? తన మువ్వరు కొడుకులు నందుని మూలముగా చనిపోయినారని మహారాజునకుఁ దెలిసినచో నందు సంగీకరించఁడు. అప్పుఁ జేమిచేయవలయును? మహానందిని గూడ సంహరించవలయును. మహానందినిఁ గూడ సంహరించి రాజ్యము నందుని కిచ్చుటలో రాక్షసునికేమియు నభ్యంతరములేదు. నందునివలననే మువ్వరు కుమారులు చనిపోయినారని యెవ్వరికినిఁ దెలియదు. అంతయుఁ జూచినచో నెట్లుండును? సహజముగా రాజ్యము నందునకు నచ్చినట్లుండును. మహానందుని వధించినచో నందుఁ డ్రసత్తిష్ఠ పాలగును. నందుఁడు రాజగుటకు మహానంది యంగీకరించు, సంగీకరించఁడు. అది సంశయ గ్రస్తమైన విషయము. అందుచేత మువ్వరు కొడుకు లొక్కసారి చనిపోయినారన్న వార్త మహానందికిఁ జేర్చవలయును. మొదట రిపుంజయుఁడు చనిపోయినాఁడు. తరువాత విధుసారుఁడు చనిపోయినాఁడు. చివరకు కాలాశోకుఁడు చనిపోయినాఁడు. ఎప్పటి మరణ మప్పుడే మహారాజునకు తెలియఁజేయనీయలేదు. ఈ గోలయంతయు మహారాజునకుఁ దెలియదు. బౌద్ధులలో నర్హతులై జగత్ప్రసిద్ధి పొందిన మహా పండితులు యోగులనంటివారు రాజ

ధానిలో నున్నారు. రాక్షసుఁ డేమిచేసెనో తెలియునా? వారందఱిచేతఁ దొలుత మహారాజు దర్శనము చేయించినాఁడు. ప్రక్కనున్నవారిచేత వారివలన మహారాజేదైన నుపదేశము పొందవలయుననియు, నియమములు బోధించబడవలయు ననియు, ననియే మహారాజు తత్తుఁ డగుటకు యోగ్యమైన వేళ యనియు మహారాజుతోఁ జెప్పించినాఁడు. యశునిచేత, యశుఁడనగా నెవరో తెలియునా, రాక్షసుని నీతి పదకము లోని యొక యంగము, అతఁడే యీ మహాసంఘ సమావేశములకు మూలభూతుఁ డైనవాఁడు. వీరందఱిలో శాణవాసిమహాయోగియట, యశునిచేత వానికిఁ జెప్పించినాఁడు. అతఁడు రాజున కుపదేశము చేసినాఁడు. పది దినములు నుండి రాజునకు నాహారములేదు. స్థండిల శయనము. వట్టి నీళ్లే త్రాగుచున్నాఁడు. ఇట్లుండఁగాఁ బ్రాయోసవేశము, వాని లక్షణములు, సిద్ధుఁడై ప్రాణములునదలుట, నిర్వాణము పొందుట, లోకమునందు పరమమైన విరక్తియు ప్రక్కనఁ గూర్చుండి సర్వవేళల నివియే రాజున కుపదేశించెడి బౌద్ధ భిక్షుకులను నియమించినాఁడు. ఒక పిడుగువంటి వార్త రాజుచెవినిఁ బడినచో రాజు ప్రాణములు సద్యోనిష్క్రమణమును పొందెడి శారీరకమైన మానసికమైన స్థితి రాజున కేర్పఱచినాఁడు. చిట్ట చివరకు రాజుతో నతని మువ్వురు కుమారులునుఁ జనిపోయిరని యెట్లు చెప్పించెనో తెలియునా? మూఁడు గడియలసేపు మువ్వురి కుమారులు నెఱవిన దుష్కృత్యములను ప్రక్కనున్న కొందఱు మంత్రులచేత నుపన్యసించఁ జేసెను. వారొకవైపున మువ్వురి కుమారులయొక్క దుష్ప్రవర్తననుఁ

జెప్పుచుండిరి. మఱియొకనైపున నందుని బొగడుచుండిరి. కొంతసేపటికి రాజునకుఁ దనమువ్వురు కుమారులును నుత్తంగ భుజుడును నాశనమైనఁగాని యీ రాజ్యము బాగుపడదని యనిపించెను. ఒక్క నందుడు రాజైనచో మగధరాజ్యము బాగుపడును. లేనిచో నార్యావర్తమునకు నిష్క్రమి లేదని పించెను. మహారా జులునుకొనునట్లు చేసిరి. అప్పుడు మహారాజు నిస్సారపడియుండఁగా నిర్దేవము నందియుండఁగా నింత కంటె జనిపోవుట మేలనుకొనుచుండఁగా సులభముగాఁ జనిపోవుటకుఁ గొన్ని యోగమార్గములు బౌద్ధభిక్షుకులు పూర్వమే యుపదేశించియుండఁగా పది దినములు వానిని రాజుచేతఁ జేయించియుండఁగా నొక్కసారి మువ్వురు వార్తాహరు లొకరి వెంట నొకఁడు వచ్చి వెంట వెంటనే మూఁడు పిడుగులు క్షణము రాజునకు మువ్వురి వధలనుఁ జెప్పనట్లు చేసెను. రాజు వెంటనే తాను నేర్చికొన్న యోగాభ్యాసము సవలంబించి ప్రాణములను నదలిపెట్టెను. ఇంకొక రహస్యమున్నది. నిజముగా నాయన ప్రాణములు పోలేదట. ప్రక్కనున్న బౌద్ధ భిక్షువులు తమ యోగసిద్ధులయొక్క మాహాత్మ్యము నిరూపింపఁ బడవలయా ననియు, స్వేచ్ఛామరణము పొందెడు నొక విద్య బౌద్ధ సన్యాసులకుఁ దెలియునని యందఱునుఁ జెప్పకొనవలయుననియు, నారాజు కనులు మూసికొని నిస్సార పడిపోయి శరీరమునందు సర్వశక్తు లుడిగి ప్రాణము పట్టాడుచుండఁగా చనిపోయినాఁడు చనిపోయినాఁడని యఱచిరట. అంతట పెద్ద గగదరగోళ మైనది. ఆ యల్లరిలో రాజు ప్రాణములు పోయినచోఁ బోయి యుండవచ్చును. కాని మొన్న రాజభవన

పరిచారకుఁ డొకఁడు నాతో రహస్యముగాఁ జెప్పెను. ఒక
నూటు బౌద్ధభిక్షుకుఁడు పడియున్న రాజయొక్క శవమును
సరియైన స్థితిలోనికిఁ ద్రిప్పనట్లు నటించి రాజయొక్క పాద
పిసికెనట. అనివశకే కొనప్రాణములతోనున్న రాజు పాద
నెక్కువను పిసుకనక్కఱలేదు. వాడు-అనగా ఆ బౌద్ధభిక్షు
కుఁడు శరీరమునందలి నాడులయొక్క స్వరూపమును స్పృశ
నమును శక్తియు తెలిసినవాడట. వాడు తత్కాలమునందలి
శరీరము నందలి యొక నాడిని కొద్దిగా నొక్కినచోఁ జాలును.
ప్రాణము పోవును. మహారాజుట్లు చనిపోయెను. ఇంకొక చమ
త్కార మేమనగా నిన్నిమాటలతో చెప్పకపోయినను చమ
వాత సందుఁడు రాజగుట మహానంది కిష్టమైనట్లు మంత్రుల
యెదుట కొందఱు సేనానులయెదుట చూపించెను. 'తరువాత
రాజు నోటితో చెప్పెనని కొందఱున్నారు. వాని నీ మంత్రు
లందఱు నిజమే నన్నారు. ఆ రాక్షసుఁ డెఱిగిన మానవ
స్వభావము బ్రహ్మదేవుఁ డెఱుగఁడు. మఱియు వెంటనే
సందుఁడు పట్టాభిషేకము చేసికొనలేదు. రాక్షసుఁడు వారించి
నాడు. అందఱు మంత్రులును పోయి యతని నడుగవలయు
నట. అప్పుడతఁ డంగీకరించునట. తండ్రి చనిపోయినాడని
సోదరులు మువ్వరు చనిపోయినారని సందుఁడు మహాదుఃఖ
ములో నున్నాడట. కాని సర్వరాజ్య వ్యవహారములు
సందుఁడే, చూచుచున్నాడు. ఇన్నిడు రా జితఁడే. పట్టాభి
షేకము జరుగుటకు మంత్రులు పోయి యడుగవలయును.
నేటి సాయంకాలమున సుమిత్రోత్తంగభుజులు కత్తియధ
మాశవలయును. అది పెద్ద యుత్సవము. ఆ యుద్ధమునుఁ

జూచుటకు జనులు విస్మయపడెను. నాయంకాలమున నినుక వేసినచో రాలదు. ముందు కూర్చుండుటకు వీలు దొరుకునో దొరుకదోయని ఇప్పటికి పవలు రెండుజాములు కాలేదు, జనముపోయి యాముందు కూర్చున్నారు. సోదరులయు తండ్రియు మరణమున కంత దుఃఖపడెడివాడు నేటి నాయంకాలమున నీ వినోద మెందుకు పెట్టినాడు? ఈ ప్రశ్న నీవు వేసినచో నాశలి వారేమని చెప్పదురో తెలియునా? వారిద్దఱు రాజ్యమునకు విరోధులు. పట్టాభిషేకము కాకముందు వారికి విధింపబడెడు శిక్ష నిర్ణయింపబడ వలయును. అందుచేత నిష్పక్షపాతము చేసినారనును.

ఇట్లు జనము భిన్నభిన్న విధములుగా భిన్నభిన్న విషయములనుచూర్చి ముచ్చటించు కొనుచుండగా సూర్యుడొకాకాశపు పశ్చిమసాధ సోపానములమీద గబగబ దిగిపోయెను. అతడు క్రింది సోపానమునకు వచ్చునప్పటికి నతడు తామర పూచుట్టము కనుక నతని పాదములుగూడ తమ్మిపూవునంత మెత్తనివి, ఆపాదము లెట్టుబడిపోయెను. అది పహజమే అతడే యెట్టుబడిపోయెను. ఆయన రాజులకు రాజుయెను. పరమ సుకుమారుడు. తొందరగా నడచినచో నెట్టుబడిపోడా!

గరిడీ ప్రదేశమున వేయి కాగడాలు వెలిగింపబడెను. పట్టణముగూడ నంత విస్ఫువ్వుముగాఁ గనిపించదు. అందఱి కంటె బాగుగాఁ గనిపించవలయునని పెగలు రెండుజాములకే వచ్చి గరిడీ ప్రదేశమున మునుముందు కూర్చున్న వారలలో ననేకులు తరువాత వచ్చిన గొప్పవారికోసము లేవఁగొట్టుబడి,

ముందుకాదు సరికదా చిట్టచివరకుఁ బోవలసి వచ్చినది. పురుషప్రయత్నముయొక్క నైయర్థ్యము దీనికంటె సధికముగా నింకెక్కడ భాసించును? ఒక ప్రదేశమున నెత్తైన పీఠములు వేసి యచ్చట బంగారపు టాసనములు నట్టు పలుపులు వింజామరలు మొనలైన సంస్కృభోగములతో నమర్పఁబడిన పరిశుద్ధదేశమున నందుఁడు వచ్చి కూర్చుండెను. పురములోని ప్రజల సందుని పూర్వ మెన్నివందలసార్లు చూడలేదు? అతఁడు సుహాబలిశాలియనియు నుదాత్తమైన మూర్తికలవాఁడనియు, చెంపకు చేరెడని కన్నులు కలవాఁడనియు, శిరస్సునంద, వాయలుగా తీర్చి నల్లని శిరోజములు నెనుకకు దువ్వి వెనుక గిరజాలుగా నమర్పఁబడియుండి బుగ్గల మీఁద తుమ్మెద టెక్కలవంటి మీసాలు కలవాఁడనియు నందఱు నెఱుఁగుదురు. అతఁడు తన తండ్రివలెనే సోదరుల వలెనే బాధ్యుడగుటచేత మొగమున నెప్పుడును తిలకమును ధరించలేదు. ఈనాఁడతని ఫాలమున యెఱ్ఱని కుంకుమబొట్టు మెఱుఁచుచుండెను. ఆ కుంకుమలో సరుగతీసిన రక్తసప్తపాడి మిళనముచేసిరో యేమో! కాగడాల వెలుతురున ధగ ధగలాడుచుండెను. ఆ యెఱ్ఱని కుంకుమబొట్టునకు చుట్టును మెఱయుచున్న చందనము తెల్లనిది పరివేషము దాఁచినట్లుండెను. నందుఁడు పీఠముమీదికి వచ్చినంతనే ప్రజలనుండి జయ జయ ధ్వానములు చెలరేగెను. పదిమంది వృద్ధులైన బ్రాహ్మణులు వచ్చి వేదములతో నాశీర్వాదించిరి. రాక్షసుఁడు ప్రక్కన నిలుచుండెను. ఆయన తెల్లని దోవతి, నెడలుపైన బంగారపు కమ్మిగలది ధరించి యుండెను. తెల్లనియంగీ

బంగారపు పూలతోడిది మేన వహించి యుండెను. మెడలో నొక బంగారపు గొలుసును రెండు ముత్యాలహారములును భాసించుచుండెను. కుత్తుక కంటిగొని రెండువైపుల బంగారము పొదిగిన నడుమ నల్లగా రేకగాఁ గనిపించుచున్న రుద్రాక్షను బంగారపు గొలుపుతో మెడ వెనుకకు మలచిన దానిని ధరించి యుండెను. అతఁడు కుడిచేయి యెత్తినప్పుడెల్ల చేత నున్న బంగారపు సింహతలాటపు కంకణము ధగధగ లాడు చుండెను. ఆ కంకణమునందున్న ఎదురుబడియున్న రెండు సింహ ముఖములయందును నాల్గు నన్నని వజ్రములు నేత్రములవలె నమర్పబడి యుండెను. ఆయన శిరోవేష్టనము బంగారపు టంచుతోడి యెఱ్ఱిని పట్టుబట్ట. దానియొక్క ముడుతిలు చెదరిపోకుండ సూదులవలెనున్న రతనములు గ్రుచ్చబడి యుండెడు. ఆయన నడుమన మహాఖడ్గ మొకటి వ్రేలాడుచుండెను. జనులందఱును చూచిరి. ఆయన యెవ్వరో తెలియలేదు. ఆ మహావీరముమీఁద సర్వాధికార మాయనదిగాఁ గనిపించు చుండెను. నందున కింకను సట్టాభిషేకము కాలేదుగాన నతని తలపైఁ గిరీటములేదు. అతని మేనఁగల దుస్తులు రాజయోగ్యములుగా నున్నను వాని ముఖమండలమునందున్న తీక్షణతచేత సతఁడు పెద్ద దుస్తులను వేసికొన్నట్లు కనిపించుట లేదు. రాక్షసుఁడు దుస్తులు వేసికొన్నట్లు కనిపించుచుండెను. నందుఁడును చిన్నవాఁడే రాక్షసుఁడు చిన్నవాఁడే. ఇద్దఱునకు హాకయేం డ్లుండును. కాని నందుఁ డేనుఁగువంటి శరీరము కలవాఁడు కనుక మహారాజువలె పందఱి నేత్రములకు నచ్చెను. రాక్షసుఁడు సింహమువంటి శరీరముగలవాఁడు. అది

మొగమునందు తేజస్సు కలదు. కాని సింహ ముఖమువలె భయంకరమైనది కాదుకదా ! అందుచేత రాక్షసుని శరీరము నందుఁ గల సింహలాక్షణము గర్జించిన వేళగాని కనిపించదు. లంఘించిన వేళగాని తెలియదు.

కొందఱును నిశ్శబ్దముగా నుంచఁబడిరి. అప్పుడు రెండు వైపులనుండి రెండు బోనులు గరిడీస్థలమునకుఁ దీసికొని రాఁబడినవి. వానిలోనుండి ఇద్దఱు పురుషులు దింపఁబడిరి. వారి పాదములయందు హస్తములయందు దయశ్శృంఖలములు తగిలింపఁబడి యున్నవి. ఉత్తుంగభుజుఁడు వచ్చి గరిడీయందు నిలబడినతోడనే వాని మహా వరాహమువంటి శరీరమునుఁ జూచి జనులు దిమ్మపోయిరి. అంతట ప్రజలలోనుండి యొక వికారమైన సంతతి బయలుదేరెను. వాఁడేరా ! నా కుటుంబమును సగహరించినది. వాఁడేరా నా మేనకోడలి శీలమును హరించినది. వాఁడేరా నా కుటుంబమునంతయు ధ్వంసము చేసినది. వాఁడేరా ! తన గుఱ్ఱపు డెక్కలతో మా పసిపిల్ల వాని గుండెలమీఁద త్రొక్కించినది. ఇట్లు చెప్పుచు వనేకులు శాపములు పెట్టుచుండిరి. కొందఱు గరిడీలోనికివచ్చి వాని మీఁద నుమిసిపోవుచుండిరి. ఉత్తుంగభుజుఁడంతసేపును శలవంచికొని నిలుచుండెను. కొంతసేపటికి రాజభటులు జనమును లోనికి రానీక వెనుక కదిమిరి. సుమిత్రుఁడును శృంఖలాబద్ధమైన పాణి పాదమున నుత్తుంగభుజునికి జరుగు నీయవమానము సంతయుఁ జూచుచుండెను. అరే ! రాజై యధికారియై చేతిలో సేనలు గలిగి, యిచ్చిన యాజ్ఞలోని సదనత్వములు విచారింపక, కడుపు నింపికొనుటకు, వేతనములు గ్రహించు వారి

చేత కిరాత కృత్యములు చేయించుట యొకటి. ఆ యధికారములు పోయిన తరువాత జనముచేత మొగమునందు నంబూ కృతులు చేయించుకొనుట యొకటి యనుకొనెను.

ఇంతలో రాజభటులువచ్చి వారి హస్త పాదముల యందలి శృంఖములనుఁ దీసివేసిరి. వారి యిద్దఱి చేతుల యంగును వాడి కరవాలముల నర్పించిరి. గరిడీ స్రదేశము యొక్క పరిధి చుట్టును గుండ్రముగాఁ దీర్చి వందమంది కటారికాండ్రు నిలుచుండిరి. ఇద్దఱును వారితో వారు యుద్ధము చేయవలయునుగాని తెగఁబడి కోపముతోఁ బ్రజల మీఁదికిఁ దిరిగినచో వారి నా కటారికాండ్రు ముక్కలు ముక్కలుగా నరకుదురు. వారి హస్తములయందుఁ గరవాలములను సమర్పించిన తరువాత రాజభటులు ననుకకు మఱలి పోయిరి. ఇద్దఱు వందులు వచ్చి వారితో నిట్లనిరి. “ఇంతలో శిఖారావము వినిపించును. వినిపించినంతనే మీ రిద్దఱు యుద్ధము చేయవలయును. ఎవఁడు గెలుచునో వానికిఁ గోసల రాజ్య మీయఁబడును. యుద్ధము న్యాయముగాఁ జేయవలెను. అన్యాయముగాఁ జేసినచో గెలిచినను గోసలరాజ్య మీయఁబడదు. మీరు యుద్ధము న్యాయముగాఁ జేయుదురో అన్యాయముగాఁ జేయుదురో నిర్ణయించువాఁడు మహారాజు” అని చెప్పి వెడలిపోయిరి. వారెంతసేటికిని పరస్పరము తలపడలేదు. రాక్షసుఁడు భటులతో నెనుకనుండి యీటెలతో పొడుపు డనెను. అప్పుడు సుమిత్రుఁడు తాను నందుని మహావీర నన్ని ధానమునకు వచ్చి “ఓయీ నందుఁడా! నేను వీనిని సంహరించినచో నాకు గోసలరాజ్య ముక్కఱలేదు.

ఈ రాక్షసుడు నాతో యుద్ధము చేయవలయును. ఈ రాక్షసుడు పన్నిన పూహములకు వానిని వధించినగాని నాకుఁ గృప్తిలేదనెను. రాక్షసుడు నవ్వుచు నట్లేయని యంగీకరించెను. వెంటనే యుత్తంగభుజుడు ముందునకువచ్చి “ఓయి నందుడా! ఈ సుమిత్రుడు నా చేతిలో నెంతి? నేను వానిని సంహరించిన తరువాత నీవు నాతో యుద్ధము చేయవలయును. నాకుఁ గోసలరాజ్య మక్కఱలేదు.” అనగా రాక్షసుఁ డిట్లనెను: “ఓయీ! నందుడు సర్వార్థవర్త దేశమునకు నేడు జక్రవర్తి. నేటి సర్వదేశముల ధరాతలును మహారాజయొక్క దయచేత సింహాసనము లధిస్థించిన వారు. ఆ చక్రవర్తి నీతో యుద్ధముచేయఁడు. సుమిత్రుడు కోరినట్లే నీవును కోరుము. నేను నీతో యుద్ధము చేయుదు” ననెను. ఉత్తంగభుజు డట్లే యనెను. కాని వారిద్దఱొకరితో నొకరు యుద్ధము చేయుటకు తలపడనేలేదు. వాడిమిగల యీటెలుపెట్టి పొడిచినను కదలలేదు. నందుడు రాక్షసుని పిలిచి వారిని చిత్రనధ చేయింపు మనెను. రాక్షసుఁ డని న్యాయముగాఁ గనిపించదని రహస్యముగాఁ జెప్పి తాను తన భూషణా ద్యలంకృతులను తీసివేసి కత్తియుద్ధమునకు వచ్చిన వేషమును ధరించి ఖడ్గమునుఁ బూని గరిడిలోనికి వచ్చి వారిద్దఱితో నిట్లనెను. ఓయీ! మీరిద్దఱు యుద్ధమాడి మీలో గెలిచినవాఁడు నాతో యుద్ధమాడుట యెందులకు? మీరిద్దఱు కలిసియే నామీఁదకు రండని కనుమూసి కను తెఱచు లోప మెఱపువలె మెఱయుచు వారిద్దఱును భుజములయందు గాఢ ప్రహారములు చేసెను. వారు రెండు నైపులనుండి రాక్ష

డికొనిరి. వారి కత్తిదెబ్బ పడినచోట రాక్షసుడుండఁడు. రాక్షసుడున్నచోట వారిదృష్టియే ప్రసరించును. రాక్షసునియొక్క చిత్రలంఘనములకు గరిష్ఠప్రదేశము చాలలేదు. ఒకపెట్టున పదిగజములకు నెనుక దూకినవాఁడు మఱిల సంతోషనే యుత్తంగభుజుని ముందు నిలుచుండును. మఱితెలో సుమిత్రుని పార్శ్వమునం దుండును. ఒక్క గడియనేపు గడచు లోపున నుత్తంగభుజునియు సుమిత్రునియొక్క శరీరములు రక్తసిక్తములై యుండును. రాక్షసుని యొడల నొక్క గీసికొని పోయిన చాటయులేదు. రాక్షసుడు మఱిల లంఘించి యుత్తంగభుజుని దక్షిణ భుజమును సరికెను. అంతలో పెడకు మలఁగి సుమిత్రుని వామోరువును ఖండించెను. సుమిత్రుడు నేలఁసూలెను. ఉత్తంగభుజుడు ఖడ్గమును వామహస్తమున ధరించి రాక్షసునిమీఁద సరికెను. రాక్షసుడు వాని వామ భుజమును కూడ ఖండించి “వీఁడుగో విరాధుఁడు.” అని యఱచెను. వాఁడు నేలఁబడిపోయెను. రాక్షసుడు సుమిత్రుని యొక్క రెండు భుజములను రెండవ పాదమును సరికి “వీఁడు కబంధుఁడు” అని నెడలిపోయెను.

ఈవఁసవల - “చంద్రగుప్తుని స్వప్నము”

